HISTORIÆ AUGUSTÆ SCRIPTORES SEX

ÆLIUS SPARTIANUS, JULIUS CAPITOLINUS
ÆLIUS LAMPRIDIUS, VULCATIUS GALLICANUS
TREBELLIUS POLLIO, FLAVIUS VOPISCUS

AD OPTIMAS EDITIONES
COLLATI

PRÆMITTITUR NOTITIA LITERARIA
ACCEDIT INDEX

STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINÆ

HADRIANUS

EDITIO ACCURATA

BIPONTI
EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS
CIƆIƆCCLXXXVII

SEX HISTORIÆ AUGUSTÆ SCRIPTORUM VITÆ ET SCRIPTA

EX

GERARDI JOANNIS VOSSII

LIBRO II

DE HISTORICIS LATINIS.

ÆLIUS SPARTIANUS.

Ælius Spartianus Imperatoris Diocletiani temporibus floruit: atque ad eum vitam misit Hadriani, Ælii Veri, Didii Juliani, Severi, & Pescennii Nigri. Ab eodem quoque traditam habemus vitam Antonini Caracalli: sed cui ea missa fuerit, libri non exprimunt. Item exstat vita Antonini Getæ, quæ Constantino Augusto nuncupatur. Verum eorum etiam vitas scripsisse, qui ante Hadrianum imperarunt, liquet ex initio vitæ Ælii Veri, ubi ait: In animo mihi est, Diocletiane Auguste, tot Principum maxime, non solum eorum, qui principem locum in hac statione, quam temperas, retentarunt, ut usque ad Divum Hadria-

num feci; sed illorum etiam, qui vel Cæsarum nomine appellati sunt, nec Principes, aut Augusti fuerunt, vel quolibet alio genere aut in famam, aut in spem principatus venerunt, cognitioni numinis tui sternere. *Ex quibus verbis etiam, quid sibi proposuerit, cognoscimus. De quo & in fine illius Augusti scribit:* Mihi propositum fuit, omnes, qui post Cæsarem dictatorem, hoc est divum Julium, vel Cæsares, vel Augusti, vel Principes appellati sunt, quique in adoptionem venerunt, vel Imperatorum filii, aut parentes, Cæsarum nomine consecrati sunt, singulis libris exponere. *Verum non perfecisse, quod in animo habebat, argumento illud erit, quod is, qui paulo junior est, Fl. Vopiscus, auctor est, Aureliani vitam scriptam esse a nemine. Ceterum summus vir, Claud. Salmasius, testatur, in optimæ notæ excerptis Spartiani, quæ e Palatina habuerat bibliotheca, etiam Spartiano tribui, tum vitam Antonini Pii, Antonini Philosophi, Veri Imper. Pertinacis, Clodii Albini, & Opilii Macrini: quæ vulgo Capitolini creduntur: tum vitam Avidii Cassii, quæ Vulcatio Gallicano adscribi solet: tum Commodi, Antonini Diadumeni, Heliogabali, & Alexandri Severi, quæ Lampridii creduntur. De illis, Vulcatio & Lampridio tributis, quid statuam, inferius exponam. De istis vero, quæ Capitolini putantur, ita censeo, propter sola illa excerpta, eum, qui hactenus vitarum illarum auctor creditur, antiqua possessione deturbari non debere. Nec movet, quod hic singuli Imperatores singulis exponantur libris; Capitolinus vero dicat, se hunc morem servaturum, ut sicubi possit, duos pluresque Imperatores uno*

volumine comprehendat. Nam non semper similiter sensisse, sed, cum prius libros singulos singulis destinasset, postea consilium mutasse, liquet ex initio vitæ Gordianorum. Qua de re plura in Capitolino dicam.

JULIUS CAPITOLINUS.

JULIUS Capitolinus ad Diocletianum Augustum vitam scripsit Antonini Pii. Etiam vitam consignavit M. Antonini Philosophi: sed non exprimunt libri, cui eam nuncuparit. Item Veri Imperatoris, quæ eidem dicata Diocletiano. Nisi illa potius Spartiani est. Ad hæc vitam Pertinacis. Tum autem Clodii Albini, quæ consecrata Constantino Augusto: non Diocletiano, quod putabat Casaubonus initio notarum in Spartianum. Præterea vitam Opilii Macrini, quæ ad eundem missa est Constantinum. Uti & duorum Maximinorum, & Gordianorum trium. Ejusdem quoque habemus Maximum & Balbinum: sed, cui eos miserit, ignoratur. Reliqui, quos scripserat, Imperatores perierunt. Ceterum non eandem in vitis istis perscribendis institit viam. Primum enim singulis Imperatoribus librum suum destinarat. Postea consilium id displicuit. En verba ipsius Capitolini, initio vitæ Gordianorum: Fuerat quidem consilium, venerabilis Auguste, ut singulos quosque Imperatores, exemplo multorum, bris singulis ad tuam Clementiam destinarem, (nam id multos fecisse, vel ipse videram, vel lectione conceperam) sed improbum visum est, vel Pietatem tuam multitudine distinere librorum, vel meum laborem plurimis voluminibus occupare. *Ubi non*

tantum se mutasse sententiam dicit; sed etiam & prioris, & posterioris consilii causam exponit: prioris quidem, quod multi sic facere soleant, quorum exemplo purgat factum prius, de quo tum omnibus satis constabat; posterioris autem, quia si posthac plures jungat Imperatores, & sibi, scribendo, & Augusto, legendo, minus creaturus sit molestiæ ac laboris. Hunc in modum præfari voluit, ut omnes cognoscerent, cur non eandem nunc viam iniret, quam antea instituisset.

ÆLIUS LAMPRIDIUS.

ÆLIUS Lampridius inter eos est, quos in vitis Principum perscribendis imitari se dicit Vopiscus in Probo suo. Scriptas ab eo habemus vitas quatuor istorum, Commodi Antonini, Antonini Diadumeni, Antonini Heliogabali, & Alexandri Severi: quarum duæ posteriores dicatæ sunt Constantino Augusto. Dubitari tamen possit, utrum vita illa Alexandri Severi auctorem habeat Lampridium. Vulgo quidem ei, etiam in principe editione Mediolanensi adscribitur. Sed Spartiano assignat optimus Palatinæ quondam bibliothecæ codex: uti & Robertus a Porta Bononiensis. Quin excerpta Spartiani, quibus ex eapse bibliotheca Salmasius usus fuit, non ei hanc modo vitam tribuunt, sed etiam illas trium Antoninorum, quas ante referebam. Sed hoc si verum est, nihil amplius Lampridii superfit. Verum non ego plus ausim fidei tribuere unis illis excerptis, quam ipsis codicibus Spartiani, & MSS. & excusis. Aut si excerptis illis fidem derogari durius videtur: dixero, eundem mihi Ælium

Spartianum, atque Ælium Lampridium videri. Ausonii isthoc notum:

Tria nomina nobiliorum.

Porro, præter tres quatuorve istas, aliorum quoque vitas reliquerat Spartianus: easque inter Marci Antonini, cujus ipse meminit initio vitæ Commodi. Non tamen pertexuisse omnium vitas usque ad Constantinum, vel etiam Diocletianum, immo ne Aureliani quidem vitam edidisse, clare colligitur ex Augusti ejus vita a Vopisco scripta.

VULCATIUS GALLICANUS.

VULCATIUS Gallicanus V. Cl. (eos autem clarissimos dixere, qui dignitatis essent senatoriæ) quid scribere propositum habuerit, & qua ætate vixerit, hæc ejus verba ostendunt: Proposui, Diocletiane Auguste, omnes, qui Imperatorum nomen, sive juste, sive injuste, habuerunt, in literas mittere, ut omnes purpuratos Augustos cognosceres. *Sed hodie nihil ejus habemus, præter vitam Avidii Cassii, unde verba ista depromsi. Immo nec omnium tradidisse vitas, certum est: quandoquidem ante Vopiscum vitam Aureliani prodidit nemo, ut initio illius Augusti locuples ipse testis est. Vopiscum autem paulo post Vulcatium scripsisse, ex eo colligo, quod Trebellii Pollionis meminerit initio Aureliani; Julii autem Capitolini, & Ælii Lampridii, initio Probi. Atqui isti ætate Vulcatii vixere. Sed nec illud memoratu indignum, in optimis & antiquissimis Spartiani excerptis, quæ fue-*

re in bibliotheca Palatina, illam Avidii Caſſii vitam tribui Spartiano, ut doctiſſimus Salmaſius obſervavit. Qui & tandem eo inclinat, ut eum genuinum eſſe auctorem arbitretur: idque propter tam multa, quæ conveniunt, uti ætas, dictio, etiam propoſitum, quia, ut Lampridius ait, ſtatuiſſe ſe omnes, qui poſt Julium Cæſarem vel Auguſti, vel Cæſares, vocati eſſent, ſingulis explicare libris; ita & apud ſcriptorem vitæ Avidii Caſſii legas, propoſuiſſe eum, omnes, qui Imperatorum nomen, ſive juſte, ſive injuſte habuerunt, in literas mittere, uti ante etiam audivimus. Adde, quod, ut Lampridium conſtat non præſtitiſſe, quod propoſuerat, ita nec ſcriptor vitæ Caſſianæ id fuit exſecutus. Nam Vopiſcus negat, quemquam ante ſe Aureliani vitam literis ſignaſſe. Atque item Vopiſcus plane præterit Vulcatii nomen, etiam ubi occaſio ejus memorandi optima erat: ut cum in tradendis Principum vitis imitari ſe ait Gargilium Martialem, Julium Capitolinum, Ælium Lampridium, ceteroſque, qui hæc, & talia, non tam diſerte, quam vere, memoriæ prodiderunt. Verum ſic dicere poſſumus, Vulcatium hic inter ceteros illos comprehendi: nomen vero ejus non exprimi hoc loco, quod etſi propoſuiſſet de omnibus Imperatoribus ſcribere, idque fortaſſe æmulatione aliqua Spartiani compulſus, tamen paucorum admodum vitam, immo fortean non aliam, quam illam Avidii, in lucem edidiſſet. Et ſi ea Avidii a Vulcatio ſcripta non eſt, unde factum dicemus, ut non tam Spartiani, Lampridii, aut Capitolini nomen, (in quo proclivis fuiſſet error in miſcella iſtac hiſtoria, ubi nunc hoc, nunc illud, nunc iſtud nomen inſcribitur) quam no-

men legatur Vulcatii Gallicani, quod non alibi occurrit, nec tamen a librariis temere præscriptum videtur.

TREBELLIUS POLLIO.

PROXIMUS est Trebellius Pollio. Is in principe editione, quæ Mediolani prodiit, Trevellius dicitur, sed perperam. Nam in antiquis inscriptionibus constanter legas, Trebellius Pelidiamus, Trebellius Marinus proc. Trebellia Tyche, aliique id genus. Adde, quod Trebellius factum est e Trebius: quod in iisdem inscriptionibus crebrum: uti, Trebius Germanus, C. Trebius Longus, Trebia C. F. Filumena, ac similia. Immo in membranis hic ipse scriptor Trebius Pollio nominatur, ut Salmasio monitum. Pollio hic, ut Flavius Vopiscus in Aureliani vita scripsit, a duobus Philippis usque ad Divum Claudium & ejus fratrem Quinctillum, Imperatores, tam claros, quam obscuros memoriæ prodidit. Sed non habemus hodie vitam Philipporum, vel Decii, qui Philippis successit, vel Galli, & Volusiani, qui post Decium imperarunt. Quin e vita Valeriani patris, qui post Gallum & Volusianum imperium tenuit, extrema solum supersunt. Ac præterea habemus vitam Valeriani filii, item Gallienorum duorum, & XXX tyrannorum, qui Gallieni temporibus imperium occuparunt. Ad hæc Divi Claudii. Quod vero volumen suum de XXX tyrannis inscripsit, eo respexit, quod Athenis a Lysandro captis, XXX tyranni imperarunt. Bellum videbatur, si totidem tyranni Valeriani ac Gallieni temporibus imperasse vi-

derentur. Verum non plures reperit, quam XXIX. Itaque, ut numerum rotundum impleret, adjecit Valentem superiorem, alieni temporis tyrannum, ut quem ipse Decii temporibus rebellasse fateatur. Hoc vere est, quod Græci dicunt, δουλεύειν τῇ ὑποθέσει, *ac Lesbiorum more, in structura uti plumbea regula, qua fit, ut non paries normæ, sed norma parieti accommodetur. Sane si extra Valeriani & Gallieni tempora ire licuit, quot alios adjicere potuit tyrannos! Sed ut in eo Pollionem excusare non possumus, ita in illo culpari non meruit, quod duas addidisset feminas, Zenobiam & Victoriam. Viri quidem docti, qui in templo pacis convenire, deque literis tractare solent, illud in Pollione reprehendebant, quod, XXX tyrannos pollicitus, immiscuisset duas, ut sic dixerim, tyrannas, vel, ut Græci mallent,* Τυραννίδας. *Verum ea parte plane injurii fuerunt. Nam, quod feminas vulgo non vocamus tyrannos, haud magis mirandum, quam quod nec tyrannæ appellantur. Nempe id rei magis insolentia, quam vocabuli vitio fit. Cur enim non eam tyrannam æque, ac furem, aut homicidam dicere liceat? Atque ut non aliter, quam tyrannam vocitare liceret, sane sic quoque sub tyrannorum nomine, velut sub digniori genere, recte tyrannas complectamur; haud aliter, ac qui poetas laudet, etiam poetrias intelligat. Pollio nihilominus, monitus ab amico propterea se vapulare, quod, pollicitus XXX tyrannos, tyrannas immisceret, secunda editione XXX illis tyrannis duos adjecit, ut, si feminæ non viderentur tyrannorum nomen mereri, saltem, duobus illis additis, justus expleretur numerus. Atque hoc osten-*

dunt verba illa, quæ adjecit post editionem primam: Hæc sunt, quæ de triginta tyrannis dicenda videbantur: quos ego in unum volumen idcirco contuli, ne, si de singulis singula quæque narrarem, nascerentur indigna fastidia, & ea, quæ ferre lector non posset. Studiose in medio feminas posui ad ludibrium Gallieni, quo nihil prodigiosius passa est respublica Romana. Duos etiam nunc tyrannos, quasi extra numerum, quod alieni essent temporis, additurus: unum, qui fuit Maximini temporibus; alterum, qui Claudii, ut tyrannorum XXX viri hoc volumine tenerentur. Quæso, qui expletum jam librum acceperas, boni consulas, atque hos volumini tuo volens addas: quos ego, quemadmodum Valentem superiorem huic volumini, sic post Claudium & Aurelianum, his, qui inter Tacitum & Diocletianum fuerunt, addere destinaveram. Sed errorem meum major historiæ diligentia tuæ eruditionis avertit. Habeo igitur gratiam, quod titulum meum prudentiæ tuæ benignitas implevit. Nemo in templo Pacis dicturus est, me feminas inter tyrannos, cum risu & joco, tyrannas videlicet, & tyrannides, ut ipsi de me solent jactare, posuisse. Habent integrum numerum ex arcanis historiæ in meas literas datum. Titus enim, & Censorinus, quorum unus, ut dixi, sub Maximino, alter sub Claudio fuit, ambo ab iisdem militibus, a quibus purpura velati fuerant, interemti sunt. *Hactenus Pollio. Atque ita ille quidem explevit numerum triginta virorum, qui tyrannidem invasissent: sed, si demas Zenobiam, & Victoriam,*

ſolum XXVIII erunt, qui Valeriani & Gallieni temporibus fuerint. Quantopere vero, ut ajebam, tyrannorum numerus excreſcere poterat, ſi alieni etiam temporis tyrannos addere licebat! Nec ſolum de triginta tyrannis, ſed etiam de Claudii vita, iteratam dedit editionem. Ea pleraque de Claudio recoxit: & quia reprehendebatur, quaſi in gratiam Conſtantii Cæſaris, virtutem Claudii, a cujus fratre Conſtantinus genus ducebat, nimis extuliſſet; ſubinde iſtiusmodi obtrectationibus occurrit. Ut, cum ait: Dicat nunc, qui nos adulationis accuſat, Claudium minus eſſe amabilem. *Item:* Vera dici fides cogit: ſimul ut ſciant hi, qui adulatores nos exiſtimari cupiunt, id, quod hiſtoria dici poſtulat, nos non tacere. *Addamus aliquid de vita Valeriani patris. In pleriſque enim membranis, quas & Robertus a Porta ſecutus fuit, vita ea tribuitur Julio Capitolino. Qui error inde provenit, quia codex ille, unde omnes promanarunt, mutilus erat: ut in quo præter alia deſideraretur, quomodo per annos LXX vita laudabili in eam gloriam conſcendiſſet. Hoc fuſe Pollio tractarat, quod nunc verbulo tantum attingitur. Prior igitur, ut dicebamus, pars vitæ Valeriani deperiit, & una vitæ inſcriptio. Unde factum, ut reſidua pars crederetur eſſe Capitolini, cujus liber de Maximi & Balbini vita proxime anteceſſerat. Credat aliquis, vitam Valeriani integram haberi, quæ a genere Imperatoris ejus incipit. Sed initium iſtoc in melioribus membranis deſideratur, ut omnino, velut ſtatuæ cuidam, caput hoc appoſitum ſit Pollioni. Quam inepte autem hoc fecerint, patebit conſideranti, quomodo vita illa legatur in codd. MSStis,*

quorum fidem optime in eruditissimis suis castigationibus ac notis Salmasius expressit. Vita Claudii, quod ætatem Pollionis clare docet, scripta ab eo est, non quidem ad Constantinum Cæsarem, ut est in vulgatis codd. sed, quod jam viris doctis observatum, ad patrem ejus Constantium, ut hæc verba docent: Quæ idcirco posui, ut sit omnibus clarum, Constantium, divini generis virum, sanctissimum Cæsarem, & Augustæ ipsum familiæ esse, & Augustos multos de se daturum, salvis Diocletiano & Maximiano Augustis, & ejus fratre Galerio. *Etiam initio ejus vitæ legas:* Feliciter ventum est ad Principem Claudium, qui nobis intuitu Constantii Cæsaris cum cura in literis digerendus est. *Et satis liquet, Constantii, non Constantini, legi debere in Gallienis:* Contra Postumium igitur Gallienus cum Aureolo & Clodio duce, qui postea imperium obtinuit, principe generis Constantii Cæsaris nostri, bellum incepit. *At aliquanto post:* Is enim est Claudius, a quo Constantius, vigilantissimus Cæsar, originem ducit. *Scriptoris hujus diligentiam Vopiscus commendat initio Firmi sui. Nec si ætatem cogitemus, qua vixit, laude caret dictio ejus. De qua non admodum refrager Gesnero, qui Tom. I Bibliothecæ, eam tersam esse ait, pauloque altius assurgere, qualis historico convenit.*

FLAVIUS VOPISCUS.

Flavius Vopiscus Syracusius edidit vitam Aureliani Imp. item Taciti Imp. & fratris ejus Floria-

ni. ad hæc Probi, quam ad Celsum scripsit. Item quadrigam tyrannorum, Firmi, Saturnini, Proculi, & Bonosi. Præterea trigam Imperatorum, Cari puta, Numeriani, & Carini. Neque præter ista, quæ hodie exstant, quidquam, vel ab ipso auctore, vel ab alio scriptore, citatur. Qua vixerit ætate, non uno colligere est argumento. Avum enim suum interfuisse dicit concioni, cum Aper manu occideretur Diocletiani. In Carino autem quatuor hosce Principes laudat, Diocletianum, Maximianum, Galerium, & Constantium: atque horum singulis libris vitam esse proditam ait ab Claudio Eusthenio, qui Diocletiano ab epistolis erat, atque hoc idcirco a se dici, ne quis rem tantam a se petat, maxime cum vel virorum principum vita non sine reprehensione dicatur. Unde liquet, vixisse post obitum Constantii Chlori, qui Constantini M. pater fuit. Et tamen in Aureliano ait: Et est quidem jam Constantius Imp. *Sed puto, ab Aureliano scribendi initium fecit. Carinum vero in literas misit post obitum Constantii. Vel hoc verum est, vel scribi debet, jam Constantinus Imper. vel intelligendus Constantius, Constantini filius. At omnino verius est, quod primo loco dicebam. Nam Aurelianum multo ante alios editum fuisse, verba hæc ostendunt in Probo:* Sed non patiar ego ille, a quo dudum solus Aurelianus est expetitus, cujus vitam, quantum potui, persecutus, Tacito Florianoque jam scriptis, non me ad Probi facta conscendere; si vita suppetet, omnes, qui supersunt, usque ad Maximianum Diocletianumque dicturus. *In Vopisco, præter eruditionem, illud etiam laudamus, quod omnia ordine*

narrat meliori, quam factum fuit a Spartiano, Capitolino, atque aliis historiæ Augustæ scriptoribus, in quibus pleraque valde turbata. Ceterum decreverat quoque memoriæ tradere vitam Apollonii Tyanei, plani illius, cujus magicas fraudes veris Christi miraculis opponebant gentiles. Hunc impostorem Vopiscus in Aureliano appellat, celeberrimæ famæ auctoritatisque sapientem, veterem philosophum, amicum verum Deorum, ipsum etiam pro numine frequentandum. *Et post aliqua de eodem ait:* Quid enim illo viro sanctius, venerabilius, antiquius, diviniusque inter homines fuit? ille mortuis reddidit vitam: ille multa ultra homines & fecit, & dixit: quæ qui volet nosse, Græcos legat libros, qui de ejus vita conscripti sunt. *Ex his cognoscere est, ut Vopiscus magnis follibus propudiosa fuerit mendacia spiraturus, si scripsisset vitam Apollonii, quam continuo post promittit, his verbis:* Ipse autem, si vita suppetat, atque ipsius viri favori usquequaque placuerit, breviter saltem tanti viri facta in literas mittam: non quo illius viri gesta munere mei sermonis indigeant, sed ut ea, quæ miranda sunt, omnium voce prædicentur.

NOTITIA LITERARIA
DE
ÆLIO SPARTIANO
JULIO CAPITOLINO &c.
EX

Io. Alb. Fabricii Bibliotheca Latina a Jo. Aug. Ernesti auctius edita T. III, lib. III, c. 6.

Scriptorum sex historiæ Augustæ ætas.

Sex [1] Scriptores Historiæ Augustæ, sive vitæ Im-

1. Forte quatuor tantum numerandi, si quidem vita Avidii Cassii non a Vulcatio Gallicano scripta est, sed a Spartiano, cujus integrum nomen est *Ælius Lampridius Spartianus*. Igitur Ælius Lampridius falso diversus a Spartiano esse creditur: certe Flavius Vopiscus in Probo, ubi Ælium Lampridium nominat, Spartianum inter scriptores hujus argumenti prætermittit, & vitam Septimii Severi, quam Spartiano plures codices Msti tribuunt, Casaubonus testatur in codice regis Galliæ, Ælio Lampridio adscribi. Etiam aliorum vitas, quæ sub Ælii Lampridii nomine feruntur, in Excerptis antiquissimis Palatinis ad Spartianum referri, auctor est vir summus Claudius Salmasius. Harduinum vero, doctissimum & ipsum hominem, cui scriptores hi toti suppositi ac commentitii habentur, somniis suis tetricisque suspicionibus relinquamus. Pro Ælio *Ælianum Lampridium* vocat Grotius ad Apocalyps. X ult.

peratorum, quos non attigit Suetonius, ab[1] Hadriano usque ad Carinum descriptæ ab *Ælio Spartiano*, *Julio Capitolino*, *Ælio Lampridio*[2], *Vulcatio Gallicano*, *Trebellio Pollione* & *Flavio Vopisco*, qui omnes imperante Diocletiano aut Constantio, qui ei successit, vel certe filio ejus Constantino, vixerunt. Vide Voss. lib. 2 de Hist. Latinis cap. 5, 6, 7, & cl. Hankium de Romanarum rerum scriptoribus. *Vulcatius*[3] *Gallicanus* Senator Romanus fuit, & fortasse idem Consul a. C. 317. *Flavius Vopiscus* patria Syracusanus, qui Suetonii imitatione scripsisse se non diffitetur in Probo: & in Aureliano cap. 44, Constantio tenente imperium vixisse se innuit. Interciderunt *Claudius Eusthenius*, qui quatuor libris scripserat vitas Diocletiani, Herculei, Constantii & Galerii: *Acholius Septimius* & *Encolpius*[4], a quibus vitam Alexandri Severi scriptam novimus ex Spartiano c. 48, qui Dexippum quoque laudat cap. 49, atque Acholium itinera Alexandri Severi scripsisse testatur cap. 64: *Julius*

1. Mirum est, Nervæ & Trajani optimorum Principum vitas ex Spartiano vel alio auctore non addidisse, qui hanc συναγωγὴν vitarum primus confecit: neque enim hos Suetonius attigerat: nisi potius dicendum est, vitas istas ex hac collectione intercidisse. Ita Philipporum etiam Deciorumque vitæ cum initio Valeriani desiderantur.

2. Fuit & Lampridius rhetor Burdegalensis, quem acrem Sidonius appellat: & Gallicanus presbyter, quem laudat Sedulius præf. ad Macedonium.

3. Ælius Rufinus Vulcatius ap. Ammian. XXI, 12.

4. Imago imperii sub Encolpii nomine a Thom. Elioto edita Anglice Lond. a. 1549 supposititia est, ut notavi in Bibl. Græca lib. 4, cap. 10, § 15.

Aterianus, quem citat Vopiſcus in XXX Tyrannis cap. 6, ubi de Victorino: & qui Græce vitam Aureliani tradidere, *Callicratides* Tyrius, *Theocles*, laudati ab eodem Vopiſco, ubi neminem ante ſe Latine idem feciſſe teſtatur. *Aſclepiodotum* etiam laudat Vopiſcus in Aureliano cap. 44, ubi de Diocletiano agit, ſive quod aliquid ab Aſclepiodoto, qui ſub Conſtantio Præfectus Prætorio fuit, coram acceperat; nam ita & patrem ſuum avumque ad teſtimonium Vopiſcus citat: ſive quod, ut Voſſio viſum, Diocletiani vitam Aſclepiodotus ſcripſit. Cum Julio Capitolino, videndum, an commune aliquid ſit *Cornelio Capitolino*, quem citat idem Vopiſcus in XXX Tyrannis cap. 14, ubi de Odenato. De vitis Imperatorum, a *Spartiano*, *Julio Capitolino &c.* ſcriptis a fine Trajani [1], ad Diocletiani initium, hoc eſt, ab a. C. 157 ad 284, confer etiam, ſi placet, Tillemontii Hiſtoriam Imperatorum T. IV, p. 99 ſq. edit. Bruxellenſis, & 529 ſeq. Etſi autem valde dubium eſt, quæ vitæ, a quibus, ſcriptæ ſint, quia ſcriptorum codicum mira hac in parte eſt varietas, ſingulas tamen ordine recenſentes, quænam unicuique veriſimiliter adſcribendæ videantur, virorum doctiſſimorum ſecuti judicium, paucis indicabimus.

1. Trajani vitam ſcripſerant *Marius Maximus*, *Fabius Marcellinus*, *Aurelius Verus* & *Statilius Valens*, omnes pridem deperditi, quos citat Spartianus in Alex. Severo cap. 48. *Avidium Caſſium* in vita Severi laudat Poggius lib. de infelicitate Principum p. 153, pro Dione Caſſio, ni fallor.

Quæ vitæ a quibus scriptæ.

Ælius Spartianus V. C. in vita Ælii Veri ait; sibi in animo esse, non solum Imperatorum post Julium Cæsarem, quemadmodum usque ad Hadrianum jam fecisset, sed illorum etiam, qui vel Cæsarum nomine appellati sint, nec Principes aut Augusti fuerint, vel quolibet alio genere aut in famam, aut in spem principatus venerint, vitas singulis libris exponere. Huic Spartiano ab omnibus tribuuntur *vita Hadriani* & *Ælii Veri*, quas misit ad Diocletianum Augustum, cujus se ἴδιον [1] vocat: unde illum Imperatoris familiarem vel libertum colligunt viri eruditi. Etiam vitam *Antonini Pii*, *M. Antonini* [2] *Philosophi*, & *Veri* Spartiano adscribunt antiquissima excerpta Bibl. Palatinæ, quibus stilum mirifice suffragari notat Salmasius: sed vulgo hæ feruntur sub nomine *Julii Capitolini*. Eadem excerpta Spartiano vindicant *vitam Avidii Cassii*, quæ in editionibus & scriptis exemplis refertur ad *Vulcatium* [3] *Gallicanum*. Sed in hac quoque tanta

1. *Diocletiano Augusto Ælius Spartianus suus salutem.* In vita Ælii Veri.

2. Is. Casaubonus T. 1, p. 307, 308 testatur, hanc vitam in editis & scriptis Codicibus ita confusam ac diversimode interpolatam haberi, ut etiam judicio suo retexendam putaverit, separatimque fuerit editurus, quod tamen haud fecit.

3. Hujus quoque vitæ auctor, *Proposui*, inquit, *Diocletiane Auguste, omnes, qui Imperatorum nomen sive juste, sive injuste habuerunt, in literas mittere, ut omnes purpuratos Augustos cognosceres.* Flavius tamen Vopiscus negat, Aureliani Imperatoris vitam a quoquam ante se memoriæ proditam.

est cum dictione Spartiani similitudo, ut, si diversi sunt auctores censendi, uno veluti ore locuti videantur.

Vita Commodi Antonini sub nomine *Ælii Lampridii* legitur. Robertus a Porta *Julii Capitolini* eam esse dicit: in antiquis illis excerptis Palatinis eidem adscribitur *Spartiano*. *Publii* autem *Helvii Pertinacis* [1] vitam Julio Capitolino, qui circa an. C. 335 vitas Imperatorum scripsit in gratiam Constantini M. editi & scripti libri tribuunt, quam itidem Spartiani esse innuunt excerpta vetera Palatinæ Bibl. Vitæ *Didii Juliani*, *Septimii Severi* & *Pescennii Nigri*, *Spartiano* adscribuntur etiam in vulgatis & scriptis libris, nisi quod codex regis Galliæ vitam *Severi* tribuit *Julio Capitolino:* sed utique unus auctor vitas illas tres composuit, non minus quam *vitam Clodii Albini*, quæ in editis sequitur sub nomine *Julii Capitolini:* at in excerptis Palatinis rectius refertur ad *Spartianum*. Vita *Antonini Caracallæ* & *Antonini Getæ* dicata Constantino Imp. *Spartiani* nomen præfert tam in editis, quam in scriptis. Utramque ab uno auctore, illoque Spartiano, scriptam esse, ostendit Salmasius adversus Isaacum Casaubonum, qui de vita Antonini Getæ ambiguus fuerat, quod in illa quædam diversa, quam in superiore tradantur, quæ Salmasius in diversos auctores rejicit, quos Spartianus

1. Pertinacis & Didii Juliani ac Sept. Severi vitam Lampridio tribuere mavult H. Dodwellus in prælectt. historicis procemialibus. Reliquas universas usque ad vitas Gordianorum, Julio Capitolino.

fuerit secutus. *Vita Opilii Macrini Julio Capitolino, Antonini Diadumeni* & *Heliogabali* [1] in editt. & Mss. *Ælio* tribuuntur *Lampridio*. Sed & has omnes *Spartiano* adscribunt excerpta Palatina. *Vitam* autem *Alexandri Severi*, quæ Constantino Augusto dicata, sub ejusdem *Ælii Lampridii* nomine in editis legitur, non tantum excerpta illa, sed & alius codex antiquissimus Biblioth. Palatinæ, aliusque regis Galliæ, & Robertus de Porta Bononiensis, qui summam horum librorum composuit, *Spartiano* vindicant: atque adeo vitas omnes hactenus recensitas, Salmasius non dubitat esse illius unius Spartiani; idque liquido liquere sibi ait in limine notarum ad *vitas duorum Maximinorum*, quæ omnium consensu sunt *Julii Capitolini*, dicatæ Constantino Augusto. Ab eodem etiam *Capitolino* habemus *vitas trium Gordianorum*, *Maximi* item & *Balbini*. Sed *Trebellium Pollionem* [2] auctorem agnoscunt, etsi *Julio Capitolino* in quibusdam Codicibus, & a Roberto Bononiense adscriptæ, *Valerianorum vitæ & utriusque Gallieni*, & *triginta Tyrannorum*, *vita* denique *Flavii Claudii* [3] & *Quintilli fratris*. Postremo a *Flavio Vopisco* Syracusio, admodum ju-

1. In Heliogabali vita p. 230 Constantinum alloquitur auctor, & p. 231 memorat Judæorum & Samaritanorum religiones, ac *Christianorum devotionem*.

2. Diligens & fidei cultor historicus dicitur Gaddio Tom. 1, pag. 200. Scripsit, si H. Dodwellum audimus, sub Diocletiano post a C. 303; sed ante Kal. Mai. a. 305.

3. In hac vita Trebellius sæpe testatur, omnem se adulationem procul habere, ejusque falso se ab aliis argui. Hinc viris eruditis secunda hodie videtur exstare editio vitæ Claudii a Trebellio recognita.

vene, iisdem [1], quibus Trebellius Pollio scripsit, temporibus, jussu Junii Tiberiani, præfecti Urbis [2], elaboratæ sunt *vita Aureliani*, quam itidem Julio Capitolino perperam inscribit Robertus Bononiensis, *Taciti* & *Floriani fratris*, *Probi*, *Firmi* & *Saturnini*, *Proculi* & *Bonosi*, *vita* denique *Cari*, *Numeriani* & *Carini*. Vitæ *Valerianorum* Julio Capitolino tribuuntur etiam a Lilio Gyraldo dialog. 21. Vitam *Getæ* ad Capitolinum refert Dodwellus in prælect. Cambdenianis, & *Guilelmus Musgrave* V. C. qui vitam illam novis suis & variorum eruditorum hominum notis illustratam edidit Iscæ Damnoniorum 1714, 8, adjuncta dissertatione de Geta Britannico &c. Jo. Harduinus in operibus selectis p. 866: *Ridicule satis hunc sibi propositum finem in scribendo fuisse Trebellius Pollio profitetur, ut nempe eundem XXX Tyrannorum in Hist. Romana numerum exhiberet, quem olim fuisse Athenis, literæ similes prodidissent. Nam ut promissis staret ille scilicet, necesse fuit & Tyrannos ab ipso appellari, qui non essent, & fingi Principes, qui ne quidem inter homines forte exstiterint. Fecit utrum-*

1. H. Dodwellus tamen observat, postea quædam inserta supplementa post a. C. 308; quin immo post a. 341 & 343.

2. Præfecturam urbis Junius Tiberianus, in cujus gratiam vitas quasdam Cæsarum scripsisse se Vopiscus innuit, gessit Diocletiano imperante a. C. 291. Nam licet fuerit etiam Præfectus eodem nomine a. 303, tamen in ejus Præfecturam non inciderunt Hilaria, quo festo, 25 Martii celebrari solito, monitum se a Tiberiano de scribenda Imperatorum quorundam vita Vopiscus refert. Vide Tillemont. not. 22 ad vitam Diocletiani T. 4. Hist. Imp. p. 530.

que. Nam ex illis XXX non omnino XII in numis antiquis invenimus, & tantum abest, ut hi, quos habemus, Tyranni fuerint, ut eorum etiam plerique inter divos relati fuerint, provinciæ saltem illius decreto, cui præfecti fuerunt &c.

INDEX EDITIONUM HISTORIÆ AUGUSTÆ SCRIPTORUM

AUCTIOR FABRICIANO ET IN III ÆTATES DIGESTUS.

ÆTAS I *NATALIS*

a principe editione Mediolanensi an. 1475, per M. Phil. de *Lavagnia* impressa, cui præfuit *Bonacursius* Pisanus. Secutæ sunt eam Venetæ quatuor an. 1480, 1489, 1490 & 1499, quarum binæ priores ex Bernardini Ritzii Novariensis, binæ posteriores Jo. Rubei Vercellensis officinis prodiere. Quinque vero his collectionibus scriptores hist. Aug. omnes, non solum VI dicti minores, sed & Suetonius cum Eutropio & Paullo Diacono exhibentur.

(1465) scriptorum Historiæ Augustæ Sylloge primum prodiisse *Mediolani* credebatur, Salmasii fide aut testimonio, qui in prima nota ad Spartiani Hadrianum, se usum esse dicit editione, *quinque* illa *& viginti annis* priori ea, quam Casaubonus primam dixisset: eam fuisse Mediolanensem, commodatam sibi a Jureto, eamque per omnia ferme consentire cum Codice praestantissimo Palatino, quo ad emendandos hos scriptores usus sit. Hoc testimonio fretus Dan. Guil. Mollerus in Diss. prima de Scriptt. H. A. quae est de Spartiano Altorf. 1687, p. 15 primam editionem as-

ſignavit an. 1455, deceptus mendo editionis Hakianæ, quæ in nota Caſauboni expreſſit 1480, pro 1490, qui numerus eſt in editione Caſauboniana: ſecundum quem annus 1465 efficitur. Hunc igitur numerum ſecuti ſunt, qui poſt de editionibus Scriptorum H. A. tradiderunt. Saxius quidem in Prolegom. Hiſt. typograph. Mediol. cap. 3, pag. 88 valde pugnat pro eo anno, uno Salmaſii teſtimonio nixus, cum fateatur, nemini alii tale exemplum viſum, aut in Italicis biblioth. repertum eſſe. Utinam Salmaſius diligentius illud exemplum Jureti deſcripſiſſet, ut liquidius judicare poſſemus. Ut nunc eſt, tamen multum dubitationis relinquitur, præſertim cum dicat, ſe hanc editionem omnium primam pronuntiare non audere. Quidni auderet, ſi anni quinti & ſexageſimi erat? cum ante eum annum in Italia nullum librum excuſum typis fuiſſe, ſatis conſtet, in Germania autem horum ſcriptorum typis editorum nullum veſtigium repertum ſit. Itaque aſſentimur Meermanno, qui in Origg. typogr. T. II, pag. 242 hanc editionem anni 1465 commentitiam pronuntiat; recteque conjicit, exemplum Salmaſianum fuiſſe partem mediam Collectionis variorum Hiſtor. Rom. Scriptorum, quæ Mediol. 1475 prodiit, habetque primum Suetonium cum ſubſcriptione a. 1475; deinde Scriptores ſex H. A. ſine ſubſcriptione a. l. & typogr. ad extremum Eutropium, cum eadem, quæ in prima parte eſt, ſubſcriptione. Addit, ſe vidiſſe tale exemplum in bibliotheca Henr. Juſtice, Hagæ vendita a. 1763, idque plane conſenſiſſe cum exemplo ſuo a. 1475. Habemus & ipſi tale exemplum, ſine præfatione & ſubſcriptione anni & loci, ligatura Francica pulchra ſuperioris ſeculi, fortaſſe illud ipſum Salmaſianum, certe id, quod a. 1763 Hagæ venditum eſt: in quo ſcriptum eſt in capite chartæ ante initium libri: Hiſtoriæ Aug. Scriptores Mediolani 1465. quod exemplum ſi Salmaſius habuit, hac nota decipi potuit. Eſt autem hoc exemplum hujuſmodi: — Initium faciunt *Vitæ Nervæ* & *Trajani* recentioris ſcriptoris Chriſtiani, quæ tria folia explent. Sequitur opus ſcriptorum ipſorum ſic: *In hoc Codice continentur Vitæ diverſorum Principum & Tyrannorum, a Divo Hadriano uſque ad Numerianum a diverſis ſcriptoribus compo-*

sitæ. Hæc literis majoribus: inde *Catalogus Imperatorum* &c. deinde in altero folio *Spartiani Vita Hadriani.* Exemplum nostrum habet eas omnes lectiones, quas Salmasius e suo affert. — Hæc cl. Ernestius in Bibliothecæ Fabricianæ T. III, pag. 98 sq. Adde Lairium in Spec. hist. de typogr. Rom. cap. II, § 3. ubi clare demonstratur, ante a 1470 typographiam non exstitisse Mediolani. Itaque primam editionem, qua Salmasius usus sit, teneamus eam esse, quæ Mediolani a. 1475 fol. primum separatim, deinde in ea, quam jam descriptum imus, Collectione, facta est. cf. Denis Merkwürdigk. der Garell. Bibl. p. 533 sq. & ex eo cl. Harlesius in Notitia liter. Rom. P. I, p. 77.

1475 *Editio princeps, Mediolani*, fol. III Vol. Titulus: *In hoc codice continentur Cajus Suetonius Tranquillus de XII Cæsaribus, Ælius Spartianus, Julius Capitolinus, Ælius Lampridius, Trevellius Pollio, Flavius Vopiscus, Eutropius & Paulus Diaconus, de regum ac imperatorum Romanorum vita.* Volumen primum habet Suetonium. Præmittitur *Bonacursii* Pisani præfatio ad Cicchum Simonetam, quæ etiam legitur apud Sassium Hist. med. lit. tum Ausonii versus in libros Suetonii: denique Calderini & Siconis Poletoni vita Suetonii, cum brevi ejusdem Calderini Commentario in tria capita priora Julii Cæsaris. In fine Suetonii: *Mediolani impressum per Magistrum Philippum de Lavagnia cIↃcccclxxv die xx Julii.* Sequuntur tandem capita quædam: De exordio Nervæ & bonis ejus moribus ac morte: De exordio imperii Trajani & de ortu & bonis moribus ac studiis in administrando imperio; de mira ejus clementia erga viduam & moderatione circa cultum Christianorum, & pestilentiis, quæ suo tempore contigerunt: Eutropius de morte ejusdem Trajani: Qualiter Trajani anima ab æterna pœna exempta est oratione Gregorii papæ. — In voluminis secundi titulo legitur: *In hoc codice continentur vitæ diversorum Principum & Tyrannorum a Divo Hadriano usque ad Numerianum a diversis scriptoribus compositæ.* Scilicet: *Ælii Spartiani* Hadrianus, Ælius Verus; *Julii Capitolini* Antoninus Pius, Antoninus Philosophus, & Verus; *Ælii Spartiani* Didius Julianus; *Ælii Lampridii* Commodus Antoninus; *Julii Capitolini* Ælius

Pertinax; *Vulcatii Gallicani* Avidius Cassius; *Ælii Spartiani* Severus, Pescennius Niger, Antoninus Caracallus & Antoninus Geta; *Ælii Lampridii* Antoninus Heliogabalus & Diadumenus Antoninus; *Julii Capitolini* Opilius Macrinus & Clodius Albinus; *Ælii Lampridii* Alexander Severus; *Julii Capitolini* duo Maximi, Gordiani tres, Pupienus & Balbinus, Valeriani duo, Galieni duo, Tyranni, Cyriades, Postumi duo, Lolianus, Victorini duo, Marius, Ingenuus, Regilianus, Aureolus, Macrini duo, Quietus, Odenatus, Herodes, Mæonius, Balista, Valentes duo, Piso, Æmilianus, Saturninus, Tetrici duo, Trebellianus, Herennianus, Timolaus, Celsus, Zenobia, Victuria, Titus, Censorinus; *Trevellii Pollionis* Divus Claudius, *Flavii Vopisci* Divus Aurelianus, Tacitus, Florianus, Probus, Firmus, Saturninus, Proculus & Bonosus, Carus, Carinus & Numerianus. Finis est absque subscriptione. — Volumen tertium exhibet *Eutropii* & *Pauli Diaconi* historiam Romanam, cum hac subscriptione: *Informatum est hoc opus per magistrum Philippum de Lavagna anno a nativitate Christi* cIↃCCCCLXXV, *undecimo Kalendas Januarias*, *Mediolani.* — Rarissimam hanc editionem, de cujus bonitate audivimus Salmasium, servat bibliotheca publica Ratisbonensis. Vid. Carl Theodor Gemeiners Nachrichten von den in der Regensburgischen Stadtbibliothek befindlichen merkwürdigen und seltenen Büchern aus dem funfzehnden Iahrhundert. Regensburg, 1785.

1480 *Veneta* I, fol. apud Bernardinum Novariensem. cujus exemplum est Lipsiæ in bibliotheca Paullina, teste Ernestio l. c. Præter historiæ Aug. scriptores sex, continet narrationem de Nerva, Trajano & Adriano, nec non de conflagratione montis Vesevi, Eutropium & Paulum Diaconum. Ratio huius edit. colligi potest ex sequenti.

1489 *Veneta* II, fol. Alia Bernardini Novariensis, quam a Fabricio omissam clar. Harlesius in Analectis P. I Introd. in Notit. liter. Rom. p. 398 sic describit: » In protocollo more antiquissimorum exemplorum deest titulus: in aversa pagina folii primi leguntur versus Ausonii in libros Suetonii. Tum sequitur: *Domitii Calderini, viri clarissimi de vita Caji Suetonii Tranquilli.*

» Hac finita, subjecta sunt verba: *In Codice continen-* » *tur Cajus Suetonius Tranquillus de XII Cæsaribus.* » *Ælius Spartianus, Julius Capitolinus, Ælius Lam-* » *pridius, Trevellius Pollio, Flavius Vopiscus, Eutro-* » *pius & Paulus Diaconus de regum ac Imperatorum Ro-* » *manorum vita.* In fine, postquam singulæ vitæ Im- » peratorum a Cæsare usque ad Numerianum, quæ in » hoc Codice continentur, enumeratæ sunt, leguntur » hæc: *Habes candide Lector Cæsarum vitas parvo ære,* » *quas olim anxius quærebas, maxima lucubratione a* » *viris præstantissimis emendatas. Quæ omnia accuratissi-* » *me Venetiis impressa sunt per Bernardinum Novarien-* » *sem anno a natali Christiano MCCCCLXXXVIIII.* » *Kal. Octobr.* »

1490 *Veneta* III, fol. Historiæ Augustæ Scriptores sex, sive vitæ Imperatorum Romanorum a Julio Cæsare usque ad Numerianum a diversis auctoribus eleganter compositæ. In fine, uti in prioribus Venetis, quas sequitur: *Habes, candide lector, Cæsarum vitas parvo ære, quas olim anxius quærebas, maxima lucubratione a viris præstantissimis emendatas. Quæ omnia emendatissime Venetiis impressa sunt per Joannem Rubeum de Vercellis anno a nativitate Christiana cIↃCCCCLXXXX die XV Julii.* Vid. Maittaire Ann. typ. T. I, p. 50. Fuit in Bibl. Uffenbach. testante ejus Catalogo Tom. II App. I inter Incunabula artis typogr. n. CXXII, p. 46 sq. & inter libros in Bibliotheca regia Academica Goettingensi in duplo exstantes, & 1784 divenditos, num. 105. Casaubonus ea usus est; & adjunctos habet Suetonium, Eutropium & Paulum Diaconum, uti priores Venetæ.

1499 *Veneta* IV, fol. apud eundem Jo. *Rubeum*. Memoratur in Bibliotheca Fabriciana e Catalogo Bibl. Menarsianæ. Si non est error in numero, est tamen mera repetitio superioris.

ÆTAS II *EGNATIO — ERASMIANA* s. *ALDINO — FROBENIANA.* 1516 — 1603.

Aldinam collectionem Scriptt. hist. Aug. omnium a Jo. Bapt. *Egnatio* & castigatorum & illustratorum duobus voll.

quorum unum VI habet minores, comprehensam facimus duplicem, alteram 1517, quæ *Erasmi* & *Frobenii* curas, s. *Basiliensem* I ed. 1518 & Juntinam filiam Aldinæ 1519 præcessit, alteram, quæ iis est posterior an. 1519 sq. *Erasmianæ* repetitio Coloniæ Agr. 1527 facta, sed & est Basiliensis II, 1533, & III, 1546, quæ utraque Erasmi & Egnatii bona notasque coniuncta habent. Egnatii Aldinam alteram secuti sunt Rob. *Stephanus* in edendis Scriptt. H. A. minoribus cum Egnatii notis, 1544, & Seb. Gryphius 1551. Collectiones Lugdunenses 1552, 1559 & 1592, Henr. *Stephani* Corpus scriptt. hist. Rom. gr. & lat. 1568, ac Frid. *Sylburgii* Collectio eorundem Scriptt. 1588, etiam Scriptt. minores habent, illud cum notis Egnatii, hæc cum varr. lectt.

1516 — 1517 *Veneta*, *Aldi* I, 8. Quæ ex officina Aldi & Andreæ Soceri 1516 prodiit collectio scriptorum hist. Aug. cura Jo. Bapt. *Egnatii*, habet tantum Suetonium, S. Aur. Victorem, Eutropium & Paullum Diac. Ceteri vero, quos editiones princeps & Venetæ habent minores, serius demum, quod & ex Erasmi præf. edit. Basil. I colligi poterat, iique an. 1517 ex eadem officina editi sunt. Recusa est duplex hæc collectio apud Aldum an. 1519 & 1521; unde dissensio orta negantium vel affirmantium priorem ed. vel ejusdem ed. volumina varie ordinata disjungentium; cui modum facere liceat ea sic ordinando:

1516 *In hoc volumine hæc continentur: C. Suetonii Tranquilli XII Cæsares. Sexti Aurelii Victoris a D. Cæsare Augusto usque ad Theodosium excerpta. Eutropii de gestis Romanorum libri X. Pauli Diaconi libri VIII ad Eutropii historiam additi.* — In ultima pagina legitur: *Venetiis in ædibus Aldi & Andreæ Soceri mense Augusto MDXVI.* cf. Harlesium in Notit. liter. Rom. P. I, Analecta, p. 398, ubi se ipse correxit; & nostram notitiam liter. Suetonii p. XVI. Indicem librorum ex offic. Aldina, quos possidebat C. G. Schwarzius Prof. Altorf. in Fr. Jac. Beyschlagii Sylloge varr. Opp. T. I, fasc. III, n. X, p. 650. Exstabat quoque in Bibl. J. Aug. *Ernestii*, teste ejus Catal. p. 187 n. 2802.

(1517) *In hoc volumine hæc continentur: Joannis Baptistæ* Egnatii *Veneti de Cæsaribus libri III a dictatore Cæ-*

sare ad Constantinum Palæologum hinc a Carolo Magno ad Maximilianum Cæsarem. Ejusdem in Spartiani Lampridiique vitas & reliquorum annotationes. Nervæ & Trajani atque Adriani principum vitæ ex Dione, *Georgio* Merula *interprete. Ælius Spartianus, Julius Capitolinus, Lampridius, Flavius Vopiscus, Trebellius Pollio, Vulcatius Gallicanus ab eodem Egnatio castigati.* Addita in calce *Heliogabali principis ad meretrices elegantissima oratio non ante impressa. — Egnatius*, qui etiam priori volumini præfuit, præfationi hujus subscripsit: *Venetiis MDXVII d. X Junii.* Hinc Schwarzius hoc vol. in Indice suo l. c. p. 651 retulit ad an. 1517; visum certe & consultum, postquam Erasmus præf. suæ ed. Basil. I Nonis Jun. 1517 scripsisset, & antequam ed. Basiliensis in publicum exiret 1518, Frobenio bibliopolæ docto. In Cat. bibl. Zechianæ 1780 Altenburgi divenditæ p. 50, n. 754 etiam ad an. 1516 refertur.

1518 *Basileæ* I, fol. Ex recognitione Des. *Erasmi* Roterodami C. Suetonius Tranquillus, Dio Cassius Nicæus, Ælius Spartianus, Julius Capitolinus, Ælius Lampridius, Vulcatius Gallicanus, V. C. Trebellius Pollio, Flavius Vopiscus Syracusius. Quibus adjuncti sunt Sext. Aurelius Victor, Eutropius, Paulus Diaconus, Ammianus Marcellinus, Pomponius Lætus Ro. Jo. Bapt. *Egnatius* Venetus. — In fine legitur: *Basileæ apud Joannem Frobenium, mense Junio MDXVIII.* — Dedicatio & præfatio Erasmi scripta est Antverpiæ Nonis Juniis 1517, in qua ait, se in his auctoribus permulta correxisse & restituisse. Viderat autem nonnisi primum collectionis Aldinæ volumen; quod testantur hæc illius verba: *Cum hanc editionem jam adornassem, commodum allatus est Suetonius, Aldinis typis excusus, sed emendatus opera Baptistæ Egnatii, viri cumprimis tum integri, tum eruditi. Atque utinam, ut Suetonium, Aurelium Victorem, & Eutropium dedit, ita & Ælium Spartianum, ceterosque huic adjunctos nobis dedisset, in quibus nos permulta restituimus.* Sed hac præfatione jam scripta & expressa typis, accepit Frobenius Codicem MS. e monasterio Morbacensi, & ed. Aldinæ alterum volumen, quod habet scriptores H. A. minores. Itaque iis usi sunt ad reliqua castigan-

da: in iis, quæ jam expressa erant typis, satis habuere lectiones varias utriusque libri excerpere, & in capite operis addere. Est igitur & hæc editio in principibus numeranda.

1519 *Florentiæ* s. *Juntina*, 8. Scriptores historiæ Augustæ. In hoc volumine hæc continentur &c. In fine: *Florentiæ, apud heredes Phil. Juntæ. MDXIX, mense Januario.* — Habet textum a Jo. Bapt. Egnatio emendatum, cum ejusdem notis, sequiturque adeo Aldinam ed. Rarum est exemplum. vid. Denis Merkwürdigk. der Garell. Biblioth. p. 533 seq. Eodem anno prodiit *Juntina* II Suetonii, repetitio Aldinæ, ut adeo hæc cum illa Scriptorum minorum collectionem H. A. unam duobus voll. exhibeat.

1519 — 1521 *Veneta*, *Aldi* II, 8. Repetita est Aldina I Suetonii & scriptorum minorum 1516 — 1517; sed mutato scriptorum ordine (etiam notante Hambergero l. l.) auctiusque:

1519 *In hoc volumine hæc continentur: Nervæ & Trajani atque Adriani Cæsarum vitæ ex Dione, Georg. Merula interprete, Æl. Spartianus, Julius Capitolinus, Lampridius, Flavius Vopiscus, Trebellius Pollio, Vulcatius Gallicanus, ab Jo. Bapt. Egnatio diligentissime castigati. Heliogabali principis ad meretrices elegantissima oratio; ejusdem J. Bapt. Egnatii de Cæsaribus libri III a dictatore Cæsare ad Constantinum Palæologum, hinc a Carolo M. ad Maximilianum Cæsarem continuati; ejusdem in Spartiani Lampridiique vitas & reliquorum annotationes: Aristidis Smyrnæi oratio de laudibus urbis Romæ a Scipione Carteromacho in latinum versa; in extrema operis parte addita conflagratio Vesevi montis ex Dione, Georg. Merula interprete. — Venetiis in ædibus Aldi & Andr. Soceri m. Aug.* 1519, 8. Titulum hunc ab exempli Aldini possessore cl. Wolfg. Jægero Prof. Altorf. plenius notatum ex Harlesii Not. lit. Rom. P. II, add. & corr. p. 477 sq. mutuati sumus.

1521 *C. Suetonii de vita XII Cæsarum: item de vita & moribus Imperatorum excerpta ex Sexto Aurelio: item Eutropii & Paulli Diaconi de gestis Romanorum libb. XVII curante Jo. Bapt. Egnatio. — Venetiis typis Aldinis.* Sic titulum dedit Cat. Bibl. Ludewig. P. III, n. 7617. cf. Notitiam edd. Suetonii nostram cett.

1527 *Coloniæ*, fol. in ædibus Eucharii *Cervicorni*. Repetitio editionis *Erasmianæ* 1518, in qua vero & Erasmi deest præfatio, & varr. lectt. Sylloge, editionis Basiliensis indici inserta.

1533 *Basileæ* II, fol. Omnia quam antehac emendatiora: Annotationes Des. Erasmi & Egnatii cognitu dignæ. C. Suetonius Tranquillus, Dion Cassius, Ælius Spartianus, Julius Capitolinus, Ælius Lampridius, Vulcatius Gallicanus, Trebellius Pollio, Flavius Vopiscus, Herodianus Politiano interp. Sex. Aurelius Victor, Pomponius Lætus, Jo. Baptista Egnatius, Ammianus Marcellinus quatuor libris auctus. Cum Indicibus copiosis. Basileæ in officina Frobeniana, anno MDXXXIII. — Repetita, quantum ad scriptores nostros, ex ed. 1518. Ejus exemplum est penes nos.

1544 *Parisiis*, 8. ap. Rob. Stephanum. Dio. Cassii Nerva, Trajanus, Adrianus, conflagratio Vesevi, Latine, Georg. Merula interprete; Ælius Spartianus; Julius Capitolinus; Ælius Lampridius; Vulcatius Gallicanus; cum Egnatii annotationibus.

—— *ibid. ap. eundem*, 8. Trebellius Pollio, Flavius Vopiscus, cum Egnatii annotationibus; Sext. Aur. Victor; Pomponii Læti compendium historiæ Romanæ; Egnatius de principibus Romanorum. — His separato volumine eodem anno accessit Ammianus Marcellinus.

1546 *Basileæ* III, fol. apud Frobenium. Repetitio ed. 1533, cum notis Egnatii. In ea accessit *Vellejus Paterculus* ex Beati Rhenani iterata recensione.

1551 *Lugduni*, 12. ap. Seb. *Gryphium*. 2 voll. Cæsarum vitæ post Suetonium Tranquillum conscriptæ. Quarum auctores sunt: hi, Dion Cassius Nicæus. Ælius Spartianus. Julius Capitolinus. Ælius Lampridius. Vulcatius Gallicanus. Joan. Bapt. Egnatii Veneti in eosdem Annotationes. — Vitarum Cæsarum Tomus II. Quarum auctores sunt hi, Trebellius Pollio. Flavius Vopiscus. Sextus Aurelius Victor. Pomponius Lætus. Joan. Bapt. Egnatii Veneti in eosdem Annotationes. — Des. Erasmi index quo obscuræ voces explicantur.

1552 *Lugduni*, 8. apud Franciscum le Preux. 7 voll.

1559 *Lugduni*, 8. In collectione auctorum præcipuorum, qui Romanorum Imperatorum vitas scripserunt, apud

Anton. Vincentium impressa voll. 3; cujus parti secundae praeter Dion. Cassium ex interpretatione Georg. Merulae insunt Spartianus, Capitolinus, Lampridius & Vulc. Gallicanus, cum Jo. Bapt. Egnatii annotationibus. Vid. Püttmanii Scriptorum Hist. Aug. minorum Laus & Reprehensio pag. XXVI.

1560 *Parisiis.* Vincentii *Lupani* annotationes in Ælium Spartianum, Jul. Capitolinum, Æl. Lampridium, Vulc. Gallicanum, Treb. Pollionem, Flav. Vopiscum. His additus est ab ipso auctore praetermissorum libellus. — Haud magni pretii.

1568 Variae historiae Romanae scriptores, partim Graeci, partim Latini, in unum velut corpus redacti, de rebus gestis ab Urbe condita usque ad imperii Constantinopolin translati tempora. 4 Voll. 8. exc. Henr. Stephanus. — Insunt Sigonii Fasti consulares, ejusd. in Fastos & Triumphos comment. & de nominibus Romanorum liber, Vellejus Paterculus, Dio Cassius, Herodianus, Suetonius, Scriptores sex historiae Aug. Pompon. Laetus, Egnatius, Ammian. Marcellinus & Eutropius.

1588 *Francofurti*, fol. ap. Andr. Wecheli heredes, Claud. Marnium, & Joh. Aubrium. 2 Voll. Historiae Romanae Scriptores Latini minores &c. Addita variantis scripturae notatio, ex optimis quibusque editionibus scriptorumque partim veterum, partim recentiorum monumentis collecta. Adjecta etiam Graecorum, quae citantur, interpretatio. Opera Frid. *Sylburgii.* — In hac collectione continentur Suetonius, Ælius Spartianus & socii, Ammianus Marcellinus, Pompon. Laetus, Egnatius, Ausonii Epigrammata in Caesares Rom. Imperatorum catalogus, libellus incerti auctoris de XIV regionibus urbis Romae, qui Notitiae dignitatum imperii occidentis praemittitur a Pancirollo, & diversus a Rufi Festi & P. Victorii ejusdem argumenti. Addidit etiam Sylburgius opusculum Julii sive Lucii Exsuperantii, scriptoris antiqui, sed non satis exploratae aetatis, de Marii, Lepidi & Sertorii bellis civilibus. — Duobus his voluminibus tertium accessit a. 1590, continens historiae Romanae scriptores Graecos minores.

1592 *Lugduni*, 8. apud Franciscum le Preux. 7 voll.

——— Eadem ibid. 8 apud Jac. Stoer. 7 voll.

ÆTAS III CASAUBONIO — GRUTERIANA

ſcilicet *Iſ. Caſauboni*, *J. Gruteri*, & qui ſe illi adjunxit comitem, *Cl. Salmaſii*, curis perfectior, ab an. 1603 ad noſtra uſque tempora procurrit. Nova oborta lux Scriptt. H. A. minoribus a triumviris hiſce, quorum *primus* an. 1603 & textum correctiorem & Comm. inſignem edidit; *alter* 1611 lectionem in Scriptt. H. A. minores omnes a ſe collectos cum MSS. Codd. Pal. denuo contulit, emendavit, ſupplevit, & capp. diſtinxit; *tertius* denuo recenſuit & Caſauboni notas atque emendd. cum ſuis reddidit 1620, quæ ed. Londini recuſa. Horum triumvirorum bona conjunxit editio Hackiana 1671. Mittimus enim Boxhornios & Schrevelios, quorum ille 1632, hic 1661, opellam ſuam contulerunt in hos ſcriptores. Laudatior vero eſt Ulr. *Obrechti* cura in iis poſita 1677, & Wilh. *Muſgrave* 1714. Textus Hackianæ ed. repetitus tandem eſt in ed. Lipſienſi 1774, de qua, ejuſque Indice fere in modum Gloſſarii aucto, quid exiſtimandum ſit, vide in Comm. rer. nov. Lipſ. germanice ſcriptis an. 1774 n. XXXI, p. 246 - 248.

1603 *Pariſiis*, 4. Scriptores hiſtoriæ Auguſtæ minores ſex, curante Iſaac. *Caſaubono*, qui & librum adjecit emendationum & notarum. — In hac ed. textus longe correctior eſt quam in ſuperioribus, & commentarius Caſauboni præſtantiſſimus habetur.

1609 in hiſtoriæ Romanæ Scriptt. Lat. Aureliæ Allobrogum per Petr. de la Roviere. fol. 2 voll.

1611 *Hanoviæ*, fol. Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores Latini minores a Julio fere Cæſare ad Carolum Magnum: L. Ann. Florus, Vellejus Paterculus, C. Suetonius Tranquillus, Æl. Spartianus, Julius Capitolinus, Vulcatius Gallicanus, Æl. Lampridius, Trebellius Pollio, Flavius Vopiſcus, Ammianus Marcellinus, Meſſala Corvinus, Julius Exſuperantius, Aurelius Victor, Paullus Diaconus, Landulphus Sagax, Jornandes, Paullus Warnefridus, Sextus Rufus. Priores quidem, ex optima cuiuſque editione, comparati, confirmatique ad Codices MSS. bibliothecæ Palatinæ; poſteriores vero mille locis emendati & ſuppleti, opera Jani *Gruteri*,

cujus etiam additæ notæ. Hanoviæ, impensis Claudii Marnii heredum, Joan. & Andreæ Marnii & consort.

1620 *Parisiis*, fol. Historiæ Augustæ Scriptores sex, Ælius Spartianus, Julius Capitolinus, Ælius Lampridius, Vulcatius Gallicanus, Trebellius Pollio, Flavius Vopiscus. Claudius *Salmasius* ex veteribus libris recensuit, & librum adjecit notarum & emendationum, quibus adjunctæ sunt notæ ac emendationes Isaaci *Casauboni* jam antea editæ. Vid. Niceroni Nachrichten von berühmten Gelehrten &c. II, pag. 406.

1623 in collectione Scriptt. vet. hist. Rom. Genevensi repetita ex illa 1609.

1632 *Lugduni Bat.* 12. ex offic. Jo. Mairii. 5 voll. Historiæ Augustæ Scriptores Latini minores, ex recensione M. Zuerii *Boxhornii*. In fine additas habet inscriptiones, quæ Imperatorum, quorum vitæ hic describuntur, mentionem faciunt, illustriores, nec non Boxhornii in ipsos illos scriptores animadversiones. Editor haud semel dissentit cum Salmasio; nec ita Salmasius præceperat omnia, ut haud inveniret Boxhornius, in quo ipsius diligentia laudabiliter posset versari. Reperiuntur vero in hac collectione: C. Jul. Florus, P. Vellejus Paterculus, Sex. Aur. Victor, Sex. Rufus Festus, Messala Corvinus, Eutropius, Cassiodorus, C. Suetonius, Ælius Spartianus cum sociis, & Ammianus Marcellinus.

1652 *Londini*, fol. per Rich. Twisden. Repetitio editionis Salmasianæ a. 1620.

1653 in collectione historiæ Romanæ Scriptorum Lat. veterum, qui exstant, omnium, Genevæ facta T. II. Sed neque nitore neque accuratione collectio illa sese commendare videtur.

1661 *Lugduni Bat.* 8. curante Cornelio *Schrevelio*, cum annotationibus excerptis e Grutero, Casaubono & Salmasio.

1671 *Lugduni Bat.* 8. ex offic. Hackiana. 2 voll. Historiæ Augustæ Scriptores sex, cum integris notis If. Casauboni, Cl. Salmasii, & Jani Gruteri. Cum indicibus locupletissimis rerum & verborum. — Editio elegans. Sed nescio quare hoc peccatum est, ut præfationes horum triumvirorum omitterentur, in quibus plura sunt necessaria & utilia ei, qui hos scriptores curio-

sius legere & tractare velit: item indices locorum ex aliis scriptoribus, quæ obiter vel emendata vel explicata sunt, quæ sunt bene multa.

1677 *Argentorati*, 8. impensis Jo. Frid. Spoor & Reinh. Wæchtler. Historiæ Augustæ Scriptores sex, Ælius Spartianus, Jul. Capitolinus, Æl. Lampridius, Vulc. Gallicanus, Trebellius Pollio, Flavius Vopiscus. Cum notis Ulrici Obrechti.

1692 *Oxoniæ*, 8. Henr. *Dodwelli* prælectiones academicæ ad initium vitæ Hadriani a *Spartiano* scriptæ; acc. diurnorum urbis e tabb. marmoreis fragmenta, cum notis. Oxoniæ e theatro Sheldoniano.

1714 *Iscæ Damnoniorum* (Excester), 8. sumtibus Ph. Yeo. Julii Capitolini Antoninus Geta, cum notis integris If. Casauboni, Jani Gruteri, Cl. Salmasii, & editoris: cujus accedunt de eodem imperatore, & de icuncula quondam M. regis Alfredi dissertationes. — Editor est Wilh. *Musgrave*. Vid. Hamberger. T. II, pag. 635.

1743 *Heidelbergæ*, fol. inter Scriptores historiæ Romanæ Latinos veteres qui exstant omnes, a Bennone Casparo Haurisio editos, T. II, pag. 275 - 427.

1774 *Lipsiæ*, 8. ap. Siegfr. Lebrecht Crusium. Historiæ Augustæ Scriptores sex, Æl. Spartianus, Jul. Capitolinus, Æl. Lampridius, Vulc. Gallicanus, Treb. Pollio, Flav. Vopiscus. — Præfatus est cl. Jos. Lud. Ern. Püttmannus, Prof. Lips. curam gessit Jo. Petr. Schmid, A. M. qui textum ex editione Hackiana reddidit, sed mendose, & adjecit Indicem Latinitatis.

ÆLIUS SPARTIANUS

ÆLII SPARTIANI
HADRIANUS
IMPERATOR
AD
DIOCLETIANUM AUGUSTUM.

I. ORIGO Imperatoris Hadriani vetuſtior a Picentibus, poſterior ab Hiſpanienſibus manat: ſiquidem Hadria ortos majores ſuos, apud Italicam, Scipionum temporibus, reſediſſe, in libris vitæ ſuæ Hadrianus ipſe commemorat. Hadriano pater Ælius Hadrianus, cognomento Afer, fuit, conſobrinus Trajani Imperatoris; mater, Domitia Paulina, Gadibus orta; ſoror, Paulina, nupta Serviano; uxor, Sabina; atavus, Maryllinus, qui primus in ſua familia ſenator populi Romani fuit. Natus eſt Romæ, IX Kal. Febr. Veſpaſiano ſepties & Tito quinquies Conſulibus. Ac decimo ætatis anno patre orbatus, Ulpium Trajanum, prætorium virum, conſobrinum ſuum, qui poſtea imperium tenuit, & Celium Attianum, equitem Romanum, tutores habuit: imbutuſque impenſius Græcis ſtudiis, ingenio ejus ſic ad ea declinante, ut a nonnullis *Græculus* diceretur.

II. Quintodecimo anno ad patriam rediit: ac ſta-

tim militiam iniit; venandi usque ad reprehensionem studiosus. quare a Trajano abductus a patria, & pro filio habitus: nec multo post decemvir litibus judicandis datus; atque inde tribunus secundæ Adjutricis legionis creatus: post hæc in inferiorem Mœsiam translatus; extremis jam Domitiani temporibus, ibi a mathematico quodam, de futuro imperio id dicitur comperisse, quod a patruo magno, Ælio Hadriano, peritiam cœlestium callente, prædictum esse compererat. Trajano a Nerva adoptato, ad gratulationem exercitus missus, in Germaniam superiorem translatus est: ex qua festinans ad Trajanum, ut primus nuntiaret excessum Nervæ, a Serviano, sororis viro, (qui & sumtibus & ære alieno ejus prodito, Trajani odium in eum movit) diu detentus, fractoque consulte vehiculo tardatus, pedibus iter faciens, ejusdem Serviani beneficiarium antevenit; fuitque in amore Trajani: nec tamen ei per pædagogos puerorum, quos Trajanus impensius diligebat, Gallo favente defuit. Quo quidem tempore, cum sollicitus de Imperatoris erga se judicio, Virgilianas sortes consuleret,

Quis procul ille autem ramis insignis olivæ
Sacra ferens? nosco crines incanaque menta
Regis Romani, primam qui legibus Urbem
Fundabit, Curibus parvis & paupere terra
Missus in imperium magnum, cui deinde subibit,

sors excidit: quam alii ex Sibyllinis versibus ei provenisse dixerunt. Habuit autem præsumtionem imperii mox futuri, ex fano quoque Nicephori Jovis manante responso, quod Apollonius Syrus Pla-

tonicus libris suis indidit. Denique statim, suffragante Sura, ad amicitiam Trajani pleniorem rediit, nepte per sororem Trajani uxore accepta; favente Plotina, Trajano leviter (ut Marius Maximus dixit) volente.

III. Quæsturam gessit Trajano quater & Articulejo Consulibus: in qua cum, orationem Imperatoris in Senatu agrestius pronuntians, risus esset, usque ad summam peritiam & facundiam Latinis operam dedit. Post quæsturam acta Senatus curavit, atque ad bellum Dacicum Trajanum familiarius prosecutus est: quando quidem & *indulsisse vino se* dicit, *Trajani moribus obsequentem; atque ob hoc se a Trajano locupletissime muneratum.* Tribunus plebis factus est Candido & Quadrato iterum Consulibus. in quo magistratu, ad perpetuam tribuniciam potestatem omen sibi factum asserit, quod penulas amiserit, quibus uti tribuni plebis pluviæ tempore solebant, Imperatores autem nunquam. unde hodieque Imperatores sine penulis a togatis videntur. Secunda expeditione Dacica Trajanus eum primæ legioni Minerviæ præposuit, secumque duxit: quando quidem multa egregia ejus facta claruerunt. quare adamante gemma, quam Trajanus a Nerva acceperat, donatus, ad spem successionis erectus est. Prætor factus est sub Surano bis, Serviano iterum Consulibus; cum sestertiûm vicies ad ludos edendos a Trajano accepit. Legatus postea prætorius in Pannoniam inferiorem missus, Sarmatas compressit, disciplinam militarem tenuit, procuratores latius evagantes coercuit: ob hoc Consul est factus.

In quo magiſtratu, ut a Sura comperit, adoptandum ſe a Trajano eſſe, ab amicis Trajani contemni deſiit ac negligi. Et defuncto quidem Sura, Trajani ei familiaritas crevit, cauſa præcipue orationum, quas pro Imperatore dictaverat.

IV. Uſus Plotinæ quoque favore: cujus ſtudio etiam legatus, expeditionis Parthicæ tempore, deſtinatus eſt. Qua quidem tempeſtate utebatur Hadrianus amicitia Soſii Pappi, & Plætorii Nepotis, ex ſenatorio ordine: ex equeſtri autem, Attiani, tutoris quondam ſui, & Liviani Turbonis. In adoptionis ſponſionem venit, Palma & Celſo, inimicis ſemper ſuis, & quos poſtea ipſe inſecutus eſt, in ſuſpicionem affectatæ tyrannidis lapſis. Secundo Conſul favore Plotinæ factus, totam præſumtionem adoptionis emeruit. Corrupiſſe eum Trajani libertos, curaſſe delicatos, eoſdemque ſepeliſſe, per ea tempora, quibus in aula familiarior fuit, opinio multa firmavit. Quinto Iduum Auguſti die, legatus Syriæ, literas adoptionis accepit: quando & natalem adoptionis celebrari juſſit. Tertio Iduum earundem, quando & natalem imperii ſtatuit celebrandum, exceſſus ei Trajani nuntiatus eſt. Frequens ſane opinio fuit, Trajano id animi fuiſſe, ut Neratium Priſcum, non Hadrianum, ſucceſſorem relinqueret, multis amicis in hoc conſentientibus, uſque eo, ut Priſco aliquando dixerit: *Commendo tibi provincias, ſi quid mihi fatale contigerit.* Et multi quidem dicunt, Trajanum in animo id habuiſſe, ut, exemplo Alexandri Macedonis, ſine certo ſucceſſore moreretur: multi, ad ſenatum eum oratio-

nem voluisse mittere, petiturum, *ut, si quid ei evenisset, principem Romanæ Reipublicæ senatus daret*; additis dumtaxat nominibus, ex quibus optimum idem senatus eligeret. Nec desunt, qui factione Plotinæ, mortuo jam Trajano, Hadrianum in adoptionem adscitum esse prodiderint; supposito, qui pro Trajano fessa voce loqueretur.

V. Adeptus imperium, ad priscum se statim morem instituit, & tenendæ per orbem terrarum paci operam intendit. nam deficientibus his nationibus, quas Trajanus subegerat, Mauri lacessebant, Sarmatæ bellum inferebant, Britanni teneri sub Romana ditione non poterant, Ægyptus seditionibus urgebatur, Lycia denique ac Palæstina rebelles animos efferebant. quare omnia trans Euphratem ac Tigrim reliquit, *exemplo* (ut dicebat) *Catonis, qui Macedonas liberos pronuntiavit, quia teneri non poterant.* Psamatossirim, quem Trajanus Parthis regem fecerat, quod eum non magni ponderis apud Parthos videret, proximis gentibus regem dedit. Tantum autem statim clementiæ studium habuit, ut, cum sub primis imperii diebus ab Attiano per epistolas esset admonitus, ut & Bæbius Macer præfectus Urbis, si reniteretur ejus imperio, necaretur, & Laberius Maximus, qui, suspectus imperio, in insula exsulabat, & Frugi Crassus, neminem læderet: quamvis Crassum postea procurator, egressum insula, quasi res novas moliretur, injussu ejus occiderit. Militibus ob auspicia imperii duplicem largitionem dedit. Lusium Quietum, sublatis gentibus Mauris, quos regebat, quia suspectus imperio fuerat,

exarmavit; Martio Turbone, Judæis compressis, ad deprimendum tumultum Mauritaniæ destinato. Post hoc Antiochia digressus est ad inspiciendas reliquias Trajani, quas Attianus, Plotina & Matidia deferebant. Quibus exceptis & navi Romam dimissis, ipse Antiochiam regressus, præpositoque Syriæ Catilio Severo, per Illyricum Romam venit.

VI. Trajano divinos honores, datis ad senatum, & quidem accuratissimis, literis postulavit, & cunctis volentibus meruit, ita ut senatus multa, quæ Hadrianus non postulaverat, in honorem Trajani sponte decerneret. Cum ad senatum scriberet, veniam petiit, *quod de imperio suo judicium senatui non dedisset: salutatus scilicet præpropere a militibus imperator, quod esse respublica sine imperatore non posset.* Cum triumphum ei senatus, qui Trajano debitus erat, detulisset, recusavit ipse, atque imaginem Trajani curru triumphali vexit, ut optimus imperator ne post mortem quidem triumphi amitteret dignitatem. Patris patriæ nomen sibi delatum statim, & iterum postea, distulit: quod hoc nomen Augustus sero meruisset. Aurum coronarium Italiæ remisit, in provinciis minuit, & quidem difficultatibus ærarii ambitiose ac diligenter expositis. Audito dein tumultu Sarmatarum & Roxolanorum, præmissis exercitibus Mœsiam petiit. Martium Turbonem, post Mauritaniæ præfecturam infulis ornatum, Pannoniæ Daciæque ad tempus præfecit. Cum rege Roxolanorum, qui de imminutis stipendiis querebatur, cognito negotio pacem composuit.

VII. Nigrini insidias, quas ille sacrificanti Ha-

driano, conſcio ſibi Luſio & multis aliis, paraverat, cum eum etiam ſucceſſorem ſibimet Hadrianus deſtinaſſet, evaſit. Quare Palma Terracinæ, Celſus Bajis, Nigrinus Faventiæ, Luſius in itinere, ſenatu jubente, invito Hadriano (ut ipſe in vita ſua dicit) occiſi ſunt. Unde ſtatim Hadrianus, ad refellendam triſtiſſimam de ſe opinionem, quod occidi paſſus eſſet uno tempore quatuor conſulares, Romam venit, Dacia Turboni credita, titulo Ægyptiacæ præfecturæ, quo plus haberet auctoritatis, ornato: & ad comprimendam de ſe famam, congiarium duplex præſens populo dedit, ternis jam per ſingulos aureis ſe abſente diviſis. In ſenatu quoque, excuſatis, quæ facta erant, juravit, *ſe nunquam ſenatorem, niſi ex ſenatus ſententia, puniturum.* Statim curſum fiſcalem inſtituit, ne magiſtratus hoc onere gravarentur. Ad colligendam autem gratiam nihil prætermittens, infinitam pecuniam, quæ fiſco debebatur, privatis debitoribus in Urbe atque Italia, in provinciis vero etiam ex reliquis ingentes ſummas remiſit; ſyngraphis in foro Divi Trajani, quo magis ſecuritas omnibus roboraretur, incenſis. Damnatorum bona in fiſcum privatum redigi vetuit, omni ſumma in ærario publico recepta. Pueris ac puellis, quibus etiam Trajanus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis adjecit. Senatoribus, qui non vitio ſuo decoxerant, patrimonium, pro liberorum modo, ſenatoriæ profeſſionis explevit; ita ut pleriſque in diem vitæ ſuæ dimenſum ſine dilatione reſtituerit. Ad honores explendos, non ſolum amicis, ſed etiam paſſim ali-

quantis, multa largitus eſt. Feminas nonnullas, ad ſuſtentandam vitam, ſumtibus juvit. Gladiatorium munus per ſex dies continuos exhibuit; & mille feras natali ſuo edidit.

VIII. Optimos quoſque de ſenatu in contubernium Imperatoriæ majeſtatis adſcivit. Ludos circenſes, præter natalitios, decretos ſibi ſprevit: & in concione, & in ſenatu ſæpe dixit, *ita ſe rempublicam geſturum, ut ſciret populi rem eſſe, non propriam.* Tertio conſules, cum ipſe ter fuiſſet, plures fecit: infinitos autem ſecundi conſulatus honore cumulavit. Ipſum autem tertium conſulatum, & quatuor menſibus tantum egit, & in eo ſæpe jus dixit. Senatui legitimo, cum in Urbe vel juxta Urbem eſſet, ſemper interfuit. Senatus faſtigium in tantum extulit, difficile faciens ſenatores, ut cum Attianum ex præfecto prætorii, ornamentis conſularibus præditum, faceret ſenatorem, nihil ſe amplius habere, quod in eum conferri poſſet, oſtenderit. Equites Romanos nec ſine ſe de ſenatoribus, nec ſecum judicare permiſit. Erat enim tunc mos, ut, cum Princeps cauſas cognoſceret, & ſenatores & equites Romanos in conſilium vocaret, ſententiam ex omnium deliberatione proferret. Exſecratus eſt denique Principes, qui minus ſenatoribus detuliſſent. Serviano, ſororis viro, cui tantum detulit, ut ei venienti de cubiculo ſemper occurrerit, tertium conſulatum, nec ſecum tamen, cum ille bis ante Hadrianum fuiſſet, ne eſſet ſecundæ ſententiæ, non petenti, ac ſine precatione conceſſit.

IX. Inter hæc tamen & multas provincias a Tra-

jano acquisitas reliquit: & theatrum, quod ille in campo Martio posuerat, contra omnium vota destruxit. Et hæc quidem eo tristiora videbantur, quod omnia, quæ displicere vidisset Hadrianus, mandata sibi, ut faceret, decreto Trajani esse simulabat. Cum Attiani, præfecti sui & quondam tutoris, potentiam ferre non posset, nisus est eum obtruncare: sed revocatus est, quia jam quatuor consularium occisorum (quorum quidem necem in Attiani consilia refundebat) premebatur invidia. Cui cum successorem dare non posset, quia non petebat; id egit, ut peteret: atque ubi primum petiit, in Turbonem transtulit potestatem: cum quidem etiam Simili, alteri præfecto, Septitium Clarum successorem dedit. Summotis his a præfectura, quibus debebat imperium, Campaniam petit: ejusque omnia oppida beneficiis & largitionibus sublevavit, optimum quemque amicitiis suis jungens. Romæ vero prætorum & consulum officia frequentavit: conviviis amicorum interfuit: ægros bis ac ter die, & nonnullos equites Romanos ac libertinos, visitavit, solatiis refovit, consiliis sublevavit, conviviis suis semper adhibuit. omnia denique ad privati hominis modum fecit. Socrui suæ honores præcipuos impendit, ludis gladiatoriis, ceterisque officiis.

X. Post hæc profectus in Gallias, omnes causariis liberalitatibus sublevavit. Inde in Germaniam transiit: pacisque magis quam belli cupidus, militem, quasi bellum immineret, exercuit, tolerantiæ documentis eum imbuens; ipse quoque inter manipulares vitam militarem magistrans, cibis etiam

caſtrenſibus in propatulo libenter utens, hoc eſt, larido, caſeo, & poſca, exemplo Scipionis Æmiliani & Metelli, & auctoris ſui, Trajani; multos præmiis, nonnullos honoribus donans, ut ferre poſſent ea, quæ aſperius jubebat: ſiquidem ipſe poſt Cæſarem Octavianum labantem diſciplinam incuria ſuperiorum Principum, retinuit, ordinatis & officiis & impendiis; nunquam paſſus aliquem a caſtris injuſte abeſſe; cum tribunos non favor militum, ſed juſtitia, commendaret; exemplo etiam virtutis ſuæ ceteros adhortatus, cum etiam vicena millia pedibus armatus ambularet; triclinia de caſtris, & porticus, & cryptas, & topia dirueret; veſtem humillimam frequenter acciperet, ſine auro balteum ſumeret, ſine gemmis fibulas ſtringeret, capulo vix eburneo ſpatham clauderet; ægros milites in hoſpitiis ſuis videret; locum caſtris caperet; nulli vitem, niſi robuſto & bonæ famæ daret; nec tribunum niſi plena barba faceret, aut ejus ætatis, quæ prudentia & annis tribunatus robur impleret; nec pateretur quidquam tribunum a milite accipere; delicata omnia undique ſummoveret; arma poſtremo eorum, ſupellectilemque corrigeret. De militum etiam ætatibus judicabat, ne quis aut minor, quam virtus poſceret, aut major, quam pateretur humanitas, in caſtris, contra morem veterem, verſaretur: agebatque, ut ſibi ſemper noti eſſent, & eorum numerus ſciretur.

XI. Laborabat præterea, ut condita militaria diligenter agnoſceret: reditus quoque provinciales ſollerter explorans, ut, ſi alicubi quippiam deeſſet,

expleret. Ante omnes tamen enitebatur, ne quid otiosum vel emeret aliquando, vel pasceret. Ergo conversis regio more militibus, Britanniam petiit: in qua multa correxit, murumque per octoginta millia passuum primus duxit, qui Barbaros Romanosque divideret. Septicio Claro, præfecto prætorii, & Suetonio Tranquillo, epistolarum magistro, multisque aliis, qui apud Sabinam uxorem, injussu ejus, familiarius se tunc egerant, quam reverentia domus aulicæ postulabat, successores dedit: *uxorem etiam, ut morosam & asperam, dimissurus*, (ut ipse dicebat) *si privatus fuisset*. Et erat curiosus non solum domus suæ, sed etiam amicorum: ita, ut per frumentarios occulta omnia exploraret; nec adverterent amici, sciri ab Imperatore suam vitam, priusquam ipse hoc Imperator ostenderet. Unde non injucundum est rem inserere, ex quo constet, eum de amicis multa didicisse. nam cum ad quendam scripsisset uxor sua, *quod, voluptatibus detentus & lavacris, ad se redire nollet*, atque hoc Hadrianus per frumentarios cognovisset; petente illo commeatum, Hadrianus ei lavacra & voluptates exprobravit. cui ille: *num & tibi uxor mea, quod & mihi, scripsit?* Et hoc quidam vitiosissimum putant: atque huic adjungunt, quæ de adultorum amore ac nuptarum adulteriis, quibus Hadrianus laborasse dicitur, afferunt; jungentes, quod ne amicis quidem servaverit fidem.

XII. Compositis in Britannia rebus, transgressus in Galliam; Alexandrina seditione turbatus, quæ nata est ob Apin, qui cum repertus esset post multos annos, turbas inter populos creavit, apud quem

deberet locari, omnibus ſtudioſe certantibus. Per idem tempus, in honorem Plotinæ baſilicam, apud Nemauſum, opere mirabili exſtruxit. poſt hæc Hiſpanias petiit, & Tarracone hiemavit: ubi ſumtu ſuo ædem Auguſti reſtituit, omnibus Hiſpanis Tarraconem in conventum vocatis; delectumque jocu-lariter, ut verba ipſa ponit Marius Maximus, detrectantibus, Italicis vehementiſſime, ceteris prudenter & caute conſuluit. Quo quidem tempore non ſine gloria graviſſimum periculum adiit, apud Tarraconem ſpatians per hoſpitiva viridaria, ſervo in ſe hoſpitis cum gladio furioſius irruente: quem retentum ille miniſtris accurrentibus tradidit; &, ubi furioſum eſſe conſtitit, medicis curandum dedit, in nullo omnino commotus. Per ea tempora, & alias frequenter in plurimis locis, in quibus barbari non fluminibus, ſed limitibus dividuntur, ſtipitibus magnis, in modum muralis ſepis, funditus jactis atque connexis, barbaros ſeparavit. Germanis regem conſtituit: motus Maurorum compreſſit: & a ſenatu ſupplicationes emeruit. Bellum Parthorum per idem tempus in motu tantum fuit; idque Hadriani colloquio repreſſum eſt.

XIII. Poſt hoc per Aſiam & inſulas ad Achajam navigavit, & Eleuſinia ſacra, exemplo Herculis Philippique, ſuſcepit: multa in Athenienſes contulit, & pro agonotheta reſedit. & in Achaja quidem etiam illud obſervatum ferunt, quod, cum in ſacris multi cultros haberent, cum Hadriano nullus armatus ingreſſus eſt. Poſt in Siciliam navigavit: in qua Ætnam montem conſcendit, ut ſolis ortum

videret, arcus specie, ut dicitur, varium. Inde Romam venit, atque ex ea in Africam transiit, ac multum beneficiorum provinciis Africanis attribuit. Nec quisquam fere Principum tantum terrarum tam celeriter peragravit. Denique cum post Africam Romam rediisset, statim ad Orientem profectus, per Athenas iter fecit, atque opera, quæ apud Athenienses cœperat, dedicavit: ut Jovis Olympii ædem, & aram sibi: eodemque modo per Asiam iter faciens, templa sui nominis consecravit. Deinde a Cappadocibus servitia castris profutura suscepit. Toparchas & reges ad amicitiam invitavit; invitato etiam Cosdroe rege Parthorum, remissaque illi filia, quam Trajanus ceperat, ac promissa sella, quæ itidem capta fuerat. cumque ad eum quidam reges venissent, ita cum his egit, ut eos pœniteret, qui venire noluerunt, causa speciatim Pharasmanis, qui ejus invitationem superbe neglexerit. Et circumiens quidem provincias, procuratores & præsides pro factis supplicio affecit; ita severe, ut accusatores per se crederetur immittere.

XIV. Antiochenses inter hæc ita odio habuit, ut Syriam a Phœnice separare voluerit, ne tot civitatum metropolis Antiochia diceretur. Moverunt ea tempestate & Judæi bellum, quod vetabantur mutilare genitalia. Sed in monte Cassio, cum videndi solis ortus gratia nocte ascendisset, imbre orto, fulmen decidens hostiam & victimarium sacrificanti afflavit. Peragrata Arabia, Pelusium venit, & Pompeji tumulum magnificentius exstruxit. Antinoum suum, dum per Nilum navigat, perdidit;

quem muliebriter flevit. de quo varia fama est, aliis eum devotum pro Hadriano asserentibus; aliis, quod & forma ejus ostentat, & nimia voluptas Hadriani. & Græci quidem, volente Hadriano, eum consecraverunt, oracula per eum dari asserentes: quæ Hadrianus ipse composuisse jactatur. Fuit enim poematum & literarum omnium studiosissimus; arithmeticæ, geometriæ, picturæ, peritissimus. Jam psallendi & cantandi scientiam præ se ferebat. in voluptatibus nimius: nam & de suis dilectis multa versibus composuit: amatoria carmina scripsit. Idem armorum peritissimus, & rei militaris scientissimus: gladiatoria quoque arma tractavit. Idem severus, lætus, comis, gravis, lascivus, cunctator, tenax, liberalis, simulator, sævus, clemens, & semper in omnibus varius.

XV. Amicos ditavit; & quidem non petentes, cum petentibus nihil non negaret. Idem tamen facile de amicis, quidquid insusurrabatur, audivit: atque ideo prope cunctos vel amicissimos, vel eos, quos summis honoribus evexit, postea ut hostium loco habuit; ut Attianum, & Nepotem, & Septicium Clarum. nam Eudæmonem, prius conscium imperii, ad egestatem perduxit; Polyænum & Marcellum ad mortem voluntariam coegit; Heliodorum famosissimis literis lacessivit; Titianum, ut conscium tyrannidis, & argui passus est, & proscribi; Numidium Quadratum, & Catilium Severum, & Turbonem, graviter insecutus est; Servianum, sororis virum, nonagesimum jam annum agentem, ne sibi superviveret, mori coegit; libertos denique

& nonnullos milites insecutus est. Et quamvis esset oratione & versu promtissimus, & in omnibus artibus peritissimus, tamen professores omnium artium semper, ut doctior, risit, contemsit, obtrivit. Cum his ipsis professoribus & philosophis, libris vel carminibus invicem editis, sæpe certavit. Et Favorinus quidem, cum verbum ejus quoddam ab Hadriano reprehensum esset, atque ille cessisset; arguentibus amicis, quod male cederet Hadriano de verbo, quod idonei auctores usurpassent, risum jucundissimum movit. ait enim: *Non recte suadetis, familiares, qui non patimini me illum doctiorem omnibus credere, qui habet triginta legiones.*

XVI. Famæ celebris Hadrianus tam cupidus fuit, ut libros vitæ suæ, scriptos a se, libertis suis literatis dederit, jubens, ut eos suis nominibus publicarent: nam Phlegontis libri, Hadriani esse dicuntur. Catacrianos libros obscurissimos, Antimachum imitando, scripsit. Floro poetæ scribenti ad se,

> *Ego nolo Cæsar esse,*
> *Ambulare per Britannos,*
> *Scythicas pati pruinas,*

rescripsit:

> *Ego nolo Florus esse,*
> *Ambulare per tabernas,*
> *Latitare per popinas,*
> *Culices pati rotundos.*

Amavit præterea genus dicendi vetustum. controversias declamavit. Ciceroni Catonem, Virgilio Ennium, Sallustio Cœlium prætulit. eademque jactatione de Homero ac Platone judicavit. Mathesim sic

ſcire ſibi viſus eſt, ut ſero Kalendis Januariis ſcripſerit, quod ei toto anno poſſet evenire: ita, ut eo anno, quo periit, uſque ad illam horam, qua eſt mortuus, ſcripſerit, quid acturus eſſet. Sed quamvis eſſet in reprehendendis muſicis, tragicis, comicis, grammaticis, rhetoribus, facilis; tamen omnes profeſſores & honoravit, & divites fecit, licet eos quæſtionibus ſemper agitavit. Et cum ipſe auctor eſſet, ut multi ab eo triſtes recederent; dicebat, *ſe graviter ferre, ſi quem triſtem videret.* In ſumma familiaritate Epictetum & Heliodorum philoſophos, & (ne nominatim de omnibus dicam) grammaticos, rhetores, muſicos, geometras, pictores, aſtrologos habuit; præ ceteris (ut multi aſſerunt) eminente Favorino. Doctores, qui profeſſioni ſuæ inhabiles videbantur, ditatos honoratoſque a profeſſione dimiſit.

XVII. Quos in privata vita inimicos habuit, imperator tantum neglexit, ita ut uni, quem capitalem habuerat, factus imperator diceret, *Evaſiſti.* Iis, quos ad militiam ipſe per ſe vocavit, equos, mulos, veſtes, ſumtus, & omnem ornatum ſemper exhibuit. Saturnalitia & ſigillaritia frequenter amicis inopinantibus miſit, & ipſe ab his libenter accepit, & alia invicem dedit. Ad deprehendendas obſonatorum fraudes, cum plurimis ſumentibus paſceret, fercula de aliis menſis etiam ultimis quibuſque juſſit apponi. Omnes reges muneribus ſuis vicit. Publice, & frequenter, & cum omnibus lavit: ex quo ille jocus balnearis innotuit. nam cum quodam tempore veteranum quendam notum ſibi in militia, dorſum

& ceteram partem corporis vidisset atterere, percontatus, cur se marmoribus destringendum daret, ubi audivit, hoc idcirco fieri, quod servum non haberet; & servis eum donavit, & sumtibus. verum alia die cum plures senes ad provocandam liberalitatem Principis, parieti se attererent, evocari eos jussit, & alium ab alio invicem defricari. Fuit & plebis jactantissimus amator. Peregrinationis ita cupidus, ut omnia, quæ legerat de locis orbis terrarum, præsens vellet addiscere. Frigora & tempestates ita patienter tulit, ut nunquam caput tegeret. Regibus multis plurimum detulit: a plerisque vero etiam pacem redemit; a nonnullis contemtus est. multis ingentia dedit munera; sed nulli majora, quam Hiberorum, cui & elephantum, & quinquagenariam cohortem, post magnifica dedit dona. Cum a Pharasmane ipse quoque ingentia dona accepisset, atque inter hæc auratas quoque chlamydes; trecentos noxios cum auratis chlamydibus in arenam misit, ad ejus munera deridenda.

XVIII. Cum judicaret, in consilio habuit non amicos suos aut comites solum, sed jurisconsultos, & præcipue Julium Celsum, Salvium Julianum, Neratium Priscum, aliosque; quos tamen senatus omnis probasset. Constituit inter cetera, ut in nulla civitate, domus aliquæ transferendæ ad aliam urbem, ullius materiæ causa diruerentur. Liberis proscriptorum duodecimas bonorum concessit. Majestatis crimina non admisit. Ignotorum hereditates repudiavit: nec notorum accepit, si filios haberent. De thesauris ita cavit, ut, si quis in suo reperisset, ipse

potiretur: si quis in alieno, domino daret: si quis in publico, cum fisco æqualiter partiretur. Servos a dominis occidi vetuit, eosque jussit damnari per judices, si digni essent. Lenoni & lanistæ servum vel ancillam vendi vetuit, causa non præstita. Decoctores bonorum suorum, si suæ auctoritatis essent, catamidiari in Amphitheatro & dimitti jussit. Ergastula servorum & libertorum tulit. Lavacra pro sexibus separavit. Si dominus in domo interemtus esset, non de omnibus servis quæstionem haberi, sed de his, qui per vicinitatem poterant sentire, præcepit.

XIX. In Etruria præturam Imperator egit. Per Latina oppida dictator, & ædilis, & duummvir fuit. apud Neapolim demarchus; in patria sua quinquennalis: & item Hadriæ quinquennalis, quasi in alia patria; & Athenis archon fuit. In omnibus pæne urbibus & aliquid ædificavit, & ludos edidit. Athenis mille ferarum venationem in stadio exhibuit. Ab Urbe nunquam ullum venatorem aut scenicum avocavit. Romæ post ceteras immensissimas voluptates, in honorem socrus suæ, aromatica populo donavit. in honorem Trajani balsama & crocum per gradus theatri fluere jussit: fabulas omnis generis more antiquo in theatro dedit: histriones aulicos publicavit. In circo multas feras, & sæpe centum leones, interfecit. Militares pyrrichas populo frequenter exhibuit: gladiatores frequenter spectavit. Cum opera ubique infinita fecisset, nunquam ipse, nisi in Trajani patris templo, nomen suum scripsit. Romæ instauravit Pantheum, septa, basilicam Neptuni, sacras ædes pluri-

mas, forum Augusti, lavacrum Agrippæ: eaque omnia propriis & veteribus nominibus consecravit. Fecit & sui nominis pontem, & sepulcrum juxta Tiberim; & ædem Bonæ Deæ transtulit: & colossum, stantem atque suspensum per Decrianum architectum, de eo loco, in quo nunc templum Urbis est, ingenti molimine, ita ut operi etiam elephantes viginti quatuor exhiberet. & cum hoc simulacrum, post Neronis vultum, cui antea dicatum fuerat, Soli consecrasset; aliud tale, Apollodoro architecto auctore, facere Lunæ molitus est.

XX. In colloquiis etiam humillimorum civilissimus fuit; detestans eos, qui sibi hanc voluptatem humanitatis, quasi servantes fastigium Principis, inviderent. Apud Alexandriam in Musio, multas quæstiones professoribus proposuit; & propositas ipse dissolvit. Marius Maximus dicit, eum natura crudelem fuisse, *& ideirco multa pie fecisse, quod timeret, ne sibi idem, quod Domitiano accidit, eveniret.* Et cum titulos in operibus non amaret, multas civitates *Hadrianopoles* appellavit; ut ipsam Carthaginem, & Athenarum partem. Aquarum etiam ductus infinitos hoc nomine nuncupavit. Fisci advocatum primus instituit. Fuit memoriæ ingentis, facultatis immensæ. nam & ipse orationes dictavit, & ad omnia respondit. Joca ejus plurima exstant: nam fuit etiam dicaculus. Unde illud quoque innotuit, quod, cum cuidam canescenti quiddam negasset, eidem iterum petenti, sed infecto capite, respondit, *Jam hoc patri tuo negavi.* Nomina plurimis sine nomenclatore reddidit, quæ semel & congesta

ſimul audiverat, ut nomenclatores ſæpius errantes emendaverit. Dixit & veteranorum nomina, quos aliquando dimiſerat. Libros ſtatim lectos, & ignotos quidem, plurimis memoriter reddidit. Uno tempore ſcripſit, dictavit, audivit, & cum amicis fabulatus eſt. Omnes publicas rationes ita complexus eſt, ut domum privatam quivis paterfamilias diligens non ſatis novit. Equos & canes ſic amavit, ut eis ſepulcra conſtitueret. Oppidum *Hadrianotheras* in quodam loco, quod illic & feliciter eſſet venatus, & urſam occidiſſet aliquando, conſtituit.

XXI. De judicibus omnibus ſemper cuncta ſcrutando, tamdiu requiſivit, quamdiu verum inveniret. Libertos ſuos nec ſciri voluit in publico, nec aliquid apud ſe poſſe, dicto ſuo omnibus ſuperioribus Principibus vitia imputans libertorum; damnatis omnibus libertis ſuis, quicunque ſe de eo jactaverant. Unde exſtat etiam illud ſevere quidem, ſed prope joculare, de ſervis. nam cum quodam tempore ſervum ſuum inter duos ſenatores e conſpectu ambulare vidiſſet, miſit qui ei colaphum daret, & diceret: *Noli inter eos ambulare, quorum eſſe adhuc potes ſervus.* Inter cibos unice amabat tetrapharmacum, quod erat de faſiano, ſumine, perna & cruſtulo. Fuerunt ejus temporibus fames, peſtilentia, & terræ motus: quæ omnia, quantum potuit, procuravit, multiſque civitatibus, vaſtatis per iſta, ſubvenit. Fuit etiam Tiberis inundatio. Latium multis civitatibus dedit: tributa multis remiſit. Expeditiones ſub eo graves nullæ fuerunt: bella etiam ſilentio pæne tranſacta. A militibus, propter cu-

ram exercitus nimiam, multum amatus est, simul quod in eos liberalissimus fuit. Parthos in amicitia semper habuit; quod inde regem retraxit, quem Trajanus imposuerat. Armeniis regem habere permisit, cum sub Trajano legatum habuissent. A Mesopotamiis non exegit tributum, quod Trajanus imposuit. Albanos & Hiberos amicissimos habuit, quod reges eorum largitionibus prosecutus est, cum ad illum venire contemsissent. Reges Bactrianorum, legatos ad eum, amicitiæ petendæ causa, supplices miserunt.

XXII. Tutores sæpissime dedit. Disciplinam civilem non aliter tenuit, quam militarem. Senatores & equites Romanos semper in publico togatos esse jussit, nisi si a cœna reverterentur. Ipse, cum in Italia esset, semper togatus processit. Ad convivium venientes senatores stans excepit: semperque aut pallio tectus discubuit, aut toga submissa. Judicum sumtus constituit, & ad antiquum modum redegit. Vehicula cum ingentibus sarcinis Urbem ingredi prohibuit. Sederi equos in civitatibus non sivit. Ante octavam horam in publico neminem, nisi ægrum, lavari passus est. Ab epistolis & a libellis primus equites Romanos habuit. Eos, quos pauperes & innocentes vidit, sponte ditavit: quos vero calliditate ditatos, etiam odio habuit. Sacra Romana diligentissime curavit: peregrina contemsit. Pontificis maximi officium peregit. Causas Romæ atque in provinciis frequenter audivit, adhibitis consilio suo Consulibus atque Prætoribus, & optimis Senatoribus. Fucinum lacum emisit. Quatuor consula-

res per omnem Italiam judices constituit. Quando in Africam venit, ad adventum ejus, post quinquennium pluit: atque ideo ab Africanis dilectus est.

XXIII. Peragratis sane omnibus orbis partibus capite nudo, & in summis plerumque imbribus atque frigoribus, in morbum incidit letalem: factusque de successore sollicitus, primum de Serviano cogitavit, quem postea, ut diximus, mori coegit: Fuscum, quod imperium, præsagiis & ostentis agitatus, speraret, in summa detestatione habuit: Plætorium Nepotem, quem tantopere ante dilexit, ut veniens ad eum ægrotantem Hadrianus, impune non admitteretur, suspicionibus adductus, eodem modo: & Terentium Gentianum: & hunc vehementius, quod a senatu diligi tunc videbat. omnes postremo, de quorum imperio cogitavit, quasi futuros Imperatores, detestatus est. Et omnem quidem vim crudelitatis ingenitæ usque eo repressit, donec in villa Tiburtina profluvio sanguinis pæne ad exitum venit. tunc libere Servianum, quasi affectatorem imperii, quod servis regiis cœnam misisset, quod in sedili regio juxta lectum posito sedisset, quod erectus ad stationes militum senex nonagenarius processisset, mori coegit: multis aliis interfectis, vel aperte, vel per insidias: quandoquidem etiam Sabina uxor, non sine fabula veneni dati ab Hadriano, defuncta est. Tunc Cejonium Commodum, Nigrini generum, insidiatoris quondam sui, forma commendatum, adoptare constituit. Adoptavit ergo Cejonium Commodum Verum, invitis omnibus: eumque *Ælium Verum Cæ-*

sarem appellavit. Ob cujus adoptionem ludos Circenses dedit, & donativum populo ac militibus expendit. quem Prætura honoravit, ac statim Panno-niis imposuit; decreto consulatu cum sumtibus; eundem Commodum secundum Consulem designavit. Quem cum minus sanum videret, sæpissime dictitavit: *In caducum parietem nos inclinavimus, & perdidimus quater millies sestertium, quod populo & militibus pro adoptione Commodi dedimus.* Commodus autem præ valetudine, nec gratias quidem in senatu agere potuit Hadriano de adoptione. denique, accepto largius antidoto, ingravescente valetudine, per somnum periit, ipsis Kalendis Januariis. quare ab Hadriano votorum causa lugeri est vetitus.

XXIV. Sed mortuo Ælio Vero Cæsare, Hadrianus, ingruente tristissima valetudine, adoptavit Arrium Antoninum, qui postea Pius dictus est: sed ea demum lege, ut ille sibi duos adoptaret, Annium Verum & Marcum Antoninum. Hi sunt, qui postea duo pariter Augusti primi rempublicam gubernaverunt. Antoninus quidem *Pius* idcirco appellatus dicitur, quod socerum fessum ætate manu sublevarit: quamvis alii cognomentum hoc ei dicant inditum, quod multos senatores Hadriano jam sævienti eripuisset; alii, quod ipsi Hadriano magnos honores post mortem detulisset. Antonini adoptionem plurimi tunc factam esse doluerunt; speciatim Catilius Severus, præfectus Urbis, qui sibi præparabat imperium. qua re prodita, successore accepto, dignitate privatus est. Hadrianus autem, ultimo vitæ tædio jam affectus, gladio se transfigi a servo

juſſit. quod cum proditum eſſet, & in Antonini uſque notitiam veniſſet, ingreſſis ad ſe præfectis & filio, rogantibus, *ut æquo animo neceſſitatem morbi ferret;* iratus illis, auctorem proditionis juſſit occidi: qui tamen ab Antonino ſervatus eſt, dicente Antonino, *parricidam ſe futurum, ſi Hadrianum, adoptatus ipſe, pateretur occidi.* Statimque teſtamentum ſcripſit: nec tamen actus reipublicæ prætermiſit. Et poſt teſtamentum quidem iterum ſe conatus occidere, ſubtracto pugione, ſævior factus eſt. petiit & venenum a medico: qui ſe ipſe, ne daret, occidit.

XXV. Ea tempeſtate ſupervenit quædam mulier, quæ diceret, *ſomnio ſe monitam, ut inſinuaret Hadriano, ne ſe occideret, quod eſſet bene valiturus: quod cum non feciſſet, eſſe cæcatam. Juſſam tamen iterum, Hadriano eadem diceret, atque genua ejus oſcularetur, receptura viſum, ſi id feciſſet.* Quod cum inſomnium impleſſet, oculos recepit; cum aqua, quæ in fano erat, ex quo venerat, oculos abluiſſet. Venit & de Pannonia quidam natus cæcus ad febrientem Hadrianum, eumque contigit: quo facto & ipſe oculos recepit, & Hadrianum febris reliquit: quamvis Marius Maximus, hæc per ſimulationem facta, commemoret. Poſt hoc Hadrianus Bajas petiit, Antonino Romæ ad imperandum relicto. Ubi cum nihil proficeret, arceſſito Antonino, in conſpectu ejus apud ipſas Bajas periit, die ſexto Iduum Juliarum. Inviſuſque omnibus, ſepultus eſt in villa Ciceroniana Puteolis. Sub ipſo mortis tempore & Servianum, nonaginta annos agentem, ut ſupra dictum eſt, ne ſibi superviveret, atque (ut putabat)

imperaret, mori coegit; & ob leves offensas plurimos jussit occidi, quos Antoninus reservavit. Et moriens quidem, hos versus fecisse dicitur:

Animula vagula, blandula,
Hospes comesque corporis,
Quæ nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula;
Nec, ut soles, dabis jocos.

Tales autem, nec multo meliores, fecit & Græcos. Vixit annis septuaginta duobus, mensibus quinque, diebus septemdecim. Imperavit annis viginti uno, mensibus undecim.

XXVI. Statura fuit procerus, forma comtus, flexo ad pectinem capillo, promissa barba, ut vulnera, quæ in facie naturalia erant, tegeret, habitudine robusta. Equitavit ambulavitque plurimum, armisque & pilo se semper exercuit. Venatu frequentissime leonem manu sua occidit. Venando autem jugulum & coxam fregit. venationem semper cum amicis participavit. In convivio tragœdias, comœdias, Atellenas, sambucas, lectores, poetas, pro re semper exhibuit. Tiburtinam villam mire exædificavit, ita ut in ea & provinciarum & locorum celeberrima nomina inscriberet: velut Lyceum, Academiam, Prytaneum, Canopum, Pœcilen, Tempe, vocaret. &, ut nihil prætermitteret, etiam inferos finxit. Signa mortis hæc habuit. Natali suo ultimo, cum Antoninum commendaret, prætexta sponte delapsa caput ei aperuit. Anulus, in quo imago ipsius sculpta erat, sponte de digito delapsus est. Ante diem natalis ejus, nescio quis ad

ſenatum ululans venit: contra quem Hadrianus ita motus eſt, quaſi de ſua morte loqueretur; cum ejus verba nullus agnoſceret. Idem cum vellet in ſenatu dicere, *Poſt filii mei mortem; Poſt mortem meam* dixit. Somniavit præterea, ſe a patre potionem ſoporiferam impetraſſe. item ſomniavit, a leone ſe oppreſſum eſſe.

XXVII. In mortuum eum a multis multa ſunt dicta. Acta ejus irrita fieri ſenatus volebat. nec appellatus eſſet *Divus*, niſi Antoninus rogaſſet. Templum denique ei, pro ſepulcro, apud Puteolos conſtituit, & quinquennale certamen, & flamines, & ſodales, & multa alia, quæ ad honorem quaſi numinis pertinerent. qua re, ut ſupra dictum eſt, multi putant, Antoninum Pium dictum.

ÆLII SPARTIANI
ÆLIUS VERUS
AD
DIOCLETIANUM AUG.

DIOCLETIANO AUG. ÆLIUS SPARTIANUS SUUS SALUTEM.

I. In animo mihi eſt, Diocletiane Auguſte, tot Principum maxime, non ſolum eos, qui Principum locum in hac ſtatione, quam temperas, retentarunt, ut uſque ad Divum Hadrianum feci, ſed illos etiam, qui vel Cæſarum nomine appellati ſunt, nec Principes aut Auguſti fuerunt, vel quolibet alio genere aut in famam, aut in ſpem principatus venerunt, cognitioni numinis tui ſternere: quorum præcipue de Ælio Vero dicendum eſt, qui primus tantum *Cæſaris* nomen accepit, adoptione Hadriani familiæ Principum adſcriptus. Et quoniam nimis pauca dicenda ſunt, nec debet prologus enormior eſſe, quam fabula, de ipſo jam loquar.

II. Cejonius Commodus, qui & Ælius Verus ap-

pellatus eſt, quem ſibi Hadrianus, ævo ingraveſcente morbis triſtioribus preſſus, peragrato jam orbe terrarum, adoptavit, nihil habet in ſua vita memorabile, niſi quod primus tantum *Cæſar* eſt appellatus: non teſtamento, ut antea ſolebat, neque eo modo, quo Trajanus eſt adoptatus, ſed eo prope genere, quo noſtris temporibus a veſtra Clementia Maximianus atque Conſtantius Cæſares dicti ſunt, quaſi quidam Principum filii viri, deſignati auguſtæ majeſtatis heredes. Et quoniam de Cæſarum nomine in hujus præcipue vita eſt aliquid diſputandum, qui hoc ſolum nomen indeptus eſt; Cæſarem vel ab elephanto (qui lingua Maurorum *cæſar* dicitur) in prœlio cæſo, eum, qui primus ſic appellatus eſt, doctiſſimi & eruditiſſimi viri putant dictum; vel quia mortua matre, ventre cæſo ſit natus; vel quod cum magnis crinibus ſit utero parentis effuſus; vel quod oculis cæſiis, & ultra humanum morem viguerit. Certe, quæcunque illa, felix neceſſitas fuit, unde tam clarum, & duraturum cum æternitate mundi, nomen effloruit. Hic ergo, de quo ſermo eſt, primum Lucius Aurelius Verus eſt dictus, ſed ab Hadriano adſcitus, in Æliorum familiam, hoc eſt, in Hadriani transſcriptus, & appellatus eſt Cæſar. Huic pater Cejonius Commodus fuit, quem alii Verum, alii Lucium Aurelium, multi Annium prodiderunt: majores omnes nobiliſſimi: quorum origo pleraque ex Etruria fuit, vel ex Faventia. Et de hujus quidem familia plenius in vita Lucii Aurelii Cejonii Commodi Veri Antonini, filii hujuſce, quem ſibi adoptare Antoninus juſſus eſt, diſſeremus. is enim

liber debet omnia, quæ ad ſtemma generis pertinent, continere, qui habet Principem, de quo plura dicenda ſunt.

III. Adoptatus autem Ælius Verus ab Hadriano, eo tempore, quo jam, ut ſuperius diximus, parum vigebat, & de ſucceſſore neceſſario cogitabat: ſtatimque prætor factus, & Pannoniis dux ac rector impoſitus, mox conſul creatus, &, quia erat deputatus imperio, iterum conſul deſignatus eſt. Datum etiam populo congiarium cauſa ejus adoptionis, collatumque militibus HS. ter millies, circenſes editi; neque quidquam prætermiſſum, quod poſſet lætitiam publicam frequentare. Tantumque apud Hadrianum Principem valuit, ut, præter adoptionis affectum, quo ei videbatur adjunctus, ſolus omnia, quæ cuperet, etiam per literas impetraret. Nec provinciæ quidem, cui præpoſitus erat, defuit. nam bene geſtis rebus, vel potius feliciter, etſi non ſummi, medii tamen obtinuit ducis famam. Hic tamen valetudinis adeo miſeræ fuit, ut Hadrianum ſtatim adoptionis pœnituerit; potueritque eum amovere a familia imperatoria, cum ſæpe de aliis cogitaret, ſi forte vixiſſet. Fertur denique ab his, qui Hadriani vitam diligentius in literas retulerunt, Hadrianum Veri ſciſſe genituram, & eum, quem non multum ad rempublicam gerendam probarat, ob hoc tantum adoptaſſe, ut ſuæ ſatisfaceret voluptati; &, ut quidam dicunt, jurijurando, quod interceſſiſſe inter ipſum ac Verum ſecretis conditionibus ferebatur. Fuiſſe enim Hadrianum peritum matheſeos, Marius Maximus uſque adeo demonſtrat, ut eum dicat cun-

cta de se scisse, sic, ut omnium dierum, usque ad horam mortis, futuros actus ante perscripserit.

IV. Satis præterea constat, eum de Vero sæpe dixisse,

Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra
Esse sinent.

Quos versus cum aliquando in hortulo spatians cantitaret, atque adesset unus ex literatis, quorum Hadrianus speciosa societate gaudebat, velletque addere,

— — *Nimium vobis Romana propago*
Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent:

Hadrianus dixisse fertur, *Hos versus vita non capit Veri;* illud addens:

— — *Manibus date lilia plenis:*
Purpureos spargam flores, animamque nepotis
His saltem accumulem donis, & fungar inani
Munere.

Cum quidem etiam illud dicitur cum irrisione dixisse: *Ego mihi divum adoptavi, non filium.* Eum tamen cum consolaretur unus de literatis, qui aderant, ac diceret, *Quid si non recte constellatio ejus collecta est, quem credimus esse victurum?* Hadrianus dixisse fertur: *Facile ista dicis tu, qui patrimonii tui, non reipublicæ, quæris heredem.* Unde apparet, eum habuisse in animo alium deligere, atque hunc ultimo vitæ suæ tempore a republica submovere. sed ejus consilia juvit eventus. nam cum de provincia Ælius redisset, atque orationem pulcherrimam, quæ hodieque legitur, sive per se, sive per scriniorum aut dicendi magistros parasset, qua Kalendis Januariis Hadriano patri gratias ageret; accepta po-

tione, qua se existimaret juvari, Kalendis ipsis Januariis periit. jussusque ab Hadriano, quia vota interveniebant, non lugeri.

V. Fuit hic vitæ lætissimæ, eruditus in literis, Hadriano (ut malevoli loquuntur) acceptior forma, quam moribus. In aula diu non fuit: in vita privata, etsi minus probabilis, minus tamen reprehendendus, ac memor familiæ suæ: comtus, decorus, pulchritudinis regiæ, oris venerandi, eloquentiæ celsioris, versu facilis, in republica etiam non inutilis. Hujus voluptates ab iis, qui vitam ejus scripserunt, multæ feruntur; equidem non infames, sed aliquatenus diffluentes. nam tetrapharmacum, seu potius pentapharmacum, quo postea semper Hadrianus est usus, ipse dicitur reperisse; hoc est, sumen, fasianum, pavonem, pernam crustulatam & aprugnam. de quo genere cibi aliter refert Marius Maximus, non pentapharmacum, sed tetrapharmacum appellans: ut & nos ipsi in ejus vita prosecuti sumus. Fertur etiam aliud genus voluptatis, quod Verus invenerat. nam lectum eminentibus quatuor anacliteriis fecerat, minuto reticulo undique inclusum; eumque foliis rosæ, quibus demtum esset album, replebat; jacensque cum concubinis, velamine de liliis facto se tegebat, unctus odoribus Persicis. Jam illa frequentantur a nonnullis, quod & accubitationes ac mensas de rosis ac liliis fecerit, & quidem purgatis: quæ etsi non decora, non tamen ad perniciem publicam promta sunt. Atque idem Ovidii libros amorum in lecto semper habuisse; idem Martialem, epigrammaticum poetam, Virgi-

lium ſuum dixiſſe. Jam illa leviora, quod curſoribus ſuis exemplo Cupidinum alas frequenter appoſuit, eoſque ventorum nominibus ſæpe vocitavit; *Boream* alium, alium *Notum*, & item *Aquilonem*, aut *Circium*, ceteriſque nominibus appellans; & indefeſſe atque inhumaniter faciens curſitare. Idem uxori, conquerenti de extraneis voluptatibus, dixiſſe fertur: *Patere me per alias exercere cupiditates meas: uxor enim dignitatis nomen eſt, non voluptatis.* Ejus filius eſt Antoninus Verus, qui adoptatus eſt a Marco, vel certe cum Marco, & cum eodem æquale geſſit imperium. nam ipſi ſunt, qui primi duo Auguſti appellati ſunt, & quorum faſtis Conſularibus ſic nomina præſcribuntur, ut dicantur non duo Antonini, ſed duo Auguſti: tantumque hujus rei & novitas & dignitas valuit, ut faſti Conſulares nonnulli ab his ſumerent ordinem Conſulum.

VI. Pro ejus adoptione infinitam pecuniam populo & militibus Hadrianus dedit. ſed cum eum videret, homo paulo argutior, miſerrimæ valetudinis, ita ut ſcutum ſolidius jactare non poſſet, dixiſſe fertur: *Ter millies perdidimus, quod exercitui populoque dependimus: ſiquidem ſatis in caducum parietem incubuimus, & qui non ipſam rempublicam, ſed nos ipſos ſuſtentare vix poſſit.* Et hoc quidem Hadrianus cum præfecto ſuo locutus eſt. quæ cum prodidiſſet præfectus, ac per hoc Ælius Cæſar indies magis magiſque ſollicitudine, utpote deſperati hominis, aggravaretur, præfecto ſuo Hadrianus, qui rem prodiderat, ſucceſſorem dedit: volens videri, quod verba triſtia temperaſſet. ſed nihil profuit:

nam, ut diximus, *Lucius Cejonius Commodus Verus Ælius Cæsar* (nam his omnibus nominibus appellatus est) periit: sepultusque est imperatorio funere; neque quidquam de regia, nisi mortis habuit dignitatem. Doluit ergo illius mortem ut bonus pater, non ut bonus Princeps. nam cum amici sollici quærerent, qui adoptari posset, Hadrianus dixisse fertur his, *Etiam vivente adhuc Vero decreveram*: ex quo ostendit aut judicium suum, aut scientiam futurorum. Post hunc denique Hadrianus, diu anceps quid faceret, Antoninum adoptavit, Pium cognomine appellatum. cui conditionem addidit, ut ipse sibi Marcum & Verum Antoninos adoptaret; filiamque suam Vero, non Marco, daret. Nec diutius vixit, gravatus languore ac diverso genere morborum; sæpe dicens, *sanum Principem mori debere, non debilem*.

VII. Statuas sane Ælio Vero per totum orbem colosseas poni jussit; templa etiam in nonnullis urbibus fieri. Denique illius merito, filium ejus Verum, nepotem utpote suum, qui pereunte Ælio in familia ipsius Hadiani remanserat, adoptandum Antonino Pio cum Marco, ut jam diximus, dedit; sæpe dicens, *Habeat respublica quodcunque de Vero*. quod quidem contrarium his, quæ de adoptionis pœnitentia per auctores plurimos intimata sunt; cum Verus posterior nihil dignum præter clementiam in moribus habuerit, quod imperatoriæ familiæ lumen afferret. Hæc sunt, quæ de Vero Cæsare mandanda literis fuerunt. de quo idcirco non tacui, quia mihi propositum fuit, omnes, qui post Cæsa-

rem dictatorem, hoc est, Divum Julium, vel Cæsares, vel Augusti, vel Principes appellati sunt, quique in adoptionem venerunt, vel imperatorum filii, aut parentes, Cæsarum nomine consecrati sunt, singulis libris exponere, meæ satisfaciens conscientiæ; etiamsi multis nulla sit necessitas talia requirendi.

JULII CAPITOLINI
ANTONINUS PIUS
AD
DIOCLETIANUM AUG.

I. Tito Aurelio Fulvo Bojonio Antonino Pio; paternum genus e Gallia Transalpina, Nemausense scilicet: avus, Titus Aurelius Fulvus, qui per honores diversos ad secundum consulatum & praefecturam Urbis pervenit: pater, Aurelius Fulvus, qui & ipse fuit consul, homo tristis, & integer: avia materna, Bojonia Procilla: mater, Arria Fadilla: avus maternus, Arrius Antoninus, bis consul, homo sanctus, & qui Nervam miseratus esset, quod imperare coepisset: soror uterina, Julia Fadilla: vitricus, Julius Lupus consularis: socer, Annius Verus: uxor, Annia Faustina: filii, mares duo, duae feminae: gener, per majorem filiam, Lamia Syllanus; per minorem, Marcus Antoninus, fuere. Ipse Antoninus Pius natus est tertiodecimo Kalendas Octobres, Flavio Domitiano duodecimo & Cornelio Dolabella Consulibus, in villa Lanuvina.

educatus Lorii, in Aurelia : ubi poſtea palatium exſtruxit, cujus hodieque reliquiæ manent. Pueritiam egit cum avo paterno, mox cum materno; omnes ſuos religioſe colens. atque adeo & conſobrinorum & vitrici & multorum affinium hereditate ditatus eſt.

II. Fuit vir forma conſpicuus, ingenio clarus, moribus clemens, nobilis vultu, & placidus ingenio, ſingularis eloquentiæ, nitidæ literaturæ, præcipue ſobrius, diligens agri cultor, mitis, largus, alieni abſtinens; & omnia hæc cum menſura, & ſine jactantia : in cunctis poſtremo laudabilis, & qui merito Numæ Pompilio, ex bonorum ſententia, comparatur. *Pius* cognominatus eſt a Senatu, vel quod ſocerum feſſa jam ætate, manu, præſente Senatu, levaverit : (quod quidem non ſatis magnæ pietatis eſt argumentum; cum impius ſit magis, qui iſta non faciat, quam pius, qui debitum reddat) vel, quod eos, quos Hadrianus per malam valetudinem occidi juſſerat, reſervavit : vel, quod Hadriano, contra omnium ſtudia, poſt mortem infinitos atque immenſos honores decrevit : vel, quod, cum ſe Hadrianus interimere vellet, ingenti cuſtodia & diligentia fecit, ne id poſſet admittere : vel, quod vere natura clementiſſimus, & nihil temporibus ſuis aſperum fecit. Idem fœnus trientarium, hoc eſt, minimis uſuris, exercuit, ut patrimonio ſuo plurimos adjuvaret. Fuit quæſtor liberalis, prætor ſplendidus, conſul cum Catilio Severo. Hic in omni vita privata in agris frequentiſſime vixit : ſed clarus in locis omnibus fuit. Ab Hadriano in-

ter quatuor consulares, quibus Italia committebatur, electus est ad eam partem Italiæ regendam, in qua plurimum possidebat, ut Hadrianus viri talis & honori consuleret & quieti.

III. Huic, cum Italiam regeret, imperii omen factum est. nam cum tribunal ascendisset, inter alias acclamationes dictum est, *Auguste, Dii te servent*. Proconsulatum Asiæ sic egit, ut solus avum vinceret. In proconsulatu etiam sic imperii omen accepit: nam cum sacerdos femina Trallis ex more proconsules semper hoc nomine salutaret, non dixit, *Ave proconsul*, sed *Ave imperator*. Cyzici etiam de simulacro Dei ad statuam ejus corona translata est. Et post consulatum, in viridario taurus marmoreus, cornibus ramis arboris accrescentibus, appensus est: & fulgur cœlo sereno, sine noxa, in ejus domum venit; & in Etruria dolia, quæ defossa fuerant, supra terram reperta sunt: & ejus statuas in omni Etruria examen apum replevit: & somnio sæpe monitus, se * penitus ejus Hadriani simulacrum inserere. Proficiscens ad proconsulatum, filiam majorem amisit. De hujus uxore multa dicta sunt ob nimiam libertatem & vivendi facilitatem, quæ iste cum animi dolore compressit. Post proconsulatum, in consiliis Hadriani Romæ frequens vixit; de omnibus, de quibus Hadrianus consulebat, mitiorem sententiam semper ostendens.

IV. Genus sane adoptionis tale fertur. Mortuo Ælio Vero, quem sibi Hadrianus adoptaverat, & Cæsarem nuncupaverat, dies Senatus habebatur: eo Arrius Antoninus, soceri vestigia levans, venit;

atque idcirco ab Hadriano dicitur adoptatus. quæ causa sola esse adoptionis nec potuit omnino, nec debuit: maxime, cum & semper rempublicam bene egisset Antoninus, & in proconsulatu se sanctum gravemque præbuisset. Ergo eum cum Hadrianus adoptare se velle publicasset, acceptum est spatium deliberandi, utrum arrogari ab Hadriano vellet. Adoptionis lex hujusmodi data est, ut, quemadmodum Antoninus ab Hadriano adoptabatur, ita sibi ille adoptaret Marcum Antoninum, fratris uxoris suæ filium, & Lucium Verum, Ælii Veri, qui ab Hadriano adoptatus fuerat, filium, qui postea Verus Antoninus est dictus. Adoptatus est quinto Kalendas Martias die, in Senatu gratias agens, quod de se ita sensisset Hadrianus: factusque est patri & in imperio proconsulari, & in tribunicia potestate collega. Hujus primum hoc fertur, quod, cum ab uxore argueretur, quasi parum nescio quid suis largiens, dixerit: *Stulta, posteaquam ad imperium transivimus, & illud, quod habuimus ante, perdidimus.* Congiarium militibus ac populo de proprio dedit, & ea, quæ pater promiserat. Et ad opera Hadriani plurimum contulit: & aurum coronarium, quod adoptionis suæ causa oblatum fuerat, Italicis totum, medium provincialibus reddidit.

V. Et patri, quoad vixit, religiosissime paruit. Sed Hadriano apud Bajas mortuo, reliquias ejus Romam pervexit sancte ac reverenter, atque in hortis Domitiæ collocavit: etiam repugnantibus cunctis, inter Divos eum retulit. Uxorem Faustinam, *Augustam* appellari a Senatu permisit: *Pii* appella-

tionem recepit. Patri & matri atque avis & fratribus jam mortuis ſtatuas decretas, libenter accepit. Circenſes natali ſuo dicatos non reſpuit; aliis honoribus refutatis. Clypeum Hadriano magnificentiſſimum poſuit, & ſacerdotes inſtituit. Factus Imperator, nulli eorum, quos Hadrianus provexerat, ſucceſſorem dedit. fuitque ea conſtantia, ut ſeptenis & novenis annis in provinciis bonos præſides detineret. Per legatos ſuos plurima bella geſſit. nam & Britannos per Lollium Urbicum legatum vicit, alio muro ceſpiticio, ſubmotis Barbaris, ducto: & Mauros ad pacem poſtulandam coegit; & Germanos & Dacos & multas gentes, atque Judæos rebellantes contudit per præſides ac legatos. In Achaja etiam atque Ægypto rebelliones repreſſit. Alanos, molientes ſæpe, refrenavit.

VI. Procuratores ſuos modeſte ſuſcipere tributa juſſit: excedentes modum, rationem factorum ſuorum reddere præcepit: nec unquam lætatus eſt lucro, quo provincialis oppreſſus eſt. Contra procuratores ſuos conquerentes libenter audivit. His, quos Hadrianus damnaverat, in ſenatu indulgentias petiit, dicens, etiam ipſum Hadrianum hoc fuiſſe facturum. Imperatorium faſtigium ad ſummam civilitatem deduxit: unde plus crevit; recuſantibus aulicis miniſtris, qui, illo nihil per internuntios agente, nec terrere poterant homines aliquando, nec ea, quæ occulta non erant, vendere. Senatui tantum detulit Imperator, quantum, cum privatus eſſet, deferri ſibi ab alio Principe optavit. Patris patriæ nomen delatum a ſenatu, quod primo diſtule-

rat, cum ingenti gratiarum actione suscepit. Tertio anno imperii sui Faustinam uxorem perdidit: quæ a senatu consecrata est, delatis circensibus atque templo, & flaminicis, & statuis aureis atque argenteis: cum etiam ipse hoc concesserit, ut imago ejus cunctis circensibus poneretur. Statuam auream, delatam a senatu, positam suscepit. Marcum Antoninum quæstorem, Consulem petente senatu creavit. Annium Verum, qui postea dictus est Antoninus, ante tempus quæstorem designavit: neque de provinciis, neque de ullis actibus quidquam constituit, nisi quod prius ad amicos retulit: atque ex eorum sententia formas composuit. Visus est sane ab amicis, & cum privatis vestibus, & domestica quædam gerens.

VII. Tanta sane diligentia subjectos sibi populos rexit, ut omnia & omnes, quasi sua essent, curaret. Provinciæ sub eo cunctæ floruerunt. quadruplatores exstincti sunt. Publicatio bonorum rarior quam unquam fuit, ita ut unus tantum proscriberetur affectatæ tyrannidis reus, hoc est, Attilius Tatianus, senatu puniente: a quo conscios requiri vetuit, filio ejus in omnibus semper adjuto. Periit & Priscianus, reus affectatæ tyrannidis; sed morte voluntaria. de qua conjuratione quæri vetuit. Victus Antonini Pii talis fuit, ut esset opulentia sine reprehensione, parsimonia sine sordibus; & mensa ejus per proprios servos, proprios aucupes, piscatores & venatores instrueretur. Balneum, quo usus fuisset, sine mercede populo exhibuit: nec omnino quidquam de vitæ privatæ qualitate mutavit. Sala-

ria multis ſubtraxit, quos otioſos videbat accipere, dicens, *Nihil eſſe ſordidius, immo crudelius, quam ſi rempublicam is arroderet, qui nihil in eam ſuo labore conferret.* unde etiam Meſomedi lyrico ſalarium imminuit. Rationes omnium provincialium apprime ſcivit, & vectigalium. Patrimonium privatum in filiam contulit: ſed fructus reipublicæ donavit. Species imperatorias ſuperfluas & prædia vendidit: & in ſuis propriis fundis vixit varie, ac pro temporibus: nec ullas expeditiones obiit, niſi quod ad agros ſuos profectus eſt ad Campaniam, dicens, *Gravem eſſe provincialibus comitatum Principis, etiam nimis parci.* Et tamen ingenti auctoritate apud omnes gentes fuit: cum in Urbe propterea ſederet, ut undique nuntios (medius utpote) citius poſſet accipere.

VIII. Congiarium populo dedit; militibus donativum addidit. Puellas alimentarias in honorem Fauſtinæ, Fauſtinianas conſtituit. Opera ejus hæc exſtant: Romæ, templum Hadriani, honori patris dicatum; Græcoſtadium poſt incendium reſtitutum; inſtauratum Amphitheatrum; ſepulcrum Hadriani; templum Agrippæ; pons ſublicius; phari reſtitutio; Cajetæ portus; Tarracinenſis portus reſtitutio; lavacrum Oſtienſe; Antiatum aquæ ductus; templa Lanuvina. Multas etiam civitates adjuvit pecunia, ut opera vel nova facerent, vel vetera reſtituerent: ita ut & magiſtratus adjuvaret, & Senatores urbis ad functiones ſuas. Hereditates eorum, qui filios habebant, repudiavit. Primus conſtituit, ne pœnæ cauſa legatum relictum maneret. Succeſſorem viventi bono judici nulli dedit, niſi Orphi-

to præfecto Urbi, sed petenti. nam Gavius Maximus, præfectus prætorii, usque ad vicesimum annum sub eo pervenit, vir severissimus: cui Tatius Maximus successit. in cujus demortui locum duos præfectos substituit, Fabium Repentinum, & Cornelium Victorinum. Sed Repentinus famosa voce percussus est, quod per concubinam Principis ad præfecturam venisset. Usque adeo sub eo nullus percussus est Senator, ut etiam parricida confessus in insula deserta poneretur, quia vivere illi naturæ legibus non licebat. Vini, olei, & tritici penuriam, per ærarii sui damna emendo, & gratis populo dando, sedavit.

IX. Adversa ejus temporibus hæc provenerunt: Fames, de qua diximus; Circi ruina; terræ motus, quo Rhodiorum & Asiæ oppida conciderunt: quæ omnia mirifice instauravit. & Romæ incendium, quod trecentas quadraginta insulas vel domos absumsit: & Narbonensis civitas, & Antiochense oppidum, & Carthaginiense forum arsit. Fuit & inundatio Tiberis: apparuit & stella crinita: natus est & biceps puer; & uno partu mulieris quinque pueri editi sunt. Visus est in Arabia jubatus anguis, major solitis, qui se a cauda medium comedit. Lues etiam in Arabia fuit. Hordeum in Mœsia in culminibus arborum natum est. Quatuor præterea leones mansueti, sponte se capiendos in Arabia præbuerunt. Pharasmanes rex ad eum Romam venit, plusque illi, quam Hadriano, detulit. Pacorum regem Lazis dedit. Parthorum regem ab Armeniorum expugnatione solis literis repulit. Abgarum regem ex

Orientis partibus sola auctoritate deduxit. Causas regales terminavit. Sellam regiam Parthorum regi repetenti, quam Trajanus ceperat, pernegavit. Rimethalcen in regnum Bosporanum, audito inter ipsum & curatorem negotio, remisit. Olbiopolitis contra Tauroscythas auxilia misit, & Tauroscythas usque ad dandos Olbiopolitis obsides vicit. Tantum sane auctoritatis apud exteras gentes nemo habuit; cum semper amaverit pacem, eo usque, ut Scipionis sententiam frequentarit, qua ille dicebat, *Malle se unum civem servare, quam mille hostes occidere.*

X. Menses Septembrem atque Octobrem, *Antoninum* atque *Faustinum* appellandos decrevit Senatus; sed id Antoninus respuit. Nuptias filiæ suæ Faustinæ, cum Marco Antonino eam cunjungeret, usque ad donativum militum, celeberrimas fecit. Verum Antoninum post quæsturam Consulem fecit. Cum Apollonium, quem Chalcide acciverat, ad Tiberianam domum, in qua habitabat, vocasset, ut ei Marcum Antoninum traderet, atque ille dixisset, *Non magister ad discipulum debet venire, sed discipulus ad magistrum;* risit eum, dicens, *Facilius fuit Apollonio a Chalcide Romam venire, quam a domo sua in palatium:* cujus avaritiam etiam mercedibus notavit. Inter argumenta pietatis ejus & hoc habetur, quod, cum Marcus mortuum educatorem suum fleret, vocareturque ab aulicis ministris ab ostentatione pietatis, ipse dixerit: *Permittite* (inquit) *illi, ut homo sit: neque enim vel philosophia vel imperium tollit affectus.* Præfectos suos & locuple-

tavit, & ornamentis Consularibus donavit. si quos repetundarum damnavit, eorum liberis bona paterna restituit: ea tamen lege, ut illi provincialibus redderent, quod parentes acceperant. Ad indulgentias pronissimus fuit. Edita munera, in quibus elephantos, & corocottas, & strepsicerotas, crocodilos etiam atque Hippopotamos, & omnia ex toto orbe terrarum cum tigridibus exhibuit, centum etiam leones una missione edidit.

XI. Amicis suis in imperio suo non aliter usus est quam privatus: quia & ipsi nunquam de eo cum libertis suis per fumum aliquid vendiderunt: siquidem libertis suis severissime usus est. Amavit histrionum artes. piscando se & venando multum oblectavit, & deambulatione cum amicis atque sermone. Vindemias privati modo cum amicis agebat. Rhetoribus & philosophis per omnes provincias & honores & salaria detulit. Orationes plerique alienas dixerunt, quæ sub ejus nomine feruntur: Marius Maximus ejus proprias fuisse dicit. Convivia cum amicis & privata communicavit & publica: nec ullum sacrificium per vicarium fecit, nisi cum æger fuit. Cum sibi & filiis honores peteret, omnia quasi privatus fecit. Frequentavit & ipse amicorum suorum convivia. Inter alia etiam hoc civilitatis ejus præcipuum argumentum est, quod, cum, domum Omuli visens, miransque columnas porphyreticas, requisisset, unde eas haberet, atque Omulus ei dixisset, *Cum in domum alienam veneris, & mutus & surdus esto;* patienter tulit. cujus Omuli multa joca semper patienter accepit.

XII. Multa de jure ſanxit: uſuſque eſt juris peritis, Umidio Vero, Salvio Valente, Voluſio Metiano, Ulpio Marcello, & Jaboleno. Seditiones, ubicunque factas, non crudelitate, ſed modeſtia & gravitate compreſſit. Intra urbes ſepeliri mortuos vetuit. Sumtum muneribus gladiatoriis inſtituit. Vehicularium curſum ſumma diligentia ſublevavit. Omnium, quæ geſſit, & in Senatu & per edicta rationem reddidit. Periit anno ſeptuageſimo: ſed quaſi adoleſcens deſideratus eſt. Mors autem ejus talis fuiſſe narratur. Cum Alpinum caſeum in cœna ediſſet avidius, nocte rejectavit; atque alia die febre commotus eſt: tertia die, cum ſe gravari videret, Marco Antonino rempublicam & filiam, præſentibus præfectis, commendavit; Fortunamque auream, quæ in cubiculo Principum poni ſolebat, transferri ad eum juſſit: ſignum tribuno æquanimitatis dedit: atque ita converſus quaſi dormiret, ſpiritum reddidit, apud Lorium. alienatus in febri, nihil aliud, quam de republica, & de his regibus, quibus iraſcebatur, locutus eſt. Privatum patrimonium filiæ reliquit. teſtamento autem omnes ſuos legatis idoneis proſecutus eſt.

XIII. Fuit ſtatura elevata decorus. ſed cum eſſet longus & ſenex, incurvareturque, tiliaceis tabulis in pectore poſitis faſciabatur, ut rectus incederet. Senex etiam, antequam ſalutatores venirent, panem ſiccum comedit, ad ſuſtentandas vires. Fuit voce rauca & ſonora, cum jucunditate. A Senatu *Divus* eſt appellatus, cunctis certatim annitentibus; cum omnes ejus pietatem, clementiam, inge-

nium, sanctimoniam, laudarent. decreti etiam sunt omnes honores, qui optimis Principibus ante delati sunt. Meruit & flaminem, & circenses, & templum, & sodales Antoninianos: solusque omnium prope Principum prorsus sine civili sanguine & hostili, quantum ad se ipsum pertinet, vixit: & qui rite comparatur Numæ, cujus felicitatem, pietatemque, & securitatem, cærimoniasque semper obtinuit.

JULII CAPITOLINI

MARCUS ANTONINUS

PHILOSOPHUS.

I. MARCO Antonino, in omni vita philosophanti viro, & qui sanctitate vitæ omnibus Principibus antecellit, pater Annius Verus, qui in prætura decessit; avus, Annius Verus, iterum Consul & Præfectus Urbi, adscitus in patricios a Principibus Vespasiano & Tito Censoribus; patruus, Annius Libo Consul; amita, Galeria Faustina Augusta; mater, Domitia Calvilla, Calvisii Tulli, bis Consulis, filia; proavus paternus, Annius Verus prætorius, ex Succubitano municipio ex Hispania factus senator; proavus maternus, Catilius Severus, bis Consul & Præfectus Urbi; avia paterna, Rupilia Faustina, Rupilii Boni consularis filia, fuere. Natus est Marcus Romæ, sexto Kalendas Majas, in monte Cœlio in hortis, avo suo iterum & Augure Consulibus. cujus familia, in originem recurrens, a Numa probatur sanguinem trahere, ut Marius Maximus docet: item a rege Salentino, Malennio, Dasummi

filio, qui Lopias condidit. Educatus est in eo loco, in quo natus est, & in domo avi sui Veri, juxta ædes Laterani. Habuit & sororem natu minorem, Anniam Cornificiam; uxorem, Anniam Faustinam, consobrinam suam. Marcus Antoninus principio avi sui nomen habuit, & Catilii Severi, materni proavi. Post excessum vero patris, ab Hadriano *Annius Verissimus* vocatus est: post virilem autem togam, *Annius Verus*. patre mortuo, ab avo paterno adoptatus est, & educatus.

II. Fuit a prima infantia gravis. at ubi egressus est annos, qui nutricum foventur auxilio, magnis præceptoribus traditus, ad philosophiæ scita pervenit. Usus est magistris ad prima elementa Euphorione literatore, & Gemino comœdo, musico Androne, eodemque geometra: quibus omnibus, ut disciplinarum auctoribus, plurimum detulit. Usus præterea grammaticis, Græco, Alexandro: quotidianis Latinis, Trosio Apro, & Pollione, & Eutychio Proculo Siccensi. Oratoribus usus est, Græcis, Aninio Macro, Caninio Celere, & Herode Attico; Latino, Frontone Cornelio. Sed multum ex his Frontoni detulit: cui & statuam in Senatu petiit. Proculum vero usque ad proconsulatum provexit; oneribus in se receptis. Philosophiæ operam vehementer dedit, & quidem adhuc puer. nam duodecimum annum ingressus, habitum philosophi assumsit, & deinceps tolerantiam, cum studeret in pallio, & humi cubaret; vix autem, matre agente, instrato pellibus lectulo accubaret. Usus est etiam Commodo magistro, cujus ei affinitas fuerat

destinata. Usus est & Apollonio Chalcedonio, Stoico philosopho.

III. Tantum autem studium in eo philosophiæ fuit, ut, adscitus jam in imperatoriam dignitatem, tamen ad domum Apollonii discendi causa veniret. Audivit & Sextum Chæronensem, Plutarchi nepotem; Junium Rusticum, Claudium Maximum, & Cinnam Catullum, Stoicos. Peripateticæ vero studiosus, audivit Claudium Severum, & præcipue Junium Rusticum, (quem & reveritus est, & sectatus; qui domi militiæque pollebat) Stoicæ disciplinæ peritissimum: cum quo omnia communicavit publica privataque consilia; cui etiam ante præfectos prætorio semper osculum dedit; quem & Consulem iterum designavit; cui post obitum a Senatu statuas postulavit. Tantum autem honoris magistris suis detulit, ut imagines eorum aureas in lario haberet, ac sepulcra eorum aditu, hostiis, floribus, semper honoraret. Studuit & juri, audiens Lucium Volusium Mæcianum. tantumque operis & laboris studiis impendit, ut corpus afficeret, atque in hoc solo pueritia ejus reprehenderetur. Frequentavit & declamatorum scholas publicas, amavitque ex condiscipulis præcipuos Senatorii ordinis, Sejum Fuscianum, & Aufidium Victorinum; ex Equestri, Bæbium Longum, & Calenum: in quos maxime liberalis fuit, & ita quidem, ut, quos non posset ob qualitatem vitæ reipublicæ præponere, locupletatos teneret.

IV. Educatus est in Hadriani gremio, qui illum, ut supra diximus, Verissimum nominabat; & qui ei

honorem, etiam publice, sexenni detulit; octavo ætatis anno in Saliorum collegium retulit. In Saliatu omen accepit imperii, coronas omnibus in pulvinar ex more jacientibus: aliæ aliis locis hæserunt; hujus, velut manu, capiti Martis aptata est. Fuit in eo sacerdotio & præsul, & vates, & magister; & multos inauguravit atque exauguravit, nemine præeunte, quod ipse carmina cuncta didicisset. Virilem togam sumsit quintodecimo ætatis anno; statimque ei Lucii Cejonii Commodi filia desponsata est, ex Hadriani voluntate. Nec multo post præfectus feriarum Latinarum fuit. in quo honore præclarissime se pro magistratibus agentem, & in conviviis Hadriani Principis ostendit. Post hoc, patrimonium paternum sorori totum concessit. cum eum ad divisionem mater vocaret, respondit, *avi bonis se esse contentum:* addens, *ut & mater, si vellet, in sororem suum patrimonium conferret, ne inferior esset soror marito.* Fuit autem ea vitæ indulgentia, ut cogeretur nonnunquam vel in venationes pergere, vel in theatrum descendere, vel spectaculis interesse. Operam præterea pingendo sub magistro Diogneto dedit. Amavit pugilatum, luctamina, & cursum, & aucupatus, & pila lusit apprime, & venatus est. Sed ab omnibus his intentionibus studium eum philosophiæ abduxit, seriumque & gravem reddidit, non tamen prorsus abolita in eo comitate: quam præcipue suis mox amicis atque etiam minus notis exhibebat, cum frugi esset sine contumacia, verecundus sine ignavia, sine tristitia gravis.

V. His ita se habentibus, cum post obitum Lucii Cæsaris Hadrianus successorem imperii quæreret, nec idoneus, utpote decem & octo annos agens, Marcus haberetur; amitæ Marci virum, Antoninum Pium, Hadrianus ea lege in adoptionem legit, ut sibi Marcum Pius adoptaret: ita tamen, ut & Marcus sibi Lucium Commodum adoptaret. Sane ea die, qua adoptatus est, Verus in somnis se humeros eburneos habere vidit: sciscitatusque, an apti essent oneri ferundo, solito reperit fortiores. Ubi autem comperit, se ab Hadriano adoptatum, magis est deterritus, quam lætatus: jussusque in Hadriani privatam domum migrare, invitus de maternis hortis recessit. Cumque ab eo domestici quærerent, *cur tristis in adoptionem regiam transiret?* disputavit, *quæ mala in se contineret imperium*. Tunc primum pro Annio Aurelius cœpit vocari, quod in Aureliam, hoc est Antonini, adoptionis jure transisset. Octavodecimo ergo ætatis anno adoptatus, in secundo Consulatu Antonini, jam patris sui, Hadriano ferente, gratia ætatis facta, Quæstor est designatus. adoptatusque in aulicam domum, omnibus parentibus suis tantam reverentiam, quantam privatus, exhibuit. eratque haud secus rei suæ, quam in privata domo, parcus ac diligens; pro instituto patris volens agere, dicere, cogitare.

VI. Hadriano Bajis absumto, cum Pius ad advehendas ejus reliquias esset profectus, relictus Romæ, avo justa implevit: & gladiatorum, quasi privatus, Quæstor edidit munus. Post excessum Hadria-

D 3

ni ſtatim Pius per uxorem ſuam Marcum ſciſcitatus eſt: & cum diſſolutis ſponſalibus, quæ cum Lucii Cejonii Commodi filia deſponderi voluerat, impar adhuc ætati eſſet; habita deliberatione, *cogitare velle ſe* dixit. His ita geſtis, adhuc Quæſtorem & Conſulem ſecum Pius Marcum deſignavit, & Cæſaris appellatione donavit: & Sevirum turmis Equitum Romanorum, jam Conſulem deſignatum creavit: & edenti cum collegis ludos Sevirales aſſedit, & in Tiberianam domum tranſgredi juſſit, & aulico faſtigio renitentem ornavit, & in collegia ſacerdotum, jubente ſenatu, recepit, ſecundum etiam Conſulem deſignavit, cum ipſe quartum pariter iniret. Per eadem tempora, cum tantis honoribus occuparetur, & cum formandus ad regendum ſtatum reipublicæ patris actibus intereſſet, ſtudia cupidiſſime frequentavit. Poſt hæc Fauſtinam duxit uxorem: &, ſuſcepta filia, tribunicia poteſtate donatus eſt, atque imperio extra Urbem proconſulari, addito jure quintæ relationis. tantumque apud Pium valuit, ut nunquam quemquam ſine eo facile promoverit. Erat autem in ſummis obſequiis patris Marcus: quamvis non deeſſent, qui aliqua adverſum eum inſuſurrarent; & præ ceteris Valerius Omulus. qui, cum Lucillam, matrem Marci, in viridario venerantem ſimulacrum Apollinis vidiſſet, inſuſurravit, *Illa nunc rogat, ut diem tuum claudas, & filius imperet.* quod omnino apud Pium nihil valuit: tanta erat Marci probitas, & tanta in imperatorio principatu modeſtia.

VII. Exiſtimationis autem tantam curam habuit,

ut & procuratores suos puer semper moneret, ne quid arrogantius facerent, & hereditates delatas, reddens proximis, aliquando respuerit. Denique per viginti & tres annos in domo patris ita versatus, ut ejus quotidie amor cresceret: nec præter duas noctes per tot annos ab eo mansit, diversis vicibus. Ob hoc Antoninus Pius, cum sibi adesse finem vitæ videret, vocatis amicis & præfectis, ut successorem eum imperii omnibus commendavit atque firmavit: statimque signo *Æquanimitatis* tribuno dato, Fortunam auream, quæ in cubiculo solebat esse, ad Marci cubiculum transire jussit. Bonorum maternorum partem Mummio Quadrato, sororis filio, (quia illa jam mortua erat) tradidit. Post excessum Divi Pii, a senatu coactus regimen publicum capere, fratrem sibi participem in imperio designavit: quem *Lucium Aurelium Verum Commodum* appellavit, Cæsaremque atque Augustum dixit. atque ex eo pariter cœperunt rempublicam regere. tuncque primum Romanum imperium duos Augustos habere cœpit, * lictum cum alio participasset. Antonini mox ipse nomen recepit. & quasi pater Lucii Commodi esset, & Verum eum appellavit, addito Antonini nomine, filiamque suam Lucillam fratri despondit. Ob hanc conjunctionem, pueros & puellas novorum hominum frumentariæ perceptioni adscribi præceperunt. Actis igitur, quæ agenda fuerant, in Senatu, pariter castra prætoria petiverunt, & vicena millia nummûm singulis ob participatum imperium militibus promiserunt, & ceteris pro rata. Hadriani autem sepulcro corpus

patris intulerunt, magnifico exsequiarum officio: mox justitio secuto, publice quoque funeris expeditus est ordo. Et laudavere uterque pro rostris patrem: flaminemque ei ex affinibus & sodales ex amicissimis Aurelianos creavere.

VIII. Adepti imperium, ita civiliter se ambo egerunt, ut lenitatem Pii nemo desideraret; cum eos Marullus, sui temporis mimographus, cavillando impune perstringeret. Funebre munus patri dederunt. Dabat se Marcus totum & philosophiæ, amorem civium affectans. sed interpellavit istam felicitatem securitatemque Imperatoris prima Tiberis inundatio, quæ sub illis gravissima fuit. quæ res & multa Urbis ædificia vexavit, & plurimum animalium interemit, & famem gravissimam peperit. Quæ omnia mala Marcus & Verus sua cura & præsentia temperarunt. Fuit eo tempore etiam Parthicum bellum, quod Vologesus, paratum sub Pio, Marci & Veri tempore indixit, fugato Atidio Corneliano, qui Syriam tunc administrabat. Imminebat etiam Britannicum bellum: & Catti in Germaniam ac Rhætiam irruperant. Et adversus Britannos quidem Calpurnius Agricola missus est; contra Cattos Aufidius Victorinus. Ad Parthicum vero bellum, senatu consentiente, Verus, frater ejus, missus est: ipse Romæ remansit, quod res urbanæ Imperatoris præsentiam postularent. Et Verum quidem Marcus, Capuam usque prosecutus, amicis comitantibus e senatu, ornavit, additis officiorum omnium principibus. Sed cum Romam redisset Marcus, cognovissetque, Verum apud Canusium ægro-

tare; ad eum videndum contendit, ſuſceptis in Senatu votis: quæ, poſteaquam Romam rediit, audita Veri tranſmiſſione, ſtatim reddidit. Et Verus quidem, poſteaquam in Syriam venit, in deliciis apud Antiochiam & Daphnen vixit, armiſque ſe gladiatoriis & venatibus exercuit, cum, per legatos bellum Parthicum gerens, Imperator appellatus eſſet: cum Marcus horis omnibus reipublicæ actibus incubaret, patienterque delicias fratris & prope invitus ac volens ferret. denique omnia, quæ ad bellum erant neceſſaria, Romæ poſitus & diſpoſuit Marcus, & ordinavit.

IX. Geſtæ ſunt res in Armenia proſpere per Statium Priſcum, Artaxatis captis, delatumque *Armeniacum* nomen utrique Principum: quod Marcus per verecundiam primo recuſavit, poſteà tamen recepit. Profligato autem bello, uterque *Parthicus* appellatus eſt. ſed hoc quoque Marcus delatum nomen repudiavit, quod poſtea recepit. *Patris patriæ* autem nomen, delatum fratre abſente, in ejuſdem præſentiam diſtulit. Medio belli tempore & Civicam, patruum Veri, & filiam ſuam nupturam, commiſſam ſororis ſuæ curæ, eandemque locupletatam, Brundiſium uſque deduxit, & ad eum miſit. Romam vero ſtatim rediit, revocatus eorum ſermonibus, qui dicebant, Marcum velle finiti belli gloriam ſibimet vindicare, atque idcirco in Syriam proficiſci. Ad Proconſules ſcribit, *ne quis filiæ ſuæ iter facienti occurreret.* Inter hæc liberales cauſas ita munivit, ut primus juberet apud præfectos ærarii Saturni unumquemque civium natos liberos

profiteri, intra trigesimum diem, nomine imposito. Per provincias tabulariorum publicorum usum instituit, apud quos idem de originibus fieret, quod Romæ apud præfectos ærarii: ut, si forte aliquis in provincia natus causam liberalem diceret, testationes inde ferret. atque hanc totam legem de assertionibus firmavit: aliasque de mensariis & auctionibus tulit.

X. Senatum multis cognitionibus, & maxime ad se pertinentibus, judicem dedit. De statu etiam defunctorum intra quinquennium quæri jussit. neque quisquam Principum amplius senatui detulit. In Senatus autem honorificentiam, multis & prætoriis & consularibus privatis decidenda negotia delegavit, quo magis eorum cum exercitio juris auctoritas cresceret. Multos ex amicis in senatum allegit cum ædiliciis aut prætoriis dignitatibus. multis senatoribus pauperibus sine crimine, dignitates tribunicias ædiliciasque concessit. nec quemquam in ordinem legit, nisi quem ipse bene scisset. Hoc quoque Senatoribus detulit, ut, quoties de eorum capite esset judicandum, secreto pertractaret, atque ita in publicum prodiret; nec pateretur, equites Romanos talibus interesse causis. Semper autem, cum potuit, interfuit senatui, etiamsi nihil esset referendum, si Romæ fuit: si vero aliquid referre voluit, etiam de Campania ipse venit. Comitiis præterea etiam usque ad noctem frequenter interfuit: neque unquam recessit de curia, nisi Consul dixisset, *Nihil vos moramur, Patres conscripti.* Senatum appellationibus a Consule factis judicem dedit. Ju-

diciariæ rei singularem diligentiam adhibuit: fastis dies judiciarios addidit, ita ut ducentos triginta dies annuos rebus agendis litibusque disceptandis constitueret. Prætorem tutelarem primus fecit, cum ante tutores a Consulibus poscerentur: ut diligentius de tutoribus tractaretur. De curatoribus vero, cum ante non nisi ex lege Lætoria, vel propter lasciviam, vel propter dementiam darentur, ita statuit, ut omnes adulti curatores acciperent, non redditis causis.

XI. Cavit & sumtibus publicis, & calumniis quadruplatorum intercessit, apposita falsis delatoribus nota. Delationes, quibus fiscus augeretur, contemsit. De alimentis publicis multa prudenter invenit. Curatores multis civitatibus, quo latius senatorias tenderet dignitates, e Senatu dedit. Italicis civitatibus famis tempore frumentum ex Urbe donavit: omnique frumentariæ rei consuluit. Gladiatoria spectacula omnifariam temperavit. Temperavit etiam scenicas donationes, jubens, ut quinos aureos scenici acciperent, ita tamen, ut nullus editor decem aureos egrederetur. Vias etiam Urbis atque itinerum diligentissime curavit. Rei frumentariæ graviter providit. Datis juridicis, Italiæ consuluit, ad id exemplum, quo Hadrianus consulares viros reddere jura præceperat. Hispaniis exhaustis, Italica allectione, contra Trajani præcepta, verecunde consuluit. Leges etiam addidit de vicesima hereditatum, de tutelis libertorum, de bonis maternis, & item de filiorum successionibus pro parte materna; utque senatores peregrini quartam

partem in Italia possiderent. Dedit præterea curatoribus regionum ac viarum potestatem, ut vel punirent, vel ad præfectum Urbi puniendos remitterent eos, qui ultra vectigalia quidquam ab aliquo exegissent. Jus autem magis vetus restituit, quam novum fecit. Habuit secum præfectos, quorum ex auctoritate & periculo semper jura dictavit. Usus autem est Scævola præcipue, jurisperito.

XII. Cum populo autem non aliter egit, quam est actum sub civitate libera. Fuitque per omnia moderatissimus in hominibus deterrendis a malo, invitandis ad bona, remunerandis copia, indulgentia liberandis: fecitque ex malis bonos, ex bonis optimos: moderate etiam cavillationes nonnullorum ferens. nam cum quendam Vetrasinum, famæ detestandæ, honorem petentem moneret, *ut se ab opinionibus populi vindicaret*; & ille contra respondisset, *multos, qui secum in arena pugnassent, se Prætores videre*; patienter tulit. Ac ne in quemquam facile vindicaret, Prætorem, qui quædam pessime egerat, non abdicare se Prætura jussit, sed collegæ jurisdictionem mandavit. Fisco in causis compendii nunquam judicans favit. Sane, quamvis esset constans, erat etiam verecundus. Posteaquam autem a Syria victor frater rediit, Patris patriæ nomen ambobus decretum est: cum se Marcus, absente Vero, erga omnes senatores atque homines moderatissime gessisset. Corona præterea civica oblata est ambobus: petiitque Lucius, ut secum Marcus triumpharet. Petiit præterea Lucius, ut filii Marci Cæsares appellarentur. Sed Marcus tanta fuit moderatione,

ut, cum ſimul triumphaſſet, tamen poſt mortem Lucii tantum *Germanicum* ſe vocaret; quod ſibi bello proprio pepererat. In triumpho autem liberos Marci utriuſque ſexus ſecum vexerunt; ita tamen, ut & puellas virgines veherent. Ludos etiam, ob triumphum decretos, ſpectaverunt habitu triumphali. Inter cetera pietatis ejus hæc quoque moderatio prædicanda eſt: Funambulis poſt puerum lapſum culcitras ſubjici juſſit: unde hodieque rete prætenditur. Dum Parthicum bellum geritur, natum eſt Marcomannicum, quod diu eorum, qui aderant, arte ſuſpenſum eſt, ut, finito jam Orientali bello, Marcomannicum agi poſſet. Et cum famis tempore populo inſinuaſſet de bello; fratre poſt quinquennium reverſo, in Senatu egit, ambos neceſſarios dicens bello Germanico Imperatores.

XIII. Tantus autem terror belli Marcomannici fuit, ut undique ſacerdotes Antoninus acciverit, peregrinos ritus impleverit, Romam omni genere luſtraverit, retardatuſque a bellica profectione ſit. celebravit & Romano ritu lectiſternia per ſeptem dies. Tanta autem peſtilentia fuit, ut vehiculis cadavera ſint exportata ſarraciſque. Tunc autem Antonini leges ſepeliendi ſepulcrorumque aſperrimas ſanxerunt: quandoquidem caverunt, ne, uti quis vellet, fabricaret ſepulcrum: quod hodieque ſervatur. Et multa quidem millia peſtilentia conſumſit, multoſque ex proceribus: quorum ampliſſimis Antoninus ſtatuas collocavit. Tantaque clementia fuit, ut & ſumtu publico vulgaria funera juberet efferri, & vano cuidam, qui diripiendæ Urbis oc-

casionem cum quibusdam consciis requirens, de caprifici arbore in campo Martio concionabundus, *ignem de cœlo lapsurum*, *finemque mundi affore*, dicebat, *si ipse lapsus ex arbore in ciconiam verteretur;* cum statuto tempore decidisset, atque ex sinu ciconiam emisisset, perducto ad se atque confesso veniam daret.

XIV. Profecti itaque sunt paludati ambo Imperatores, Victovalis & Marcomannis cuncta turbantibus; aliis etiam gentibus, quæ pulsæ a superioribus barbaris fugerant, nisi reciperentur, bellum inferentibus. Nec parum profuit ista profectio, cum Aquilejam usque venissent. nam plerique reges & cum populis suis se retraxerunt, & tumultus auctores interemerunt. Quadi autem, amisso rege suo, non prius se confirmaturos eum, qui erat creatus, dicebant, quam id nostris placuisset Imperatoribus. Lucius tamen invitus profectus est, cum plerique ad legatos Imperatorum mitterent, defectionis veniam postulantes. Et Lucius quidem, quod amissus esset præfectus prætorio Furius Victorinus, atque pars exercitus interisset, redeundum esse censebat: Marcus autem, fingere barbaros existimans & fugam & cetera, quæ securitatem bellicam ostenderent, ob hoc, ne tanti apparatus mole premerentur, instandum esse ducebat. Denique transcensis Alpibus, longius processerunt; composueruntque omnia, quæ ad munimen Italiæ atque Illyrici pertinebant. Placuit autem, urgente Lucio, ut, præmissis ad Senatum literis, Lucius Romam rediret ** via quoque, posteaquam iter ingressi sunt: sedens

cum fratre in vehiculo Lucius, apoplexia correptus, periit.

XV. Fuit autem consuetudo Marco, ut in Circensium spectaculo legeret, audiretque ac subscriberet: ex quo quidem sæpe jocis popularibus dicitur lacessitus. Multum sane potuerunt liberti sub Marco & Vero, Geminas & Agaclytus. Tantæ autem sanctitatis fuit Marcus, ut Veri vitia & celaverit, & defenderit, cum ei vehementissime displicerent, mortuumque eum *Divum* appellaverit: amitasque ejus & sorores honoribus & salariis decretis sublevaverit atque provexerit: sacrisque eum plurimis honoraverit. Flaminem & Antoninianos sodales, & omnes honores, qui Divis habentur, eidem dedicavit. Nemo est Principum, quem non gravis fama perstringat; usque adeo, ut etiam Marcus in sermonem venerit, quod Verum vel veneno ita tulerit, ut parte cultri veneno lita vulvam inciderit, venenatam partem fratri edendam propinans, & sibi innoxiam reservans: vel certe per medicum Posidippum, qui ei sanguinem intempestive dicitur emisisse. Cassius post mortem Veri a Marco descivit.

XVI. Jam in suos tanta fuit benignitate Marcus, ut, cum in omnes propinquos cuncta honoris ornamenta contulerit, tum in filium Commodum, & quidem scelestum atque impurum, cito nomen Cæsaris, & mox sacerdotium, statimque nomen Imperatoris ac triumphi participationem & Consulatum. quo quidem tempore sine Imperatoris filio ad triumphalem currum in Circo pedes cucurrit. Post Veri obitum, Marcus Antoninus solus rempubli-

cam tenuit; multo melior & feracior ad virtutes, quippe qui nullis Veri jam impediretur aut simulatis callidæ severitatis (quo ille ingenito vitio laborabat) erroribus, aut his, quibus præcipue displicebat Marco Antonino jam inde a primo ætatis suæ tempore, vel institutis mentis pravæ, vel moribus. Erat enim ipse tantæ tranquillitatis, ut vultum nunquam mutaverit mœrore vel gaudio: philosophiæ deditus Stoicæ, quam & per optimos quosque magistros acceperat, & undique ipse collegerat. Et Hadrianus, ut dictum est, hunc eundem successorem paraverat, nisi ei ætas puerilis obstitisset. quod quidem apparet ex eo, quod generum Pio hunc eundem delegit, ut ad eum, dignum utpote virum, quandoque Romanum perveniret imperium.

XVII. Ergo provincias post hæc ingenti moderatione ac benignitate tractavit. Contra Germanos res feliciter gessit. specialiter ipse bellum Marcomannicum, sed quantum nulla unquam memoria fuit, tum virtute, tum etiam felicitate transegit; & eo quidem tempore, quo pestilentia gravis multa millia & popularium & militum interemerat. Pannonias ergo, & Marcomannis, Sarmatis, Wandalis, simul etiam Quadis exstinctis, servitio liberavit; & Romæ cum Commodo, quem jam Cæsarem fecerat, filio, ut diximus, suo, triumphavit. Cum autem ad hoc bellum omne ærarium exhausisset suum, neque in animum induceret, ut extra ordinem provincialibus aliquid imperaret; in foro Divi Trajani auctionem ornamentorum imperialium fecit,

vendiditque aurea pocula & cryſtallina & myrrhina, vaſa etiam regia, & veſtem uxoriam ſericam & auratam; gemmas quin etiam, quas multas in repoſtorio ſanctiore Hadriani repererat. & per duos quidem menſes hæc venditio celebrata eſt, tantumque auri redactum, ut, reliquias belli Marcomannici ex ſententia perſecutus, poſtea dederit poteſtatem emtoribus, ut, ſi quis vellet emta reddere, atque aurum recipere, ſciret licere: nec moleſtus ulli fuit, qui vel non reddidit emta, vel reddidit. Tunc viris clarioribus permiſit, ut eodem cultu, quo & ipſe, vel miniſteriis ſimilibus convivia exhiberent. In munere autem publico tam magnanimus fuit, ut centum leones una miſſione ſimul exhiberet, ſagittis interfectos.

XVIII. Cum igitur in amore omnium imperaſſet, atque ab aliis modo *frater*, modo *pater*, modo *filius*, ut cujuſque ætas ſinebat, & diceretur, & amaretur; octavodecimo anno imperii ſui, ſexageſimo & primo vitæ, diem ultimum clauſit. tantuſque illius amor die regii funeris claruit, ut nemo illum plangendum cenſuerit, certis omnibus, quod a Diis commodatus ad Deos rediſſet. Denique, priuſquam funus conderetur, ut plerique dicunt, (quod nunquam antea factum fuerat, neque poſtea) Senatus populuſque, non diviſis locis, ſed in una ſede, *propitium Deum* dixit. Hic ſane vir tantus & talis, ac Diis vita & morte conjunctus, filium Commodum dereliquit: qui, ſi felix fuiſſet, filium non reliquiſſet. Et parum ſane fuit, quod illi honores divinos omnis ætas, omnis ſexus, omnis

conditio ac dignitas dedit; nisi, quod etiam sacrilegus judicatus est, qui ejus imaginem in sua domo non habuit, qui per fortunam vel potuit habere, vel debuit. Denique hodieque in multis domibus Marci Antonini statuæ consistunt inter Deos penates: nec defuerunt homines, qui, somniis eum multa prædixisse augurantes, futura & vera concinuerunt. Unde etiam templum ei constitutum, dati sacerdotes Antoniniani, & sodales, & flamines, & omnia, quæ de sacratis decrevit antiquitas.

XIX. Ajunt quidam, (quod & verisimile videtur) Commodum Antoninum, successorem illius ac filium, non esse de eo natum, sed de adulterio; ac talem fabellam vulgari sermone contexunt, Faustinam quondam, Pii filiam, Marci uxorem, cum gladiatores transire vidisset, unius ex his amore succensam, cum longa ægritudine laboraret, viro de amore confessam: quod cum ad Chaldæos Marcus retulisset, illorum fuisse consilium, ut, occiso gladiatore, sanguine illius sese Faustina sublavaret, atque ita cum viro concumberet. quod cum esset factum, solutum quidem amorem, natum vero Commodum gladiatorem esse, non Principem; qui mille prope pugnas publice, populo inspectante, gladiatorias Imperator exhibuit, ut in vita ejus docebitur. Quod quidem verisimile ex eo habetur, quod tam sancti Principis filius his moribus fuit, quibus nullus lanista, nullus scenicus, nullus arenarius, nullus postremo ex omnium dedecorum ac scelerum colluvione concretus. Multi autem ferunt, Commodum omnino ex adulterio natum: siquidem Fau-

ſtinam ſatis conſtat apud Cajetam conditiones ſibi & nauticas & gladiatorias elegiſſe. de qua cum diceretur Antonino Marco, ut repudiaret, ſi non occideret, dixiſſe fertur: *Si uxorem dimittimus, reddamus & dotem.* Dos autem quid erat, niſi imperium, quod ille ab ſocero, volente Hadriano adoptatus, acceperat? Tantum ſane valet boni Principis vita, ſanctitas, tranquillitas, pietas, ut ejus famam nullius proximi decoloret invidia. Denique Antonino, cum ſuos mores ſemper teneret, neque alicujus inſuſurratione mutaretur, non obfuit gladiator filius, uxor infamis: Deuſque etiam nunc habetur, ut vobis ipſis, ſacratiſſime imperator Diocletiane, & ſemper viſum eſt, & videtur, qui eum inter numina veſtra, non ut ceteros, ſed ſpecialiter veneramini, ac ſæpe dicitis, *vos vita & clementia tales eſſe cupere, qualis fuit Marcus*: etiamſi philoſophia nec Plato eſſe poſſit, ſi revertatur in vitam. & quidem hæc breviter & congeſte.

XX. Sub Marco Antonino hæc ſunt geſta poſt fratrem. Primum corpus ejus Romam devectum eſt, & illatum majorum ſepulcris: divini honores decreti. deinde cum gratias ageret Senatus, quod fratrem conſecraſſet, occulte oſtendit, omnia bellica conſilia ſua fuiſſe, quibus ſuperati ſunt Parthi. Addidit præterea quædam, quibus oſtendit, nunc demum ſe quaſi a principio acturum eſſe rempublicam, amoto eo, qui remiſſior videbatur. Nec aliter Senatus accepit, quam Marcus dixerat; ut videretur gratias agere, quod Verus exceſſiſſet vita. Omnibus deinde ſororibus, & affinibus, & liberis,

juris & honoris & pecuniæ plurimum detulit. erat enim famæ suæ curiosissimus, & requirens ad verum, quid quisque de se diceret; emendans, quæ bene reprehensa viderentur. Proficiscens ad bellum Germanicum, filiam suam, non decurso luctus tempore, grandævo equitis Romani filio Claudio Pompejano dedit, genere Antiochensi, nec satis nobili: quem posteà bis Consulem fecit, cum filia ejus Augusta esset, & Augustæ filia. Sed has nuptias & Faustina, & ipsa, quæ dabatur, invitæ habuerunt.

XXI. Cum Mauri Hispanias prope omnes vastarent, res per legatos bene gestæ sunt. & cum per Ægyptum Bucolici milites gravia multa fecissent, per Avidium Cassium retusi sunt, qui postea tyrannidem arripuit. Sub ipsis profectionis diebus in secessu Prænestino agens, filium nomine Verum Cæsarem, exsecto sub aure tubere, septennem amisit: quem non plus quinque diebus luxit; consolatusque etiam medicos, actibus publicis se reddidit: & quia ludi Jovis Optimi Maximi erant, interpellari eos publico luctu noluit, jussitque, ut statuæ tantummodo filio mortuo decernerentur, & imago aurea Circensibus per pompam ferenda, & ut Saliari carmini nomen ejus insereretur. Instante sane adhuc pestilentia, & Deorum cultum diligentissime restituit, & servos, quemadmodum bello Punico factum fuerat, ad militiam paravit; quos Voluntarios, exemplo Volonum, appellavit. Armavit etiam gladiatores; quos Obsequentes appellavit. Latrones etiam Dalmatiæ atque Dardaniæ, milites fecit. Armavit & Diocmitas. emit & Germa-

norum auxilia contra Germanos. Omni præterea diligentia paravit legiones ad Germanicum & Marcomannicum bellum: &, ne provincialibus esset molestus, auctionem rerum aulicarum, ut diximus, fecit in foro Divi Trajani, in qua præter vestes & pocula & vasa aurea, etiam signa cum tabulis magnorum artificum vendidit. Marcomannos autem in ipso transitu Danubii delevit, & prædam provincialibus reddidit.

XXII. Gentes omnes ab Illyrici limite usque in Galliam conspiraverant, ut Marcomanni, Narisci, Hermunduri, & Quadi, Suevi, Sarmatæ, Latringes, & Buri: hi, aliique, cum Victovalis Sosibes, Sicobotes, Rhoxolani, Bastarnæ, Alani, Peucini, Costoboci. Imminebat & Parthicum bellum & Britannicum. Magno igitur labore etiam suo gentes asperrimas vicit, militibus sese invitantibus, ducentibus etiam exercitum legatis & præfectis prætorio: accepitque in deditionem Marcomannos, plurimis in Italiam traductis. Semper sane cum optimatibus non solum bellicas res, sed etiam civiles, priusquam faceret aliquid, contulit. Denique sententia illius præcipua semper hæc fuit: *Æquius est, ut ego tot & talium amicorum consilium sequar, quam ut tot & tales amici meam unius voluntatem sequantur.* Sane quia durus videbatur, ex philosophiæ institutione, Marcus ad militiæ labores atque ad omnem vitam, graviter carpebatur: sed male loquentium dictis, vel literis, vel sermone respondebat. Et multi nobiles bello Germanico sive Marcomannico, immo plurimarum gentium, interie-

runt: quibus omnibus statuas in foro Ulpio collocavit. Quare amici frequenter suaserunt, ut a bellis discederet, & Romam veniret: sed ille contemsit, ac perstitit; nec prius recessit, quam omnia bella finiret. Provincias ex proconsularibus consulares, aut ex consularibus proconsulares, aut prætorias, pro belli necessitate, fecit. Res etiam in Sequanis turbatas, censura & auctoritate repressit. Compositæ res in Hispania, quæ per Lusitaniam turbatæ erant. Filio Commodo, arcessito ad limitem, togam virilem dedit, quare congiarium populo divisit, & eum ante tempus Consulem designavit.

XXIII. Si quis unquam proscriptus esset a præfecto Urbi, non libenter accepit. Ipse in largitionibus pecuniæ publicæ parcissimus fuit: quod laudi potius datur, quam reprehensioni: sed tamen & bonis viris pecunias dedit, & oppidis labentibus auxilium tulit, & tributa, vel vectigalia, ubi necessitas cogebat, remisit. Absens populi Romani voluptates curari vehementer præcepit per ditissimos editores. fuit enim populo hic sermo, cum sustulisset ad bellum gladiatores, quod populum, sublatis voluptatibus, vellet cogere ad philosophiam: jusserat enim, ne mercimonia impedirentur, tardius pantomimos exhiberi non votis diebus. De amatis pantomimis ab uxore fuit sermo, ut superius diximus. Sed hæc omnia per epistolas suas purgavit. Idem Marcus sederi in civitatibus vetuit in equis, sive vehiculis: lavacra mixta submovit: mores matronarum composuit diffluentes, & juvenum nobilium. Sacra Serapidis a vulgaritate Pelusiæ sub-

movit. Fama fuit ſane, quod ſub philoſophorum ſpecie quidam rempublicam vexarent & privatos. quod ille purgavit.

XXIV. Erat mos iſte Antonino, ut omnia crimina minore ſupplicio, quam legibus plecti ſolent, puniret: quamvis nonnunquam contra manifeſtos & gravium criminum reos inexorabilis permaneret. Capitales cauſas hominum honeſtorum ipſe cognovit; & quidem ſumma æquitate, ita ut Prætorem reprehenderet, qui cito reorum cauſas audierat, juberetque illum iterum cognoſcere, dignitatis eorum intereſſe dicens, ut ab eo audirentur, qui pro populo judicaret. Æquitatem etiam circa captos hoſtes cuſtodivit. Infinitos ex gentibus in Romano ſolo collocavit. Fulmen de cœlo precibus ſuis contra hoſtium machinamentum extorſit, ſuis pluvia impetrata, cum ſiti laborarent. Voluit Marcomanniam provinciam, voluit etiam Sarmatiam facere. & feciſſet, niſi Avidius Caſſius rebellaſſet ſub eodem in Oriente: qui Imperatorem ſe appellavit (ut quidam dicunt) Fauſtina volente, quæ de mariti valetudine deſperaret. Alii dicunt, ementita morte Antonini, Caſſium Imperatorem ſe appellaſſe, cum *Divum* Marcum appellaſſet. Et Antoninus quidem non eſt ſatis motus defectione Caſſii; nec in ejus affectus ſæviit: ſed per Senatum hoſtis eſt judicatus, bonaque ejus proſcripta per ærarium publicum.

XXV. Relicto ergo Sarmatico Marcommannicoque bello, contra Caſſium profectus eſt. Romæ turbæ etiam fuerunt, quaſi Caſſius abſente Anto-

nino adventaret. sed Cassius statim interfectus est. caput ejus allatum est ad Antoninum. Marcus tamen non exsultavit interfectione Cassii, caputque ejus humari jussit. Mæcianum etiam, filium Cassii, cui Alexandria erat commissa, exercitus occidit: nam & præfectum prætorio sibi fecerat. qui & ipse occisus est. In conscios defectionis vetuit Senatum graviter vindicare. simul petiit, *ne quis Senator tempore principatus sui occideretur*, ne ejus pollueretur imperium. eos etiam, qui deportati fuerant, revocari jussit; cum paucissimi centuriones capite essent puniti. Ignovit & civitatibus, quæ Cassio consenserant: ignovit Antiochensibus, qui multa in Marcum pro Cassio dixerant. quibus & spectacula & conventus publicos tulerat, & omnium concionum genus; contra quos edictum gravissimum misit. Seditiosos autem eos & oratio Marci indicat, indita a Mario Maximo, qua ille usus est apud amicos. Denique noluit Antiochiam videre, cum Syriam peteret. nam nec Cyprum voluit videre, ex qua erat Cassius. Fuit Alexandriæ, clementer cum iis agens. postea tamen Antiochiam vidit.

XXVI. Multa egit cum regibus, & pacem confirmavit sibi occurrentibus cunctis regibus & legatis Persarum. omnibus Orientalibus provinciis carissimus fuit. apud multas etiam philosophiæ vestigia reliquit. Apud Ægyptios civem se egit & philosophum in omnibus studiis, templis, locis. Et cum multa Alexandrini in Cassium dixissent fausta, tamen omnibus ignovit, & filiam suam apud eos reliquit. Faustinam suam in radicibus montis Tau-

ri, in vico Halale exanimatam, subito morbo amisit. Petiit a Senatu, ut honores Faustinæ ædemque decernerent, laudata eadem, cum tamen impudicitiæ fama graviter laborasset. quæ Antoninus vel nescivit, vel dissimulavit. Novas puellas Faustinianas instituit in honorem uxoris mortuæ. *Divam* etiam Faustinam a Senatu appellatam, gratulatus est: quam secum & in æstivis habuerat, ut *matrem castrorum* appellaret. Fecit & coloniam vicum, in quo obiit Faustina: & ædem illi exstruxit. sed hæc postea ædes Heliogabalo dedicata est. Ipsum Cassium pro clementia occidi passus est, non occidi jussit. Deportatus est Heliodorus, filius Cassii; & alii liberum exsilium acceperunt, cum bonorum parte. Filii autem Cassii & amplius media parte acceperunt paterni patrimonii, & auro atque argento adjuti; mulieres autem etiam ornamentis: ita ut Alexandra, filia Cassii, & Druncianus gener, liberam vagandi potestatem haberent, commendati amitæ marito. Doluit denique Cassium exstinctum, dicens, *voluisse se sine senatorio sanguine imperium transigere.*

XXVII. Orientalibus rebus ordinatis, Athenis fuit; & inter alia Cereris templum adiit, ut se innocentem probaret, & sacrarium solus ingressus est. Revertens ad Italiam navigio, tempestatem gravissimam passus est. Per Brundisium veniens in Italiam, togam & ipse sumsit, & milites togatos esse jussit: nec unquam sagati fuerunt sub eo milites. Romam ut venit, triumphavit. Exinde Lavinium profectus est. Commodum sibi deinde collegam in

tribuniciam potestatem junxit: congiarium populo dedit, & spectacula mirifica: dein civilia multa correxit. Gladiatorii muneris sumtus modum fecit. Sententia Platonis semper in ore illius fuit: *Florere civitates, si aut Philosophi imperarent, aut Imperatores philosopharentur.* Filio suo Brutii Præsentis filiam junxit, nuptiis celebratis exemplo privatorum: quare etiam congiarium populo dedit. Deinde ad conficiendum bellum conversus, in administratione ejus belli obiit, labentibus jam filii moribus ab instituto suo. Triennio bellum postea cum Marcomannis, Hermunduris, Sarmatis, Quadis, etiam egit. &, si anno uno superfuisset, provincias ex his fecisset. Ante biduum, quam exspiraret, admissis amicis, dicitur ostendisse sententiam de filio eandem, quam Philippus de Alexandro; cum de hoc male sentiret, addens, *minime se ægre mortem ferre, filium superstitem reliquens.* nam jam Commodus turpem se & cruentum ostentabat.

XXVIII. Mors autem talis fuit. Cum ægrotare cœpisset, filium advocavit, atque ab eo primum petiit, *ut belli reliquias non contemneret*, ne videretur rempublicam prodere. &, cum filius ei respondisset, *cupere se primum sanitatem;* ut vellet, permisit: petens tamen, ut exspectaret paucos dies, aut simul proficisceretur. deinde abstinuit cibo potuque, mori cupiens, auxitque morbum. Sexta die vocatis amicis, & ridens res humanas, mortem autem contemnens, ad amicos dixit: *Quid me fletis, & non magis de pestilentia & communi morte cogitatis?* & cum illi vellent recedere, ingemiscens ait:

Si jam me dimittitis, vale vobis dico, vos præcedens. & cum ab eo quæreretur, cui filium commendaret, ille respondit: *Vobis, si dignus fuerit, & Diis immortalibus.* Exercitus, cognita mala valetudine, vehementissime dolebant, quia illum unice amabant. Septimo die gravatus est, & solum filium admisit. quem statim dimisit, ne in eum morbus transiret. Dimisso filio, caput operuit, quasi volens dormire; sed nocte animam efflavit. Fertur filium mori voluisse, cum eum talem videret futurum, qualis exstitit post ejus mortem; ne, ut ipse dicebat, similis Neroni, Caligulæ & Domitiano esset.

XXIX. Crimini ei datum est, quod adulteros uxoris promoverit, Tertullum, & Utilium, & Orphitum, & Moderatum, ad varios honores; cum Tertullum etiam prandentem cum uxore deprehenderit. de quo mimus in scena, præsente Antonino, dixit, cum stupidus nomen adulteri uxoris a servo quæreret, & ille diceret ter *Tullus*, & adhuc stupidus quæreret, respondit ille, *Jam dixi ter, Tullus dicitur.* Et de hoc quidem multa populus, multa etiam alii dixerunt, patientiam Antonini incusantes. Ante tempus sane mortis, priusquam ad bellum Marcomannicum rediret, in Capitolio juravit, *nullum Senatorem se sciente occisum;* cum etiam *rebelliones* dixerit *se servaturum fuisse, si scisset.* Nihil enim magis & timuit, & deprecatus est, quam avaritiæ famam: de qua se multis epistolis purgat. Dederunt ei vitio, quod & fictus fuisset, nec tam simplex, quam videretur, aut quam vel Pius vel Verus fuisset. Dederunt etiam crimini, quod aulicam arro-

gantiam confirmaverit, ſubmovendo amicos a ſocietate communi & a conviviis. Parentibus conſecrationem decrevit. Amicos parentum, etiam mortuos ſtatuis ornavit. Suffragatoribus non cito credidit, ſed ſemper diu quæſivit, quod erat verum. Eniſa eſt Fabia, ut, Fauſtina mortua, in ejus matrimonium coiret. ſed ille concubinam ſibi adſcivit procuratoris uxoris ſuæ filiam, ne tot liberis ſuperduceret novercam.

JULII CAPITOLINI
VERUS IMPERATOR
AD
DIOCLETIANUM AUG.

I. Scio, plerosque ita vitam Marci ac Veri literis atque historiæ dedicasse, ut priorem Verum intimandum legentibus darent, non imperandi secutos ordinem, sed vivendi: ego vero, quod prior Marcus imperare cœpit, deinde Verus, qui superstite periit Marco, priorem Marcum, dehinc Verum credidi celebrandum. Igitur *Lucius Cejonius Ælius Commodus Verus Antoninus*, qui ex Hadriani voluntate *Ælius* appellatus est, ex Antonini conjunctione *Verus* & *Antoninus*, neque inter bonos, neque inter malos Principes ponitur: quem constat non inhorruisse vitiis, non abundasse virtutibus; vixisse deinde non in libero principatu, sed sub Marco in simili ac pari majestatis imperio, a cujus secta, lascivia morum, & vitæ licentioris nimietate, dissensit. erat enim morum simplicium, & qui adumbrare nihil posset. Huic naturalis pater fuit

Lucius Ælius Verus, qui ab Hadriano adoptatus, primus *Cæsar* est dictus, & in eadem statione constitutus periit. Avi ac proavi, & item majores plurimi, Consulares. Natus est Lucius Romæ, in prætura patris sui, decimo octavo Kalendas Januarias, die, quo & Nero, qui rerum potitus est. Origo ejus paterna pleraque ex Etruria fuit, materna ex Faventia.

II. Hac prosapia genitus, patre ab Hadriano adoptato, in familiam Æliam devenit, mortuoque patre Cæsare, in Hadriani familia remansit. a quo Aurelio datus est adoptandus, cum sibi ille Pium filium, Marcum nepotem, esse voluisset, posteritati satis providens: & ea quidem lege, ut filiam Pii Verus acciperet, quæ data est Marco idcirco, quia hic ad hoc impar videbatur ætate, ut in Marci vita exposuimus. Duxit autem uxorem, Marci filiam Lucillam. Educatus est in domo Tiberiana. Audivit Scaurum, grammaticum Latinum, Scauri filium, qui Grammaticus Hadriani fuit: Græcos, Telephum, Hephæstionem, Harpocrationem: rhetores, Apollonium, Celerem Caninium, Herodem Atticum: Latinum, Cornelium Frontonem: philosophos, Apollonium & Sextum. hos omnes amavit unice, atque ab his invicem dilectus est; nec tamen ingeniosus ad literas. Amavit autem in pueritia versus facere: post, orationes. & melior quidem orator fuisse dicitur, quam poeta: immo (ut verius dicam) pejor poeta, quam rhetor. nec desunt, qui dicant, eum fuisse adjutum ingenio amicorum, atque ab aliis ei illa, qualiacunque sunt,

ſcripta. ſiquidem multos diſertos & eruditos ſemper ſecum habuiſſe dicitur. Educatorem habuit Nicomedem. Fuit voluptuarius & nimis lætus, & omnibus deliciis, ludis, jocis decenter aptiſſimus. Poſt ſeptimum annum in familiam Aureliam traductus, Marci moribus & auctoritate formatus eſt. Amavit venatus, palæſtras, & omnia exercitia juventutis. Fuitque privatus in domo imperatoria viginti & tribus annis.

III. Qua die togam virilem Verus accepit, Antoninus Pius ea occaſione, qua patris templum dedicabat, populo liberalis fuit: mediuſque inter Pium & Marcum idem reſedit, cum Quæſtor populo munus daret. Poſt quæſturam ſtatim Conſul eſt factus cum Sextilio Laterano. interjectis annis, cum Marco fratre iterum factus eſt Conſul. Diu autem & privatus fuit, & ea honorificentia caruit, qua Marcus ornabatur. Namque in Senatu ante quæſturam non ſedit; neque in itinere cum patre, ſed cum præfecto prætorii vectus eſt: nec aliud ei honorificentiæ ad nomen adjunctum eſt, quam quod *Auguſti filius* eſt appellatus. Fuit ſtudioſus etiam Circenſium, haud aliter quam gladiatorii muneris. Hic cum tantis deliciarum & luxuriæ quateretur erroribus, ab Antonino videtur ob hoc retentus, quod eum pater ita in adoptionem Pii tranſire juſſerat, ut nepotem appellaret: cui, quantum videtur, fidem exhibuit, non amorem. Amavit tamen Antoninus Pius ſimplicitatem ingenii puritatemque vivendi, hortatuſque eſt, ut imitaretur, & fratrem. Defuncto Pio, Marcus in eum omnia contulit, par-

ticipatu etiam Imperatoriæ poteſtatis indulto: ſibique conſortem fecit, cum illi ſoli Senatus detuliſſet imperium.

IV. Dato igitur imperio, & indulta tribunicia poteſtate, proconſulatus etiam honore delato, Verum vocari præcepit, ſuum in eum transferens nomen, cum ante *Commodus* vocaretur. Lucius quidem, Marco vicem reddens, ſuſcepit, obſecutus ut legatus proconſuli, vel præſes imperatori. jam primum enim Marcus pro ambobus ad milites eſt locutus, & pro conſenſus imperio graviter ſe, & ad Marci mores egit. Ubi vero in Syriam profectus eſt, non ſolum licentia vitæ liberioris, ſed etiam adulteriis & juventutis amoribus infamatus eſt. Siquidem tantæ luxuriæ fuiſſe dicitur, ut etiam, poſteaquam de Syria rediit, popinam domi inſtituerit, ad quam poſt convivium Marci divertebat, miniſtrantibus ſibi omni genere turpium perſonarum. Fertur & nocte perpeti alea luſiſſe, cum in Syria concepiſſet id vitium: atque in tantum vitiorum Cajanorum & Neronianorum ac Vitellianorum fuiſſe æmulum, ut vagaretur nocte per tabernas ac lupanaria, obtecto capite cucullione vulgari viatorio, & commiſceretur cum triconibus, & committeret rixas, & diſſimulans quis eſſet: ſæpeque afflictum livida facie rediſſe, & in tabernis agnitum, cum ſeſe abſconderet. jaciebat & nummos in popinas maximos, quibus calices frangeret. Amavit & aurigas, Praſino favens. Gladiatorum etiam frequentius pugnas in convivio habuit, trahens cœnam in noctem, & in toro convivali condor-

miens, ita ut levatus cum ſtromatibus in cubiculum perferretur. Somni fuit permodici, digeſtionis facillimæ. Sed Marcus, hæc omnia quaſi neſciens, diſſimulabat rem, pudore illo, ne reprehenderet fratrem.

V. Et notiſſimum ejus quidem fertur tale convivium, in quo primum duodecim accubuiſſe dicitur: cum ſit notiſſimum dictum de numero convivarum: *Septem convivium; novem vero, convicium.* donatos autem pueros decoros, qui miniſtrabant ſingulis: donatos etiam ſtructores & lances ſingulis quibuſque: donata & viva animalia, vel cicurum vel ferarum avium, vel quadrupedum, quorum cibi appoſiti erant: donatos etiam calices ſingulis per ſingulas potiones, murrhinos & cryſtallinos Alexandrinos, quoties bibitum eſt: data etiam aurea atque argentea pocula & gemmata: coronas quin etiam datas, lemniſcis aureis interpoſitis, & alieni temporis floribus: data & vaſa aurea cum unguentis, ad ſpeciem alabaſtrorum: data & vehicula cum mulabus ac mulionibus cum juncturis argenteis, ut ita de convivio redirent. Omne autem convivium æſtimatum dicitur ſexagies centenis millibus ſeſtertium. Hoc convivium poſteaquam Marcus audivit, ingemuiſſe dicitur, & doluiſſe publicum fatum. Poſt convivium, luſum eſt teſſeris uſque ad lucem. Et hæc quidem poſt Parthicum bellum: ad quod eum miſiſſe dicitur Marcus, ne vel in Urbe ante omnium oculos peccaret, vel ut parſimoniam peregrinatione addiſceret, vel ut timore bellico emendatior rediret, vel ut ſe Im-

peratorem esse cognosceret. Sed quantum profecerit, cum alia vita, tum hæc, quam narravimus, cœna monstravit.

VI. Circensium tantam curam habuit, ut frequenter provincialibus literas causa Circensium & miserit & acceperit. Denique etiam præsens & cum Marco sedens, multas a Venetianis est passus injurias, quod turpissime contra eos faveret. Nam & Volucri equo Prasino aureum simulacrum fecerat, quod secum portabat. Cui quidem passas uvas & nucleos, in vicem hordei, in præsepe ponebat; quem sagis fuco tinctis coopertum, in Tiberianam ad se adduci jubebat; cui mortuo sepulcrum in Vaticano fecit. in hujus equi gratiam primum cœperunt equi aurei vel bravia postulari. In tanto autem equus ille honore fuit, ut ei a populo Prasinianorum sæpe modius aureorum postularetur. Profectum eum ad Parthicum bellum Marcus Capuam prosecutus est: cumque inde per omnium villas se ingurgitaret, morbo implicitus, apud Canusium ægrotavit: quo ad eum visendum frater contendit. Multa in ejus vita ignava & sordida, etiam belli tempore, deteguntur. Nam cum, interfecto legato, cæsis legionibus, Syriis defectionem cogitantibus, Oriens vastaretur, ille in Apulia venabatur, & apud Corinthum & Athenas inter symphonias & cantica navigabat, & per singulas maritimas civitates Asiæ, Pamphyliæ, Ciliciæque clariores, voluptatibus immorabatur.

VII. Antiochiam posteaquam venit, ipse quidem se luxuriæ dedit, duces autem confecerunt Parthi-

cum bellum, Statius Priſcus, & Avidius Caſſius, & Martius Verus per quadriennium: ita ut Babylonem & Mediam pervenirent, & Armeniam vindicarent; partumque eſt ipſi nomen *Armenici*, *Parthici*, *Medici*: quod etiam Marco, Romæ agenti delatum eſt. Egit autem per quadriennium Verus hiemem Laodiceæ, æſtatem apud Daphnen, reliquam partem Antiochiæ. Riſui fuit omnibus Syris: quorum multa joca, in theatro in eum dicta, exſtant. Vernas in triclinium Saturnalibus & diebus feſtis ſemper admiſit. Ad Euphratem tamen impulſu comitum ſuorum ſecundo profectus eſt. Epheſum etiam rediit, ut Lucillam uxorem, miſſam a patre Marco, ſuſciperet; & idcirco maxime, ne Marcus cum ea in Syriam veniret, ac flagitia ejus agnoſceret. nam Senatui Marcus dixerat, ſe filiam in Syriam deducturum. Confecto ſane bello, regna regibus, provincias vero comitibus ſuis regendas dedit. Romam inde ad triumphum invitus, quod Syriam quaſi regnum ſuum relinqueret, rediit, & pariter cum fratre triumphavit, ſuſceptis a Senatu nominibus, quæ in exercitu acceperat. Fertur præterea ad amicæ vulgaris arbitrium in Syria poſuiſſe barbam. unde in eum a Syris multa ſunt dicta.

VIII. Fuit ejus fati, ut in eas provincias, per quas rediit, Romam uſque, luem ſecum deferre videretur. Et nata fertur peſtilentia in Babylonia, ubi de templo Apollinis ex arcula aurea, quam miles forte inciderat, ſpiritus peſtilens evaſit, atque inde Parthos orbemque compleſſe. Et hoc non Lu-

cii Veri vitio, sed Cassii, a quo contra fidem Seleucia, quæ ut amicos milites nostros receperat, expugnata est. quod quidem inter ceteros etiam Quadratus, belli Parthici scriptor, incusatis Seleucenis, qui fidem primi ruperant, purgat. Habuit hanc reverentiam Marci Verus, ut nomina, quæ sibi delata fuerant, cum fratre communicaret die triumphi, quem pariter celebrarunt. Reversus e Parthico bello, minore circa fratrem cultu fuit Verus: nam & libertis inhonestius indulsit, & multa sine fratre disposuit. His accessit, quod, quasi reges aliquos ad triumphum adduceret, sic histriones eduxit e Syria: quorum præcipuus fuit Maximinus, quem Paridis nomine nuncupavit. Villam præterea exstruxit in via Clodia famosissimam, in qua permultos dies & ipse ingenti luxuria debacchatus est cum libertis suis & amicis paribus, quorum præsentiæ nulla inerat reverentia; & Marcum rogavit, qui venit, ut fratri venerabilem morum suorum & imitandam ostenderet sanctitudinem, & quinque diebus in eadem villa residens, cognitionibus continuis operam dedit, aut convivante fratre, aut convivia comparante. Habuit & Agrippam histrionem, cui cognomentum erat Memphi, quem & ipsum e Syria veluti trophæum Parthicum adduxerat; quem Apolaustum nominavit. Adduxerat secum & fidicinas, & tibicines, & histriones, scurrasque mimarios & præstigiatores, & omnia mancipiorum genera, quorum Syria & Alexandria pascitur voluptate; prorsus ut videretur bellum, non Parthicum, sed histrionicum confecisse.

IX. Et hæc vitæ diverſitas, atque alia multa, inter Marcum & Verum ſimultates feciſſe, non aperta veritas indicabat, ſed occultus rumor inſuſurrabat. Verum illud præcipuum, quod, cum Libonem quendam patruelem ſuum Marcus legatum in Syriam miſiſſet, atque ille ſe inſolentius, quam verecundus Senator, efferret, dicens, *ad fratres ſuos ſcripturum eſſe, ſi quid forte dubitaret;* nec Verus præſens pati poſſet, ſubitoque morbo, notis prope veneni exſiſtentibus, interiſſet; viſum eſt nonnullis, (non tamen Marco) quod ejus fraude putaretur occiſus. quæ res ſimultatum auxit rumorem. Liberti multum potuerunt apud Verum, ut in vita Marci diximus, Geminas & Agaclytus, cui dedit, invito Marco, Libonis uxorem. denique nuptiis ab Vero celebratis, Marcus convivio non interfuit. Habuit & alios libertos Verus improbos, Codem & Eclectum, ceteroſque: quos omnes Marcus poſt mortem Veri, ſpecie honoris abjecit, Eclecto retento, qui poſtea Commodum filium ejus occidit. Ad bellum Germanicum, quod Marcus nollet Lucium ſine ſe vel ad bellum mittere, vel in Urbe dimittere, cauſa luxuriæ, ſimul profecti ſunt, atque Aquilejam venerunt: invitoque Lucio Alpes tranſgreſſi, cum Verus apud Aquilejam tantum vectatus convivatuſque eſſet, Marcus autem omnia proſpexiſſet. De quo bello quid per legatos Barbarorum pacem petentium, quid per duces noſtros geſtum eſt, in Marci vita pleniſſime diſputatum eſt. Compoſito autem bello in Pannonia, urgente Lucio, Aquilejam rediret, quod urbanas deſiderabat Lucius volupta-

tes, in Urbem destinatus est: sed non longe ab Altino subito in vehiculo morbo, quem apoplexin vocant, correptus Lucius, depositus e vehiculo, detracto sanguine Altinum perductus, cum triduo mutus vixisset, apud Altinum periit.

X. Fuit sermo, quod & socrum Faustinam incestasset. & dicitur Faustinæ socrus dolo, aspersis ostreis veneno exstinctus esse: idcirco, quod consuetudinem, quam cum matre habuerat, filiæ prodidisset: quamvis & illa fabula, quæ in Marci vita posita est, abhorrens a talis viri vita sit exorta: cum multi etiam uxori ejus flagitium mortis assignent, idcirco quod Fabiæ nimium indulserat Verus, cujus potentiam uxor Lucii vel Marci ferre non posset. Tanta sane familiaritas inter Lucium & Fabiam sororem fuit, ut hoc quoque usurpaverit rumor, quod inierint consilium ad Marcum e vita tollendum. idque cum esset per Agaclytum libertum proditum Marco, ante adventum Lucium Faustina nece prævenerat. Fuit decorus corpore, vultu gemmatus, barba prope barbarice demissa, procerus, & fronte in supercilia adductiore venerabilis. Dicitur sane tantam habuisse curam flaventium capillorum, ut capiti auri ramenta respergeret, quo magis coma illuminata flavesceret. Lingua impeditior fuit. aleæ cupidissimus: vitæ semper luxuriosæ, atque in pluribus Nero, præter crudelitatem & ludibria. Habuit inter alium luxuriæ apparatum calicem crystallinum nomine Volucrem, ex ejus equi nomine, quem dilexit, humanæ potionis modum supergressum.

XI. Vixit annis quadraginta duobus. Imperavit cum fratre annis undecim. Illatumque ejus corpus eſt Hadriani ſepulcro, in quo & Cæſar pater ejus naturalis ſepultus eſt. Nota eſt fabula, quam Marci non capit vita, quod partem vulvæ veneno illitam, cum eam exſecuiſſet cultro una parte venenato, Marcus Vero prorrexerit: ſed hoc nefas eſt de Marco putari: quamvis Veri & cogitata & facta mereantur, quod nos non in medio relinquimus. ſed totam purgatam confutatamque reſpuimus; cum adhuc poſt Marcum, præter veſtram Clementiam, Diocletiane Auguſte, Imperatorem talem, nec adulatio videatur potuiſſe confingere.

VULCATII GALLICANI
V. C.
AVIDIUS CASSIUS.

I. Avidius Cassius, ut quidam volunt, ex familia Cassiorum fuisse dicitur, per matrem tamen avo genitus Avidio Severo, qui ordines duxerat, & post ad summas dignitates pervenerat. Cujus Quadratus in historiis meminit, & quidem graviter, cum illum summum virum & necessarium reipublicæ asserit, & apud ipsum Marcum Antoninum prævalidum. nam jam eo imperante perisse fatali sorte perhibetur. Hic ergo Cassius ex familia, ut diximus, Cassiorum, qui in curia in Julium conspirarunt, oderat tacite principatum, nec ferre poterat imperatorium nomen: dicebatque, *nihil esse gravius nomine imperii, quod non posset e republica tolli, nisi per alterum imperatorem.* denique tentasse in pueritia dicitur extorquere etiam Pio principatum: sed per patrem, virum sanctum & gravem, affectationem tyrannidis latuisse; habitum tamen semper a ducibus suspectum. Vero autem illum pa-

raſſe inſidias, ipſius Veri epiſtola indicat, quam inſerui. Ex epiſtola Veri: *Avidius Caſſius avidus eſt imperii, quantum & mihi videtur, & jam inde ſub avo meo, patre tuo, innotuit: quem velim obſervari jubeas. Omnia ei noſtra diſplicent, opes non mediocres parat, literas noſtras ridet. te philoſopham aniculam, me luxurioſum morionem vocat. Vide, quid agendum ſit. ego hominem non odi: ſed vide, ne tibi & liberis tuis non bene conſulat, cum tales inter præcinctos habeas, quales milites libenter audiunt, libenter vident.*

II. Reſcriptum Marci de Avidio Caſſio: *Epiſtolam tuam legi, & ſollicitam potius, quam imperatoriam, & non noſtri temporis. nam ſi ei divinitus debetur imperium, non poterimus interficere, etiamſi velimus. ſcis enim proavi tui dictum:* Succeſſorem ſuum nullus occidit. *ſin minus, ipſe ſponte ſine noſtra crudelitate fatales laqueos inciderit. Adde, quod non poſſumus reum facere, quem & nullus accuſat & (ut ipſe dicis) milites amant. Deinde in cauſis majeſtatis hæc natura eſt, ut videantur vim pati, etiam quibus probatur. Scis enim ipſe, quid avus tuus Hadrianus dixerit:* Miſera conditio imperatorum, quibus de affectata tyrannide niſi occiſis non poteſt credi. *Ejus autem exemplum ponere, quam Domitiani, qui hoc primus dixiſſe fertur, malui. Tyrannorum enim etiam bona dicta non habent tantum auctoritatis, quantum debent. Sibi ergo habeat ſuos mores; maxime, cum bonus dux ſit & ſeverus, & fortis, & Reipublicæ neceſſarius. Nam quod dicis, liberis meis cavendum eſſe morte illius: plane liberi mei pereant, ſi magis amari merebitur Avidius, quam illi, & ſi Reipublicæ expediet, Caſſium*

vivere, quam liberos Marci. Hæc de Caſſio Verus; hæc Marcus.

III. Sed nos hominis naturam & mores breviter explicabimus. neque enim plura de his ſciri poſſunt, quorum vitam illuſtrare nullus audet, eorum cauſa, a quibus oppreſſi fuerint. Addemus autem, quemadmodum ad imperium venerit, & quemadmodum ſit occiſus, & ubi victus. Propoſui enim, Diocletiane Auguſte, omnes, qui Imperatorum nomen ſive juſte ſive injuſte habuerunt, in literas mittere, ut omnes purpuratos Auguſtos cognoſceres. Fuit his moribus, ut nonnunquam trux & aſper videretur, aliquando mitis & lenis; ſæpe religioſus, alias contemtor ſacrorum; avidus vini, interim abſtinens; cibi appetens, & inediæ patiens; Veneris cupidus, & caſtitatis amator. nec defuere, qui illum *Catilinam* vocarent: cum & ipſe ſe ita gauderet appellari, addens, *futurum ſe Sergium, ſi dialogiſtam occidiſſet;* Antoninum hoc nomine ſignificans, qui tantum enituit in philoſophia, ut, iturus ad bellum Marcomannicum, timentibus cunctis, ne quid fatale proveniret, rogatus ſit, non adulatione, ſed ſerio, ut præcepta philoſophiæ ederet: nec ille timuit, ſed per ordinem parænefeon, hoc eſt, præceptionum, per triduum diſputavit. Fuit præterea diſciplinæ militaris Avidius Caſſius tenax, & qui ſe *Marium* dici vellet.

IV. Quoniam de ſeveritate illius dicere cœpimus, multa exſtant cudelitatis potius, quam ſeveritatis ejus, indicia. nam primum milites, qui provincialibus aliquid tuliſſent per vim, in illis ipſis lo-

cis, in quibus peccaverant, in crucem ſuſtulit. Primus etiam id ſupplicii genus invenit, ut ſtipitem grandem poneret pedum octoginta & centum, id eſt, materiam, & a ſummo uſque ad imum damnatos ligaret, & ab imo focum apponeret, incenſiſque aliis, alios fumi cruciatu, timore etiam alios necaret. Idem denos catenatos in profluentem mergi jubebat, vel in mare. Idem multis deſertoribus manus excidit, aliis crura incidit ac poplites, dicens, *majus exemplum eſſe viventis miſerabiliter criminoſi, quam occiſi.* Cum exercitum duceret, & inſcio ipſo manus auxiliaria, centurionibus ſuis auctoribus, tria millia Sarmatarum, negligentius agentium in Danubii ripis, occidiſſent, & cum præda ingenti ad eum rediſſent; ſperantibus centurionibus præmium, quod perparva manu tantum hoſtium, ſegnius agentibus tribunis & ignorantibus, occidiſſent: rapi eos juſſit, & in crucem tolli, ſervilique ſupplicio affici, quod exemplum non exſtabat, dicens, *evenire potuiſſe, ut eſſent inſidiæ, ac periret Romani imperii reverentia.* & cum ingens ſeditio in exercitu exorta eſſet, proceſſit nudus, campeſtri ſolo tectus, &, *Percutite*, inquit, *me*, *ſi audetis*, & *corruptæ diſciplinæ facinus addite.* Tunc, conquieſcentibus cunctis, meruit timeri, quia non timuit. Quæ res tantum diſciplinæ Romanis addidit, tantum terroris Barbaris injecit, ut pacem annorum centum ab Antonino abſente peterent: ſiquidem viderant, damnatos Romani ducis judicio etiam eos, qui contra fas vicerant.

V. De hoc multa gravia contra militum licen-

tiam facta inveniuntur apud Æmilium Parthenianum, qui affectatores tyrannidis, jam inde a veteribus, historiæ tradidit. nam & virgis cæsos in foro & in mediis castris securi percussit, qui ita meruerunt, & manus multis amputavit. Et, præter laridum ac bucellatum atque acetum, militem in expeditione portare prohibuit: &, si aliud quippiam reperit, luxuriem non levi supplicio affecit. Exstat de hoc epistola Divi Marci ad præfectum suum talis: *Avidio Cassio legiones Syriacas dedi, diffluentes luxuria, & Daphnicis moribus agentes: quas totas excaldantes se reperisse Cæsonius Vectilianus scripsit. & puto me non errasse: siquidem & tu notum habeas Cassium, hominem Cassianæ severitatis & disciplinæ. neque enim milites regi possunt, nisi in vetere disciplina. Scis enim versum a bono poeta dictum, & omnibus frequentatum:* Moribus antiquis res stat Romana virisque. *Tu tantum fac adsint legionibus abunde commeatus. quos, si bene Avidium novi, scio non perituros.* Responsio præfecti ad Marcum: *Recte consuluisti, mi domine, quod Cassium præfecisti Syriacis legionibus. nihil enim tam expedit, quam homo severior Græcanicis militibus. Ille sane omnes excaldationes, omnes flores de capite, collo & sinu militi excutiet. Annona militaris omnis parata est, neque quidquam deest sub bono duce: non enim multum aut quæritur, aut impenditur.*

VI. Nec fefellit de se judicium habitum. nam statim ad signa edici jussit, & programma in parietibus fixit, *ut, si quis cinctus inveniretur apud Daphnen, discinctus rediret.* Arma militum septima die semper

respexit, vestimenta etiam, & calceamenta, & ocreas: delicias omnes de castris submovit: jussitque eos hiemem sub pellibus agere, nisi corrigerent suos mores: & egissent, nisi honestius vixissent. Exercitium septimi diei fuit omnium militum, ita ut sagittas mitterent, & armis luderent. Dicebat enim, *miserum esse, cum exercerentur athletæ, venatores, & gladiatores, non exerceri milites: quibus minor esset futurus labor, si consuetus esset.* Ergo correcta disciplina, & in Armenia, & in Arabia, & in Ægypto res optime gessit: amatusque est ab omnibus Orientalibus, & speciatim ab Antiochensibus, qui etiam imperio ejus consenserunt, ut docet Marius Maximus in vita Divi Marci. Nam cum Bucolici milites per Ægyptum gravia multa facerent, ab hoc retusi sunt, ut idem Marius Maximus refert in eo libro, quem secundum de vita Marci Antonini edidit.

VII. Hic Imperatorem se in Oriente appellavit, ut quidam dicunt, Faustina volente, quæ valetudini Marci jam diffidebat, & timebat, ne infantes filios tueri sola non posset, atque aliquis exsisteret, qui, capta statione regia, infantes de medio tolleret. Alii autem dicunt, hanc artem adhibuisse militibus & provincialibus Cassium contra Marci amorem, ut sibi posset consentiri, quod diceret, Marcum diem suum obiisse. Nam & *Divum* eum appellasse dicitur, ut desiderium illius leniret. Imperatorio nomine cum processisset, eum, qui sibi aptaverat ornamenta regia, statim præfectum prætorii fecit; qui & ipse occisus est, Antonino invito, ab exercitu: qui & Mæcianum, cui erat com-

missa Alexandria, quique consenserat spe participatus Cassio, invito atque ignorante Antonino, interemit. Nec tamen Antoninus graviter est iratus, rebellione cognita, nec in ejus liberos aut affectus sæviit. Senatus illum hostem appellavit, bonaque ejus proscripsit: quæ Antoninus in privatum ærarium congeri noluit; quare, Senatu præcipiente, in ærarium publicum sunt relata. Nec Romæ terror defuit, cum quidam Avidium Cassium dicerent, absente Antonino, qui nisi a voluptariis unice amabatur, Romam esse venturum, atque Urbem tyrannice direpturum, maxime senatorum caussa, qui eum hostem judicaverant, bonis proscriptis. Et amor Antonini hoc maxime enituit, quod consensu omnium, præter Antiochenses, Avidius interemtus est: quem quidem occidi non jussit, sed passus est; cum apud cunctos clarum esset, si potestatis suæ fuisset, parsurum illi fuisse.

VIII. Caput ejus ad Antoninum cum delatum esset, ille non exsultavit, non elatus est, sed etiam doluit, ereptam sibi esse occasionem misericordiæ; cum diceret, *se vivum illum voluisse capere, ut illi exprobraret beneficia sua, eumque servaret.* Denique cum quidam diceret, *reprehendendum Antoninum, quod tam mitis esset in hostem suum, ejusque liberos & affectus; atque omnes, quos conscios tyrannidis reperisset*, addente illo, qui reprehendebat, *Quid si ille vicisset?* dixisse dicitur: *Non sic Deos coluimus, nec sic vivimus, ut ille nos vinceret.* Enumeravit deinde, *omnes Principes, qui occisi essent, habuisse caussas, quibus mererentur occidi; nec quemquam facile*

bonum vel victum a tyranno, vel occisum: dicens, *meruisse Neronem, debuisse Caligulam, Othonem & Vitellium nec imperare voluisse.* Nam de Pertinace & Galba paria sentiebat, cum diceret, *In Imperatore avaritiam esse acerbissimum malum.* denique, *non Augustum, non Trajanum, non Hadrianum, non parentem suum Pium a rebellibus potuisse superari; cum & multi fuerint, & ipsis vel invitis vel insciis exstincti.* Ipse autem Antoninus a senatu petiit, *ne graviter in conscios defectionis animadverteretur*, eo ipso tempore, quo rogavit, ne quis senator temporibus suis capitali supplicio afficeretur: quod illi maximum amorem conciliavit. Denique, paucissimis centurionibus punitis, deportatos revocari jussit.

IX. Antiochensibus, qui Avidio Cassio consenserant, sed & aliis civitatibus, quæ illum juverant, ignovit: cum primo Antiochensibus graviter iratus esset, hisque spectacula sustulisset, & multa alia civitatis ornamenta, quæ postea reddidit. Filios vero Avidii Cassii, Antoninus Marcus parte media paterni patrimonii donavit; ita ut filias ejus auro, argento, & gemmis honestaret. nam & Alexandræ, filiæ Cassii, & genero Druentiano, liberam evagandi, ubi vellent, potestatem dedit: vixeruntque non quasi tyranni pignora, sed quasi senatorii ordinis, in summa securitate; cum illis etiam in lite objici fortunam propriæ vetuisset domus, damnatis aliquibus injuriarum, quod in eos petulantes fuissent: quos quidem amitæ suæ marito commendavit. Si quis autem omnem hanc historiam scire desiderat, legat Marii Maximi secundum librum de

vita Marci, in quo ille ea dicit, quæ solum Marcus, mortuo jam Vero, egit. tunc enim Cassius rebellavit, ut probat epistola missa ad Faustinam; cujus hoc exemplum est: *Verus mihi de Avidio verum scripserat, quod cuperet imperare. Audisse enim te arbitror, quod æruscatores de eo nuntiarent. Veni igitur in Albanum, ut tractemus omnia Diis volentibus, nihil timens.* Hic autem apparet, Faustinam ista nescisse, cum dicat Marius, infamari eam cupiens, quod ea conscia Cassius imperium sumsisset. nam & ipsius epistola exstat ad Verum, qua urget Marcum, ut in eum graviter vindicet. Exemplum epistolæ Faustinæ ad Marcum: *Ipsa in Albanum cras, ut jubes, mox veniam: tamen jam hortor, ut, si amas liberos tuos, istos rebelliones acerrime persequaris. Male enim assueverunt & duces & milites: qui nisi opprimantur, oppriment.*

X. Item alia epistola ejusdem Faustinæ ad Marcum: *Mater mea Faustina patrem tuum Pium ejusdem in defectione Celsi sic hortata est, ut pietatem primum circa suos servaret, sic circa alienos. non enim pius est Imperator, qui non cogitat uxorem & filios. Commodus noster vides in qua ætate sit: Pompejanus gener, & senior est, & peregrinus. Vide, quid agas de Avidio Cassio & de ejus consciis. noli parcere hominibus, qui tibi non pepercerunt; & nec mihi, nec filiis nostris parcerent, si vicissent. Ipsa iter tuum mox consequor: quia Fadilla nostra ægrotabat, in Formianum venire non potui. Sed si te Formiis invenire non potero, assequar Capuam: quæ civitas & meam, & filiorum nostrorum ægritudinem poterit adjuvare. Soteridam*

medicum in Formianum ut dimittas, rogo: ego autem Pisitheo nihil credo, qui puellæ virgini curationem nescit adhibere. Signatas mihi literas Calpurnius dedit: ad quas rescribam, si tardavero, per Cæcilium senem spadonem, hominem, ut scis, fidelem: cui verbo mandabo, quid uxor Avidii Cassii, & filii, & gener, de te jactare dicantur.

XI. Ex his literis intelligitur, Cassio Faustinam consciam non fuisse, quin etiam supplicium ejus graviter exegisse: siquidem Antoninum, quiescentem & clementiora cogitantem, ad vindictæ necessitatem impulit. Cui Antoninus quid rescripserit, subdita epistola perdocebit: *Tu quidem, mea Faustina, religiose pro marito & pro nostris liberis agis. nam relegi epistolam tuam in Formiano, qua me hortaris, ut in Avidii conscios vindicem. Ego vero & ejus liberis parcam, & genero, & uxori; & ad Senatum scribam, ne aut proscriptio gravior sit, aut pœna crudelior. non enim quidquam est, quod Imperatorem Romanum melius commendet gentibus, quam clementia. Hæc Cæsarem Deum fecit, hæc Augustum consecravit; hæc patrem tuum specialiter Pii nomine ornavit. denique si ex mea sententia de bello judicatum esset, nec Avidius esset occisus. Esto igitur secura: Dii me tuentur; Diis pietas mea cordi est. Pompejanum nostrum in annum sequentem Consulem dixi.* hæc Antoninus ad conjugem.

XII. Ad Senatum autem qualem orationem miserit, interest scire. Ex oratione Marci Antonini: *Habetis igitur, Patres-conscripti, pro gratulatione victoriæ generum meum Consulem: Pompejanum dico, cujus ætas*

olim remuneranda fuerat Consulatu, nisi viri fortes intervenissent, quibus reddi debuit, quod a republica debebatur. Nunc quod ad defectionem Cassianam pertinet, vos oro atque obsecro, Patres conscripti, ut, censura vestra deposita, meam pietatem clementiamque servetis, immo vestram; neque quemquam ullum Senatus occidat. nemo senatorum puniatur, nullus fundatur viri nobilis sanguis: deportati redeant, proscripti bona recipiant. Utinam possem multos etiam ab inferis excitare! non enim unquam placet in Imperatore vindicta sui doloris: quæ etsi justior fuerit, acrior videtur. Quare filiis Avidii Cassii, & genero, & uxori, veniam dabitis. & quid dico veniam? cum illi nihil fecerint. Vivant igitur securi, scientes sub Marco se vivere. Vivant in patrimonio parentum, pro parte donato: auro, argento, vestibus fruantur: sint divites, sint securi, sint vagi & liberi, & per ora omnium ubique populorum circumferant meæ, circumferant vestræ pietatis exemplum. Nec magna hæc est, Patres conscripti, clementia, veniam proscriptorum liberis & conjugibus dari. ego vero a vobis peto, ut conscios senatorii ordinis & equestris, a cæde, a proscriptione, a timore, ab infamia, ab invidia, & postremo ab omni vindicetis injuria: detisque hoc meis temporibus, ut in causa tyrannidis, qui in tumultu cecidit, probetur occisus.

XIII. Hanc ejus clementiam Senatus his acclamationibus prosecutus est: *Antonine pie, Dii te servent! Antonine clemens, Dii te servent! Antonine clemens, Dii te servent! tu noluisti, quod licebat; nos fecimus, quod decebat. Commodo imperium justum rogamus: progeniem tuam robora, fac securi sint liberi no-*

stri. Bonum imperium nulla vis lædit. Commodo Antonino tribuniciam potestatem rogamus, præsentiam tuam rogamus. Philosophiæ tuæ, patientiæ tuæ, doctrinæ tuæ, nobilitati tuæ, innocentiæ tuæ. Vincis inimicos, hostes exsuperas, Dii te tuentur, & reliqua. Vixerunt igitur posteri Avidii Cassii securi, & ad honores admissi sunt. Sed eos Commodus Antoninus, post excessum Divi patris sui, omnes vivos incendi jussit, quasi in factione deprehensos. Hæc sunt, quæ de Cassio Avidio comperimus: cujus ipsius mores (ut supra diximus) varii semper fuerunt; sed ad censuram crudelitatemque propensiores. qui, si obtinuisset imperium, fuisset non modo clemens, sed bonus, sed utilis & optimus Imperator.

XIV. Nam exstat epistola ejus, ad generum suum, jam Imperatoris, hujusmodi: *Misera respublica, quæ istos divitiarum cupidos & divites patitur, misera. Marcus homo sane optimus, qui dum clemens dici cupit, eos patitur vivere, quorum ipse non probat vitam. Ubi Lucius Cassius, cujus nos frustra tenet nomen? ubi Marcus ille Cato Censorius? ubi omnis disciplina majorum? quæ olim quidem intercidit, nunc vero nec quæritur. Marcus Antoninus philosophatur, & quærit de clementia, & de animis, & de honesto, & justo; nec sentit pro republica. Vides multis opus esse gladiis, multis elogiis, ut in antiquum statum publica forma reddatur. Ego vero istis præsidibus provinciarum. an ego proconsules, an ego præsides putem, qui ob hoc sibi a Senatu & ab Antonino provincias datas credunt, ut luxurientur, ut divites fiant? Audisti, præfectum prætorii nostri Philosophi ante triduum,*

quam fieret, mendicum & pauperem, sed subito divitem factum. Unde, quæso, nisi de visceribus reipublicæ provincialiumque fortunis? Sint sane divites, sint locupletes: ærarium publicum refercient, tantum Dii faveant bonis partibus. Reddant Cassiani reipublicæ principatum. Hæc epistola ejus indicat, quam severus, & quam tristis futurus fuerit Imperator.

ÆLII LAMPRIDII
COMMODUS ANTONINUS
AD
DIOCLETIANUM AUG.

I. De Commodi Antonini parentibus in vita Marci Antonini satis est disputatum. Ipse autem natus est apud Lanuvium cum fratre Antonino gemino, pridie Kalendas Septembres, patre patruoque Consulibus; ubi & avus maternus dicitur natus. Faustina cum esset Commodo cum fratre prægnans, visa est in somnis serpentes parere; sed ex his unum ferociorem. Cum autem peperisset Commodum atque Antoninum, Antoninus quadrimus est elatus: quem parem astrorum cursu Commodo mathematici promittebant. Mortuo igitur fratre, Commodum Marcus & suis præceptis, & etiam magnorum atque optimorum virorum erudire conatus est. Habuit literatorem Græcum, Onesicritum; Latinum, Capellam Antistium; orator ei Atejus Sanctus fuit. Sed tot disciplinarum magistri ei nihil profuerunt. tantum valet aut ingenii vis, aut eorum, qui in

aula inſtitutores habentur. nam a prima ſtatim pueritia, turpis, improbus, crudelis, libidinoſus, ore quoque pollutus & conſtupratus fuit: jam in his artifex, quæ ſtationis imperatoriæ non erant, ut calices fingeret, ſaltaret, cantaret, ſibilaret, ſcurram denique & gladiatorem ſe perfectum oſtenderet. Auſpicium crudelitatis apud Centumcellas dedit anno ætatis duodecimo. nam cum tepidius forte lotus eſſet, balneatorem in fornacem conjici juſſit. quando a pædagogo, cui hoc juſſum fuerat, vervecina pellis in fornace conſumta eſt, ut fidem pœnæ de fœtore nidoris impleret. Appellatus eſt autem *Cæſar* puer cum fratre ſuo Severo. decimoquarto ætatis anno in collegium Sacerdotum adſcitus eſt. cooptatus inter tres ſolos *Principes juventutis*, cum togam ſumſit. adhuc in prætexta puerili congiarium dedit, atque ipſe in baſilica Trajani præſedit.

II. Indutus autem toga eſt Nonarum Juliarum die, quo in terris Romulus non apparuit, & eo tempore, quo Caſſius a Marco deſcivit. Profectus eſt, commendatus militibus, cum patre in Syriam & Ægyptum, & cum eo Romam rediit. Poſt hæc, venia legis Annariæ impetrata, Conſul eſt factus: & cum patre Imperator eſt appellatus quinto Kalendarum Decembrium die, Pollione & Apro Conſulibus, & triumphavit cum patre; nam & hoc Patres decreverant. Profectus eſt cum patre & ad Germanicum bellum. Adhibitos cuſtodes vitæ ſuæ honeſtiores ferre non potuit; peſſimos quoſque detinuit, & ſubmotos, uſque ad ægritudinem deſidera-

vit: quibus per patris mollitiem restitutis, popinas & ganeas in Palatinis semper ædibus fecit, neque unquam pepercit vel pudori, vel sumtui. In domo aleam exercuit. Mulierculas formæ scitioris, ut prostibula mancipia lupanarium, ad ludibrium pudicitiæ contraxit. Imitatus est propolas circumforaneos. Equos curules sibi comparavit. Aurigæ habitu currus rexit: gladiatoribus convixit: aquam gessit, ut lenonum minister, ut probris natum magis, quam ei loco, eum crederes, ad quem fortuna provexit.

III. Patris ministeria seniora submovit, amicos senes abjecit. Filium Salvii Juliani, qui exercitibus præerat, ad impudicitiam frustra tentavit, atque exinde Juliano tetendit insidias. Honestissimos quosque, aut per contumeliam, aut per honorem indignissimum, abjecit. Appellatus est a mimis quasi obstupratus: eosdemque ita, ut non apparerent, subito deportavit. Bellum etiam, quod pater pæne confecerat, legibus hostium addictus, remisit, ac Romam reversus est. Romam ut rediit, subactore suo Antero post se in curru locato, ita triumphavit, ut eum sæpius cervice reflexa publice oscularetur. etiam in orchestra hoc idem fecit. Et cum potaret in lucem, heluareturque viribus Romani imperii, vespera etiam per tabernas ac lupanaria volitavit. Misit homines ad provincias regendas, vel criminum socios, vel a criminosis commendatos. In senatus odium ita venit, ut & ipse crudeliter in tanti ordinis perniciem sæviret, fieretque contemtui.

IV. Crudelis vita Commodi Quadratum & Lucillam compulit ad ejus interfectionem consilia inire, non sine præfecti prætorio Tarruteni Paterni consilio. Datum autem est negotium peragendæ necis Claudio Pompejano propinquo: qui ingressus ad Commodum districto gladio, cum faciendi potestatem habuisset, in hæc verba prorumpens, *Hunc tibi pugionem Senatus mittit*, detexit facinus fatuus; nec implevit, multis cum eo participantibus caussam. Post hæc interfecti sunt Pompejanus primo & Quadratus: dein Narbana, atque Norbanus, & Paralius, & mater ejus, & Lucilla in exsilium exacta. Cum præfecti prætorio vidissent, Commodum in tantum odium incidisse, obtentu Anteri, cujus potentiam populus Romanus ferre non poterat, urbane Anterum eductum a palatio sacrorum causa, & redeuntem in hortos suos, per frumentarios occiderunt. Id vero gravius, quam de se ipso, Commodo fuit. Paternum autem, & hujus cædis auctorem, & (quantum videbatur) paratæ necis Commodi conscium, & interventurum, ne conjuratio latius puniretur, instigante Tigidio, per laticlavi honorem a præfecturæ administratione submovit: post paucos dies insimulavit eum conjurationis, cum diceret, ob hoc promissam Juliani filio filiam Paterni, ut in Julianum transferretur imperium: quare & Paternum, & Julianum, & Vitruvium Secundum, Paterni familiarissimum, qui epistolas imperatorias curabat, interfecit. Domus præterea Quintiliorum omnis exstincta, quod Sextus Condiani filius, specie mortis, ad defectionem dicere-

tur evasisse. Interfecta & Vitrasia Faustina, & Velius Rufus, & Egnatius Capito, Consulares. In exsilium autem acti sunt Æmilius Junctus & Atilius Severus, Consules. & in multos alios varie sævitum.

V. Post hæc Commodus nunquam facile in publicum processit, neque quidquam sibi nuntiari passus, nisi quod Perennis ante tractasset. Perennis autem, Commodi persciens, invenit, quemadmodum ipse potens esset. nam persuasit Commodo, ut ipse deliciis vacaret, idem vero Perennis curis incumberet: quod Commodus lætanter accepit. Hac igitur lege vivens ipse cum trecentis concubinis, quas ex matronarum meretricumque delectu ad formæ speciem conciliaverat, trecentisque aliis puberibus exoletis, quos æque ex plebe ac nobilitate, nuptiisque, forma disceptatrice collegerat, in palatio per convivia & balneas bacchabatur. Inter hæc, habitu victimarii, victimas immolavit: in arena rudibus, inter cubicularios gladiatores pugnavit lucentibus aliquando mucronibus. Tunc tamen Perennis cuncta sibimet vindicavit: quos voluit, interemit; spoliavit plurimos; omnia jura subvertit; prædam omnem in sinum contulit. Ipse autem Commodus Lucillam sororem, cum eam compressisset, occidit: sororibus dein suis ceteris, ut dicitur, constupratis, consobrina patris complexibus suis conjuncta, uni etiam ex concubinis matris nomen imposuit & uxoris. quam deprehensam in adulterio exegit, exactam relegavit, & postea occidit. Ipsas concubinas suas sub oculis suis stuprari jubebat. Nec irruentium in se

juvenum carebat infamia, omni parte corporis, atque ore in sexum utrumque pollutus. Occisus est eo tempore etiam Claudius, quasi a latronibus: cujus filius cum pugione quondam ad Commodum ingressus est: multique alii Senatores sine judicio interemti, feminæ quoque divites. Et nonnulli per provincias, a Perenni ob divitias insimulati, spoliati sunt, vel etiam interemti. his autem, quibus deerat ficti criminis appositio, objiciebatur, quod scribere voluissent Commodum heredem.

VI. Eo tempore in Sarmatia res bene gestas per alios duces, in filium suum Perennis referebat. Hic tamen Perennis, qui tantum potuit, subito, quod bello Britannico militibus Equestris loci viros præfecerat, amotis Senatoribus, prodita re per legatos, exercitus hostis appellatus, lacerandusque militibus est deditus. in cujus potentiæ locum Cleandrum ex cubiculariis subrogavit. Multa sane post interfectum Perennem ejusque filium, quasi a se non gesta, rescidit, velut in integrum restituens. Et hanc quidem pœnitentiam scelerum ultra triginta dies tenere non potuit, graviora per Cleandrum faciens, quam fecerat per supra dictum Perennem. Et in potentia quidem Cleander Perenni successerat, in præfectura vero Niger: qui sex tantum horis præfectus Prætorii fuisse perhibetur. mutabantur enim præfecti prætorii per horas ac dies, Commodo pejora omnia, quam fecerat ante, faciente. Fuit item Marcius Quartus præfectus prætorio diebus quinque. Horum successores ad arbitrium Cleandri aut retenti sunt, aut occisi. ad cu-

jus nutum etiam libertini in Senatum atque in patricios lecti sunt: tuncque primum vigintiquinque Consules in unum annum: venditæque omnes provinciæ. Omnia Cleander pecunia venditabat. revocatos de exsilio dignitatibus ornabat; res judicatas rescindebat. qui tantum per stultitiam Commodi potuit, ut Byrrum, sororis Commodi virum, reprehendentem, nuntiantemque Commodo, quæ fiebant, in suspicionem regni affectati traheret, & occideret; multis aliis, qui Byrrum defendebant, pariter interemtis. Præfectus etiam Ebutianus inter hos est interemtus: in cujus locum ipse Cleander cum aliis duobus, quos ipse delegerat, præfectus est factus. Tuncque primum tres præfecti prætorio fuere: inter quos libertinus, qui a pugione appellatus est.

VII. Sed & Cleandro dignus tandem vitæ finis impositus. nam cum insidiis illius Arrius Antoninus, fictis criminibus in Attali gratiam, quem in proconsulatu Asiæ damnaverat, esset occisus, nec eam tum invidiam, populo sæviente, Commodus ferre potuisset, plebi ad pœnam donatus est: cum etiam Apolaustus aliique liberti aulici pariter interemti sunt. Cleander inter cetera etiam concubinas ejus constupravit: de quibus filios suscepit, qui post ejus interitum cum matribus interemti sunt. In cujus locum Julianus & Regillus subrogati sunt: quos & ipsos postea pœnis affecit. His occisis, interemit Servilium & Dulium Silanos, cum suis: mox Anicium Lupum, & Petronios Mamertinum & Suram, filiumque Mamertini Anto-

ninum, ex sorore sua genitum. Et post eos sex simul ex Consularibus, Allium Fuscum, Cœlium Felicem, Lucejum Torquatum, Lartium Euripianum, Valerium Bassianum, Pactulejum Magnum cum suis: atque in Asia Sulpitium Crassum proconsulem & Julium Proculum cum suis, Claudiumque Lucanum, consularem, & consobrinam patris sui Faustinam Anniam in Achaja, & alios infinitos. Destinaverat & alios quatuordecim occidere, cum sumtus ejus vires Romani imperii sustinere non possent.

VIII. Inter hæc Commodus, senatu semet ridente, cum adulterum matris Consulem designasset, appellatus est *Pius*; cum occidisset Perennem, appellatus est *Felix*. Inter plurimas cædes multorum civium, quasi quidam novus Sulla, idem Commodus ille Pius, ille Felix, finxisse etiam quandam contra se conjurationem dicitur, ut multos occideret. Nec alia ulla fuit defectio præter Alexandri, qui postea se & suos interemit, & sororis Lucillæ. Appellatus est Commodus etiam *Britannicus* ab adulatoribus, cum Britanni etiam imperatorem contra eum deligere voluerint. Appellatus est etiam *Romanus Hercules*, quod feras Lanuvii in amphitheatro occidisset. erat enim hæc illi consuetudo, ut domi bestias interficeret. Fuit præterea ea dementia, ut urbem Romam, *coloniam Commodianam* vocari voluerit: qui furor dicitur ei inter delinimenta Marciæ injectus. Voluit etiam in circo quadrigas agitare. Dalmaticatus in publico processit, atque ita signum quadrigis emittendis dedit. Et eo

quidem tempore, quo ad ſenatum retulit de Commodiana facienda Roma, non ſolum Senatus hoc libenter accepit per irriſionem (quantum intelligitur,) ſed etiam ſe ipſum *Commodianum* vocavit, Commodum *Herculem* & *Deum* appellans.

IX. Simulavit, ſe & in Africam iturum, ut ſumtum itinerarium exigeret: & exegit, eumque in convivia & aleam convertit. Motilenum, præfectum prætorio, per ficus veneno interemit. Accepit ſtatuas in Herculis habitu; eique immolatum eſt ut Deo. Multos præterea paraverat interimere: quod per parvulum quendam proditum eſt, qui tabulam e cubiculo ejecit, in qua occidendorum erant nomina ſcripta. Sacra Iſidis coluit, ut & caput raderet, & Anubin portaret. Bellonæ ſervientes vere exſecare brachium præcepit, ſtudio crudelitatis. Iſiacos vere pineis uſque ad perniciem pectus tundere cogebat. Cum Anubin portaret, capita Iſiacorum graviter obtundebat ore ſimulacri. Clava non ſolum leones in veſte muliebri & pelle leonina, ſed etiam multos homines afflixit. Debiles pedibus, & eos, qui ambulare non poſſent, in gigantum modum formavit, ita ut a genibus de pannis & linteis quaſi dracones dirigerentur; eoſdemque ſagittis confecit. Sacra Mithriaca homicidio vero polluit, cum illic aliquid ad ſpeciem timoris vel dici vel fingi ſoleat.

X. Etiam puer & guloſus & impudicus fuit. Adoleſcens omne genus infamavit hominum, quod erat ſecum, & ab omnibus eſt infamatus. irridentes ſe feris objiciebat. eum etiam, qui Tranquilli librum,

vitam Caligulæ continentem, legerat, feris objici jussit, quia eundem diem natalis habuerat, quem & Caligula. Si quis sane se mori velle prædixisset, hunc invitum præcipitari jubebat. In jocis quoque perniciosus. nam eum, quem vidisset albescentes inter nigros capillos quasi vermiculos habere, sturno apposito, qui se vermes sectari crederet, capite suppuratum reddebat. Obtunsi oneris pinguem hominem medio ventre dissecuit, ut ejus intestina subito funderentur. *Monopedios* & *Luscinios*, eos, quibus aut singulos tulisset oculos, aut singulos pedes fregisset, appellabat. Multos præterea passim exstinxit: alios, quia barbarico habitu occurrerant; alios, quia nobiles & speciosi erant. Habuit in deliciis homines appellatos nominibus verendorum utriusque sexus; quos libentius suis oculis applicabat. Habuit & hominem pene prominente ultra modum animalium, quem *Onon* appellabat, sibi carissimum: quem & ditavit, & sacerdotio Herculis rustici præposuit.

XI. Dicitur sæpe pretiosissimis cibis humana stercora miscuisse, nec abstinuisse gustu; aliis, ut putabat, irrisis. Duos gibbos retortos in lance argentea sibi sinapi perfusos exhibuit, eosdemque statim promovit ac ditavit. Præfectum prætorio suum Julianum, togatum, præsente officio suo, in piscinam detrusit. quem saltare etiam nudum ante concubinas suas jussit, quatientem cymbala, deformato vultu. Genera leguminum coctorum ad convivium propter luxuriæ continuationem, raro vocavit. Lavabat per diem septies atque octies, & in

ipsis balneis edebat. Deorum templa polluit stupris & humano sanguine. Imitatus est & medicum, ut sanguinem hominibus emitteret scalpris feralibus. Menses quoque in honorem ejus pro Augusto *Commodum*, pro Septembri *Herculem*, pro Octobri *Invictum*, pro Novembri *Exsuperatorium*, pro Decembri *Amazonium*, ex signo ipsius adulatores vocabant. *Amazonius* autem vocatus est ex amore concubinæ suæ Marciæ, quam pictam in Amazone diligebat: propter quam & ipse Amazonico habitu in arenam Romanam procedere voluit. Gladiatorum etiam certamen subiit, & nomina gladiatorum recepit eo gaudio, quasi acciperet triumphalia. Ludum semper ingressus est: &, quoties ingrederetur, publicis monumentis indi jussit. Pugnasse autem dicitur septingenties tricies quinquies. Nominatus inter Cæsares quarto Iduum Octobrium, (quas Herculeas postea nominavit) Prudente & Pollione Consulibus. appellatus *Germanicus*, Idibus Herculeis, Maximo & Orphito Consulibus.

XII. Assumtus est in omnia collegia sacerdotalia sacerdos, decimotertio Kalendas Invictas, Pisone & Juliano Consulibus. profectus in Germaniam decimoquarto Kalendas Ælias, ut postea nominavit, iisdem Consulibus. togam virilem accepit, cum patre appellatus Imperator, quinto Kalendas Exsuperatorias, Pollione iterum & Apro Consulibus. triumphavit decimo Kalendas Amazonias, iisdem Consulibus. iterum profectus tertio Nonas Commodias, Orphito & Rufo Consulibus. datus in perpetuum ab exercitu & senatu in domo Palatina Com-

modiana conſervandus, undecimo Kalendas Romanas, Præſente iterum Conſule. tertio meditans de profectione, a Senatu & populo ſuo retentus eſt. vota pro eo facta ſunt Nonis Piis, Fuſciano iterum Conſule. Inter hæc refertur in literas, pugnaſſe illum ſub patre trecenties ſexagies quinquies. Item poſtea tantum palmarum gladiatoriarum confeciſſe, vel victis retiariis, vel occiſis, ut mille contingeret. Ferarum autem diverſarum manu ſua occidit multa millia, ita ut elephantos occideret. Et hæc fecit ſæpe, ſpectante populo Romano.

XIII. Fuit autem validus ad hæc, alias debilis & infirmus; vitio etiam inter inguina prominenti, ita ut ejus tumorem per ſericas veſtes populus Romanus agnoſceret. Verſus in eum multi ſcripti ſunt, de quibus etiam in opere ſuo Marius Maximus gloriatur. Virium ad conficiendas feras tantarum fuit, ut elephantum conto transfigeret, & orygis cornu haſta tranſmiſerit, & ſingulis ictibus multa millia ferarum ingentium conficeret. Impudentiæ tantæ fuit, ut cum muliebri veſte in amphitheatro vel theatro ſedens, publice ſæpiſſime biberit. Victi ſunt ſub eo tamen, cum ille ſic viveret, per legatos, Mauri; victi Daci; Pannoniæ quoque compoſitæ; in Britannia, in Germania & in Dacia imperium ejus recuſantibus provincialibus: quæ omnia iſta per duces ſedata ſunt. Ipſe Commodus in ſubſcribendo tardus & negligens, ita ut libellis una forma multis ſubſcriberet: in epiſtolis autem plurimis *Vale* tantum ſcriberet. agebanturque omnia per alios, qui etiam condemnationes in ſinum vertiſſe dicuntur.

XIV. Per hanc autem negligentiam, cum & annonam vastarent ii, qui tunc rempublicam gerebant, etiam inopia ingens Romæ exorta est, cum fruges non deessent: & eos quidem, qui omnia vastabant, postea Commodus occidit atque proscripsit. Ipse vero seculum aureum, Commodianum nomine assimulans, vilitatem proposuit; ex qua majorem penuriam fecit. Multi sub eo & alienam pœnam, & suam salutem pecunia redemerunt. Vendidit etiam suppliciorum diversitates, & sepulturas, & imminutiones malorum, & alios pro aliis occidit. Vendidit etiam provincias & administrationes; cum hi, per quos venderet, partem acciperent, partem vero Commodus. Vendidit nonnullis & inimicorum suorum cædes. Vendiderunt sub eo etiam eventus litium liberti. Præfectos Paternum & Perennem non diu tulit; ita tamen, ut etiam de his præfectis, quos ipse fecerat, triennium nullus impleret: quorum plurimos interfecit vel veneno, vel gladio. Et præfectos Urbi eadem facilitate mutavit.

XV. Cubicularios suos libenter occidit, cum omnia ex nutu eorum semper fecisset. Electus cubicularius, cum videret, eum tam facile cubicularios occidere, prævenit eum, & factioni mortis ejus interfuit. Spectator gladiatoria sumsit arma, panno purpureo nudos humeros advelans. Habuit præterea morem, ut omnia, quæ turpiter, quæ impure, quæ crudeliter, quæ gladiatorie, quæ lenonice faceret, actis Urbis indi juberet, ut Marii Maximi scripta testantur. *Commodianum* etiam po-

pulum Romanum dixit: quo sæpissime præsente gladiator pugnavit. Sane, cum illi sæpe pugnanti, ut Deo, populus favisset, irrisum se credens, populum Romanum a militibus classiariis, qui vela ducebant, in amphitheatro interimi præceperat. Urbem incendi jusserat, utpote coloniam suam. quod factum esset, nisi Lætus Præfectus prætorio Commodum deterruisset. Appellatus est sane, inter cetera triumphalia nomina etiam sexcenties vicies Palus primus secutorum.

XVI. Prodigia ejus imperio & publice & privatim hæc facta sunt. Crinita stella apparuit: vestigia Deorum in foro visa sunt exeuntia: & ante bellum desertorum, cœlum arsit: & repentina caligo ac tenebra in Circo Kalendis Januariis oborta: & ante lucem fuerant etiam incendiariæ aves, ac diræ. De Palatio ipse ad Cælium montem in Vectilianas ædes migravit, negans, se in Palatio posse dormire. Janus geminus sua sponte apertus est, & Anubis simulacrum marmoreum moveri visum est. Herculis signum æneum sudavit in Minucia per plures dies. bubo etiam supra cubiculum ejus deprehensa est, tam Romæ, quam Lanuvii. Ipse autem prodigium non leve sibi fecit. nam cum in gladiatoris occisi vulnus manum misisset, ad caput sibi detersit: & contra consuetudinem penulatos jussit spectatores, non togatos, ad munus convenire, quod funebribus solebat; ipse in pullis vestimentis præsidens. Galea ejus bis per portam Libitinensem elata est. Congiarium dedit populo, singulis denarios septingenos vicenos quinos. Circa alios omnes par-

cissimus fuit, quod luxuriæ sumtibus ærarium minuerat. Circenses multos addidit ex libidine potius, quam religione, & ut dominos factionum ditaret.

XVII. His incitati, licet nimis sero, Quintus Æmilius Lætus præfectus, & Marcia, concubina ejus, inierunt conjurationem ad occidendum eum. Primum ei venenum dederunt: quod cum minus operaretur, per athletam, cum quo exerceri solebat, eum strangulaverunt. Fuit autem forma corporis justa, vultu insubido, ut ebriosi solent, & sermone incondito, capillo semper fucato, & auri ramentis illuminato, adurens comam & barbam timore tonsoris. Corpus ejus ut unco traheretur, atque in Tiberim mitteretur, Senatus & populus postulavit: sed postea jussu Pertinacis in monumentum Hadriani translatum est. Opera ejus, præter lavacrum, quod Cleander nomine ipsius fecerat, nulla exstant. sed nomen ejus, alienis operibus incisum, Senatus erasit. nec patris autem sui opera perfecit. Classem Africanam instituit, quæ subsidio esset, si forte Alexandrina frumenta cessassent. Ridicule etiam Carthaginem, *Alexandrinam Commodianam togatam* appellavit: cum classem quoque Africanam, *Commodianam Herculeam* appellasset. Ornamenta sane quædam colosso addidit: quæ postea cuncta sublata sunt. Colossi autem caput demsit, quod Neronis esset, ac suum imposuit: & titulum more solito subscripsit, ita ut illum gladiatorium effeminatum non prætermitteret. Hunc tamen Severus Imperator gravis, & vir nominis sui, odio, (ut videtur) Senatus, inter Deos retulit,

flamine addito, quem ipse vivus sibi paraverat, Herculaneo Commodiano. Sorores tres superstites reliquit. Ut natalis ejus celebraretur, Severus instituit.

XVIII. Acclamationes Senatus post mortem Commodi graves fuerunt. Ut autem sciretur, quod judicium Senatus de Commodo fuerit, ipsas acclamationes de Mario Maximo indidi, & sententiam Senatusconsulti: *Hosti patriæ honores detrahantur: parricidæ honores detrahantur: parricida trahatur. hostis patriæ, parricida, gladiator, in spoliario lanietur. hostis Deorum, carnifex Senatus, hostis Deorum, parricida Senatus. hostis Deorum, hostis Senatus. gladiatorem in spoliario. qui Senatum occidit, in spoliario ponatur: qui Senatum occidit, unco trahatur: qui innocentes occidit, unco trahatur: hostis, parricida, vere severe. qui sanguini suo non pepercit, unco trahatur. qui te occisurus fuit, unco trahatur. Nobiscum timuisti, nobiscum periclitatus es. Ut salvi simus, Juppiter optime maxime, serva nobis Pertinacem. Fidei prætorianorum feliciter: prætoriis cohortibus feliciter: exercitibus Romanis feliciter: pietati Senatus feliciter. Parricida trahatur. Rogamus, Auguste, parricida trahatur. Hoc rogamus, parricida trahatur. Exaudi Cæsar. Delatores ad leonem, exaudi Cæsar. Delatores ad leonem, exaudi Cæsar. Speratum ad leonem. Victoriæ populi Romani feliciter: fidei militum feliciter: fidei prætorianorum feliciter: cohortibus prætoriis feliciter. Hostis statuas undique, parricidæ statuas undique, gladiatoris statuas undique, gladiatoris & parricidæ statuæ detrahantur. necator civium trahatur: parricida*

civium trahatur. gladiatoris ſtatuæ detrahantur. Te ſalvo, ſalvi & ſecuri ſumus, vere, vere: modo vere, modo digne, modo vere, modo libere. Nunc ſecuri ſumus: delatoribus metum. Ut ſecuri ſimus, delatoribus metum: ſalvi ſimus, delatores de Senatu. delatoribus fuſtem, te ſalvo. delatores ad leonem, te imperante. delatoribus fuſtem.

XIX. *Parricidæ gladiatoris memoria aboleatur, parricidæ gladiatoris ſtatuæ detrahantur. Impuri gladiatoris memoria aboleatur: gladiatorem in ſpoliario. Exaudi Cæſar. carnifex unco trahatur. carnifex Senatus more majorum unco trahatur. Sævior Domitiano, impurior Nerone, ſicut fecit, ſic patiatur. Memoriæ innocentium ſerventur. honores iunocentium reſtituas, rogamus. Parricidæ cadaver unco trahatur: gladiatoris cadaver unco trahatur: gladiatoris cadaver in ſpoliario ponatur. Perroga, perroga: omnes cenſemus unco trahendum. Qui omnes occidit, unco trahatur. qui omnem ætatem occidit, unco trahatur. qui utrumque ſexum occidit, unco trahatur. qui ſanguini ſuo non pepercit, unco trahatur. qui templa ſpoliavit, unco trahatur. qui teſtamenta delevit, unco trahatur. qui vivos ſpoliavit, unco trahatur. Servis ſervivimus. Qui pretia vitæ excepit, unco trahatur. qui pretia vitæ exegit, & fidem non ſervavit, unco trahatur. qui Senatum vendidit, unco trahatur. qui filiis abſtulit hereditatem, unco trahatur. Indices de Senatu, delatores de Senatu, ſervorum ſubornatores de Senatu. & tu nobiſcum timuiſti: omnia ſcis; bonos & malos noſti: omnia ſcis; omnia emenda: pro te timuimus. O nos felices, te viro imperante! De parricida refer, refer, perroga: præſen-*

tiam tuam rogamus. Innocentes ſepulti non ſunt. Parricidæ cadaver trahatur. Parricida ſepultos eruit: parricidæ cadaver trahatur.

XX. Et cum juſſu Pertinacis Livius Laurenſis, procurator patrimonii, Fabio Chiloni conſuli deſignato dediſſet, per noctem Commodi cadaver ſepultum eſt. Senatus acclamavit: *Quo auctore ſepelierunt? Parricida ſepultus eruatur, trahatur.* Cingius Severus dixit: *Injuſte ſepultus eſt. Qui Pontifex dico, hoc collegium Pontificum dicit. Quoniam læta percenſui, nunc convertar ad neceſſaria, cenſeoque, quod is, qui non niſi ad perniciem civium, & ad dedecus ſuum vixit, ob honorem ſuum decerni coegit, abolendas ſtatuas: quæ undique ſunt abolendæ, nomenque ex omnibus privatis publiciſque monumentis eradendum: menſeſque his nominibus nuncupandos, quibus nuncupabantur, cum primum illud malum in rempublicam incubuit.*

JULII CAPITOLINI

PERTINAX IMPERATOR.

I. Publio Helvio Pertinaci pater libertinus Helvius Successus fuit: qui filio nomen ex continuatione lignariæ negotiationis, quod *pertinaciter* eam rem gereret, imposuisse fertur. Natus est Pertinax in Apennino in villa Martis. Equus pullus ea hora, qua natus est, in tegulas ascendit, atque ibi breviter commoratus, decidens exspiravit. Hac re pater motus ad Chaldæum venit. qui cum illi futura ingentia prædixisset, *stipem se perdidisse* dixit. Puer literis elementariis & calculo imbutus, datus etiam Græco grammatico, atque inde Sulpicio Apollinari; post quem idem Pertinax grammaticen professus est. Sed cum in ea minus quæstus proficeret, per Lollianum Avitum, Consularem virum, patris patronum, ducendi ordinis dignitatem petiit. Dein præfectus cohortis in Syria profectus, Tito Aurelio imperatore, a præside Syriæ, quod sine

diplomatibus curſum uſurpaverat, pedibus ab Antiochia ad legationem ſuam iter facere coactus eſt.

II. Bello Parthico induſtria ſua promeritus, in Britanniam translatus eſt, ac retentus. Poſt in Mœſia rexit alam: deinde alimentis dividendis in via Æmilia procuravit. Inde claſſem Germanicam rexit. Mater eum uſque in Germaniam proſecuta eſt, ibique obiit: cujus etiam ſepulcrum ſtare nunc dicitur. Inde ad ducenum ſeſtertium ſtipendium tranſlatus in Daciam, ſuſpectuſque Marco quorundam relatu, a partibus remotus eſt: & poſtea per Claudium Pompejanum, generum Marci, quaſi adjutor ei futurus, vexillis regendis adſcitus eſt. in quo munere approbatus, lectus eſt in Senatum. Poſtea iterum re bene geſta, prodita eſt factio, quæ illi concinnata fuerat: Marcuſque Imperator, ut compenſaret injuriam, prætorium eum fecit, & primæ legioni regendæ impoſuit: ſtatimque Rhætias & Noricum ab hoſtibus vindicavit. ex quo eminente induſtria, ſtudio Marci Imperatoris Conſul eſt deſignatus. Exſtat oratio apud Marium Maximum, laudes ejus continens, & omnia, vel quæ fecit, vel quæ perpeſſus eſt. & præter illam orationem, quam longum fuerit connectere, ſæpiſſime Pertinax a Marco & in concione militari, & in Senatu laudatus eſt: doluitque palam Marcus, quod, cùm Senator eſſet, præfectus prætorii fieri a ſe non poſſet. Caſſiano motu compoſito, e Syria ad Danubii tutelam profectus eſt; atque inde Mœſiæ utriuſque, mox Daciæ regimen accepit. Bene geſtis his provinciis, Syriam meruit.

III. Integre se usque ad Syriæ regimen Pertinax tenuit: post excessum vero Marci, pecuniæ studuit: quare etiam dictis popularibus est lacessitus. Curiam Romanam post quatuor provincias consulares, quia consulatum absens gesserat, jam dives ingressus est; cum eam Senator antea non vidisset. Jussus est præterea statim a Perenne in Liguriam secedere in villam paternam: nam pater ejus tabernam coctiliciam in Liguria exercuerat. sed posteaquam in Liguriam venit, multis agris coemtis, tabernam paternam, manente forma priore, infinitis ædificiis circumdedit: fuitque illic per triennium, & mercatus est per suos servos. Occiso sane Perenni, Commodus Pertinaci satisfecit, eumque petiit per literas, ut ad Britanniam proficisceretur. profectusque, milites ab omni seditione deterruit: cum illi quemcunque imperatorem vellent habere, & ipsum specialiter Pertinacem. Tunc Pertinax malevolentiæ notam subiit, quod dictus est insimulasse apud Commodum affectati imperii Antistium Burrum, & Arrium Antoninum. Et seditiones quidem contra ipse compescuit in Britannia: verum ingens periculum adiit, seditione legionis pæne occisus, certe inter occisos relictus. quam quidem rem idem Pertinax acerrime vindicavit. Denique postea veniam legationis petiit, dicens, sibi ob defensam disciplinam infestas esse legiones.

IV. Accepto successore, alimentorum ei cura mandata est: deinde Proconsul Africæ factus est. In quo proconsulatu multas seditiones perpessus dicitur, vaticinationibus earum, quæ de templo Cœ-

lestis emergunt. Post hoc præfectus Urbi factus: in qua præfectura post Fuscianum, hominem severum, Pertinax mitissimus & humanissimus fuit: & ipsi Commodo plurimum placuit, quia ille esset * iterum, cum Pertinax factus est. Tunc Pertinax interficiendi Commodi conscientiam delatam sibi ab aliis non fugit. Commodo autem interemto, Lætus præfectus prætorii, & Electus cubicularius, ad eum venerunt, ut eum confirmarent; atque in castra duxerunt. Illic Pertinax milites allocutus est: donativum promisit: ingeri sibi imperium a Læto & Electo dixit. Fictum est autem, quod morbo esset Commodus exstinctus, quia & milites, ne tentarentur, pertimescebant. Denique a paucis primum est Pertinax Imperator appellatus. Factus est autem sexagenario major Imperator, pridie Kalendas Januarias. De castris nocte cum ad Senatum venisset, & cellam curiæ jussisset aperiri, neque inveniretur æditus; in templo Concordiæ resedit. Et cum ad eum Claudius Pompejanus, gener Marci, venisset, casumque Commodi lacrimasset, eum hortatus est Pertinax, ut imperium sumeret: sed ille recusavit, quia jam Imperatorem Pertinacem videbat. Statim ergo omnis magistratus cum Consule ad curiam venerunt, ingressumque Pertinacem, nocte Imperatorem appellaverunt.

V. Ipse autem Pertinax post laudes suas, a Consulibus dictas, & post vituperationem Commodi, acclamationibus Senatus ostensam, egit gratias Senatui, & præcipue Læto, Præfecto prætorii, quo auctore & Commodus interemtus, & ipse Impera-

tor est factus. Sed cum Læto gratias egisset Pertinax, Falco Consul dixit: *Qualis Imperator es futurus, hinc intelligimus, quod Lætum & Marciam, ministros scelerum Commodi, post te videmus.* cui Pertinax respondit: *Juvenis es Consul, nec parendi scis necessitatem. Paruerunt inviti Commodo: sed ubi habuerunt facultatem, quid semper voluerint, ostenderunt.* Eadem die, qua Augustus est appellatus, & Flavia Titiana, uxor ejus, Augusta est appellata, his horis, quibus ille in Capitolium vota solvebat. primus sane omnium ea die, qua Augustus est appellatus, etiam Patris patriæ nomen recepit: nec non simul etiam imperium proconsulare, nec non jus quartæ relationis: quod ominis loco fuit Pertinaci. Ad palatium ergo Pertinax profectus, (quod tunc vacuum erat, quia Commodus in Vectilianis occisus est) petenti signum prima die tribuno dedit, *Militemus*, exprobrans utique segnitiem temporum superiorum: quod quidem etiam ante in omnibus ducatibus dederat.

VI. Exprobrationem autem istam milites non tulerunt, statimque de Imperatore mutando cogitarunt. Ea die etiam ad convivium magistratus & proceres Senatus rogavit: quam consuetudinem Commodus prætermiserat. Sane, cum postero Kalendarum die statuæ Commodi dejicerentur, gemuerunt milites; simul, quia iterum signum idem dederat Imperator. Timebatur autem militia sub sene Imperatore. Denique tertium Nonarum diem votis ipsis milites Triarium Maternum Lascivium, senatorem nobilem, ducere in castra voluerunt, ut eum re-

bus Romanis imponerent. ſed ille nudus fugit, atque ad Pertinacem in Palatium venit, & poſt ex Urbe diſceſſit. Timore ſane Pertinax coactus, omnia, quæ Commodus militibus & veteranis dederat, confirmavit. Suſcipere ſe etiam imperium a Senatu dixit, quod jam ſponte inierat. Quæſtionem majeſtatis penitus tulit, cum jurejurando. Revocavit etiam eos, qui deportati fuerant crimine majeſtatis; eorum memoria reſtituta, qui occiſi fuerant. Filium ejus Senatus Cæſarem appellavit. Sed Pertinax nec uxoris Auguſtæ appellationem recepit, & de filio dixit, *Cum meruerit.* Et cum Commodus allectionibus innumeris prætorios miſcuiſſet, ſenatuſconſultum Pertinax fecit, juſſitque *eos, qui Præturas non geſſiſſent, ſed allectione accepiſſent, poſt eos eſſe, qui vere Prætores fuiſſent.* Sed hinc quoque grande odium ſibi multorum commovit.

VII. Cenſus retractari juſſit. delatores vinctos graviter puniri juſſit: & tamen mollius, quam priores Imperatores; unicuique dignitati, ſi delationis crimen incurreret, pœnam ſtatuens. legem ſane tulit, ut teſtamenta priora non prius eſſent irrita, quam alia perfecta eſſent; neve ob hoc fiſcus aliquando ſuccederet. Ipſeque profeſſus eſt, nullius ſe aditurum hereditatem, quæ aut adulatione alicujus delata eſſet, aut lite perplexa, ut legitimi heredes, & neceſſarii privarentur: addiditque ſenatuſconſulto hæc verba, *Sanctius eſt, Patres Conſcripti, inopem rempublicam obtinere, quam ad divitiarum cumulum per diſcrimina atque dedecoris veſtigia pervenire.* Donativa & congiaria, quæ Commodus promiſe-

rat, ſolvit. Annonæ conſultiſſime providit. Et cum tantam penuriam ærarii haberet, ut præter decies ſeſtertium non ſe inveniſſe fateretur, coactus eſt ea exigere, quæ Commodus indixerat; contra, quam profeſſus fuerat. Denique aggreſſus eum Lollianus Gentianus Conſularis, quod contra promiſſum faceret, neceſſitatis rationem accepit. Auctionem rerum Commodi habuit, ita ut & pueros & concubinas vendi juberet; exceptis iis, qui per vim Palatio videbantur inſerti. & de his, quos vendi juſſit, multi poſtea reducti ad miniſterium, oblectaverunt ſenem: qui per alios Principes uſque ad ſenatoriam dignitatem pervenerunt. Scurras, turpiſſimorum nominum dedecora perferentes, proſcripſit ac vendidit. cujus nundinationis pecuniam, quæ ingens fuit, militibus donativo dedit.

VIII. A libertis etiam ea exegit, quibus Commodo vendente ditati fuerant. Auctio ſane rerum Commodi in his inſignior fuit: veſtis ſubtegmine ſerico aureis filiis inſignior, per tunicas pænulaſque lacernas & chirodotas Dalmatarum & cirratas militares, purpureaſque chlamydes Græcanicas atque caſtrenſes, & cuculli Bardaici, & toga armaque gladiatoria gemmis auroque compoſita, & machæras Herculaneas, & torques gladiatorias, vaſaque eluto auro, ebore, argento, citroque compoſita, atque etiam phallovitroboli ex materie eadem, & vaſa Samnitica, calfactandæ reſinæ ac pici divellendis hominibus ac lævigandis: nec non vehicula arte fabricæ nova, perplexis diverſiſque rotarum orbibus & exquiſitis ſedilibus, nunc ad ſo-

lem declinandum, nunc ad spiritus opportunitatem per vertiginem: & alia iter metientia, horasque monstrantia; & cetera vitiis ejus convenientia. Reddidit præterea dominis eos, qui se ex privatis domibus in aulam contulerant. Convivium imperatorium ex immenso ad certum revocavit modum. sumtus etiam omnes Commodi reddidit. Exemplo autem Imperatoris, cum ille parcius se ageret, ex omnium continentia vilitas nata est. nam imperatorium sumtum, pulsis non necessariis, ad soliti dimidium detraxit.

IX. Præmia militantibus posuit. Æs alienum, quod primo imperii tempore contraxerat, solvit: ærarium in suum statum restituit. Ad opera publica certum sumtum constituit. Reformandis suis pecuniam contulit: stipendia plurimis retro debita exsolvit. Obeundis postremo cunctis muneribus fiscum parem fecit. Alimentaria etiam compendia, quæ novem annorum ex instituto Trajani debebantur, obdurata verecundia sustulit. Avaritiæ suspicione privatus non caruit, cum apud vada Sabatia oppressis fœnore possessoribus, latius suos teneret fines. Denique ex versu Luciliano *agrarius mergus* est appellatus. Multi autem eum etiam in provinciis, quas Consularis gessit, sordide se egisse in literas retulere. nam vacationes & legationes militares dicitur vendidisse. Denique cum parentum minimum esset patrimonium, & nulla hereditas obvenisset, subito dives est factus. Omnibus sane possessiones suas reddidit, quibus Commodus ademerat; sed non sine pretio. Senatui legitimo

ſemper interfuit, ac ſemper aliquid retulit. Civilem ſe ſalutantibus & interpellantibus ſemper exhibuit. Eos, qui calumniis appetiti per ſervos fuerant, damnatis ſervis delatoribus, liberavit; in crucem ſublatis talibus ſervis: aliquos etiam mortuos vindicavit.

X. Inſidias paravit ei Falco, volens imperare: de quo conqueſtus eſt in Senatu. quod quidem Senatus credidit. Dum ſibi quidam ſervus, quaſi Fabiæ eſſet filius, ex Cejonii Commodi familia, Palatinam domum ridicule vindicaſſet; cognitus, juſſus eſt flagellis cæſus domino reſtitui. In cujus vindicta hi, qui oderant Pertinacem, occaſionem ſeditionis inveniſſe dicuntur. Falconi tamen pepercit, & a Senatu impunitatem ejus petiit. Denique Falco in rebus ſuis ſecurus vixit, & herede filio periit: quamvis multi Falconem neſciſſe dixerint, imperium ſibi parari. alii etiam a ſervis, qui rationes interverterant, falſis teſtimoniis appetitum eum eſſe dixerunt. Sed Pertinaci factio præparata eſt per Lætum Præfectum prætorii, & eos, quos Pertinacis ſanctimonia offenderat. Lætum enim pœnituerat, quod Imperatorem fecerat Pertinacem, idcirco, quia eum velut ſtultum intimatorem nonnullarum rerum reprehendebat. Grave præterea militibus viſum, quod in cauſa Falconis multos milites ad unius ſervi teſtimonium occidi præceperat.

XI. Trecenti igitur de caſtris armati ad imperatorias ædes cuneo facto milites venere. Eadem tamen die immolante Pertinace, negatur in hoſtia cor repertum: & cum id vellet procurare, caput

extorum non deprehendit. Et tunc quidem omnes milites in castris manebant. Qui cum de castris ad obsequium Principis convenissent, & Pertinax eo die processionem, quam ad Athenæum paraverat, ut audiret poetam, ob sacrificii præsagium distulisset; hi, qui ad obsequium venerant, redire in castra cœperunt. Sed subito globus ille in Palatium pervenit: neque aut arceri potuit, aut Imperatori nuntiari. Enimvero tantum odium in Pertinacem omnium aulicorum fuit, ut ad facinus milites hortarentur. Supervenerunt autem Pertinaci, cum ille aulicum famulitium ordinaret; ingressique porticus Palatii usque ad locum, qui appellatur *Sicilia*, & *Jovis cœnatio*. Hoc cognito, Pertinax Lætum, Præfectum prætorii, ad eos misit. Sed ille declinatis militibus per porticus egressus, adoperto capite, domum se contulit. Verum cum ad interiora prorumperent, Pertinax ad eos processit, eosque longa & gravi oratione placavit. Sed cum Tausius quidam, unus e Tungris, in iram & timorem milites loquendo adduxisset, hastam in pectus Pertinacis objecit. Tunc ille precatus Jovem Ultorem, toga caput operuit, atque a ceteris confossus est. & Electus quidem, confossis duobus, cum eodem periit: reliqui autem cubicularii palatini (nam suos statim, ut Imperator factus est, filiis emancipatos dederat) diffugerunt. Multi sane dicunt, etiam cubiculum milites irrupisse, atque illic circa lectum fugientem Pertinacem occidisse.

XII. Fuit autem senex venerabilis, immissa barba, reflexo capillo, habitudine corporis pinguiore,

ventre prominulo, ſtatura imperatoria, eloquentia mediocri, & magis blandus quam benignus, nec unquam creditus ſimplex. Et cum verbis eſſet affabilis, re erat illiberalis ac prope ſordidus, ut dimidiatas lactucas & carduos in privata vita convivis apponeret: &, niſi quod miſſum eſſet edulium, quotquot eſſent amici, novem libras carnis per tres miſſus ponebat. ſi autem plus aliquid miſſum eſſet, etiam in alium diem differebat, cum ſemper ad convivium multos vocaret. Imperator etiam, ſi ſine convivis eſſet, eadem conſuetudine cœnitabat. Amicis ſi quando de prandio ſuo mittere voluit, miſit offulas binas, aut omaſi partem, aliquando lumbos gallinaceos. Faſianum nunquam privato convivio comedit, aut alicui miſit. Cum ſine amicis cœnaret, adhibebat uxorem ſuam & Valerianum; ut cum eodem, qui docuerat, fabulas literatas haberet. Sane nullum ex iis, quos Commodus rebus agendis impoſuerat, mutavit, exſpectans Urbis natalem, quod eum diem rerum principium volebat eſſe: atque ideo etiam in balneis ei Commodiani miniſtri necem paraſſe dicuntur.

XIII. Imperium & omnia imperialia ſic horruit, ut ſibi ſemper oſtenderet diſplicere. denique non alium ſe, quam fuerat, videri volebat. Fuit in curia honorificentiſſimus, ita ut Senatum faventem adoraret, & quaſi Præfectus Urbi cum omnibus ſermonem participaret. Voluit etiam imperium deponere, atque ad privatam vitam redire. Filios ſuos in Palatio nutriri noluit. Tam parcus autem & tam lucri cupidus fuit, ut apud vada Sabatia mercatu-

ras exercuerit Imperator per homines suos, non aliter, quam privatus solebat. nec multum tamen amatus est. Siquidem omnes, qui libere fabulas conferebant, male Pertinacem loquebantur, *chrestologum* eum appellantes, qui bene loqueretur, & male faceret. Nam & cives sui, qui ad eum confluxerant jam Imperatorem, & nihil de eo meruerant, sic eum appellabant. Munera quoque lucri libidine libenter accepit. Reliquit filium & filiam superstites, & uxorem, Flavii Sulpiciani filiam, quem Præfectum Urbi loco suo fecerat. Circa uxoris pudicitiam minus curiosus fuit, cum palam citharœdum illa diligeret: ipse præterea Cornificiæ infamissime dicitur adhæsisse. Libertos aulicos vehementissime compressit: unde grande quoque odium contraxit.

XIV. Signa interitus hæc fuerunt. Ipse ante triduum, quam occideretur, in piscina sibi visus est videre hominem cum gladio infestantem. Et ea die, qua occisus est, negabant in oculis ejus pupillas cum imaginibus, quas reddunt spectantibus, visas. Et cum apud Lares sacrificaret, carbones vivacissimi exstincti sunt, cum inflammari soleant: &, ut supra dictum est, cor & caput in hostiis non est repertum. Stellæ etiam juxta solem per diem visæ sunt clarissimæ, ante diem quam obiret. Et ipse omen de Juliano successore dedisse dicitur. nam cum ei Didius Julianus fratris filium obtulisset, cui despondebat filiam suam, adhortatus juvenem ad patrui observationem, adjecit, *Observa collegam & successorem meum:* nam ante Julianus ei & in Con-

sulatu collega fuerat, & in Proconsulatu successerat. Milites eum & aulici odio habuerunt: populus mortem ejus indignissime tulit, quia videbat, omnia per eum antiqua posse restitui. Caput ejus conto fixum milites, qui eum occiderant, per Urbem in castra pertulerunt. Reliquiæ ejus, recuperato capite, in sepulcro avi uxoris locatæ sunt. & Julianus, successor illius, corpus ejus quanto potuit honore funeratus est, cum id in Palatio reperisset: qui nunquam ejus ullam mentionem vel apud populum, vel apud senatum publice fecit: sed cum ipse quoque a militibus desertus jam esset, per senatum & populum Pertinax in Deos relatus est.

XV. Sub Severo autem Imperatore cum Senatus ingens testimonium habuisset Pertinax, funus imaginarium ei & censorium ductum est; & ab ipso Severo funebri laudatione ornatus est. Ipse autem Severus amore boni Principis, & a Senatu *Pertinacis* nomen accepit. Filius Pertinacis patris flamen est factus. Marciani sodales, qui Divi Marci sacra curabant, *Helviani* sunt dicti propter Helvium Pertinacem. Circenses, & imperii natalis additi, (qui a Severo postea sublati sunt) & Genitiali, qui manent. Natus autem Kalendis Augustis, Vero & Bibulo Consulibus. Interfectus autem est quinto Kalendas Aprilis, Falcone & Claro Consulibus. Vixit annis sexaginta, mensibus septem, diebus viginti sex. Imperavit mensibus duobus, diebus viginti quinque. Congiarium dedit populo denarios cen-

tenos. Prætorianis promisit duodena millia nummûm; sed dèdit sena. Quod exercitibus promissum est, datum non est, quia mors eum prævenit. Horruisse autem illum imperium, epistola docet, quæ vitæ illius a Mario Maximo apposita est: quam ego inseri ob nimiam longitudinem nolui.

ÆLII SPARTIANI

DIDIUS JULIANUS

AD

DIOCLETIANUM AUG.

I. DIDIO Juliano, qui post Pertinacem imperium adeptus est, proavus fuit Salvius Julianus, bis Consul, Præfectus Urbi, & jurisconsultus: quod magis eum nobilem fecit. mater, Clara Æmilia: pater, Petronius Didius Severus: fratres, Didius Proculus & Nummius Albinus: avunculus, Salvius Julianus: avus paternus, Insuber Mediolanensis; maternus, ex Adrumentina colonia. Educatus est apud Domitiam Lucillam, matrem Marci Imperatoris. Inter viginti viros electus est, suffragio matris Marci. Quæstor ante annum, quam legitima ætas sinebat, designatus est. Ædilitatem suffragio Marci consecutus est. Prætor ejusdem suffragio fuit. Post præturam legioni præfuit in Germania vicesimæ secundæ Primigeniæ. Inde Belgicam sancte ac diu rexit. Ibi Cauchis, Germaniæ populis, qui Albim

fluvium accolebant, erumpentibus restitit, tumultuariis auxiliis provincialium. ob quæ Consulatum meruit, testimonio Imperatoris. Cattos etiam debellavit. Inde Dalmatiam regendam accepit, eamque a confinibus hostibus vindicavit. Post Germaniam inferiorem rexit.

II. Post hoc curam alimentorum in Italia meruit. Tunc factus est reus per quendam Severum Clarissimum, militem, conjurationis cum Salvio contra Commodum: sed a Commodo, quia multos jam Senatores occiderat, & quidem nobiles ac potentes, in causis majestatis, ne tristius gravaretur, Didius liberatus est, accusatore damnato. Absolutus, iterum ad regendam provinciam missus est. Bithyniam deinde rexit: sed non ea fama, qua ceteras. Fuit Consul cum Pertinace, & in Proconsulatu Africæ eidem successit, & semper ab eo collega est & successor appellatus: maxime eo die, cum, filiam suam Julianus despondens affini suo, ad Pertinacem venisset, idque intimasset: dixitque debita reverentia, *quia collega, & successor meus est.* statim enim mors Pertinacis secuta est. Quo interfecto, cum Sulpicianus Imperator in castris appellari vellet, & Julianus cum genero ad Senatum venisset, quem indictum acceperat, cumque clausas valvas invenisset, atque illic duos tribunos repperisset, Publium Florianum & Vectium Aprum, cœperunt eum hortari tribuni, ut locum arriperet. quibus cum diceret, jam alium Imperatorem appellatum, retinentes eum ad prætoria castra duxerunt. Sed posteaquam in castra ventum est, cum,

Sulpiciano, Præfecto Urbi, socero Pertinacis, concionante, sibique imperium vindicante, Julianum, e muro ingentia pollicentem, nullus admitteret; primum Julianus monuit prætorianos, *ne eum facerent Imperatorem, qui Pertinacem vindicaret:* deinde scripsit in tabulis, *se Commodi memoriam restituturum*: atque ita & admissus est, & Imperator appellatus, rogantibus prætorianis, *ne Sulpiciano aliquid noceret, quod Imperator esse voluisset.*

III. Tunc Julianus Flavium Genialem & Tullium Crispinum suffragiis prætorianorum Præfectos prætorii fecit, stipatusque est caterva imperatoria per Maurentium, qui se antea Sulpiciano conjunxerat. Sane, cum vicena quina millia militibus promisisset, tricena dedit. Inde habita concione militari, vespera in Senatum venit, totumque se Senatui permisit, factoque senatusconsulto, Imperator est appellatus, & tribuniciam potestatem, jus proconsulare, in patricias familias relatus, emeruit. Uxor etiam Mallia Scantilla, & filia ejus Didia Clara, *Augustæ* sunt appellatæ. Inde se ad Palatium recepit, uxore ac filia illuc vocatis, trepidis & invitis eo transeuntibus, quasi jam imminens exitium præsagirent. Præfectum Urbi Cornelium Repentinum, generum suum, fecit in locum Sulpiciani. Erat interea in odio populi Didius Julianus, ob hoc, quod creditum fuerat, emendationem temporum Commodi Pertinacis auctoritate reparandam: habebaturque ita, quasi Juliani consilio esset interemtus. Et jam hi primum, qui Julianum odisse cœperant, disseminarunt, prima statim die Pertinacis cœna

despecta, luxuriosum parasse convivium, ostreis & altilibus & piscibus adornatum. quod falsum fuisse constat. nam Julianus tantæ parsimoniæ fuisse perhibetur, ut per triduum porcellum, per triduum leporem divideret, si quis ei forte misisset: sæpe autem, nulla exsistente religione, oleribus leguminibusque contentus, sine carne cœnaverit. Deinde neque cœnavit, priusquam sepultus esset Pertinax, & tristissimus cibum ob ejus necem sumsit, & primam noctem vigiliis continuavit, de tanta necessitate sollicitus.

IV. Ubi vero primum illuxit, Senatum & equestrem ordinem in Palatium venientem admisit, atque unumquemque, ut erat ætas, vel *patrem*, vel *filium*, vel *parentem* affatus blandissime est. Sed populus in Rostris atque ante curiam, ingentibus eum convicиis lacessebat, sperans, deponi ab eo posse imperium, quod milites dederant. Lapidationem quoque fecere: descendenti cum militibus & Senatu in curiam diras imprecati sunt: rem divinam facienti, ne litaret, optarunt. Lapides etiam in eum jecerunt, cum Julianus manu eos semper placare cuperet. Ingressus autem curiam, placide & prudenter verba fecit. Egit gratias, quod esset adscitus, quod & ipse, & uxor, & filia ejus Augustorum nomen acceperunt. Patris patriæ quoque nomen recepit: argenteam statuam respuit. E Senatu in Capitolium pergenti populus obstitit: sed ferro, & vulneribus, & pollicitationibus aureorum, quos digitis ostendebat ipse Julianus, ut fidem faceret, submotus atque depulsus est. inde ad Circense

ſpectaculum itum eſt. Sed occupatis indifferenter omnium ſubſelliis, populus geminavit convicia in Julianum: Peſcennium Nigrum, qui jam imperare dicebatur, ad Urbis præſidium vocavit. Hæc omnia Julianus placide tulit, totoque imperii ſui tempore mitiſſimus fuit: populus autem in milites vehementiſſime invehebatur, qui ob pecuniam Pertinacem occidiſſent. Multa igitur, quæ Commodus ſtatuerat, Pertinax tulerat, ad conciliandum favorem populi reſtituit. De ipſo Pertinace neque male, neque bene quidquam egit: quod graviſſimum plurimis viſum eſt. conſtitit, propter metum militum, de honore Pertinacis tacitum eſſe.

V. Et Julianus quidem neque Britannicos exercitus, neque Illyricos timebat: Nigrum vero miſſo primipilario occidi præceperat, timens præcipue Syriacos exercitus. Ergo Peſcennius Niger in Syria, Septimius Severus in Illyrico cum exercitibus, quibus præſidebant, a Juliano deſcivere. Sed cum ei nuntiatum eſſet, Severum deſciviſſe, quem ſuſpectum non habuerat, perturbatus ad Senatum venit, imperavitque, ut hoſtis Severus renuntiaretur: militibus etiam, qui Severum ſecuti fuerant, dies præſtitutus, ultra quem ſi cum Severo fuiſſent, hoſtium numero haberentur. Miſſi ſunt præterea legati Conſulares a Senatu ad milites, qui ſuaderent, ut Severus repudiaretur, & is eſſet Imperator, quem Senatus elegerat. Inter ceteros legatus eſt Veſpronius Candidus, vetus Conſularis, olim militibus inviſus, ob durum & ſordidum imperium. Miſſus eſt ſucceſſor Severo Valerius Catulinus; quaſi

posset ei succedi, qui militem jam sibi tenebat. Missus præterea Aquilius centurio, notus cædibus senatoriis, qui Severum occideret. Ipse autem Julianus prætorianos in campum dedúci jubet, muniri turres: sed milites desides, & urbana luxuria dissolutos, invitissimos ad exercitium militare produxit, ita ut vicarios operis, quod unicuique præscribebatur, mercede conducerent.

VI. Et Severus quidem ad Urbem infesto agmine veniebat: sed Didius Julianus nihil cum exercitu prætoriano proficiebat, quem quotidie populus & magis oderat, & ridebat. Sed Julianus, sperans Lætum fautorem Severi, cum per eum Commodi manus evasisset, ingratus tantò beneficio, jussit eum occidi. jussit etiam Marciam interfici. Sed dum hæc agit Julianus, Severus classem Ravennatem occupat: legati Senatus, qui Juliano promiserant operam suam, ad Severum transierunt. Tullius Crispinus, Præfectus prætorio, contra Severum missus, ut classem produceret, repulsus Romam rediit. Hæc cum Julianus videret, Senatum rogavit, ut virgines Vestales & ceteri sacerdotes cum Senatu obviam exercitui Severi prodirent, & prætentis infulis rogarent; inane contra barbaros milites præsidium parans. Hæc tamen agenti Juliano Faustus Quintillius Consularis augur contradixit, asserens, non debere imperare eum, qui armis adversario non posset resistere. cui multi Senatores consenserunt. Quare iratus Didius, milites e castris petiit, qui Senatum ad obsequium cogerent, aut obtruncarent. Sed id consilium displicuit. neque

enim decebat, ut, cum Senatus hostem Severum Juliani causa judicasset, eundem Julianum pateretur infestum. Quare meliore consilio ad Senatum venit, petiitque, ut fieret senatusconsultum de participatione imperii. quod statim factum est.

VII. Tunc omen, quod sibi Julianus, cum imperium acciperet, fecerat, omnibus venit in mentem. nam cum Consul designatus de eo sententiam dicens, ita pronuntiasset, *Didium Julianum Imperatorem appellandum esse censeo;* Julianus suggessit, *Adde & Severum*, quod cognomentum avi & proavi sibi Julianus adsciverat. Sunt tamen, qui dicant, nullum fuisse Juliani consilium de obtruncando Senatu, cum tanta in eum Senatus contulisset. Post senatusconsultum statim Didius Julianus unum ex præfectis, Tullium Crispinum, misit. ipse autem tertium fecit præfectum, Veturium Macrinum; ad quem Severus literas miserat, ut esset præfectus. Sed pacem simulatam, tentatamque cædem Severi Tullio Crispino, Præfecto prætorii, & populus locutus est, & Severus suspicatus. Denique hostem se Juliano Severus esse maluit, quam participem, consensu militum. Severus autem statim & ad plurimos Romam scripsit, & occulto misit edicta, quæ proposita sunt. Fuit præterea in Juliano hæc amentia, ut per magos pleraque faceret, quibus putaret vel odium populi deliniri, vel militum arma compesci. nam & quasdam non convenientes Romanis sacris hostias immolaverunt, & carmina profana incantaverunt, & ea, quæ ad speculum dicunt fieri, in quo pueri præligatis oculis incan-

tato vertice respicere dicuntur, Julianus fecit. tuncque puer vidisse dicitur & adventum Severi, & Juliani decessionem.

VIII. Et Crispinus quidem, cum occurisset præcursoribus Severi, Julio Læto auctore, a Severo interemtus est. Dejecta sunt etiam ea consulta e Senatu. Julianus, convocato Senatu, quæsitisque sententiis, quid facto opus esset, certi nihil comperit a Senatu: sed postea sponte sua gladiatores Capuæ jussit armari per Lollianum Titianum, & Claudium Pompejanum e Tarracinensi ad participatum evocavit, quod & gener Imperatoris fuisset, & diu militibus præfuisset. Sed hoc ille recusavit, *senem se & debilem luminibus*, respondens. Transierant & ex Umbria milites ad Severum: & præmiserat quidem literas Severus, quibus jubebat interfectores Pertinacis servari. Brevi autem desertus est ab omnibus Julianus, & remansit in Palatio cum uno de præfectis suis Geniali & genero Repentino. Actum est denique, ut Juliano Senatus auctoritate abrogaretur imperium: & abrogatum est, appellatusque statim Severus Imperator, cum fingeretur, quod veneno se absumsisset Julianus. missi tamen a Senatu, quorum cura per militem gregarium in Palatio idem Julianus occisus est, fidem Cæsaris implorans, hoc est Severi. Filiam suam, potitus imperio, dato patrimonio emancipaverat: quod ei cum Augustæ nomine statim sublatum est. Corpus ejus a Severo uxori Manliæ Scantillæ ac filiæ ad sepulturam est redditum, & in proavi monumento translatum, milliario quinto via Lavicana.

IX. Objecta sane sunt Juliano hæc: quod gulosus fuisset, quod aleator, quod armis gladiatoriis exercitus esset, eaque omnia senex fecerit, cum antea nunquam adolescens his esset vitiis infamatus. objecta est etiam superbia; cum ille etiam in imperio fuisset humillimus. Fuit autem contra humanissimus ad convivia, benignissimus ad subscriptiones, moderatissimus ad libertatem. Vixit annis quinquaginta sex, mensibus quatuor: imperavit mensibus duobus, diebus quinque. Reprehensum in eo præcipue, quod eos, quos regere auctoritate sua debuerat, regendæ reipublicæ sibi præsules ipse fecisset.

ÆLII SPARTIANI

SEVERUS

AD

DIOCLETIANUM AUG.

I. Interfecto Didio Juliano, Severus, Africa oriundus, imperium obtinuit. cui civitas, Leptis: pater, Geta: majores, equites Romani, ante civitatem omnibus datam: mater, Fulvia Pia: patrui, Marcus Agrippa & Severus, Consulares: avus maternus, Macer; paternus, Fulvius Pius, fuere. Ipse natus est Erucio Claro bis & Severo Consulibus, sexto Idus Apriles. In prima pueritia, priusquam Latinis Græcisque literis imbueretur, quibus eruditissimus fuit, nullum alium inter pueros ludum, nisi *ad judices* exercuit; cum ipse, prælatis fascibus ac securibus, ordine puerorum circumstante, sederet ac judicaret. Octavodecimo anno publice declamavit. Postea studiorum causa Romam venit, latum clavum a divo Marco petiit, & accepit, favente sibi Septimio Severo, affine suo, bis jam Con-

ſulari. Cum Romam veniſſet, hoſpitem nactus, qui Hadriani vitam imperatoriam eadem hora legeret, quod ſibi omen futuræ felicitatis arripuit. Habuit etiam aliud omen imperii. Cum rogatus ad cœnam imperatoriam, palliatus veniſſet, qui togatus venire debuerat, togam præſidiariam ipſius Imperatoris accepit. Eadem nocte ſomniavit, lupæ ſe uberibus, ut Remum inhærere, vel Romulum. Sedit & in ſella imperatoria, temere a miniſtro poſita, ignarus, quod non liceret. Dormienti etiam in ſtabulo ſerpens caput cinxit, & ſine noxa, expergefactis & acclamantibus familiaribus, abiit.

II. Juventam plenam furorum, nonnunquam & criminum, habuit. Adulterii cauſam dixit, abſolutuſque eſt a Juliano Proconſule: cui & in Proconſulatu ſucceſſit, & in Conſulatu collega fuit, & in imperio item ſucceſſit. Quæſturam diligenter egit. Omnibus ſortibus natus, militari poſt Quæſturam ſorte Bæticam accepit: atque inde Africam petiit, ut mortuo patre rem domeſticam componeret. Sed dum in Africa eſt, pro Bætica Sardinia ei attributa eſt, quod Bæticam Mauri populabantur. Acta igitur Quæſtura Sardinienſi, legationem Proconſulis Africæ accepit. In qua legatione cum eum quidam municipum ſuorum Leptitanus, præcedentibus faſcibus, ut antiquum contubernalem ipſe plebejus amplexus eſſet, fuſtibus eum ſub elogio ejuſdem præconis cecidit, *Legatum populi Romani homo plebejus temere amplecti noli.* ex quo factum eſt, ut in vehiculo etiam legati ſederent, qui ante pedibus ambulabant. Tunc in quadam civitate Africana,

cum ſollicitus mathematicum conſuluiſſet, poſitaque hora, ingentia vidiſſet aſtrologus, dixit ei: *Tuam, non alienam, pone genituram.* cùmque Severus juraſſet, ſuam eſſe, omnia ei dixit, quæ poſtea facta ſunt.

III. Tribunatum plebis, Marco Imperatore decernente, promeruit, eumque ſeveriſſime exertiſſimeque egit. Uxorem tunc Marciam duxit, de qua tacuit in hiſtoria vitæ privatæ: cui poſtea in imperio ſtatuas collocavit. Prætor deſignatus a Marco eſt, non in candida, ſed in competitorum grege, anno ætatis triceſimo ſecundo. Tunc ad Hiſpaniam miſſus, ſomniavit primo, ſibi dici, *ut templum Tarraconenſe Auguſti, quod jam labebatur, reſtitueret.* deinde ex altiſſimi montis vertice orbem terrarum Romamque deſpexit, concinentibus provinciis lyra, voce, vel tibia. Ludos abſens edidit. Legioni quartæ Scythicæ deinde præpoſitus eſt, circa Maſſiliam. Poſt hoc Athenas petiit ſtudiorum ſacrorumque cauſa, & operum ac vetuſtatum. ubi cum injurias quaſdam ab Athenienſibus pertuliſſet, inimicus his factus, minuendo eorum privilegia jam Imperator ſe ultus eſt. Deinde Lugdunenſem provinciam legatus accepit. Cum, amiſſa uxore, aliam vellet ducere, genituras ſponſarum requirebat, ipſe quoque matheſeos peritiſſimus: & cum audiſſet, eſſe in Syria quandam, quæ id genituræ haberet, ut regi jungeretur, eandem uxorem petiit, Juliam ſcilicet, & accepit, interventu amicorum: ex qua ſtatim pater factus eſt.

IV. A Gallis ob ſeveritatem & honorificentiam

& abstinentiam, tantum, quantum nemo, dilectus est. Deinde Pannonias proconsulari imperio rexit. Post hoc Siciliam proconsularem sorte meruit: suscepitque Romæ alterum filium. In Sicilia, quasi de imperio vel vates, vel Chaldæos consuluisset, reus factus, apud Præfectos prætorio, quibus audiendus datus fuerat, jam Commodo in odium veniente, absolutus est, calumniatore in crucem acto. Consulatum cum Appulejo Rufino primum egit, Commodo se inter plurimos designante. Post Consulatum, anno ferme fuit Romæ otiosus: deinde, Læto suffragante, exercitui Germanico præponitur. Proficiscens ad Germanicos exercitus, hortos spatiosos comparavit, cum antea ædes brevissimas Romæ habuisset, & unum fundum. In his hortis cum humi jacens epularetur cum filiis parca cœna, pomaque apposita major filius, qui tunc quinquennis erat, cum collusoribus puerulis manu largiore divideret, paterque illum reprehendens dixisset, *Parcius divide; non enim regias opes possides:* quinquennis puer respondit, *Sed possidebo.* In Germaniam profectus, ita se in ea legatione egit, ut famam, nobilitatam jam ante, cumularet.

V. Et hactenus rem militarem privatus egit. Dehinc a Germanicis legionibus, ubi auditum est, Commodum occisum, Julianum autem cum odio cunctorum imperare, multis hortantibus, repugnans Imperator est appellatus apud Carnutum, Idibus Augustis. quingenta sestertia, quod nemo unquam Principum, militibus dedit. Deinde, firmatis, quas post tergum relinquebat, provinciis, Romam iter

contendit, cedentibus ſibi cunctis, quacunque iter fecit: cum jam Illyricani exercitus & Gallicani, cogentibus ducibus, in ejus verba juraſſent. excipiebatur enim ab omnibus, quaſi ultor Pertinacis. Per idem tempus, auctore Juliano, Septimius Severus a Senatu hoſtis eſt appellatus, legatis ad exercitum Senatus verbis miſſis, qui juberent, ut ab eo milites Senatu præcipiente diſcederent. Et Severus quidem, cum audiſſet Senatus conſentientis auctoritate miſſos legatos, primo pertimuit: poſtea id egit corruptis legatis, ut apud exercitum pro ſe loquerentur, tranſirentque in ejus partes. His compertis, Julianus ſenatuſconſultum fecit fieri de participando imperio cum Severo: incertum, vere id, an dolo fecerit; cum jam ante miſiſſet notos ducum interfectores quoſdam, qui Severum occiderent, ita ut ad Peſcennium Nigrum interficiendum miſerat: qui & ipſe imperium contra eum ſuſceperat, auctoribus Syriacis exercitibus. Verum Severus, evitatis eorum manibus, quos ad ſe interficiendum Julianus miſerat, miſſis ad prætorianos literis, ſignum vel deſerendi vel occidendi Juliani dedit, ſtatimque auditus eſt. nam & Julianus occiſus eſt in Palatio, & Severus Romam invitatus. Ita, quod nulli unquam contigit, nutu tantum Severus victor eſt factus, armatuſque Romam contendit.

VI. Occiſo Juliano, cum Severus in caſtris & tentoriis, quaſi per hoſticum veniens, adhuc maneret, centum Senatores legatos ad eum Senatus miſit ad gratulandum rogandumque: qui ei occurrerunt Interamnæ, armatumque, circumſtantibus

armatis, ſalutarunt, excuſſi, ne quid ferri haberent. Et poſtera die occurrente omni famulitio aulico, ſeptuagenos vicenos aureos legatis dedit. eoſdem præmiſit, facta poteſtate, ſi qui vellent remanere, ac ſecum Romam redire. Fecit etiam ſtatim Præfectum prætorio Flavium Juvenalem, quem etiam Julianus tertium Præfectum prætorii ſibi aſſumſerat. Interim Romæ ingens trepidatio militum civiumque, quod armatus contra eos Severus veniret, qui ſe hoſtem judicaſſent. His acceſſit, quod comperit, Peſcennium Nigrum a Syriacis legionibus Imperatorem appellatum. cujus edicta & literas ad populum vel Senatum intercepit per eos, qui miſſi fuerant; ne vel proponerentur populo, vel legerentur in curia. Eodem tempore etiam de Clodio Albino ſibi ſubſtituendo cogitavit, cui Cæſarianum decretum aut Commodianum videbatur imperium. Sed eos ipſos pertimeſcens, de quibus recte judicabat, Heraclitum ad obtinendas Britannias, Plautianum ad occupandos Nigri liberos miſit. Cum Romam Severus veniſſet, prætorianos cum ſubarmalibus inermes ſibi juſſit occurrere: eoſdem ſic ad tribunal vocavit, armatis undique circumdatis.

VII. Ingreſſus deinde Romam, armatus cum armatis militibus Capitolium aſcendit. inde in Palatium eodem habitu perrexit, prælatis ſignis, quæ prætorianis ademerat, ſupinis, non erectis. Tota deinde Urbe milites in templis, in porticibus, in ædibus Palatinis, quaſi in ſtabulis manſerunt: fuitque ingreſſus Severi odioſus atque terribilis, cum milites inemta diriperent, vaſtationem Urbi mi-

nantes. Alia die, armatis ſtipatus non ſolum militibus, ſed etiam amicis, in Senatum venit. In curia reddidit rationem ſuſcepti imperii, cauſatuſque eſt, quod ad ſe occidendum Julianus notos ducum cædibus miſiſſet. Fieri etiam Senatuſconſultum coegit, *ne liceret Imperatori, inconſulto Senatu, occidere Senatorem.* Sed cum in Senatu eſſet, milites per ſeditionem dena millia popoſcerunt a Senatu, exemplo eorum, qui Auguſtum Octavium Romam deduxerant, tantumque acceperant. Et cum eos voluiſſet comprimere Severus, nec potuiſſet; tamen mitigatos, addita liberalitate, dimiſit. Funus deinde cenſorium Pertinacis imagini duxit, eumque inter Divos ſacravit, addito flamine, & ſodalibus Helvianis, qui Marciani fuerant. ſe quoque *Pertinacem* vocari juſſit: quamvis poſtea id nomen aboleri voluerit, querimonia amicorum. Dehinc æs alienum diſſolvit.

VIII. Filias ſuas dotatas, maritis Probo & Aetio dedit. Et cum Probo genero ſuo præfecturam Urbis obtuliſſet, ille recuſavit, dixitque, *minus ſibi videri Præfectum eſſe, quam Principis generum.* Utrumque autem generum ſuum ſtatim Conſulem fecit, utrumque ditavit. Alia die ad Senatum venit, & amicos Juliani, incuſatos, proſcriptioni ac neci dedit. Cauſas plurimas audivit. Accuſatos a provincialibus judices, probatis rebus, graviter punivit. Rei frumentariæ, quam minimam repererat, ita conſuluit, ut, excedens ipſe vita, ſeptem annorum canonem populo Romano relinqueret. Ad Orientis ſtatum confirmandum profectus eſt, nihil adhuc

de Nigro palam dicens. Ad Africam tamen legiones misit, ne per Lybiam & Ægyptum Niger Africam occuparet, ac populum Romanum penuria rei frumentariæ perurgeret. Domitium Dextrum in locum Bassi Præfecti Urbi reliquit; atque intra triginta dies, quam Romam venerat, est profectus. Egressus ab Urbe ad Saxa rubra, seditionem ingentem ob locum castrorum metandorum ab exercitu passus est. Occurrit ei & statim Geta frater suus: quem provinciam sibi creditam regere præcepit, aliud sperantem. Nigri liberos, ad se adductos, in eo habuit honore, quo suos. Miserat sane legionem, quæ Græciam Thraciamque præriperet, ne eas Pescennius occuparet: sed jam Byzantium Niger tenebat. Perinthum etiam Niger volens occupare, plurimos de exercitu interfecit: atque ideo hostis cum Æmiliano est appellatus. Cumque Severum ad participatum vocaret, contemtus est. Promisit sane Nigro tutum exsilium, si vellet: Æmiliano autem non ignovit. Æmilianus dehinc victus in Hellesponto a Severi ducibus, Cyzicum primum confugit, atque inde in aliam civitatem: in qua eorum jussu occisus est. Fusæ sunt item copiæ ab iisdem ducibus etiam Nigri.

IX. His auditis, ad Senatum Severus Pertinax, quasi confectis rebus, literas misit. deinde conflixit cum Nigro, eumque apud Cyzicum interemit, caputque ejus pilo circumtulit. Filios Nigri post hoc, quos suorum liberorum cultu habuerat, in exsilium cum matre misit. Literas ad Senatum de victoria dedit. Neque quemquam Senatorum, qui

Nigri partium fuerant, præter unum, supplicio affecit. Antiochensibus iratior fuit, quod & administrantem se in Oriente riserant, & Nigrum etiam victu juverant. denique multa his ademit. Neapolitanis etiam Palæstinensibus jus civitatis tulit, quod pro Nigro diu in armis fuerant. In multos animadvertit, præter ordinem Senatorium, qui Nigrum fuerant secuti. Multas etiam civitates ejusdem partis injuriis affecit & damnis. Eos Senatores occidit, qui cum Nigro militaverant ducum vel tribunorum nomine. deinde circa Arabiam plura gessit: Parthis etiam in ditionem redactis, nec non etiam Adiabenis; qui quidem omnes cum Pescennio senserant. Atque ob hoc reversus, triumpho delato, appellatus est *Arabicus*, *Adiabenicus*, *Parthicus*. Sed triumphum respuit, ne videretur de civili triumphare victoria. recusavit & Parthicum nomen, ne Parthos lacesseret.

X. Redeunti sane Romam post bellum civile Nigri, aliud bellum civile Clodii Albini nuntiatum est, qui rebellavit in Gallia. quare postea occisi sunt filii Nigri cum matre. Albinum igitur statim hostem judicavit, & eos, qui ad illum mollius vel scripserunt, vel rescripserunt. Et cum iret contra Albinum, in itinere apud Viminatium, filium suum majorem *Bassianum*, apposito *Aurelii Antonini* nomine, *Cæsarem* appellavit, ut fratrem suum Getam ab spe imperii, quam ille conceperat, submoveret. Et nomen quidem *Antonini* idcirco filio apposuit, quod somniaverat, Antoninum sibi successurum. Unde Getam etiam quidam *Antoninum* putant dictum, ut

& ipse succederet in imperio. Aliqui putant idcirco illum Antoninum appellatum, quod Severus ipse in Marci familiam transire voluerit. Et primo quidem ab Albinianis Severi duces victi sunt. Tunc sollicitus cum consuleret a Pannoniacis auguribus, comperit se victorem futurum, adversarium vero nec in potestatem venturum, nec evasurum, sed juxta aquam esse periturum. Multi statim amici Albinum deserentes venere, multi duces capti sunt; in quos Severus animadvertit.

XI. Multis interim varie gestis in Gallia, primo apud Trinurtium contra Albinum felicissime pugnavit Severus. cum quidem ingens periculum equi casu adiit, ita ut mortuus ictu plumbeæ crederetur, ita ut alius jam pæne Imperator ab exercitu deligeretur. Eo tempore lectis actis, quæ de Clodio Celsino laudando, qui Adrumetinus, & affinis Albini erat, facta sunt, iratus Senatui Severus, quasi hoc Albino Senatus præstitisset, Commodum inter Divos referendum esse censuit, quasi hoc genere se de Senatu posset ulcisci: primusque inter milites *Divum* Commodum pronuntiavit, idque ad Senatum scripsit, addita oratione victoriæ. Senatorum deinde, qui in bello erant interemti, cadavera dissipari jussit. Deinde Albini corpore allato, pæne seminecis caput abscindi jussit, Romamque deferri; idque literis prosecutus est. Victus est Albinus die undecima Kalendas Martii. Reliquum autem cadaver ejus ante domum propriam exponi ac dividi jussit. Equum præterea, ipse residens, supra cadaver Albini egit; expavescentemque admonuit, ut

effrenatus audacter protereret. Addunt alii, quod idem cadaver in Rhodanum abjici præcepit, simul etiam uxoris liberorumque ejus.

XII. Interfectis innumeris Albini partium viris, inter quos multi Principes civitatis, multæ feminæ illustres fuerunt, omnium bona publicata sunt, ærariumque auxerunt: tum Hispanorum & Gallorum proceres multi occisi sunt. Denique militibus tantum stipendiorum, quantum nemo Principum, dedit. Filiis etiam suis ex hac proscriptione tantum reliquit, quantum nullus Imperatorum, cum magnam partem auri per Gallias, per Hispanias, per Italiam, Imperator jam fecisset. tuncque primum privatarum rerum procuratio constituta est. Multi sane post Albinum, fidem ei servantes, bello a Severo superati sunt. Eodem tempore etiam legio Arabica defecisse ad Albinum nuntiata est. Ultus igitur graviter Albinianam defectionem, interfectis plurimis, genere quoque exstincto, iratus populo & senatoribus Romam venit. Commodum in Senatu & concione laudavit, *Deum* appellavit, infamibus displicuisse dixit; ut appareret, eum apertissime furere. Post hæc de sua clementia disseruit; cum crudelissimus fuerit, & Senatores infra scriptos occiderit.

XIII. Occidit autem sine causæ dictione hos nobiles: Mummium Secundinum, Asellium Claudianum, Claudium Rufum, Vitalium Victorem, Papium Faustum, Ælium Celsum, Julium Rufum, Lollium Professum, Aruncule jum Cornelianum, Antoninum Balbum, Postumium Severum, Sergium

Lustralem, Fabium Paulinum, Nonium Gracchum, Mustium Fabianum, Casperium Agrippinum, Cejonium Albinum, Claudium Sulpicianum, Memmium Rufinum, Casperium Æmilianum, Coccejum Verum, Erucium Clarum, Lucium Stilonem, Clodium Rufum, Egnatulejum Honoratum, Petronium Juniorem; Pescennios, Festum, & Neratianum, & Aurelianum, & Materianum, & Julianum, & Albinum; Cerellios, Macrinum, & Faustinianum, & Julianum; Herennium Nepotem, Sulpitium Canum, Valerium Catulinum, Novium Rufum, Claudium Arabianum, Marcum Asellionem. Horum igitur tantorum ac tam illustrium virorum (nam multi in his consulares, multi prætorii, omnes certe summi viri fuere) interfector, ab Afris ut Deus habetur. Cincium Severum calumniatus est, quod se veneno appetisset, atque ita interfecit.

XIV. Narcissum deinde, Commodi strangulatorem, leonibus objecit. Multos præterea obscuri loci homines interemit, præter eos, quos jus prœlii absumsit. Post hæc, cum se vellet commendare hominibus, vehicularium munus a privatis ad fiscum traduxit. Cæsarem deinde Bassianum filium suum Antoninum a Senatu appellari jussit, decretis Imperatoriis insignibus. Rumore deinde belli Parthici exstincto, patri, matri, avo, & uxori priori per se statuas collocavit. Plautianum ex amicissimo, cognita ejus vita, ita odio habuit, ut & hostem publicum appellaret, &, depositis statuis ejus, per orbem terræ gravi eum insigniret injuria; iratus præcipue, quod inter proquinquorum & affi-

nium Severi simulacra suam statuam ille posuisset. Palæstinis pœnam remisit, quam ob causam Nigri meruerant. Postea iterum cum Plautiano in gratiam rediit, & veluti ovans Urbem ingressus Capitolium petiit: quamvis & ipsum procedenti tempore occiderit. Getæ minori filio togam virilem dedit; majori Plautiani filiam uxorem junxit. Hi, qui hostem publicum Plautianum dixerant, deportati sunt. ita omnium rerum semper quasi naturali lege mutatio est. Filios deinde Consules designavit. Getam fratrem extulit. Profectus deinde ad bellum Parthicum est, edito gladiatorio munere, & congiario populo dato. Multos inter hæc causis, vel veris, vel simulatis, occidit. Damnabantur autem plerique, cur jocati essent; alii, cur tacuissent; alii, cur pleraque figurata dixissent: ut esset Imperator vere nominis sui, vere Pertinax, vere Severus.

XV. Erat sane in sermone vulgari, Parthicum bellum affectare Septimium Severum, gloriæ cupiditate, non aliqua necessitate, deductum. Trajecto denique exercitu a Brundisio, continuato itinere venit in Syriam, Parthosque submovit. Sed postea in Syriam rediit, ita ut se pararet, ac bellum Parthis inferret. Inter hæc Pescennianas reliquias Plautiano auctore persequebatur, ita ut nonnullos etiam ex amicis suis, quasi vitæ suæ insidiatores, appeteret. Multos etiam, quasi Chaldæos aut vates de sua salute consuluissent, interemit: præcipue suspectos unumquemque idoneum imperio, cum ipse parvulos adhuc filios haberet, idque dici ab his vel crederet, vel audiret, qui sibi augurabantur im-

perium. Denique cum occisi essent nonnulli, Severus se excusabat: & post eorum mortem negabat fieri se jussisse, quod factum est: quod de Læto præcipue Marius Maximus dicit. Cum soror sua Leptitana ad eum venisset, vix Latine loquens, ac de illa multum Imperator erubesceret, dato filio ejus lato clavo, atque ipsi multis muneribus, redire mulierem in patriam præcepit: & quidem cum filio, qui brevi vita defunctus est.

XVI. Æstate igitur jam exeunte, Parthiam ingressus, Ctesiphontem, pulso rege, pervenit: & cepit, hiemali prope tempore, (quod in illis regionibus melius per hiemem bella tractantur) cum herbarum radicibus milites viverent, atque inde morbos ægritudinesque contraherent: quare cum, obsistentibus Parthis, fluente quoque per insuetudinem cibi alvo militum, longius ire non posset, tamen perstitit, & oppidum cepit, & regem fugavit, ac plurimos intermit, & *Parthicum* nomen meruit. Ob hoc etiam filium ejus Bassianum Antoninum, qui *Cæsar* appellatus jam fuerat, annum decimumtertium agentem, participem imperii dixerunt milites. Getam quoque, minorem filium, *Cæsarem* dixerunt, eundem *Antoninum*, ut plerique in literas tradunt, appellantes. Harum appellationum causa donativum militibus largissimum dedit, concessa omni præda oppidi Parthici, quod milites quærebant. Inde in Syriam rediit victor, & Parthicum deferentibus sibi Patribus triumphum, idcirco recusavit, quod consistere in curru affectus articulari morbo non posset. filio sane con-

cessit, ut triumpharet: cui Senatus Judaicum triumphum decreverat, idcirco, quod & in Syria res bene gestæ fuerant a Severo. Deinde cum Antiochiam transisset, data virili toga filio majori, secum eum Consulem designavit: & statim in Syria Consulatum inierunt. Post hoc, dato stipendio cumulatiore militibus, Alexandriam petiit.

XVII. In itinere Palæstinis plurima jura fundavit. Judæos fieri sub gravi pœna vetuit. Idem etiam de Christianis sanxit. Deinde Alexandrinis jus buleutarum dedit, qui sine publico consilio, ita ut sub regibus, ante vivebant, uno judice contenti, quem Cæsar dedisset. Multa præterea his jura mutavit. Jucundam sibi peregrinationem hanc propter religionem Dei Serapidis, & propter novitatem animalium vel locorum fuisse, Severus ipse postea semper ostendit. nam & Memphin, & Memnonem, & pyramides, & labyrinthum, diligenter inspexit. Et quoniam longum est minora persequi, hujus magnifica illa: Quod victo & occiso Juliano, prætorianas cohortes exauctoravit, Pertinacem contra militum voluntatem in Deos retulit, Salvii Juliani decreta jussit aboleri; quod non obtinuit. Denique cognomentum Pertinacis non tam ex sua voluntate, quam ex morum parsimonia videtur habuisse. nam & infinita multorum cæde crudelior habitus, & cum quidam ex hostibus eidem se suppliciter obtulisset, dixissetque ille, *Quid tu facturus es?* non mollitus tam prudente dicto, interfici eum jussit. Fuit præterea delendarum cupidus factionum: prope a nullo congressu nisi victor.

XVIII. Persarum regem Abgarum subegit. Arabas in deditionem accepit. Adiabenos in tributarios coegit. Britanniam (quod maximum ejus imperii decus est) muro per transversam insulam ducto, utrimque ad finem Oceani munivit: unde etiam Britannici nomen accepit. Tripolin, unde oriundus erat, contusis bellicosissimis gentibus, securissimam reddidit: ac populo Romano diurnum oleum gratuitum, & fœcundissimum agrum donavit. Idem cum implacabilis delictis fuit, tum ad eligendos industrios quosque judicii singularis. Philosophiæ ac dicendi studiis satis deditus, doctrinæ quoque nimis cupidus: latronum ubique hostis: vitam suam privatam publicamque ipse composuit ad fidem, solum tamen vitium crudelitatis excusans. De hoc Senatus ita judicavit, illum aut nasci non debuisse, aut non mori; quod & nimis crudelis, & nimis utilis reipublicæ videretur. Domi tamen minus cautus, qui uxorem Juliam famosam adulteriis tenuit, etiam conjurationis consciam. Idem, cum pedibus æger, bellum moraretur, idque milites anxie ferrent, ejusque filium Bassianum, qui una erat, Augustum fecissent; tolli se, atque in tribunal ferri jussit, adesse deinde omnes tribunos, centuriones, duces, & cohortes, quibus auctoribus id acciderat, sisti deinde filium, qui Augusti nomen acceperat: cumque animadverti in omnes auctores facti, præter filium, juberet, rogareturque omnibus ante tribunal prostratis, caput manu contingens ait, *Tandem sentitis caput imperare, non pedes.* Hujus dictum est, cum eum ex humili per li-

terarum & militiæ officia ad imperium plurimis gradibus fortuna duxisset, *Omnia* (inquit) *fui, & nihil expedit.*

XIX. Periit Eboraci in Britannia, subactis gentibus, quæ Britanniæ videbantur infestæ, anno imperii decimo octavo, morbo gravissimo exstinctus jam senex. Reliquit filios duos, Antoninum Bassianum & Getam, cui & ipsi, in honorem Marci, Antonini nomen imposuit. Illatus sepulcro Marci Antonini, quem ex omnibus Imperatoribus tantum coluit, ut & Commodum in Divos referret, & Antonini nomen omnibus deinceps quasi Augusti adscribendum putaret. Ipsi a Senatu, a gentilibus liberisque ejus funus amplissimum exhibitum fuit, atque inter Divos est relatus. Opera publica ejus, præcipue Romæ, exstant, Septizonium & thermæ Severianæ, ejus denique etiam Jani in Transtiberina regione ad portam nominis sui, quorum forma intercidens statim usum publicum invidit. Judicium de eo post mortem magnum omnium fuit: maxime quod diu nec a filiis ejus boni aliquid reipublicæ venit, & postea invadentibus multis rempublicam res Romana prædonibus direptui fuit. Hic tam exiguis vestibus usus est, ut vix tunica ejus aliquid purpuræ haberet, & cum hirta chlamyde humeros velaret: cibi parcissimus, leguminis patrii avidus, vini aliquando cupidus, carnis frequenter ignarus. Ipse decorus, ipse ingens, promissa barba, cano capite & crispo, vultu reverendus, canorus voce, sed Afrum quiddam usque ad senectutem sonans: ac post mortem multum amatus, vel invidia deposita, vel crudelitatis metu.

XX. Legisse me apud Ælium Maurum Phlegontis Tralliani libertum memini, Septimium Severum immoderatissime, cum moreretur, lætatum, quod duos Antoninos pari imperio reipublicæ relinqueret, exemplo Pii, qui Verum & Marcum Antoninos per adoptionem filios reipublicæ reliquit: hoc melius, quod ille filios per adoptionem, hic per se genitos, rectores Romanæ reipublicæ daret, Antoninum scilicet Bassianum, quem ex priore matrimonio susceperat, & Getam, quem de Julia genuerat. Sed illum multum spes fefellit. nam unum parricidium, alterum sui mores reipublicæ inviderunt: sanctumque illud nomen in nullo diu bene mansit. Et reputanti mihi, Diocletiane Auguste, neminem prope magnorum virorum optimum & utilem filium reliquisse satis claret. Denique aut sine liberis viri interierunt, aut tales habuerunt plerique, ut melius fuerit de rebus humanis sine posteritate discedere.

XXI. Et ut ordiamur a Romulo: hic nihil liberorum reliquit, nihil Numa Pompilius, quod utile posset esse reipublicæ. Quid Camillus? num sui similes liberos habuit? Quid Scipio? Quid Catones, qui magni fuerunt? Jam vero quid de Homero, Demosthene, Virgilio, Crispo, & Terentio, Plauto, ceterisque aliis loquar? Quid de Cæsare? Quid de Tullio, cui soli melius fuerat liberos non habere? Quid de Augusto, qui nec adoptivum bonum filium habuit, cum illi eligendi potestas fuisset ex omnibus. Falsus est etiam ipse Trajanus in suo municipe ac nepote deligendo. Sed ut omittamus adoptivos,

ne nobis Antonini, Pius & Marcus, numina Reipublicæ, occurrant, veniamus ad genitos. Quid Marco felicius fuiſſet, ſi Commodum non reliquiſſet heredem? Quid Severo Septimio, ſi Baſſianum non genuiſſet? qui ſtatim inſimulatum fratrem inſidiarum contra ſe cogitatarum, parricidiali etiam figmento interemit: qui novercam, matrem quin immo, in cujus ſinu Getam filium ejus occiderat, uxorem duxit: qui Papinianum juris aſylum, & doctrinæ legalis theſaurum, quod parricidium excuſare noluiſſet, occidit, & præfectum quidem ſuum, ne homini per ſe & per ſcientiam ſuam magno deeſſet & dignitas. Denique, ut alia omittam, ex hujus moribus factum puto, ut Severus triſtior vir ad omnia, immo etiam crudelior, pius & dignus Deorum altaribus duceretur. qui quidem divinam Salluſtii orationem, qua Micipſa filios ad pacem hortatur, ingravatus morbo miſiſſe filio dicitur majori. idque fruſtra. * & hominem tantum valetudine. Vixit denique in odio populi diu Antoninus, nomenque illud ſanctum ac venerabile diu, minus amatum eſt: quamvis & veſtimenta populo dederit, (unde *Caracallus* eſt dictus) & thermas magnificentiſſimas fecerit. Exſtat ſane Romæ Severi porticus, geſta ejus exprimens, a filio, quamplurimo decore, ſtructa.

XXII. Signa mortis ejus hæc fuerunt. Ipſe ſomniavit, quatuor aquilis & gemmato curru, prævolante, neſcio qua, ingenti humana ſpecie, ad cœlum ſe raptum, cumque raperetur, octoginta & novem numeros explicuiſſe, (ultra quot annos ne unum

quidem annum vixit: nam ad imperium senex venit) cumque positus esset in circulo ingenti æreo, diu solus & destitutus stetit: cum vereretur autem, ne præceps rueret, a Jove se vocatum vidit, atque inter Antoninos locatum. Die Circensium cum tres Victoriæ more solito essent locatæ gypseæ cum palmis, media, quæ ipsius nomine adscriptum orbem palmis tenebat, vento icta, de podio stans decidit, & humi constitit: eaque, quæ Getæ nomine inscripta erat, corruit, & omnis comminuta est: illa vero, quæ Bassiani titulum præferebat, amissa palma venti turbine vix constitit. Post murum apud vallum missum in Britannia, cum ad proximam mansionem rediret, non solum victor, sed etiam in æternum pace fundata, volvens animo, quid ominis sibi occurreret, Æthiops quidam e numero militari, claræ inter scurras famæ, & celebratorum semper jocorum, cum corona e cupressu facta eidem occurrit: quem cum ille iratus removeri ab oculis præcepisset, & coloris ejus tactus omine, & coronæ, dixisse ille dicitur joci causa, *Totum fuisti: totum vicisti: jam Deus esto victor.* Et in civitatem veniens, cum rem divinam vellet facere, primum ad Bellonæ templum ductus est, errore haruspicis rustici, deinde hostiæ furvæ sunt applicitæ. quod cum esset aspernatus, atque ad Palatium se reciperet, negligentia ministrorum nigræ hostiæ usque ad limen domus Palatinæ Imperatorem secutæ sunt.

XXIII. Sunt per plurimas civitates opera ejus insignia. magnum vero illud in civitate, ejus, quod

Romæ omnes ædes publicas, quæ vitio temporum labebantur, instauravit, nusquam prope suo nomine adscripto, servatis tamen ubique titulis conditorum. Moriens septem annorum canonem, ita ut quotidiana septuagena quinque millia modiorum expendi possent, reliquit: olei vero tantum, ut per quinquennium non solum Urbis usibus, sed & totius Italiæ, quæ oleo egeret, sufficeret. Ultima verba ejus dicuntur hæc fuisse: *Turbatam rempublicam ubique accepi, pacatam etiam Britannis relinquo: senex & pedibus æger: firmum imperium Antoninis meis relinquens, si boni erunt; imbecillum, si mali.* Jussit deinde signum tribuno dari, *Laboremus*: quia Pertinax, quando in imperium adscitus est, signum dederat, *Militemus*. Fortunam deinde regiam, quæ comitari Principes & in cubiculis poni solebat, geminare statuerat, ut sacratissimum simulacrum utrique relinqueret filiorum: sed cum videret, se perurgeri sub horam mortis, jussisse fertur, ut alternis diebus apud filios Imperatores in cubiculis Fortuna poneretur. Quod Bassianus prius contemsit, quam faceret parricidium.

XXIV. Corpus ejus a Britannia Romam usque cum magna provincialium reverentia susceptum est: quamvis aliqui urnulam auream tantum fuisse dicant, Severi reliquias continentem, eandemque Antoninorum sepulcro illatam, cum Septimius Pertinax Severus illic, ubi vita functus est, esset incensus. Cum Septizonium faceret, nihil aliud cogitavit, quam ut ex Africa venientibus suum opus occurreret: & nisi absente eo per Præfectum Urbis me-

dium ſimulacrum ejus eſſet locatum, aditum Palatinis ædibus, id eſt, regium atrium, ab ea parte facere voluiſſe perhibetur: quod etiam poſt Alexander cum vellet facere, ab haruſpicibus dicitur eſſe prohibitus, cum hoc ſciſcitatus non litaſſet.

ÆLII SPARTIANI
PESCENNIUS NIGER
AD
DIOCLETIANUM AUG.

I. Rarum atque difficile eſt, ut, quos tyrannos aliorum victoria fecerit, bene mittantur in literas: atque ideo vix omnia de his plene in monumentis atque annalibus habentur. Primum enim, quæ magna ſunt in eorum honorem, ab ſcriptoribus depravantur, deinde alia ſupprimuntur, poſtremo non magna diligentia in eorum genere ac vita requiritur: cum ſatis ſit; audaciam eorum, & bellum, in quo victi fuerint, ac pœnam, proferre. Peſcennius ergo Niger, ut alii tradunt, modicis parentibus, ut alii, nobilibus fuiſſe dicitur: patre Annio Fuſco, matre Lampridia, avo curatore Aquini, ex qua familia originem ducebat: quod quidem dubium etiam nunc habetur. Hic eruditus mediocribus literis, moribus ferox, divitiis etiam modicus, vita parcus, libidinis effrenatæ ad omne genus cu-

piditatum, ordines diu duxit, multisque ducatibus pervenit, ut exercitus Syriacos jussu Commodi regeret, suffragio maxime athletæ, qui Commodum strangulavit: ut omnia tunc fiebant.

II. Is posteaquam comperit occisum Commodum, Julianum Imperatorem appellatum, eundemque jussu Severi & Senatus occisum, Albinum etiam in Gallia sumsisse nomen Imperatoris, ab exercitibus Syriacis, quos regebat, appellatus est Imperator; ut quidam dicunt, magis in Juliani odium, quam in æmulationem Severi. Huic ob detestationem Juliani primis imperii diebus ita Romæ fautum est a Senatoribus dumtaxat, qui & Severum oderant, ut inter lapidationes exsecrationesque omnium illi *feliciter* optarent, illum *Principem* insuper, & illum *Augustum* populus acclamaret. Julianum autem oderant populares, quod Pertinacem milites occidissent, & illum Imperatorem adversa populi voluntate appellassent. Denique ingentes ob hoc seditiones fuerunt. Ad occidendum autem Nigrum, primipilarem Julianus miserat, stulte ad eum, qui haberet exercitus, & se tueri posset: perinde quasi quilibet Imperator a primipilario posset occidi. Eadem autem dementia etiam Severo jam principi Julianus successorem miserat. Denique etiam Aquilium centurionem, notum cædibus ducum, miserat, quasi Imperator tantus a centurione posset occidi. Par denique insania fuit, quod cum Severo ex interdicto de imperio egisse fertur, ut jure videretur ad principatum pervenisse.

III. Et de Pescennio Nigro judicium populi ex

eo apparuit, quod cum ludos Circenſes Julianus Romæ daret, & indiſcrete ſubſellia Circi maximi repleta eſſent, ingentique injuria populus affectus eſſet, per omnes uno conſenſu Peſcennius Niger ad tutelam Urbis eſt expetitus, odio, ut diximus, Juliani, & amore occiſi Pertinacis: cum quidem Julianus dixiſſe fertur, *Nec ſibi, neque Peſcennio longum imperium deberi, ſed Severo, qui magis eſſet odio habendus a Senatoribus, militibus, provincialibus, popularibus.* quod probavit rei eventus. Et Peſcennius quidem Severo eo tempore, quo Lugdunenſem provinciam regebat, amiciſſimus fuit: nam ipſe miſſus erat ad comprehendendos deſertores, qui innumeri Gallias tunc vexabant. In quo officio quod ſe honeſte geſſit, jucundiſſimum fuit Severo, ita ut de eo ad Commodum Septimius referret, aſſerens neceſſarium reipublicæ virum. Et revera in re militari vehemens fuit. Nunquam ſub eo miles provinciali lignum, oleum, operam extorſit. ipſe a milite nihil accepit, cum tribunatus ageret, nihil accipi paſſus eſt. Nam & Imperator tribunos duos, quos conſtitit ſtellaturas accepiſſe, lapidibus obrui ab auxiliaribus juſſit. Exſtat epiſtola Severi, quam ſcribit ad Ragonium Celſum Gallias regentem: *Miſerum eſt, ut imitari ejus diſciplinam militarem non poſſimus, quem bello vicimus. Milites tui vagantur, tribuni medio die lavant, pro tricliniis popinas habent, pro cubiculis, meritoria: ſaltant, bibunt, cantant, & menſuris conviviorum vacant, cum ſine menſura potent. Hæc, ſi ulla vena paternæ diſciplinæ in nobis viveret, fierent? Emenda igitur primum tribunos, deinde mi-*

litem: quem quamdiu timueris, tamdiu non timeberis. Sed scias id de Nigro, militem timere non posse, nisi integri fuerint tribuni & duces militum.

IV. Hæc de Pescennio Severus Augustus, adhuc milite. Marcus etiam Antoninus ad Cornelium Balbum: *Pescennium mihi laudas, agnosco: nam & decessor tuus eum manu strenuum, vita gravem, & jam tum plusquam militem dixit. Itaque misi literas recitandas ad signa, quibus eum trecentis Armenicis, & centum Sarmatis, & mille nostris praeesse jussi. Tuum est ostendere, hominem non ambitione, (quod nostris non convenit moribus) sed virtute venisse ad eum locum, quem avus meus Hadrianus, quem Trajanus proavus, non nisi exploratissimis dabat.* De hoc eodem Commodus: *Pescennium fortem virum novi, & ei tribunatus jam duos dedi: ducatum mox dabo, ubi per senectutem Ælius Corduenus rempublicam recusaverit.* Hæc de eo judicia omnium fuerunt. Sed & Severus ipse sæpe dixit, *ignoturum se Pescennio, nisi perseveraret.* A Commodo denique Pescennius Consul declaratus, Severo præpositus est: & quidem irato, quod primipilaribus commendantibus, Consulatum Niger mereretur. In vita sua Severus dicit, se, priusquam filii sui id ætatis haberent, ut imperare possent, ægrotantem id in animo habuisse, ut, si quid forte sibi accidisset, Niger Pescennius eidem & Clodius Albinus succederent, qui ambo Severo gravissimi hostes exstiterunt. Unde apparet, quod etiam Severi de Pescennio judicium fuerit.

V. Si Severo credimus, fuit gloriæ cupidus Niger, vita fictus, moribus turpis, ætatis provectæ,

cum imperium invasit: ex quo cupiditates ejus incusat, perinde quasi Severus minor ad imperium venerit, qui annos suos contrahit, cum decem & octo annis imperarit, & octogesimo nono perierit. Sane Severus Heraclium ad obtinendam Bithyniam misit: Fulvium autem ad occupandos adultos Nigri filios: nec tamen in Senatu quidquam de Nigro Severus dixit, cum jam audisset de ejus imperio, ipse autem proficisceretur ad componendum Orientis statum. Tantum sane illud fecit proficiscens, ut legiones ad Africam mitteret, ne eam Pescennius occuparet, & fame populum Romanum perurgeret. Et videbatur id facere posse per Lybiam Ægyptumque, vicinas Africæ, difficili licet itinere ac navigatione. Et Pescennius quidem, veniente ad Orientem Severo, Græciam, Thracias, & Macedoniam, interfectis multis illustribus viris, tenebat, ad participatum imperii Severum vocans: a quo, causa eorum, quos occiderat, cum Æmiliano hostis est appellatus: deinde a ducibus Severi per Æmilianum pugnans victus est. Et cum illi tutum exsilium promitteret, si ab armis recederet, persistens iterum pugnavit, & victus est, atque apud Cyzicum circa paludem fugiens sauciatus, & sic ad Severum deductus, atque statim mortuus.

VI. Hujus caput circumlatum pilo Romam missum, filii occisi, necata uxor, patrimonium publicatum, familia omnis exstincta. Sed hæc omnia, posteaquam de Albini rebellione cognitum est, facta sunt: nam prius & filios Nigri & matrem in exsilium miserat. Sed exarsit secundo civili bello,

immo etiam tertio, & factus est durior. Tunc enim innumeros Senatores interemit Severus, & ab aliis *Sullæ Punici*, ab aliis *Marii* nomen accepit. Fuit statura Pescennius prolixa, forma decorus, capillo in verticem ad gratiam reflexo, vocis canoræ, ita ut in campo loquens per mille passus audiretur, nisi ventus adversaretur: oris verecundi & semper rubidi: cervice adeo nigra, ut, quemadmodum multi dicunt, ab ea *Nigri* nomen acceperit. Cetera corporis parte candidus, & magis pinguis: vini avidus, cibi parcus, rei venereæ, nisi ad procreandos liberos, prorsus ignarus. Denique etiam sacra quædam in Gallia, quæ castissimis decernuntur, consensu publico celebranda suscepit. Hunc in Commodianis hortis, in porticu curva, pictum de musivo inter Commodi amicissimos videmus, sacra Isidis ferentem: quibus Commodus adeo deditus fuit, ut & caput raderet, & Anubim portaret, & omnes pausas expleret. Fuit ergo Niger miles optimus, tribunus singularis, dux præcipuus, legatus severissimus, Consul insignis, vir domi forisque conspicuus, Imperator infelix: usui denique reipublicæ sub Severo, homine tetrico, esse potuisset, si cum eo esse voluisset.

VII. Sed deceptus est consiliis Severi Aureliani, qui filias suas ejus filiis despondens, persistere eum fecit in imperio. Hic tantæ fuit auctoritatis, ut ad Marcum Antoninum primum, deinde ad Commodum scriberet, cum videret provincias facili administrationum mutatione subverti, primum ut nulli ante quinquennium succederetur provinciæ

præsidi, vel legato, vel proconsuli, quod prius deponerent potestatem, quam scirent administrare: deinde ne novi ad regendam rempublicam accederent. Præter militares administrationes, intimavit etiam, ut assessores, in quibus provinciis assedissent, in his administrarent: quod postea Severus, & deinceps multi tenuerunt, ut probant Pauli & Ulpiani præfecturæ, qui Papiniano in consilio fuerunt: ac postea cum unus ad memoriam, alter ad libellos paruisset, statim Præfecti facti sunt. Hujus etiam illud fuit, Ut nemo assideret in sua provincia, ut nemo administraret Romæ, nisi Romanus, hoc est, oriundus Urbe. Addidit præterea consiliariis salaria, ne eos gravarent, quibus assidebant, dicens, *Judicem nec debere dare, nec accipere.* Hic erga milites tanta fuit censura, ut, cum apud Ægyptum ab eo limitanei milites vinum peterent, responderit, *Nilum habetis, & vinum quæritis?* siquidem tanta illius fluminis dulcedo, ut accolæ vina non quærant. Idem tumultuantibus iis, qui a Sarracenis victi fuerant, & dicentibus, *Vinum non accepimus, pugnare non possumus; Erubescite*, inquit, *illi, qui vos vincunt, aquam bibunt.* Idem Palæstinis rogantibus, ut eorum censitio levaretur idcirco, quod esset gravata, respondit: *Vos terras vestras levari censitione vultis: ego vero etiam aerem vestrum censere vellem.*

VIII. Denique Delphici Apollinis vates in motu reipublicæ maximo, cum nuntiaretur tres esse Imperatores, Severum Septimium, Pescennium Nigrum, Clodium Albinum, consultus quem expedi-

ret reipublicæ imperare, versum Græcum hujusmodi fudisse dicitur:

Optimus est Fuscus, bonus Afer, pessimus Albus.

Ex quo intellectum, *Fuscum*, Nigrum appellatum vaticinatione: Severum, *Afrum*; *Album* vero, Albinum dictum. Nec defuit alia curiositas. Requisitum est, qui esset obtenturus rempublicam. ad quod ille respondit alium versum talem;

Fundetur sanguis Albi, Nigrique minantis,
Imperium mundi Pœna reget urbe profectus.

Idem, cum quæsitum esset, quis illi successurus esset, respondisse itidem Græco versu dicitur:

Cui dederint superi, nomen habere Pii.

quod omnino intellectum non est, nisi cum Bassianus Antonini, quod verum signum *Pii* fuit, nomen accepit. Item cum quæreretur, quamdiu imperaturus esset, respondisse Græce dicitur:

Bis denis Italum conscendet navibus æquor:
Si tamen una ratis transiliet pelagus.

Ex quo intellectum, Severum viginti annos expleturum.

IX. Hæc sunt, Diocletiane, maxime Augustorum, quæ de Pescennio didicimus ex pluribus libris. Non enim facile (ut in principio libri diximus) quisquam vitas eorum mittit in libros, qui aut Principes in republica non fuerunt, aut a Senatu appellati non sunt Imperatores, aut occisi citius, ad famam venire nequiverunt. Inde, quod latet Vindex, quod Piso nescitur, quod omnes illi, qui aut tantum adoptati sunt, aut a militibus Imperatores appellati, ut sub Domitiano Antonius, aut cito interemti, vitam

cum imperii usurpatione posuerunt. Ac ne quid ex iis, quæ ad Pescennium pertinent, præterisse videamur, (licet aliis libris cognosci possint) de hoc Pescennio vates dixerunt, quod neque vivus neque mortuus in potestatem Severi venturus esset, sed juxta aquas illi pereundum esset: quod quidam dicunt ipsum Severum de mathesi, quam callebat, dixisse. Nec absuit responsis veritas, cum ille inventus sit juxta paludem semivivus.

X. Hic tantæ fuit severitatis, ut, cum milites quosdam in caveo argenteo expeditionis tempore bibere vidisset, jusserit omne argentum submoveri de usu expeditionali, addito eo, ut ligneis vasis uterentur: quod quidem illi odium militare concitavit. Dicebat enim, posse fieri, ut sarcinæ militares in potestatem hostium venirent; ne se barbaræ nationes argento nostro gloriosiores facerent, cum alia minus apta hosticam viderentur ad gloriam. Idem jussit vinum in expeditione neminem bibere, sed aceto universos esse contentos. Idem pistores sequi expeditionem prohibuit, buccellato jubens milites & omnes contentos esse. Idem ob unius gallinacei direptionem, decem commanipulones, qui raptum ab uno commederant, securi percuti jussit; & fecisset, nisi ab omni exercitu prope usque ad metum seditionis esset rogatus: & cum pepercisset, jussit, ut denorum gallinaceorum pretia provinciali redderent decem, qui simul furto convixerant, addito eo, ut tota in expeditione in commanipulatione nemo focum faceret, ne unquam recens coctum cibum sumerent, sed pane ac frigidis

vescerentur, appositis speculatoribus, qui id curarent. Idem jussit, ne in zonis milites ad bellum aureos vel argenteos nummos portarent, sed publice commendarent, recepturi post prœlia, quod dederant: addens, liberis eorum & uxoribus & heredibus certe reddendum, qui venissent, ne ad hostes aliquid prædæ perveniret, si quid forte adversi fortuna fecisset. Sed hæc omnia, ut se habuerat Commodi temporum dissolutio, adversa eidem fuere. Denique etsi nemo fuit, qui suis temporibus dux severior videretur, ad perniciem illi magis ista fuere, quam mortuo, ubi & invidia, & odium deposita erant, talia exempla valuerunt.

XI. Idem in omni expeditione ante omnes militarem cibum sumsit ante papilionem: nec sibi unquam vel contra solem, vel contra imbres quæsivit tecti suffragium, si miles non habuit. Tantum denique belli tempore, ratione militibus demonstrata, sibi & servis suis vel contubernalibus portavit, quantum a militibus ferebatur: cum servos suos oneraret annona, ne illi securi ambularent, & onusti milites, idque ab exercitu cum suspirio videretur. Idem in concione juravit, se, quamdiu in expeditionibus fuisset, essetque adhuc futurus, non aliter esse acturum se, quam militem, Marium ante oculos habentem, & duces tales. nec alias fabulas unquam habuit, nisi de Hannibale, ceterisque talibus. Denique cum Imperatori facto quidam panegyricum recitare vellet, dixit ei, *Scribe laudes Marii, vel Hannibalis, vel alicujus ducis optimi vita functi, & dic, quid ille fecerit, ut eum nos imitemur.*

nam viventes laudare irrisio est, maxime Imperatores, a quibus speratur, qui timentur, qui præstare publice possunt, qui possunt necare, qui proscribere: se autem vivum placere velle, mortuum etiam laudari.

XII. Amavit de Principibus Augustum, Vespasianum, Titum, Trajanum, Pium, Marcum, reliquos *fœneos*, vel *venenatos* vocans: maxime tamen in historiis Marium & Camillum & Quintum Coriolanum dilexit. Interrogatus autem, quid de Scipionibus sentiret, dixisse fertur, felices illos fuisse magis, quam fortes: idque probare domesticam vitam & juventutem, quæ in utroque nimis speciosa domi fuisse apud omnes constat. Quod si rerum potitus fuisset, omnia correcturus fuerat, quæ Severus vel non potuit emendare, vel noluit: & quidem sine crudelitate, immo etiam cum lenitate, sed militari, non remissa, & inepta, atque ridicula. Domus ejus hodie Romæ visitur in campo Jovis, quæ appellatur *Pescenniana;* in qua simulacrum ejus in trichoro constituit, statim post annum ex Thebaico marmore, quod ille ad similitudinem sui factum a rege Thebæorum acceperat. Exstat etiam epigramma Græcum, quod Latine hanc habet sententiam:

Terror Ægyptiaci Niger adstat militis ingens,
Thebaidos socius, aurea secla volens.
Hunc reges, hunc gentes amant, hunc aurea Roma:
Hic Antoninis carus & imperio.
Nigrum nomen habet, nigrum formavimus ipsi,
Ut consentiret forma, metalle, tibi.

Quos quidem versus Severus eradi noluit, cum

hoc ei & Præfecti ſuggererent, & officiorum magiſtri, addens: *Si talis fuit, ſciant omnes, qualem vicerimus: ſi talis non fuit, putent omnes non talem viciſſe: immo ſic ſit, quia fuit talis.* Sequitur nunc, ut de Clodio Albino dicam, qui quaſi ſocius hujus habetur, quod & pariter contra Severum rebellaverunt, & ab eodem victi atque occiſi ſunt. De quo ipſo neque ſatis clara exſtant: quia eadem fortuna illius fuit, quæ Peſcennii, etiamſi vita ſatis diſpar.

JULII CAPITOLINI

CLODIUS ALBINUS

AD

DIOCLETIANUM AUG.

I. UNO eodemque tempore post Pertinacem, qui, auctore Albino, interemtus est, Julianus a Senatu Romæ, Septimius Severus ab exercitu in Illyrico, Pescennius Niger in Oriente, Clodius Albinus in Gallia, Imperatores appellati sunt. Et Clodium quidem Herodianus dicit Severi Cæsarem fuisse. sed cum alter alterum indignaretur imperare, nec Galli ferre possent aut Germaniani exercitus, quod & ipsi suum specialem Principem haberent, undique cuncta turbata sunt. Fuit autem Clodius Albinus familia nobili, Adrumetinus tamen ex Africa. quare sortem illam, qua Severum laudatum in Pescennii vita diximus, ad se trahebat, nolens intelligi *Pessimus Albus;* quod eodem versu continebatur, quo & Severi laus, & approbatio Nigri Pescennii. Sed priusquam vel de vita ejus, vel de morte differam, etiam hoc dicendum est, quod eum nobilem fecit.

II. Nam ad hunc eundem quondam Commodus, cum ſucceſſorem Albino daret, literas dederat, quibus juſſerat, ut Cæſar eſſet. Exemplum indidi. *Imperator Commodus Clodio Albino. Alias ad te publice de ſucceſſore atque honore tuo miſi: ſed hanc familiarem & domeſticam, omnem, ut vides, manu mea ſcriptam epiſtolam dirigo, qua tibi do facultatem, ut, ſi neceſſitas fuerit, ad milites prodeas, & tibi Cæſareum nomen aſſumas. Audio enim, & Septimium Severum & Nonium Murcum male de me apud milites loqui, ut ſibi parent ſtationis Auguſtæ procurationem. Habebis præterea, cum id feceris, dandi ſtipendii uſque ad tres aureos liberam poteſtatem: quin & ſuper hoc ad Procuratores meos literas miſi, quas ipſe ſignatas excipies ſigno Amazoniæ: & cum opus fuerit, rationalibus dabis, ne te non audiant, cum de ærario volueris imperare. Sane ut tibi inſigne aliquod imperialis majeſtatis accedat, habebis utendi coccinei pallii facultatem me præſente, & ad me, & cum mecum fueris, habiturus & purpuram, ſed ſine auro; quia ita & proavus meus Verus, qui puer vita functus eſt, ab Hadriano, qui eum adoptavit, accepit.*

III. His literis acceptis, omnino id, quod jubebat, facere noluit, timens odioſum Commodum propter mores ſuos, quibus rempublicam perdiderat, & ſe dedecoraverat, quandocunque feriendum, ne ipſe pariter occideretur. Exſtat denique illius concio, quæ, cum accepit imperium, & quidem Severi (ut quidam) voluntate firmatum, hujus rei memoriam facit. cujus hoc exemplum eſt: *Invitum me, commilitones, ductum ad imperium etiam illud probat,*

quod Commodum, donantem me Cæsariano nomine, contemsi: sed & vestræ voluntati, & Severi Augusti parendum est; quia credo, sub homine optimo & viro forti posse bene rempublicam regi. Nec negari potest, quod etiam Marius Maximus dicit, hunc animum Severo primum fuisse, ut, si quid ei contingeret, Pescennium Nigrum, & Clodium Albinum sibi substitueret: sed postea & filiis jam majusculis studentem, & Albini amori invidentem, sententiam mutasse, atque illos utrosque bello oppressisse, maxime precibus uxoris adductum. Denique Severus eum Consulem designavit, quod utique nisi de optimo viro non fecisset, homo in legendis magistratibus diligens.

IV. Sed ut ad eum redeam, fuit, ut dixi, Albinus Adrumento oriundus, sed nobilis apud suos, & originem a Romanis familiis trahens, Postumiorum scilicet & Albinorum Cejoniorum. quæ familia hodie quoque, Constantine maxime, nobilissima est, & per te aucta & augenda, quæ per Gallienum & Gordianos plurimum crevit. Hic tamen natus lare modico, patrimonio pertenui, parentibus sanctis, patre Cejonio Postumio, matre Aurelia Messalina, primus suis parentibus fuit; cum exceptus utero, quod contra consuetudinem puerorum, qui nascuntur, & solent rubere, esset candidissimus, *Albinus* est dictus. Quod verum esse, patris epistola ad Ælium Bassianum tunc Proconsulem Africæ data designat, affinem (quantum videtur) eorum ipsorum. Epistola Cejonii Postumii ad Ælium Bassianum: *Filius mihi natus est septimo*

Kalendas Decembres, ita candidus statim toto corpore, ut linteamen, quo exceptus est, vinceret. Quare susceptum eum, Albinorum familiae, quae mihi tecum communis est, dedi, Albini nomine imposito. Fac, ut rempublicam, & te, & nos, ut facis, diligas.

V. Hic ergo omnem pueritiam in Africa transegit, eruditus literis Graecis ac Latinis mediocriter, quod esset animi jam militaris & superbi. Fertur in scholis saepissime cantasse inter puerulos,

Arma amens capio, nec sat rationis in armis,

repetens, *Arma amens capio.*

Huic multa imperii signa, cum esset natus, facta dicuntur. nam & bos albus purpureis ad plenum colorem cornibus natus est, quod mirandum fuit: quae tamen cornua, in templo Apollinis Cumani ab eodem posita jam Tribuno, diu fuisse dicuntur: quod, cum ille sortem de fato suo tolleret, his versibus eidem dicitur esse responsum:

Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Sistet eques: sternet Poenos, Gallumque rebellem.

Et in Gallia quidem eum multas gentes domuisse constat. Ipse autem suspicabatur de Severo sibi praedictum, *Sternet Poenos*, quod Septimius Afer esset. Fuit & aliud signum futuri imperii. Nam cum Caesariana familia hoc speciale habuerit, ut parvuli domus ejus in testudineis alveis lavarentur; nato infantulo testudo ingens patri ejus, munere piscatoris, allata est: quod ille homo literatus omen accipiens, & testudinem libenter accepit, & eam curari jussit, atque infantulo ad excaldationes pueriles dicari, nobilitandum etiam hinc sperans. Cum

rarum esset, aquilas in his locis videri, in quibus natus est Albinus; septima ejus diei hora convivii, quod celebritati pueri deputabatur, cum ei fierent nomina, septem aquilæ parvulæ de nido allatæ sunt, & quasi ad jocum circa cunas pueri constitutæ: nec hoc omen pater abnuit, qui jussit aquilas ali, & diligenter curari. Accessit omen, quod cum pueri ejus familiæ russulis fasciolis illigarentur, quod forte lotæ atque udæ essent russulæ fasciolæ, quas mater prægnans paraverat, purpurea matris illigatus est fascia: unde illi joco nutricis etiam *Porphyrii* nomen inditum est. Hæc atque alia signa imperii futuri fuere: quæ qui volet nosse, Ælium Cordum legat, qui frivola super hujusmodi ominibus cuncta persequitur.

VI. Adolescens igitur statim se ad militiam contulit, atque Antoninis per Lollium Serenum, & Bæbium Mæcianum, & Cejonium Postumianum suos affines innotuit. Egit Tribunus equites Dalmatas: egit & legionem Quartanorum & Primanorum: Bithynicos exercitus eo tempore, quo Avidius rebellabat, fideliter tenuit. Deinde per Commodum ad Gallias translatus, in qua, fusis Frisiis Transrhenanis, celebre nomen suum & apud Romanos, & apud Barbaros fecit. Quibus rebus accensus Commodus, Cæsarianum ei nomen obtulit, & dandi stipendii facultatem, & pallii coccini utendi. Quibus omnibus ille prudenter abstinuit, dicens, *Commodum quærere, qui aut cum eo perirent, aut quos cum causa, ipse posset occidere.* Quæsturæ gratia illi facta est: qua concessa, Ædilis non amplius quam decem

diebus fuit, quod ad exercitum festinanter mitteretur. Deinde Præturam egit sub Commodo famosissimam. Nam ejusdem ludis Commodus & in foro, & in theatro pugnas exhibuisse perhibetur. Consul a Severo declaratus est eo tempore, quo Albinum sibi cum Pescennio paraverat subrogare.

VII. Ad imperium venit natu jam grandior, & major Pescennio Nigro, ut Severus ipse in vita sua testatur. Sed victo Pescennio, cum & filiis suis imperium servare cuperet, & voluntatem Senatus majorem circa Clodium Albinum videret, quod esset vir antiquæ familiæ, literas ad eum per quosdam summi honoris ac summæ affectionis misit, quibus hortabatur, ut, quoniam occisus esset Pescennius Niger, ipse cum eo fideliter rempublicam regeret. Quarum exemplum hoc esse Cordus ostendit: *Imperator Severus Augustus Clodio Albino Cæsari, fratri amantissimo & desideratissimo, salutem. Victo Pescennio, literas Romam dedimus, quas Senatus tui amantissimus libenter accepit. Te quæso, ut eo animo rempublicam regas, quo dilectus es frater animi mei, frater imperii. Bassianus & Geta te salutant. Julia nostra & te, & sororem salutat. Infantulo tuo Pescennio Prineo munera digna suo loco tuoque mittemus. Tu velim exercitus reipublicæ ac nobis retentes, mi unanime, mi carissime, mi amantissime.*

VIII. Et has quidem literas missis stipatoribus fidelissimis dedit, quibus præcepit, ut epistolam publice darent, postea vero dicerent, se velle pleraque occulte suggerere, quæ ad res bellicas pertinerent, & ad secreta castrorum atque aulicam fi-

dem: ubi vero in secretum venissent, quasi mandata dicturi, quinque validissimi eum interimerent gladiolis intra vestem latentibus. Nec illorum quidem fides defuit. Nam cum ad Albinum venissent, & epistolam dedissent, qua lecta, cum dicerent quædam secretius suggerenda, & locum semotum ab omnibus arbitris postularent, & cum omnino neminem paterentur ad porticum longissimam cum Albino progredi, ea specie, ne mandata proderentur, Albinus intellexit insidias. Denique indulgens suspicionibus, eos tormentis dedit. qui diu primo pernegarunt, sed postea victi necessitate, confessi sunt ea, quæ Severus iisdem præceperat. Tunc jam proditis rebus, & apertis insidiis, ea, quæ suspicabatur, Albinus clara esse intelligens, exercitu ingenti collecto, contra Severum atque ejus duces venit.

IX. Et primo quidem conflictu habito contra duces Severi, potior fuit: post autem Severus ipse, cum id egisset apud Senatum, ut hostis judicaretur Albinus, contra eum profectus, acerrime fortissimeque pugnavit in Gallia, non sine varietate fortunæ. Denique cum sollicitus augures consuleret, responsum illi est, ut dicit Marius Maximus, venturum quidem in potestatem ejus Albinum, sed non vivum nec mortuum: quod & factum est. Nam cum ultimum prœlium commissum esset, innumeris suorum cæsis, plurimis fugatis, multis etiam deditis, Albinus fugit: &, ut multi dicunt, se ipse percussit; ut alii, a servo suo percussus, semivivus ad Severum deductus est. Unde confirmatum est augurium, quod fuerat ante prædictum. Multi præ-

terea dicunt, a militibus, cujus nece a Severo gratiam requirebant. Fuit Albino unus, ut aliqui dicunt, filius: Maximus dicit duos. quibus primum veniam dedit, postea vero eos cum matre percussit, & in profluentem abjici jussit. Caput ejus excisum pilo circumtulit, Romamque misit, literis ad Senatum datis, quibus insultabat, quod Albinum tantopere dilexissent, ut ejus affines & fratrem præcipue ingenti honore cumularent. Jacuisse ante prætorium Severi Albini corpus per dies plurimos dicitur usque ad fœtorem, laniatumque a canibus in profluentem abjectum esse.

X. De moribus ejus varia dicuntur. Et Severus quidem ipse hæc de eodem loquitur, ut eum dicat turpem, malitiosum, improbum, inhonestum, cupidum, luxuriosum. sed hæc belli tempore, vel post bellum, quando ei jam velut de hoste credi non poterat: cum & ipse ad eum quasi ad amicissimum frequentes miserit literas, & multi de Albino bene senserint, & Severus ipse *Cæsarem* suum eundem appellari voluerit, & cum de successore cogitaret, hunc primum habuerit ante oculos. Exstant præterea Marci epistolæ de hoc eodem, quæ testimonium & virtutum ejus ferant & morum: quarum unam inserere ad Præfectos datam super ejus nomine, absurdum non fuit. *Marcus Aurelius Antoninus Præfectis suis salutem. Albino ex familia Cejoniorum, Afro quidem homini, sed non multa ex Afris habenti, Plautilli genero, duas cohortes alares regendas dedi. Est homo exercitatus, vita tristis, gravis moribus. puto eum rebus castrensibus profuturum: certe*

obfuturum non esse, satis novi. Huic salarium duplex decrevi, vestem militarem simplicem, sed loci sui stipendium quadruplum. Hunc vos adhortamini, ut se reipublicæ ostentet, habiturus præmium, quod merebitur. Est & alia epistola, qua idem Marcus Avidii Cassii temporibus de hoc eodem scripsit, cujus exemplum hoc est: *Laudanda est Albini constantia, qui graviter deficientes exercitus tenuit, cum ad Avidium Cassium confugerent. & nisi hic fuisset, omnes defecissent. Habemus igitur virum dignum consulatu, quem sufficiam in locum Cassii Papirii, qui mihi exanimis prope jam nuntiatus est. quod interim a te publicari nolo, ne aut ad ipsum Papirium, aut ad ejus affectus perveniat, nosque videamur in locum viventis Consulis subrogasse.*

XI. Istæ igitur epistolæ testantur, Albinum virum utilem fuisse. Indicat & illud præcipue, quod ad eas civitates instaurandas, quas Niger attriverat, pecuniam misit, quo facilius sibi earum accolas conciliaret. Gulosum eum Cordus, qui talia persequitur in suis voluminibus, fuisse dicit; & ita quidem, ut pomorum tantum hauserit, quantum ratio humana non patitur. nam & quingentas ficus passarias, quas Græci *callistruthias* vocant, jejunum comedisse dicit, & centum persica Campana, & melones Ostienses decem, & uvarum Lavicanarum pondo viginti, & ficedulas centum, & ostrea quadringenta. Vini sane parcum fuisse dicit: quod Severus negat, qui eum asserit ebrium etiam in bello fuisse. Cum suis etiam nunquam cœnavit, vel propter vinolentiam, ut dicit Severus, vel propter morum acrimoniam. Uxori odiosissimus fuit, servis

injuſtus, atrox circa militem. Nam ſæpe & ordinarios Centuriones, ubi cauſæ qualitas non poſtulabat, in crucem ſuſtulit. Verberavit certe virgis ſæpiſſime: neque unquam delictis pepercit. In veſtitu nitidiſſimus fuit, in convivio ſordidiſſimus, & ſoli ſtudens copiæ; mulierarius inter primos amatores, averſæ Veneris ſemper ignarus, & talium perſecutor; agricolandi peritiſſimus, ita ut etiam Georgica ſcripſerit. Mileſias nonnulli ejuſdem eſſe dicunt, quarum fama non ignobilis habetur, quamvis mediocriter ſcriptæ ſint.

XII. A Senatu tantum amatus eſt, quantum nemo Principum, in odium ſpeciatim Severi, quem vehementer ob crudelitatem oderant Senatores. Denique victo eo plurimi Senatores a Severo interfecti ſunt, qui ejus partium vel vere fuerant, vel eſſe videbantur. Denique cum apud Lugdunum eundem interfeciſſet, ſtatim literas inquiri juſſit, ita ut inveniret, vel ad quos ipſe ſcripſiſſet, vel qui ad eum reſcripſiſſent: omneſque illos, quorum epiſtolas reperit, hoſtes judicari a Senatu fecit: nec his pepercit, ſed & ipſos interemit, & bona eorum proſcripſit, atque in ærarium publicum retulit. Exſtat epiſtola Severi, quæ oſtendit animum ſuum, miſſa ad Senatum, cujus hoc exemplum eſt: *Nihil mihi gravius poteſt evenire, Patres Conſcripti, quam ut veſtrum judicium Albinus haberet potius, quam Severus. Ego frumenta reipublicæ detuli, ego multa bella pro republica geſſi, ego populo Romano tantum olei detuli, quantum rerum natura vix habuit. Ego, interfecto Peſcennio Nigro, vos a malis tyrannicis li-*

beravi. Magnam sane mihi reddidistis vicem, magnam gratiam. Unum ex Afri:, & quidem Adrumetinis, fingentem, quod de Cejoniorum stemmate sanguinem duceret, usque adeo extulistis, ut eum Principem habere velitis, me Principe, salvis liberis meis. Defuitne quæso tanto Senatui, quem amare deberetis, qui vos amaret? Hujus fratrem honoribus extulistis, ab hoc Consulatus, ab hoc Præturas, ab hoc speratis cujusvis magistratus insignia. Non eam gratiam mihi redditis, quam majores vestri contra Pisonianam factionem, quam item pro Trajano, quam nuper contra Avidium Cassium præstiterunt: fictum illum, & ad omnia mendaciorum genera paratum, qui nobilitatem quoque mentitus est, mihi præposuistis. Quin etiam audiendus in Senatu fuit Statilius Corfulenus, qui honores Albino & ejus fratri decernendos ducebat: cui hoc superfuit, ut de me ille decerneret homo nobilis ad triumphum. Major fuit dolor, quod illum pro literato laudandum plerique duxistis, cum ille næniis quibusdam anilibus occupatus inter Milesias Punicas Apuleji sui, & ludicra literaria consenesceret. Hinc apparet, quanta severitate factionem vel Pescennianam, vel Clodianam vindicaverit. quæ quidem omnia in vita ejus posita sunt: quæ qui diligentius scire velit, legat Marium Maximum, de Latinis scriptoribus; de Græcis, Herodianum, qui ad fidem pleraque dixerunt.

XIII. Fuit statura procerus, capillo renodi & crispo, fronte lata, & candore mirabili: &, ut plerique putant, ex eo nomen accepit: voce muliebri, & prope ad eunuchorum sonum, motu facili, iracundia gravi, furore tristissimo: in luxuria va-

rius; nam sæpe appetens vini, frequenter abstinens. Armorum strenuus, prorsus ut non male sui temporis Catilina diceretur. Non ab re esse credimus, causas ostendere, quibus amorem Senatus Clodius Albinus meruit. Cum Britannicos exercitus regeret jussu Commodi, atque illum interemtum adhuc falso comperisset, cum sibi ab ipso Commodo Cæsarianum nomen esset delatum, processit ad milites, & hac concione usus est: *Si Senatus populi Romani suum illud vetus haberet imperium, nec in unius potestate res tanta consisteret, non ad Vitellios, neque ad Nerones, neque ad Domitianos publica fata venissent: in imperio consulari nostræ illæ gentes Ceioniorum, Albinorum, Postumiorum: de quibus patres vestri, qui & ipsi ab avis suis audierant, multa didicerunt. Et certe Africam Romano imperio Senatus adjunxit: Galliam Senatus subegit, & Hispanias: Orientalibus populis Senatus dedit leges: Parthos tentavit Senatus, & subegisset, nisi tam avarum Principem Romano exercitui fortuna reipublicæ tunc dedisset. Britannias Cæsar subegit, certe Senator, nondum tamen Dictator. Hic ipse Commodus quanto melior fuisset, si timuisset Senatum? Et usque ad Neronem quidem Senatus auctoritas valuit, qui sordidum & impurum Principem damnare non timuit, cum sententiæ in eum dictæ sunt, qui vitæ necisque potestatem atque imperium tunc tenebat. Quare, commilitones, ego Cæsareum nomen, quod mihi Commodus detulit, nolo. Dii faxint, ut ne alii quidem velint. Senatus imperet, provincias dividat: Senatus nos Consules faciat. & quid dico Senatus? vos ipsi, & patres vestri: eritis enim ipsi Senatores.*

XIV. Hæc concio, vivo adhuc Commodo, Romam delata est. quæ Commodum in Albinum exasperavit: statimque successorem misit Junium Severum, unum ex contubernalibus suis. Senatui autem tantum placuit, ut miris acclamationibus absentem eum ornaret, & vivo Commodo, & deinceps interemto; ita ut nonnulli etiam Pertinaci auctores fuerint, ut eum sibi socium adscisceret; apud Julianum, de occidendo Pertinace, ipsius plurimum auctoritas valuerit. Ut autem hoc verum intelligatur, epistolam Commodi ad Præfectos prætorii suos datam inserui, qua de occidendo Albino significavit suam mentem. *Aurelius Commodus Severus Præfectis salutem. Audisse vos credo, primum fictum esse, quod ego meorum consilio interfectus essem: deinde concionem Clodii Albini apud milites meos habitam, qui se multum Senatui commendat, idque, quantum videmus, non frustra. Nam qui Principem unum in republica negat esse debere, quique asserit a Senatu oportere totam rempublicam regi, is per Senatum sibi petit imperium. Cavete igitur diligentissime: jam enim hominem scitis, vobis, militibus, populoque vitandum.* Has literas cùm Pertinax invenisset, in Albini odium publicavit. quare Albinus occidendi Pertinacis Juliano auctor fuit.

ÆLII SPARTIANI

ANTONINUS

CARACALLUS.

I. Ex duobus liberis, quos Septimius Severus reliquit, Getam & Bassianum, quorum unum exercitus, alterum pater dixit, Geta hostis est judicatus; Bassianum autem obtinuisse imperium constat: de cujus majoribus frustra putamus iterandum, cum omnia in Severi vita satis dicta sint. Hujus igitur pueritia blanda, ingeniosa, parentibus affabilis, amicis parentum jucunda, populo accepta, grata Senatui, ipsi etiam ad amorem conciliandum salutaris fuit. Non ille in literis tardus, non in benevolentiis segnis, non tenax in largitate, non lentus in clementia, sed sub parentibus, visus. Denique, si quando feris objectos damnatos vidit, flevit, aut oculos avertit: quod populo plusquam amabile fuit. Septennis puer, cum collusorem suum puerum, ob Judaicam religionem gravius verbera-

tum audiſſet, neque patrem ſuum, neque patrem pueri, vel auctores verberum, diu reſpexit. Antiochenſibus & Byzantiis interventu ſuo jura vetuſta reſtituit: quibus iratus fuit Severus, quod Nigrum juverant. Plautiani odium, crudelitatis cauſa concepit. Quæ a parentibus gratia ſigillariorum acceperat, ea vel clientibus, vel magiſtris ſponte donavit. Sed hæc puer.

II. Egreſſus vero pueritiam, ſeu patris monitis, ſeu calliditate ingenii, ſive quod ſe Alexandro Magno Macedoni æquandum putabat, reſtrictior, gravior, vultu etiam truculentior factus eſt, prorſus ut eum, quem puerum ſcierant, multi eſſe non crederent. Alexandrum Magnum ejuſque geſta in ore ſemper habuit. Tiberium & Sullam in conventu plerumque laudavit. Patre ſuperbior fuit: fratrem magna ejus humilitate deſpexit. Poſt patris mortem in caſtra prætoria pergens, apud milites conqueſtus eſt, circumveniri ſe fratris inſidiis: atque ita fratrem in Palatio fecit occidi. ejus corpus ſtatim cremari præcepit. Dixit præterea in caſtris, fratrem ſibi venenum paraſſe, matri eum irreverentem fuiſſe: egitque publice iis gratias, qui eum occiderunt. Addidit denique iis, qui fideliores erga ſe fuerant, ſtipendium. Pars militum apud Albam, Getam occiſum ægerrime accepit, dicentibus cunctis, duobus ſe fidem promiſiſſe liberis Severi, duobus ſervare debere. clauſiſque portis diu Imperator non admiſſus, niſi delinitis animis, non ſolum querelis de Geta & criminationibus editis, ſed enormitate ſtipendii militibus (ut ſolet) placatis: atque

inde Romam rediit. Tunc sub veste Senatoria loricam habens, cum armatis militibus curiam ingressus est. Hos in medio inter subsellia duplici ordine collocavit, & sic verba fecit. Questus est de fratris insidiis involute & incondite, ad illius accusationem, sui vero excusationem: quod quidem nec Senatus libenter accepit, cum ille dixisset, fratri se omnia permisisse, fratrem ab insidiis liberasse, & illum tamen sibi gravissimas insidias fecisse, nec vicem amori reddidisse fraterno.

III. Post hoc relegatis deportatisque reditum in patriam restituit: inde ad prætorianos processit, & in castris mansit. Altera die Capitolium petiit, & eos, quos occidere parabat, affabiliter est allocutus, innitensque Papiniano & Ciloni, ad Palatium rediit. Cum flentem matrem Getæ vidisset, aliasque mulieres, post necem fratris, mulieres occidere conatus est: sed ob hoc retentus, ne augeretur fratris occisi crudelitas. Lætum ad mortem coegit, misso a se veneno: ipse enim inter suasores Getæ mortis primus fuerat, qui & primus interemtus est. Ipse mortem ejus sæpissime flevit. Multos, qui cædis ejus conscii fuerant, interemit, eumque & imaginem ejus honoravit. Post hoc fratrem patruelem Afrum, cui pridie partes de cœna miserat, jussit occidi. qui cum se præcipitasset percussorum timore, & ad uxorem crure fracto erepsisset, tamen per ludibrium a percussoribus deprehensus est, & occisus. Occidit etiam Pompejanum, Marci nepotem, ex filia natum & ex Pompejano, cui nupta fuerat Lucilla post mortem Veri Impe-

ratoris; quem & Consulem bis fecerat, & omnibus bellis præposuerat, quæ gravissima tunc fuerunt; & ita quidem, ut videretur a latronibus interemtus.

IV. Deinde in conspectu ejus Papinianus securi percussus est, & a militibus occisus: quo facto percussori dixit, *Gladio te exsequi oportuit meum jussum*. Occisus est etiam ejus jussu Petronius ante templum Divi Pii, tractaque sunt eorum per plateam cadavera, sine aliqua humanitatis reverentia. Filium autem Papiniani, qui ante triduum Quæstor opulentum munus ediderat, interemit. Iisdem diebus occisi sunt innumeri, qui fratris ejus partibus faverant. Occisi etiam liberti, qui Getæ administraverant. Cædes deinde in omnibus locis & in balneis factæ. Occisique nonnulli etiam cœnantes: inter quos etiam Sammonicus Serenus, cujus libri plurimi ad doctrinam exstant. In summum discrimen etiam Cilo iterum Præfectus & Consul venit, ob hoc, quod concordiam inter fratres suaserat. Et cum idem Cilo sublata veste senatoria, nudis pedibus, ab urbanicianis raptus esset, Antoninus seditionem compressit. Multas præterea postea cædes in Urbe fecit, passim raptis a militibus nonnullis hominibus, & occisis, quasi seditionem vindicans. Helvium Pertinacem, suffectum Consulem, ob hoc solum, quod filius esset Imperatoris, occidit. Neque cessavit unquam sub diversis occasionibus eos interficere, qui fratris amici fuissent. Sæpe in Senatum, sæpe in populum superbe invectus est, aut edictis propositis, aut orationibus editis, Sullam se etiam ostendens futurum.

V. His gestis Galliam petiit: atque ut primum in eam venit, Narbonensem Proconsulem occidit. Cunctis deinde turbatis, qui in Gallia res gerebant, odium tyrannicum meruit, quamvis aliquando fingeret se benignum, cum esset natura truculentus. Et cum multa contra homines & contra jura civitatum fecisset, morbo implicitus graviter laboravit. Circa eos, qui eum curabant, crudelissimus fuit. Deinde ad Orientem profectionem parans, omisso itinere in Dacia resedit. Circa Rhætiam non paucos Barbaros interemit, militesque suos quasi Sullæ milites & cohortatus est, & donavit. Deorum sane se nominibus appellari vetuit, quod Commodus fecerat; cum illi eum, quod leonem aliasque feras occidisset, Herculem dicerent. Et cum Germanos subegisset, *Germanicum* se appellavit, vel joco, vel serio, ut erat stultus & demens; asserens, si Lucanos vicisset, *Lucanicum* se appellandum. Damnati sunt eo tempore, qui urinam in eo loco fecerunt, in quo statuæ, aut imagines erant Principis: & qui coronas imaginibus ejus detraxerant, ut alias ponerent. Damnati sunt & qui remedia quartanis tertianisque collo annexa gestarent. Per Thracias cum Præfecto prætorii iter fecit. Inde cum in Asiam trajiceret, naufragii periculum adiit, antenna fracta, ita ut in scapham cum protectoribus descenderet. unde in triremem a Præfecto classis receptus, evasit. Excepit apros frequenter, contra leonem etiam stetit: quo etiam missis ad amicos literis gloriatus est, seque ad Herculis virtutem accessisse jactavit.

VI. Post hoc ad bellum Armeniacum Parthicumque conversus, ducem bellicum, qui suis competebat moribus, fecit. Inde Alexandriam petiit: in gymnasium populum convocavit, eumque objurgavit: legi etiam validos ad militiam præcepit. Eos autem, quos legerat, occidit, exemplo Ptolemæi Evergetis, qui octavus hoc nomine appellatus est. Dato præterea signo militibus, ut hospites suos occiderent, magnam cædem Alexandriæ fecit. Dehinc per Cadusios & Babylonios ingressus, tumultuarie cum Parthorum satrapis manum contulit, feris etiam bestiis in hostes immissis. Datis ad Senatum, quasi post victoriam, literis, Parthicus appellatus est: nam Germanici nomen patre vivo fuerat consecutus. Deinde cum iterum vellet Parthis bellum inferre, atque hibernare Edessæ, atque inde Carras Luni Dei gratia venisset, die natalis sui, octavo Idus Aprilis, ipsis Megalensibus, cum ad requisita naturæ discessisset, insidiis a Macrino Præfecto prætorii positis, qui post eum invasit imperium, interemtus est. Conscii cædis fuerunt Nemesianus, & frater ejus Apollinaris, Retianusque, qui Præfectus legionis secundæ Parthicæ militabat, & qui equitibus extraordinariis præerat, non ignorantibus Marcio Agrippa, qui classi præerat, & præterea plerisque officialium, impulsu Martialis.

VII. Occisus est autem in medio itinere inter Carras & Edessam, cum levandæ vesicæ gratia ex equo descendisset, atque inter protectores suos, conjuratos cædis, ageret. Denique cum illum in equum strator ejus levaret, pugione latus ejus con-

fodit: conclamatumque ab omnibus eſt, id Martialem feciſſe. Et quoniam Dei Luni fecimus mentionem, ſciendum, doctiſſimis quibuſque id memoriæ traditum, atque ita nunc quoque a Carrenis præcipue haberi, ut, qui Lunam femineo nomine ac ſexu putaverit nuncupandam, is addictus mulieribus ſemper inſerviat: at vero qui marem Deum eſſe crediderit, is dominetur uxori, neque ullas muliebres patiatur inſidias. Unde, quamvis Græci vel Ægyptii eo genere, quo feminam hominem; etiam Lunam Deam dicant, myſtice tamen Deum dicunt.

VIII. Scio de Papiniani nece multos ita in literas retuliſſe, ut cædis non ſciverint cauſam, aliis alia referentibus: ſed ego malui veritatem opinionum edere, quam de tanti viri cæde reticere. Papinianum amiciſſimum fuiſſe Imperatori Severo, &, ut aliqui loquuntur, affinem etiam per ſecundam uxorem, memoriæ traditur: & huic præcipue utrumque filium a Severo commendatum, eumque cum Severo profeſſum ſub Scævola, & Severo in advocatione fiſci ſucceſſiſſe, atque ad hoc concordiam fratrum Antoninorum foviſſe: egiſſe quin etiam, ne occideretur, cum jam de inſidiis ejus Baſſianus quereretur: atque ideo una cum iis, qui fautores fuerant Getæ, a militibus, non ſolum permittente, verum etiam ſuadente Antonino, occiſum. Multi dicunt, Baſſianum, occiſo fratre, illi mandaſſe, ut & in Senatu per ſe & apud populum facinus dilueret: illum autem reſpondiſſe, *Non tam facile parricidium excuſari poſſe, quam fieri.* Eſt etiam hæc fabella, quod dictare noluerit orationem, qua invehendum

erat in fratrem, ut causa ejus melior fieret, qui occiderat: illum autem negantem respondisse, *Aliud est parricidium, accusare innocentem occisum.* Sed hoc omnino non convenit: nam neque Præfectus poterat dictare orationem: & constat, eum quasi fautorem Getæ occisum. Et fertur quidem, Papinianum, cum raptus a militibus ad Palatium traheretur occidendus, prædivinasse, dicentem, *Stultissimum fore, qui in suum subrogaretur locum, nisi appetitam crudeliter Præfecturam vindicaret.* Quod factum est: nam Macrinus Antoninum occidit, ut supra exposuimus: qui cum filio factus in castris Imperator, filium suum, qui *Diadumenus* vocabatur, *Antoninum* vocavit, idcirco quod a prætorianis multum Antoninus desideratus est.

IX. Vixit autem Bassianus annis quadraginta tribus. Imperavit annis sex. Publico funere elatus est. Filium reliquit, qui postea & ipse *Marcus Antoninus Heliogabalus* est dictus: ita enim nomen Antoninorum inoleverat, ut velli ex animis hominum non posset, quod omnium pectora, velut Augusti nomen, obsederat. Fuit male moratus, & patre duro crudelior. Avidus cibi, vini etiam appetens, suis odiosus, &, præter milites prætorianos, omnibus castris exosus: prorsus nihil inter fratres simile. Opera Romæ reliquit, thermas nominis sui eximias: quarum cellam solearem architecti negant posse ulla imitatione, qua facta est, fieri. nam & ex ære vel cupro cancelli superpositi esse dicuntur, quibus cameratio tota concredita est: & tantum est spatium, ut id ipsum fieri negent potuisse docti

mechanici. Reliquit & porticum patris nomine, quæ gesta illius contineret, & triumphos, & bella. Ipse *Caracalli* nomen accepit a vestimento, quod populo dederat, demisso usque ad talos, quod ante non fuerat: unde hodieque Antoninianæ dicuntur caracallæ hujusmodi, in usu maxime Romanæ plebis frequentatæ. Idem viam novam munivit, quæ est sub ejus thermis, Antoninianis scilicet, qua pulchrius inter Romanas plateas non facile quidquam invenias. Sacra Isidis Romam deportavit, & templa ubique magnifica eidem Deæ fecit. Sacra etiam majore reverentia celebravit, quam ante celebrabantur. In quo quidem mihi mirum videtur, quemadmodum sacra Isidis primum per hunc Romam venisse dicantur; cum Antoninus Commodus ita ea celebraverit, ut & Anubin portaret, & pausas ederet: nisi si forte iste addidit celebritati, non eam primus invexit. Corpus ejus Antoninorum sepulcro illatum est, ut ea sedes reliquias ejus acciperet, quæ nomen addiderat.

X. Interest scire, quemadmodum novercam suam Juliam uxorem duxisse dicatur. Quæ cum esset pulcherrima, & quasi per negligentiam se maxima corporis parte nudasset, dixissetque Antoninus, *Vellem, si liceret:* respondisse fertur, *Si libet, licet. An nescis, te Imperatorem esse, & leges dare, non accipere?* Quo audito, furor inconditus ad effectum criminis roboratus est, nuptiasque eas celebravit, quas, si sciret se leges dare, vere solus prohibere debuisset. Matrem enim (non alio dicenda erat nomine) duxit uxorem, ad parricidium junxit incestum: siqui-

dem eam matrimonio sociavit, cujus filium nuper occiderat. Non ab re est, diasyrticum quiddam in eum dictum addere. nam cum *Germanici*, & *Parthici*, & *Arabici*, & *Alemannici* nomen adscriberet, (nam Alemannorum gentem devicerat) Helvius Pertinax, filius Pertinacis, dicitur joco dixisse, *Adde, si placet, etiam Geticus Maximus*, quod Getam occiderat fratrem, & Gothi *Getæ* dicerentur; quos ille, dum ad Orientem transiit, tumultuariis prœliis devicerat.

XI. Occidendi Getæ multa prodigia exstiterunt, ut in vita ejus exponemus. Nam quamvis prior ille e vita excesserit, nos tamen ordinem secuti sumus, ut, qui & prior natus est, & prior imperare cœperat, prior scriberetur. Eo sane tempore, quo ab exercitu appellatus est Augustus vivo patre, quod ille pedibus æger gubernare non posse videretur imperium, contusis animis militum & Tribunorum, Severus dicitur animo volutasse, ut & hunc occideret, nisi repugnassent Præfecti ejus, graves viri. Aliqui contra dicunt, Præfectos voluisse id fieri, sed Septimium noluisse, ne & severitas illius crudelitatis nomine inquinaretur: & cum auctores criminis milites fuerint, adolescens stultæ temeritatis pœnas lueret tam gravis supplicii titulo, ut a patre videretur occisus. Hic tamen omnium durissimus, &, ut uno complectamur verbo, parricida, & incestus, patris & matris & fratris inimicus, a Macrino, qui eum occiderat, timore militum, ac maxime prætorianorum, inter Deos relatus est. habet templum, habet Salios, habet sodales Antoninia-

nos, qui Faustinæ templum & divale nomen eripuit: certe templum, quod ei sub Tauri radicibus fundaverat olim maritus Antoninus, in quo postea filius hujus Bassiani Heliogabalus Antoninus sibi, vel Jovi Syrio, vel Soli (incertum enim id est) templum fecit.

ÆLII SPARTIANI

ANTONINUS GETA

AD

CONSTANTINUM AUG.

I. Scio, Constantine Auguste, & multos, & clementiam tuam quæstionem movere posse, cur etiam Geta Antoninus a me tradatur. de cujus priusquam vel vita, vel nece dicam, disseram, cur & ipsi *Antonini* a Severo patre sit nomen appositum. Neque enim multa in ejus vita dici possunt, qui prius rebus humanis exemtus est, quam cum fratre teneret imperium. Septimius Severus quodam tempore cum consuluisset ac petiisset, ut sibi indicaretur, quo esset successore moriturus, in somnis vidit Antoninum sibi successurum: quare statim ad milites processit, & Bassianum, filium majorem natu, *Marcum Aurelium Antoninum* appellavit. Quod cum fecisset, paterna cogitatione, vel, ut quidam dicunt, a Julia uxore commonitus, quæ gnara erat somnii, quod minori filio hoc facto ipse interclusisset adi-

tum imperandi, etiam Getam minorem filium, *Antoninum* vocari justit. Itaque semper ab eo in epistolis familiaribus dictus est Antoninus; cum, si forte abesset, scriberet, *Salutate Antoninos filios & successores meos.* Sed nihil valuit patris matrisve cautio: nam solus ille successit, qui primus Antonini nomen accepit. Et hæc de Antonini nomine.

II. *Geta* autem dictus est, vel a patrui nomine, vel avi paterni: de cujus vita & moribus in vita Severi Marius Maximus primo septenario satis copiose retulit. Fuit autem Antoninus Geta etiam ob hoc ita dictus, quod in animo habuit Severus, ut omnes deinceps Principes, quemadmodum *Augusti*, ita etiam *Antonini* dicerentur: atque amore Marci, quem fuisse vel fratrem suum dicebat, & cujus philosophiam literarumque institutionem semper imitatus est. Dicunt aliqui, non in Marci honorem tantum Antonini nomini delatum, cum id Marcus adoptivum habuerit, sed in ejus, qui Pius cognominatus est, Hadriani scilicet successoris: & quidem ob hoc, quod Severum ille ad fisci advocationem delegerat ex formulario forensi, cum ad tantos processus ei patuisset dati ab Antonino primi gradus vel honoris auspicium: simul quod nemo ei videretur felicior Imperator ad commodandum nomen, eo Principe, cujus proprium nomen jam per quatuor Principes cucurrisset. De hoc eodem Severus, gnarus genituræ illius, cujus, ut plerique Afrorum, peritissimus fuit, dixisse fertur, *Mirum mihi videtur, Juvenalis amantissime, Geta noster Divus futurus, cujus nihil imperiale in genitura vi-*

deo. erat enim Juvenalis Præfectus ejus prætorio. Nec eum fefellit. nam Baſſianus, cum eum occidiſſet, ac vereretur tyrannicam ex parricidio notam, audiretque, poſſe mitigari facinus, ſi Divum fratrem appellaret, dixiſſe fertur, *Sit Divus, dum non ſit vivus.* Denique eum inter Divos retulit, atque ideo utcunque rediit cum fama in gratiam parricida.

III. Natus eſt Geta, Severo & Vitellio Conſulibus, Mediolani, etſi aliter alii prodiderunt, ſexto Kalendas Junias, ex Julia, quam idcirco Severus uxorem duxerat, quod eam in genitura habere compererat, ut regis uxor eſſet, iſque privatus, ſed jam optimi in republica loci. Statim ut natus eſt, nuntiatum eſt, ovum gallinam in aula peperiſſe purpureum. Quod cum allatum Baſſianus frater ejus accepiſſet, & quaſi parvulus ploſum ad terram fregiſſet, Julia dixiſſe fertur joco, *Maledicte parricida, fratrem tuum occidiſti.* Idque joco dictum, Severus altius quam quiſquam præſentium accepit: a circumſtantibus autem poſtea, velut divinitus effuſum, approbatum eſt. Fuit etiam aliud omen. nam cum in villa cujuſdam Antonini, plebei hominis, agnus natus eſſet, qui vellus in fronte purpureum haberet, eadem die atque hora, qua Geta natus eſt, audiſſetque ille ab haruſpice, poſt Severum, Antoninum imperaturum, ac de ſe ille auguraretur, ſed tamen tale fati timeret indicium, ferro eum adegit: quod & ipſum ſigno fuit, Getam ab Antonino interimendum, ut poſtea ſatis claruit. Fuit etiam aliud omen ingens poſtea, ut exitus docuit hujus facinoris, quod evenit. Nam cum infan-

tis Getæ natalem Severus commendare vellet, hostiam popa nomine Antoninus percussit: quod tunc nec quæsitum, nec animadversum, post vero intellectum est.

IV. Fuit adolescens moribus asperis, sed non impiis, a natura decorus, tractator, gulosus, cupidus ciborum & vini varie conditi. Hujus illud pueri fertur insigne, quod cum vellet partium diversarum viros Severus occidere, & inter suos diceret, *Hostes vobis eripio;* consentiretque adeo usque Bassianus, ut eorum etiam liberos, si sibi consuleret, diceret occidendos: Geta interrogasse fertur, quantus esset interficiendorum numerus: cumque dixisset pater, ille interrogavit, *Isti habent parentes, habent propinquos?* cum responsum esset, habere complures: *Ergo in civitate*, ait, *plures erunt tristes, quam læti, quod vicimus.* Et obtinuisset ejus sententia, nisi Plautianus Præfectus vel Juvenalis institissent spe proscriptionum, ex quibus ditati sunt. His accedebat Bassiani fratris nimia crudelitas: qui cum contenderet, & diceret quasi joco, quasi serio, omnes cum liberis occidendos partium diversarum, Geta ei dixisse dicitur, *Tu, qui nulli parcis, potes etiam fratrem occidere.* quod dictum ejus tunc nihil, post vero præsagio fuit.

V. Fuit in literis assequendis & tenax veterum scriptorum, & paternarum etiam sententiarum memor, fratri semper invisus, matri amabilior, quam frater, subbalbe, tamen canorus. Vestitus nitidi cupidissimus, ita ut patri doleret: si quid acciperet a præsentibus, id ad suum contulit cultum, neque

quidquam cuipiam dedit. Poſt Parthicum bellum pater cum ingenti gloria floreret, Baſſiano participe imperii appellato, Geta quoque Cæſaris & Antonini, ut quidam dicunt, nomen accepit. Familiare illi fuit has quæſtiones Grammaticis proponere, ut dicerent, ſingula animalia quomodo vocem emitterent, velut, *Agni balant, porcelli grunniunt, palumbes minurriunt, urſi ſæviunt, leones rugiunt, leopardi rictant, elephanti barriunt, ranæ coaxant, equi hinniunt, aſini rudunt, tauri mugiunt*, eaſque de veteribus approbare. Sereni Sammonici libros familiariſſimos habuit, quos ille ad Antoninum ſcripſit. Habebat etiam iſtam conſuetudinem, ut convivia, & maxime prandia, per ſingulas literas juberet, ſcientibus ſervis: velut in quo erat anſer, aprugna, anas; item pullus, perdix, pavus, porcellus, piſcis, perna, & quæ in eam literam genera edulium caderent; & item faſianus, farta, ficus, & talia. Quare comis etiam habebatur in adoleſcentia.

VI. Occiſo eo, pars militum, quæ incorrupta erat, parricidium ægerrime accepit, dicentibus cunctis, duobus ſe liberis fidem promiſiſſe, duobus ſervare debere: clauſiſque portis diu non eſt Imperator admiſſus. Denique niſi querelis de Geta editis, & animis militum delinitis, enormibus etiam ſtipendiis datis, Romam Baſſianus redire non potuit. Poſt hæc denique & Papinianus, & multi alii interemti ſunt, qui vel concordiæ faverant, vel qui partium Getæ fuerant, ita ut utriuſque ordinis viri & in balneo cœnantes, & in publico percuterentur; Papinianus ipſe ſecuri percuſſus ſit, im-

probante Bassiano, quod non gladio res peracta sit. Ventum denique est usque ad seditionem urbanicianorum militum, quos quidem non levi auctoritate Bassianus compressit, tribuno eorum, ut alii dicunt, interfecto; ut alii, relegato. Ipse autem tantum timuit, ut loricam sub lato habens clavo, etiam curiam sit ingressus, atque ita rationem facti sui & necis Geticæ reddiderit. Quo quidem tempore Helvius Pertinax, qui postea est ab eodem Bassiano interemtus, recitanti Faustino prætori & dicenti, *Sarmaticus maximus & Parthicus maximus*, dixisse dicitur, *Adde & Geticus maximus*, quasi Gothicus: quod dictum altius in pectus Bassiani descendit, ut postea nece Pertinacis est approbatum: nec solum Pertinacis, sed & aliorum, ut supra dictum est, passim & inique. Helvium autem etiam suspectum habuit affectatæ tyrannidis, quod esset in amore omnium, & filius Pertinacis Imperatoris: quæ res nulli facile privato satis tuta est.

VII. Funus Getæ accuratius fuisse dicitur, quam ejus, qui a fratre videretur occisus. Illatusque est majorum sepulcro, hoc est Severi, quod est in Appia via euntibus ad portam dextrum, specie Septizonii exstructum, quod sibi ille vivus ornaverat. Occidere voluit & matrem Getæ, novercam suam, quod fratrem lugeret, & mulieres, quas post reditum de curia flentes reperit. Fuit præterea ejus immanitatis Antoninus, ut iis præcipue blandiretur, quos ad necem destinabat, ut ejus magis blandimentum timeretur, quam iracundia. Mirum sane omnibus videbatur, quod mortem Getæ toties ipse

etiam fleret, quoties nominis ejus mentio fieret, quoties imago videretur aut ſtatua. Varietas autem tanta fuit Antonini Baſſiani, immo tanta ſitis cædis, ut modo fautores Getæ, modo inimicos occideret, quos fors obtuliſſet: quo facto magis Geta deſiderabatur.

JULII CAPITOLINI

OPILIUS MACRINUS

AD

DIOCLETIANUM AUG.

I. Vitæ illorum Principum, ſeu Tyrannorum, ſive Cæſarum, qui non diu imperaverunt, in obſcuro latent, idcirco quod neque de privata eorum vita digna ſunt quæ dicantur, cum omnino ne ſcirentur quidem, niſi aſpiraſſent ad imperium; & de imperio, quod non diu tenuerunt, non multa dici poſſunt: nos tamen ex diverſis hiſtoriis eruta in lucem proferemus, & ea quidem, quæ memoratu digna erunt. non enim eſt quiſquam in vita, qui non ad diem quodcunque fecerit. Sed ejus, qui vitas aliorum ſcribere orditur, officium eſt, digna cognitione perſcribere. Et Junio quidem Cordo ſtudium fuit eorum Imperatorum vitas edere, quos obſcuriores videbat: qui non multum profecit. nam & pauca reperit, & indigna memoratu, aſſerens, ſe minima quæque perſecuturum: quaſi vel de Tra-

jano, aut Pio, aut Marco ſciendum ſit, quoties proceſſerit, quando cibos variaverit, & quando veſtem mutaverit, & quos quando promoverit: quæ ille omnia exſequendo, libros mythiſtoriis replevit talia ſcribendo: cum omnino rerum vilium aut nulla ſcribenda ſint, aut nimis pauca, ſi tamen ex his mores poſſint animadverti, qui revera ſciendi ſunt; ſed ex parte, ut ex ea cetera colligantur.

II. Occiſo ergo Antonino Baſſiano, Opilius Macrinus, Præfectus prætorio ejus, qui antea privatas curarat, imperium arripuit, humili natus loco, & animi atque oris inverecundi: ſeque nunc *Severum*, nunc *Antoninum*, cum in odio eſſet omnium & hominum, & militum, nuncupavit. Statimque ad bellum Parthicum profectus, & judicandi de ſe militibus, & rumoribus, quibus premebatur, adoleſcendi poteſtatem demſit: quamvis Senatus eum Imperatorem odio Antonini Baſſiani libenter acceperit, cum in Senatu omnibus una vox eſſet, *quemvis magis quam parricidam, quemvis magis quam inceſtum, quemvis magis quam impurum, quemvis magis quam interfectorem & Senatus & populi.* Et mirum omnibus fortaſſe videatur, cur Diadumenus, filius Macrini, *Antoninus* voluerit nuncupari, cum auctor necis Antoninianæ fuiſſe dicatur.

III. De ipſo quæ in annales relata ſunt, proferam. Vates cœleſtis apud Carthaginem, quæ Deo repleta ſolet vera canere, ſub Antonino Pio, cum, ſciſcitante Proconſule de ſtatu, ut ſolebat, publico, & de ſuo imperio, futura prædiceret, ubi ad Principes ventum eſt, clara voce numerari

jussit, quoties diceret *Antoninum;* tuncque attentis omnibus, *Antonini* nomen *Augusti* octavo edidit. Sed credentibus cunctis, quod octo annis Antoninus Pius imperaturus esset, & ille transcendit hunc annorum numerum, & constitit apud credentes, vel tunc, vel postea, per vatem aliud designatum. Denique annumeratis omnibus, qui Antonini appellati sunt, is Antoninorum numerus invenitur. Enimvero Pius primus, Marcus secundus, Verus tertius, Commodus quartus, quintus Caracallus, sextus Geta, septimus Diadumenus, octavus Heliogabalus, Antonini fuere. Nec inter Antoninos referendi sunt duo Gordiani, qui aut prænomen tantum Antoninorum habuerunt, aut etiam Antonii dicti sunt, non Antonini. Inde est, quod se & Severus *Antoninum* vocavit, & plurimi fuerunt, & Pertinax, & Julianus, & idem Macrinus. Et ab ipsis Antoninis, qui veri successores Antonini fuerunt, hoc nomen magis, quam proprium, retentum est. Hæc alii. Sed alii idcirco *Antoninum* Diadumenum a Macrino patre appellatum ferunt, ut suspicio a Macrino interfecti Antonini Bassiani militibus tolleretur. Alii vero tantum desiderium nominis hujus fuisse dicunt, ut, nisi populus & milites Antonini nomen audirent, imperium non putarent.

IV. Et de Macrino quidem in Senatu a multis, quando nuntiatum est Varium Heliogabalum Imperatorem, cum jam Cæsarem Alexandrum Senatus dixisset, ea dicta sunt, ut appareat, ignobilem, sordidum, spurcum fuisse. Verba denique Aurelii Victoris, cui Pinio cognomen erat, hæc fuerunt:

Macrinum libertinum hominem proſtibulum, ſervilibus officiis occupatum in domo imperatoria, venali fide, vita ſordida ſub Commodo, a Severo remotum etiam a miſerrimis officiis, relegatumque in Africam, ubi, ut infamiam damnationis tegeret, lectioni operam dediſſe, egiſſe cauſulas, declamaſſe, jus poſtremo dixiſſe. Donatum autem anulis aureis, patrocinante ſibi liberto ſuo Feſto; advocatum fiſci factum ſub Vero Antonino. Sed & hæc dubia ponuntur, & alia dicuntur ab aliis, quæ ipſa quoque non tacebimus. Nam plerique gladiatoriam pugnam eum exhibuiſſe dixerunt, &, accepta rudi, ad Africam iſſe: venatorem primo, poſt etiam tabellionem fuiſſe, deinceps advocatum fuiſſe fiſci: ex quo officio ad ampliſſima quæque pervenit. Deinde cum eſſet Præfectus prætorio, collega ablegato, Antoninum Caracallum Imperatorem ſuum interemit, tanta fictione, ut ab eo non videretur occiſus. nam ſtratore ejus redemto, & ſpe ingenti propoſita, id egit, ut quaſi militaribus inſidiis, quod vel ob parricidium vel inceſtum diſpliceret, interemtus diceretur.

V. Statim denique arripuit imperium, filio Diadumeno in participatum adſcito, quem continuo, ut diximus, *Antoninum* appellari a militibus juſſit. Deinde corpus Antonini Romam remiſit, ſepulcris majorum inferendum. Mandavit collegæ dudum ſuo Præfecto prætorii, ut munus ſuum curaret, ac præcipue Antoninum honorabiliter ſepeliret, ducto funere regio: quod ſciebat, ob veſtimenta populo & congiaria data, multum Antoninum a plebe dilectum. Accedebat etiam illud, quod militarem mo-

tum timebat, ne, eo interveniente, suum impediretur imperium: quod raptum ierat, sed quasi invitus acceperat; ut sunt homines, qui ad ea se cogi dicunt, quæ vel sceleribus comparant. Timuit autem etiam collegam, ne & ipse imperare cuperet, sperantibus cunctis, quod si unius numeri consensus accederet, neque ille recusaret, & omnes cupidissime id facerent odio Macrini, vel propter vitam improbam, vel propter ignobilitatem, cum omnes superiores nobiles fuissent Imperatores. Insulsit prætera nomen Severi, cum illius nulla cognatione tangeretur: unde jocus exstitit, *Sic Macrinus est Severus, quomodo Diadumenus Antoninus.* Statim tamen ad delendum militum motum, stipendium & legionariis & prætorianis dedit solito uberius, utpote qui extenuare cuperet Imperatoris occisi crimen: profuitque pecunia, ut solet, cui innocentia prodesse non poterat. Retentus est enim aliquanto tempore in imperio homo vitiorum omnium. Ad Senatum deinde literas misit de morte Antonini, *Divum* illum appellans, excusansque se, & jurans, quod de cæde illius nescierit. Ita sceleri suo, more hominum perditorum, junxit perjurium, a quo incipere decuit hominem improbum.

VI. Cum ad Senatum scriberet, interest scire, cujusmodi oratio fuerit, qua se excusavit, ut & impudentia hominis noscatur, & sacrilegium, a quo initium sumsit improbus Imperator. Capita ex oratione Macrini & Diadumeni Imperatorum: *Vellemus, Patres conscripti, & incolumi Antonino nostro, & revecto cum triumpho, vestram clementiam videre.*

tunc demum enim florente republica & omnes felices essemus, & sub eo Principe viveremus, quem nobis Antoninorum loco Dii dederant. Verum quia id evenire per tumultum militarem non potuit, nuntiamus primum, quid de nobis exercitus fecerit: deinde honores divinos (quod primum faciendum est) decernimus ei viro, in cujus verba juravimus; cum exercitus ultorem cædis Bassiani neminem digniorem Præfecto ejus putavit, cui & ipse utique vindicandam factionem mandasset, si vivus deprendere potuisset. Et infra: *Detulerunt ad me imperium, cujus ego, Patres conscripti, interim tutelam recepi; tenebo regimen, si & vobis placuerit, quod militibus placuit, quibus & stipendium dedi, & omnia imperatorio more jussi.* Item infra: *Diadumenum filium meum vobis notum, & imperio miles donavit & nomine, Antoninum videlicet appellans, ut cohonestaretur prius nomine, sic etiam regni honore: quod vos, Patres conscripti, bono faustoque omine approbetis petimus, ne vobis desit Antoninorum nomen, quod maxime diligitis.* Item infra: *Antonino autem divinos honores & miles decrevit, & nos decrevimus: & vos, Patres conscripti, ut decernatis, cum possimus imperatorio jure præcipere, tamen rogamus; dicantes & duas statuas equestres, pedestres duas habitu militari, sedentes civili habitu duas; item divo Severo duas triumphales. Quæ omnia, Patres conscripti, vos impleri jubebitis, nobis religiose pro prioribus ambientibus.*

VII. Lectis igitur in Senatu literis, contra opinionem omnium & mortem Antonini Senatus gratanter accepit, & Opilium Macrinum, libertatem

publicam curaturum ſperans, primum in patricios allegit, novum hominem, & qui paulo ante procurator privatæ rei fuiſſet. Eundem, cum ſcriba Pontificum eſſet, (quos hodie Pontifices minores vocant) Pontificem maximum appellavit, *Pii* nomine decreto. Diu tamen, lectis literis, cum omnino nemo crederet de Antonini morte, ſilentium fuit. Sed poſteaquam conſtitit occiſum, Senatus in eum, velut in tyrannum, invectus eſt. Denique ſtatim Macrino & proconſulare imperium, & poteſtatem tribuniciam detulerunt. Filium ſane ſuum, cum ipſe *Felicis* nomen recepiſſet, ut ſuſpicionem occiſi a ſe Antonini Baſſiani removeret, *Antoninum* vocavit, *Diadumenum* antea dictum. quod quidem etiam Varius Heliogabalus, qui ſe Baſſiani filium diceret, homo ſordidiſſimus, & ex meretrice conceptus, idem poſtea nomen accepit. Denique verſus exſtant cujuſdam poetæ, quibus oſtenditur, Antonini nomen cœpiſſe a Pio, & paulatim per Antoninos uſque ad ſordes ultimas perveniſſe: ſiquidem ſolus Marcus nomen illud ſanctum vitæ genere auxiſſe videtur, Verus autem degeneraſſe, Commodus vero etiam polluiſſe ſacrati nominis reverentiam. jam quid de Caracallo Antonino, quidve de hoc poteſt dici? poſtremo etiam quid de Heliogabalo, qui Antoninorum ultimus in ſumma impuritate vixiſſe memoratur?

VIII. Appellatus igitur Imperator, ſuſcepto bello contra Parthos, profectus eſt magno apparatu, ſtudens ſordes generis & prioris vitæ infamiam victoriæ magnitudine abolere. Sed conflictu habito

contra Parthos, defectu legionum, quæ ad Varium Heliogabalum confugerant, interemtus est. Sed anno amplius imperavit. Sane cum esset inferior in eo bello, quod Antoninus gesserat, Artabane graviter necem suorum civium vindicante, primo Macrinus repugnavit: postea vero missis legatis petiit pacem, quam libenti animo interfecto Antonino Parthus concessit. Inde cum se Antiochiam recepisset, ac luxuriæ operam daret, justam causam interficiendi sui præbuit exercitui, ac Bassiani, ut putabatur, filium sequendi, id est, *Heliogabalum Bassianum Varium*, qui postea & *Bassianus* & *Antoninus* appellatus est.

IX. Fuit quædam mulier Mæsa, sive Varia, ex Emissena urbe, soror Juliæ uxoris Severi Pertinacis Afri, quæ post mortem Antonini Bassiani ex aulica domo fuerat expulsa per Macrini superbiam; cui quidem omnia concessit Macrinus, quæ diu illa collegerat. Huic erant duæ filiæ, Semiamira & Mammæa, quarum majori filius erat Heliogabalus, qui & Bassiani & Antonini nomen accepit. nam Heliogabalum Phœnices vocant solem. Sed Heliogabalus pulchritudine, ac statura, & sacerdotio conspicuus erat, ac notus omnibus hominibus, qui ad templum veniebant, militibus præcipue. His Mæsa, sive Varia, dixit, Bassianum filium esse Antonini, quod paulatim omnibus militibus innotuit. Erat præterea Mæsa ipsa ditissima, ex quo etiam Heliogabalus luxuriosissimus: qua promittente militibus, legiones abductæ sunt a Macrino. Suscepta enim illa noctu in oppidum cum suis, nepos

ejus *Antoninus* est appellatus, imperii delatis insignibus.

X. Hæc ubi sunt Macrino apud Antiochiam posito nuntiata, miratus audaciam muliebrem, simul etiam contemnens, Julianum Præfectum ad obsidendos eos cum legionibus misit. Quibus cum Antoninus ostenderetur, miro amore in eum omnibus inclinatis, occiso Juliano Præfecto, ad eum omnes transierunt. Deinde parte exercitus conjuncta, venit contra Macrinum Antoninus, contra se festinantem: commissoque prœlio, Macrinus est victus proditione militum ejus, & amore Antonini. fugiens sane Macrinus cum paucis & filio, in vico quodam Bithyniæ occisus est cum Diadumeno: ablatumque ejus caput est, & ad Antoninum perlatum. Sciendum præterea, quod Cæsar fuisse dicatur, non Augustus, Diadumenus puer, quem plerique pari fuisse cum patre imperio tradiderunt. Occisus est etiam filius, cui hoc solum attulit imperium, ut interficeretur a milite. non enim aliquid dignum in ejus vita erat, quod dicatur, præter hoc, quod Antoninorum nomini est velut nothus appositus.

XI. Fuit Macrinus tamen in vita imperatoria paulo rigidior & austerior, sperans, se anteacta omnia posse oblivioni dare, cum ipsa severitas illius occasionem reprehendendi & lacerandi ejus aperiret. Nam & *Severum* se & *Pertinacem* voluerat nuncupari: quæ duo illi asperitatis nomina videbantur. & cum illum Senatus *Pium* ac *Felicem* nuncupasset, Felicis nomen recepit, Pii habere noluit. Unde in

eum epigramma illatum Græci cujusdam poetæ videtur exstare, quod Latine hac sententia continetur:

Histrio jam senior turpis, gravis, asper, iniquus,
Impius, & felix sic simul esse cupit.
Ut nolit pius *esse, velit tamen esse* beatus:
Quod natura negat, nec recipit ratio.
Nam pius & felix poterat dici atque videri,
Cui imperium infelix est, erit ille sibi.

Hos versus nescio quis de Latinis, juxta eos, qui Græci erant propositi, in foro posuit: quibus acceptis, Macrinus his versibus respondisse fertur:

Si talem Grajum tetulissent fata poetam,
Qualis Latinus Gabalus iste fuit,
Nil populus nosset, nil nosset curia, magno
Nullus scripsisset carmina tetra mihi.

His versibus Macrinus, longe pejoribus, quam illi Latini sunt, respondisse se credidit; sed non minus est risui habitus, quam poeta ille, qui de Græco Latine coactus est scribere.

XII. Fuit igitur superbus & sanguinarius, & volens militariter imperare: incusans quin etiam superiorum temporum disciplinam, ac solum Severum præ ceteris laudans. Nam & in crucem milites tulit, & servilibus suppliciis semper affecit: & cum seditiones militares pateretur, milites sæpius decumavit, aliquando etiam centesimavit; quod verbum proprium ipsius est, cum se clementem diceret, quando eos centesimaret, qui digni essent decumatione atque vicesimatione. Longum est ejus crudelitates omnes aperire: attamen unam ostendam non magnam, ut ipse credebat, sed omnibus

tyrannicis immanitatibus triſtiorem. Cum quidam milites ancillæ hoſpitis pudorem depravaſſe ſuſpecti eſſent, atque per quendam frumentarium ille didiciſſet, adduci eos juſſit, interrogavitque, utrum eſſet factum: quod cum conſtitiſſet, duos boves miræ magnitudinis vivos ſubito aperiri juſſit, atque his ſingulos milites inſeri, capitibus, ut ſecum colloqui poſſent, exſertis; itaque pœna hos affecit, cum ne adulteris quidem talia apud majores vel ſui temporis eſſent conſtituta ſupplicia. Pugnavit tamen & contra Parthos, & contra Armenios, & contra Arabas, quos Eudæmonas vocant, non minus fortiter, quam feliciter. Tribunum, qui excubias deſeri paſſus eſt, carpento rotali ſubterannexum per totum iter vivum atque exanimum traxit. Reddidit etiam Mezentii ſupplicium, quo ille vivos mortuis illigabat, & ad mortem cogebat, longa tabe confectos. Unde etiam in Circo, cum favor publicus in Diadumenum ſe proſeruiſſet, acclamatum,

Egregius forma juvenis, cui pater haud Mezentius eſſet.

Vivos etiam homines parietibus incluſit, & ſtruxit. Adulterii reos ſemper vivos ſimul incendit, junctis corporibus. Servos, qui a dominis fugiſſent, repertos ad gladium ludi deputabat. Delatores, ſi non probarent, capite affecit: ſi probarent, delato pecuniæ præmio infames dimiſit.

XIII. Fuit in jure non incallidus, adeo ut ſtatuiſſet omnia reſcripta veterum Principum tollere, ut jure, non reſcriptis, ageretur; nefas eſſe dicens, le-

ges videri Commodi, & Caracalli, & hominum imperitorum voluntates, cum Trajanus nunquam libellis responderit, ne ad alias causas facta præferrentur, quæ ad gratiam composita viderentur. In annonis tribuendis largissimus fuit: in auro parcissimus. In vernaculis vel aulicis tam impius, tam pertinax, tam asper, ut servi illum sui non Macrinum dicerent, sed *macellinum*, quod macelli specie domus ejus cruentaretur sanguine vernularum. Vini cibique avidissimus, nonnunquam usque ad ebrietatem: sed vespertinis horis. nam si prandisset vel privatim parcissimus, in cœna effusissimus. Adhibuit convivio literatos, ut loquens de studiis liberalibus necessario abstineret.

XIV. Sed cum ejus vilitatem homines antiquam cogitarent, crudelitatem nimiam viderent, hominem putidulum in imperio ferre non possent, & maxime milites, qui multa ejus meminerant funestissima, & aliquando turpissima, inita factione illum occiderunt cum puero suo Diadumeno, scilicet Antonino cognomine, de quo dictum est, quod in somnis Antoninus fuisset. Unde etiam versus exstant hujusmodi:

Vidimus in somnis cives (nisi fallor) & istud:
Antoninorum nomen puer ille gerebat,
Qui patre venali genitus, sed matre pudica:
Centum nam mœchos passa est centumque rogavit.
Ipse etiam calvus mœchus fuit, inde maritus:
En Pius, en Marcus: Verus nam non fuit ille.

Et isti versus ex Græco translati sunt in Latinum: nam Græce sunt disertissimi. videntur autem mihi

ab aliquo poeta vulgari translati esse. Quod cum Macrinus audisset, fecit jambos, qui non exstant: jucundissimi autem fuisse dicuntur. qui quidem perierunt in eo tumultu, in quo ipse occisus est, quando & omnia ejus a militibus pervastata sunt.

XV. Genus mortis, ut diximus, tale fuit. Cum in Antoninum Heliogabalum exercitus inclinasset, ille fugit, belloque victus est, & occisus in suburbano Bithyniæ, suis partim deditis, partim occisis, partim fugatis. Ita Heliogabalus clarus redditus est, quod videretur patris vindicasse mortem: atque inde in imperium venit, quod dedecoravit vitiis ingentibus, luxuria, turpitudine, abliguritione, superbia, immanitate; qui & ipse similem exitum vitæ suæ sortitus est. Hæc de Macrino nobis sunt cognita, multis aliqua variantibus, ut se habet omnis historia: quæ de plurimis collecta, Serenitati tuæ, Diocletiane Auguste, detulimus, quia te cupidum veterum Imperatorum esse perspeximus.

ÆLII LAMPRIDII
ANTONINUS
DIADUMENUS.

I. ANTONINI Diadumeni pueri, quem cum patre Opilio Macrino Imperatorem dixit exercitus, occiso Bassiano factione Macriniana, nihil habet vita memorabile, nisi quod Antoninus est dictus; & quod ei stupenda omina sunt facta imperii non diuturni; ut evenit. Nam cum primum innotuit per legiones, occisum esse Bassianum, ingens moeror obsedit omnium pectora, quod Antoninum in republica non haberent, existimantium, quod cum eo Romanum esset imperium periturum. Id ubi Macrino jam Imperatori nuntiatum est, veritus, ne in aliquem Antoninorum, qui multi ex affinibus Antonini Pii erant inter duces, exercitus inclinaret, statim concionem parari jussit, filiumque suum hunc puerum Antoninum appellavit. Concionis verba ejusdem: *Videtis, commilitones, & me ætatis provectæ,*

& Diadumenum puerum : quem diu Principem, si Dii faveant, habebitis. Intelligo præterea, desiderium ingens Antonini nominis apud vos manere. quare, quoniam mihi per conditionem fragilitatis humanæ non multum superesse videtur ad vitam, hunc puerum Antoninum vobis auctoribus nuncupo, diu vobis Antoninum repræsentaturum. Acclamatum : *Macrine Imperator, Dii te servent. Antonine Diadumene, Dii te servent. Antoninum Divum omnes rogamus : Juppiter optime maxime, Macrino & Antonino vitam. Tu scis, Juppiter, Macrinus vinci non potest : tu scis, Juppiter, Macrinus vinci non potest. Antoninum habemus : omnia habemus. Antoninum nobis Dii dederunt patrem. Antoninus dignus imperio.*

II. Macrinus Imperator dixit : *Habete igitur, commilitones, pro imperio aureos ternos. pro Antonini nomine aureos quinos, & solitas promotiones, sed geminatas. Dii faciant, ut hæc sæpius fiant. Dabimus autem per cuncta quinquennia id, quod hodie deputavimus.* Post hoc ipse puerulus Diadumenus Antoninus Imperator dixit : *Gratias ago vobis, commilitones, quod me imperio donastis & nomine, siquidem dignos & me & patrem meum duxistis, quos Imperatores Romanos diceretis, & quibus committeretis rempublicam. Et pater quidem meus curabit, ne desit imperio : ego autem elaborabo, ne desim nomini Antoninorum. Scio enim, me Pii, me Marci, me Veri suscepisse nomen, quibus satisfacere perdifficile est. Interim tamen causa imperii, causa nominis, id omne, quod pater, & tantundem promitto, honoribus, ut venerandus Macrinus pater præsens promisit, duplicatis.* Herodianus

Græcus scriptor hæc præteriens, Diadumenum tantum Cæsarem dicit puerum a militibus nuncupatum, & cum patre occisum. Hac habita concione, statim apud Antiochiam moneta Antonini Diadumeni nomine percussa est: Macrini, usque ad jussum Senatus dilata est.. Missæ etiam ad Senatum literæ, quibus nomen Antonini indicatum est. Quare etiam Senatus imperium id libenter dicitur recepisse: quamvis alii Antonini Caracalli odio id factum putent. Paraverat sane pænulas populo coloris rosei dare Macrinus Imperator in honorem Antonini filii sui, quæ vocarentur *Antoninianæ*, ut *caracallæ* Bassiani dictæ sunt, asserens, melius filium suum *Pænuleum*, vel *Pænularium* dicendum, quam *Caracallus* esset dictus Bassianus. Congiarium etiam per edictum Antoninianum promisit, ut ipsum edictum poterit indicare. Verba edicti: *Vellem, Quirites, jam præsentes essemus: Antoninus vester vobis congiarium sui nominis daret. daret præterea & pueros Antoninianos, & puellas Antoninianas, quæ tam grati nominis gloriam propagarent.* & reliqua.

III. His ita gestis, signa in castris & vexilla fieri Antoniniana jussit. Fecitque Bassiani simulacra ex auro atque argento, atque dies septem supplicatio pro Antonini nomine celebrata est. Puer fuit omnium speciosissimus, statura longiuscula, crine flavo, nigris oculis, naso deducto, ad omnem decorem mento composito, ore ad oscula parato, fortis naturaliter, exercitio delicatior. Hic ubi primum indumenta coccea & purpurea, ceteraque castrensia imperii insignia accepit, quasi sidereus &

cœleſtis emicuit, ut amaretur ab omnibus gratia venuſtatis. Hæc ſunt, quæ de imperio pueri dicenda putavi. Nunc veniamus ad omina imperii, quæ cum in aliis, tum in hoc præcipue ſunt ſtupenda.

IV. Die, qua natus eſt, pater ejus purpuras, tum forte procurator jam ærarii majoris, inſpexit, & quas claras probavit, in id conclave redigi præcepit, in quo poſt duas horas Diadumenus natus eſt. Solent deinde pueri pileo inſigniri naturali, quod obſtetrices rapiunt, & advocatis credulis vendunt, ſiquidem cauſidici hoc juvari dicuntur: at iſte puer pileum non habuit, ſed diadema tenue, ſed ita forte, ut rumpi non potuerit, venis intercedentibus ſpecie nervi ſagittarii. Ferunt denique, *Diadematum* puerum appellatum, ſed ubi adolevit, avi ſui nomine materni, *Diadumenum* vocatum; quamvis non multum abhorruerit ab illo ſigno diadematis nomen Diadumeni. In agro patris ejus oves purpureas duodecim ferunt natas, quarum una tantum varia fuerit. Eadem die, qua hic natus eſt, aquilam ei conſtat ſenſim palumbum regium parvulum attuliſſe, & poſuiſſe in cunis dormienti, ac receſſiſſe ſine noxa. Panthagati in domo patris ejus nidum poſuerunt.

V. His diebus, quibus ille natus eſt, mathematici, accepta genitura ejus, exclamaverunt, & ipſum filium Imperatoris eſſe, & ipſum Imperatorem: quaſi mater ejus adulterata eſſet, quod fama retinebat. Huic eidem aquila pileum in agro ambulanti tulit: & cum comitum infantis clamor eſſet factus, in monumento regio, quod juxta villam eſſet, in qua

tunc pater agebat, ſupra ſtatuam regis poſuit, ita ut capiti ejus aptaret; quod multi ominoſum putarunt, & morti accommodum. clarum autem eventus oſtendit. Natus eſt præterea natali Antonini, & ea hora, & ſignis prope concinentibus, quibus & Antoninus Pius: quare dixerunt mathematici, & Imperatoris illum filium futurum, & Imperatorem, ſed non diu. Die, qua natus eſt (quod Antonini eſſet natalis) mulier quædam propinqua dicitur exclamaſſe, *Antoninus vocetur*; ſed Macrinum timuiſſe, quod nullus ex ejus genere hoc nomine cenſeretur, abſtinuiſſeque nomine imperatorio, ſimul quod jam rumor de vi genituræ illius emanaſſet. Hæc atque alia omina fuiſſe multi in literas retulerunt: ſed illud præcipue, quod cum in cunis eſſet Diadumenus, & leo, ruptis vinculis, & quidem ferus, effugiſſet, atque ad incunabula ejus veniſſet, puerum delinxit, & inviolatum reliquit; cum nutrix ſe in leonem miſiſſet, atque ejus morſu affecta periiſſet, quæ ſola forte in areola inventa erat, in qua infans jacebat.

VI. Hæc ſunt, quæ digna memoratu in Antonino Diadumeno eſſe videantur: cujus vitam junxiſſem patris geſtis, niſi Antoninorum nomen me ad edendam puerilis ſpecialem expoſitionem vitæ coegiſſet. Et fuit quidem tam amabile illis temporibus nomen Antoninorum, ut, qui eo nomine non niteretur, mereri non videretur imperium. Unde etiam quidam & Severum, & Pertinacem, & Julianum, Antoninorum prænominibus honorandos putant: unde poſtea duos Gordianos, patrem & fi-

lium, Antoninos cognominatos putant. Sed aliud est, cum prænomen adſciſcitur; aliud, cum ipſum nomen imponitur. Nam Pius verum nomen Antonini habuit, cognomen Pii: Marcus verum nomen Veriſſimi habuit; ſed hoc ſublato atque abolito, non prænomen Antonini, ſed nomen accepit. Verus autem Commodi nomen habuit: quo abolito, Antonini non prænomen, ſed nomen accepit. Commodum autem Marcus Antoninum appellavit, atque ita in publicas edidit diem natalis ſui. Jam Caracallum Baſſianum ſatis conſtat vel ſomnii cauſa, quod Severus viderat, cum ſibi Antoninum ſucceſſorem prædictum ſenſiſſet, anno demum decimotertio Antoninum dixiſſe, quando ei etiam imperatoriam addidiſſe dicitur poteſtatem. Getam vero, quem multi Antoninum negant dictum, eadem ratione, qua Baſſianum, appellatum, ſatis conſtat, ut patri Severo ſuccederet, quod minime factum eſt. Poſt hoc ipſe Diadumenus ut commendaretur exercitui, Senatui, populoque Romano, cum eſſet ingens deſiderium Baſſiani Caracallæ, Antoninum appellatum, ſatis conſtat.

VII. Exſtat epiſtola Opilii Macrini, patris Diadumeni, qua gloriatur non tam ſe ad imperium perveniſſe, qui eſſet ſecundus imperii, quam quod Antoniniani nominis eſſet pater factus, quo clarius illis temporibus non fuerat vel Deorum. Quam epiſtolam priuſquam intexam, libet verſus inſerere in Commodum dictos, qui ſe Herculem appellaverat, ut intelligant omnes, tam clarum fuiſſe Antoninorum nomen, ut illi nec Deorum nomen commo-

de videretur adjungi. Verſus in Commodum Antoninum dicti:

Commodus Herculeum nomen habere cupit,
Antoninorum non putat eſſe bonum:
Expers humani juris & imperii,
Sperans quin etiam clarius eſſe Deum,
Quam ſi ſit Princeps nominis egregii:
Non erit iſte Deus, nec tamen ullus homo.

Hi verſus, a Græco neſcio quo compoſiti, a malo poeta in Latinum translati ſunt: quos ego idcirco inſerendos putavi, ut ſcirent omnes, Antoninos pluris fuiſſe, quam Deos, ac trium Principum amorem, quo ſapientia, bonitas, pietas conſecrata ſit; in Anotonino pietas, in Vero bonitas, in Marco ſapientia. Redeo nunc ad epiſtolam Opilii Macrini. *Opilius Macrinus Noniæ Celſæ conjugi. Quid boni adepti ſumus, mea uxor, caret æſtimatione. & fortaſſis de imperio me putes dicere: non magnum iſtud, quod etiam indignis fortuna conceſſit. Antonini pater factus ſum. Antonini mater es facta. O nos beatos, o fortunatam domum, præclaram laudem nunc demum felicis imperii. Dii faxint, & bona Juno, quam colis, ut & ille Antonini meritum effingat; & ego, qui ſum pater Antonini, dignus omnibus videar.*

VIII. Hæc epiſtola indicat, quantum gloriæ adeptus ſibi videretur, quod vocatus eſt filius Antoninus. Hic tamen quartodecimo menſe imperii ob incivilem patris atque aſperum principatum interfectus eſt cum patre, non ſuo nomine. Quamvis etiam iſtum ultra ætatem ſæviſſe in pleroſque reperiam, ut docent literæ ab hoc eodem ad patrem miſſæ.

nam cum quidam defectionis suspicionem incurrissent, & eos Macrinus sævissime punisset, filio forte absente, atque hic audisset, auctores quidem defectionis occisos, quorum tamen unus dux Armeniæ erat, & item legatos Asiæ atque Arabiæ ob antiquam familiaritatem dimissos, his literis convenisse patrem dicitur, paribus missis etiam ad matrem, quarum exemplum historiæ causa inserendum putavi. *Patri Augusto filius Augustus. Non satis, mi pater, videris in amore nostro tenuisse tuos mores, qui tyrannidis affectatæ conscios reservasti, sperans, eos vel amiciores tibi futuros, si iis parceres, vel ob antiquam familiaritatem dimittendos: quod nec debuit fieri, nec potuit. Nam primum omnium jam te exulcerati suspicionibus amare non possunt. denique crudeliores inimici sunt, qui obliti veteris familiaritatis se inimicissimis tuis junxerunt. Adde, quod exercitus adhuc habent.*

Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Ascanium surgentem, & spes heredis Iuli
Respice, cui regnum Italiæ Romanaque tellus
Debetur. *Feriendi sunt isti, si vis esse securus. Nam vitio generis humani alii non sunt defuturi, cum isti servantur.* Hanc epistolam quidam ipsius, quidam magistri ejus Cæliani ferunt, Afri quondam rhetoris: ex qua apparet, quam asper futurus juvenis, si vixisset.

IX. Exstat alia epistola ad matrem ab eodem destinata talis: *Dominus noster & Augustus nec te amat, nec ipsum se, qui inimicos suos servat. Age igitur, ut Arabianus, & Tuscus, & Gellius, ad palum deligen-*

P 2

tur: ne, ſi occaſio fuerit, nos interimant. Et, quantum Lollius Urbicus in hiſtoria ſui temporis dicit, iſtæ literæ per notarium proditæ, illi puero multum apud milites obſuiſſe dicuntur. Nam, cum patrem occidiſſent, quidam hunc ſervare voluerunt: ſed exſtitit cubicularius, qui has epiſtolas concioni militum legit. Interfectis igitur ambobus, & capitibus pilo circumlatis, in Marcum Aurelium Antoninum, caritate nominis, inclinavit exercitus. Is filius Baſſiani Caracalli ferebatur. Erat autem templi Heliogabali ſacerdos, homo omnium impuriſſimus, & qui fato quodam Romanum deformaverit imperium. De quo quidem, quia multa ſunt dicenda, loco ſuo differam.

ÆLII LAMPRIDII
ANTONINUS
HELIOGABALUS
AD
CONSTANTINUM AUG.

I. VITAM Heliogabali Antonini, qui *Varius* etiam dictus est, nunquam in literas misissem, ne quis fuisse Romanorum Principem sciret, nisi ante Caligulas, & Nerones, & Vitellios, hoc idem habuisset imperium. Sed cum eadem terra & venena ferat & frumentum, atque alia salutaria, alia contraria, eadem serpentes & ciconias, compensationem sibi lector diligens faciet, cum legerit Augustum, Vespasianum, Titum, Trajanum, Hadrianum, Pium, Marcum, contra hos prodigiosos tyrannos: simul intelliget Romanorum judicia, quod illi & diu imperarunt, & exitu naturali functi sunt; hi vero interfecti, tracti, tyranni etiam appellati, quorum nec nomina libet dicere. Igitur occiso Macrino, ejusque filio Diadumeno, qui, pari pote-

ſtate imperii, Antonini etiam nomen acceperat, in Varium Heliogabalum imperium collatum eſt, idcirco quod Baſſiani filius diceretur. Fuit autem Heliogabalus, vel Jovis, vel Solis ſacerdos, atque Antonini ſibi nomen adſciverat, vel in argumentum generis, vel quod id nomen uſque adeo carum eſſe cognoverat gentibus, ut etiam parricida Baſſianus cauſa nominis amaretur. Et hic quidem prius dictus eſt *Varius*, poſt *Heliogabalus* a ſacerdotio Dei Heliogabali, cui templum Romæ in eo loco conſtituit, in quo prius ædes Orci fuit, quem e Syria ſecum advexit. poſtremo cum accepit imperium, *Antoninus* appellatus eſt: atque ipſe in Romano imperio ultimus Antoninorum fuit.

II. Hic tantum Semiamiræ matri deditus fuit, ut ſine illius voluntate nihil in republica faceret, cum ipſa meretricio more vivens, in aula omnia turpia exerceret; Antonino autem Caracallo ſtupro cognita, ita ut hinc vel Varius vel Heliogabalus vulgo conceptus putaretur. Et ajunt quidam, Varii etiam nomen idcirco eidem inditum a condiſcipulis, quod vario ſemine, de meretrice utpote, conceptus videretur. Hic fertur, occiſo Macrini factione patre, ut dicebatur, Antonino, in templum Dei Heliogabali confugiſſe, velut in aſylum, ne interficeretur a Macrino, qui ſæviſſime cum filio luxurioſo & crudeli exercuit imperium. Sed de nomine hactenus, quamvis ſanctum illud Antoninorum nomen polluerit: quod tu, Conſtantine ſacratiſſime, ita veneraris, ut Marcum & Pium inter Conſtantios Claudioſque, velut majores tuos, au-

reos formaveris, adoptans virtutes veterum, tuis moribus congruentes, & tibi amicas carasque.

III. Sed ut ad Antoninum Varium revertamur; nactus imperium Romam nuntios misit: excitatisque omnibus ordinibus, omni etiam populo ad nomen Antoninum, quod non solum titulo, ut in Diadumeno fuerat, sed etiam in sanguine redditum videbatur, cum se Antoninum Bassiani filium scripsisset, ingens ejus desiderium factum est. Erat praeterea etiam rumor, qui novis post tyrannos solet donari Principibus: qui nisi ex summis virtutibus non permanet, & quem multi mediocres Principes amiserunt. Denique ubi in Senatu lectae sunt literae Heliogabali, statim fausta in Antoninum, & dira in Macrinum ejusque filium dicta sunt, appellatusque Antoninus Princeps, volentibus cunctis, & studiose credentibus, ut sese habent vota hominum ad credulitatem festinantium, cum, quod optant, verum esse desiderant. Sed ubi primum ingressus est Urbem, omissis iis, quae in provincia gerebantur, Heliogabalum in Palatino monte juxta aedes imperatorias consecravit, eique templum fecit, studens & Matris typum, & Vestae ignem, & Palladium, & ancilia, & omnia Romanis veneranda in illud transferre templum, & id agens, ne quis Romae Deus, nisi Heliogabalus, coleretur. Dicebat praeterea, Judaeorum & Samaritanorum religiones, & Christianam devotionem illuc transferendam, ut omnium culturarum secretum Heliogabali sacerdotium teneret.

IV. Deinde ubi primum diem Senatus habuit, matrem suam in Senatum rogari jussit. Quae cum

venisset vocata ad Consulum subsellia, scribendo affuit, id est, senatusconsulti conficiendi testis: solusque omnium Imperatorum fuit, sub quo mulier quasi clarissima, loco viri Senatum ingressa est. Fecit & in colle Quirinali senaculum, id est, mulierum Senatum, in quo ante fuerat conventus matronalis, solemnibus dumtaxat diebus, & si unquam aliqua matrona Consularis conjugii esset ornamentis donata: quod veteres Imperatores affinibus detulerunt, & his maxime, quæ nobilitatos maritos non habuerant, ne innobilitatæ remanerent. Sed Semiamirica facta sunt senatusconsulta ridicula de legibus matronalibus: quæ quo vestitu incederet, quæ cui cederet, quæ ad cujus osculum veniret; quæ pilento, quæ equo sagmario, quæ asino veheretur; quæ carpento mulari, quæ boum; quæ sella veheretur, & utrum pellicea, an ossea, an eborata, an argentata; & quæ aurum vel gemmas in calciamentis haberent.

V. Ergo cum hibernasset Nicomediæ, atque omnia sordide ageret, inireturque a viris & subaret, statim milites facti sui pœnituit, quod in Macrinum conspiraverant, ut hunc Principem facerent: atque in consobrinum ejusdem Heliogabali Alexandrum, quem Cæsarem Senatus, Macrino interemto, appellaverat, inclinavere animos. Quis enim ferre posset Principem, per cuncta cava corporis libidinem recipientem, cum ne belluam quidem talem quisquam ferat? Romæ denique nihil egit aliud, nisi ut emissarios haberet, qui ei bene vasatos perquirerent, eosque ad aulam perduce-

rent, ut eorum conditionibus frui possset. Agebat præterea domi fabulam Paridis, ipse Veneris personam subiens, ita ut subito vestes ad pedes defluerent, nudusque, una manu ad mammam, altera pudendis adhibita, ingenicularet, posterioribus eminentibus in subactorem rejectis & oppositis. Vultum præterea eodem, quo Venus pingitur, schemate figurabat, corpore toto expolitus: eum fructum vitæ præcipuum existimans, si dignus atque aptus libidini plurimorum videretur.

VI. Vendidit & honores, & dignitates, & potestatem, tam per se, quam per omnes servos ac libidinum ministros. In Senatum legit sine discrimine ætatis, census, generis, pecuniæ merito: militaribus etiam præposituris, & tribunatibus, & legationibus, & ducatibus venditis; etiam procurationibus & Palatinis officiis. Aurigas Protogenem & Gordium, primo in certamine curuli socios, post in omni vita & actu participes habuit. Multos, quorum corpora placuerant, de scena, & circo, & arena in aulam traduxit. Hieroclem vero sic amavit, ut eidem inguina oscularetur, quod dictu etiam verecundum est, Floralia sacra se asserens celebrare. In virginem Vestalem incestum admisit. Sacra populi Romani sublatis penetralibus profanavit. Ignem perpetuum exstinguere voluit. Nec Romanas tantum exstinguere voluit religiones, sed per orbem terræ unum studens, ut Heliogabalus Deus unus ubique coleretur: & in penum Vestæ, quod solæ virgines solique pontifices adeunt, irrupit pollutus ipse omni contagione morum, cum iis, qui

se polluerant. Et penetrale sacrum est auferre conatus: cumque seriam, quasi veram rapuisset, (quamvis Virgo maxima falsam monstraverat) atque in ea nihil reperisset, applosam fregit: nec tamen quidquam religioni dempsit, quia plures similes factæ dicuntur esse, ne quis veram unquam possit auferre. Hæc cum ita essent, signum tamen, quod Palladium esse credebat, abstulit, & auro fictum, in sui Dei templo locavit.

VII. Matris etiam Deûm sacra accepit & tauroboliatus est, ut typum eriperet, & alia sacra, quæ penitus habentur condita. Jactavit autem caput inter præcisos fanaticos, & genitalia sibi devinxit, & omnia fecit, quæ Galli facere solent: ablatumque sanctum in penetrale Dei sui transtulit. Salambonem etiam omni planctu & jactatione Syriaci cultus exhibuit, omen sibi faciens imminentis exitii. Omnes sane Deos sui Dei ministros esse ajebat, cum alios ejus cubicularios appellaret, alios servos, alios diversarum rerum ministros. Lapides, qui Divi dicuntur, ex proprio templo Dianæ Laodiceæ, ex adyto suo, in quo id Orestes posuerat, afferre voluit. Et Orestem quidem ferunt non unum simulacrum Dianæ, nec uno in loco posuisse, sed multa in multis. Posteaquam se apud Tria flumina circa Hebrum ex responso purificavit, etiam Orestam condidit civitatem, quam sæpe cruentari hominum sanguine necesse est. Et Orestam quidem urbem Hadrianus suo nomine vindicari jussit, eo tempore, quo furore cœperat laborare, ut ex responso, cum ei dictum esset, ut in furiosi alicujus

domum vel nomen irreperet. nam ex eo emollitam insaniam ferunt, per quam multos Senatores occidi jusserat: quibus servatis, Antoninus Pii nomen meruit, quod eos post ad Senatum adduxit, quos omnes jussu Principis interfectos credebant.

VIII. Cædit & humanas hostias, lectis ad hoc pueris nobilibus & decoris per omnem Italiam patrimis & matrimis, credo, ut major esset utrique parenti dolor. Omne denique magorum genus aderat illi, operabaturque quotidie, hortante illo, & gratias Diis agente, quod amicos eorum invenisset; cum inspiceret exta puerilia, & excuteret hostias ad ritum gentilem suum. Cum consulatum inisset, in populum, non nummos vel argenteos vel aureos, vel bellaria, vel minuta animalia, sed boves opimos, & camelos, & asinos, & servos populo diripiendos objecit, imperatorium id esse dictitans. Insectatus est famam Macrini crudeliter; sed multo magis Diadumeni, quod Antoninus dictus est, *Pseudoantoninum* & *Pseudophilippum* eum appellans, simul quod, cum luxuriosissimus exstitisset, vir fortissimus, optimus, gravissimus, severissimus diceretur. Coegit denique scriptores nonnullos nefanda, immo potius non ferenda ejus dicta de luxuria disputare, in vita ejus. Lavacrum publicum in ædibus aulicis fecit; simul & Plautini populo exhibuit, ut ex eo conditiones bene vasatorum hominum colligeret. Idque diligenter curatum est, ut ex tota penitus urbe atque ex nauticis monobelos quærerent: sic eos appellabant, qui viriliores videbantur.

IX. Cum Marcomannis bellum inferre vellet, quod Antoninus pulcherrime profligaverat, dictum est a quibusdam, per Chaldæos & magos Antoninum Marcum id egisse, ut Marcomanni populo Romano semper devoti essent atque amici, idque factis carminibus: & consecrationem cum quæreret, quæ illa esset, vel ubi esset, suppressum est. constabat enim, illum ob hoc consecrationem quærere, ut eam dissiparet spe belli concitandi: & idcirco maxime, quod audierat responsum fuisse, ab Antonino bellum Marcomannicum finiendum; cum hic Varius, & Heliogabalus, & ludibrium publicum diceretur; nomen autem Antonini pollueret, in quod invaserat. Prodebatur autem per eos maxime, qui dolebant, sibi homines ad exercendas libidines bene vasatos & majoris peculii opponi. Unde etiam de nece ejus cogitari cœpit. Et hæc quidem domi.

X. Sed milites, pestem illam velari Imperatoris nomine, pati nequiverunt, ac primum inter sese, deinde per coronas jecere sermones, in Alexandrum omnes inclinantes, qui jam Cæsar erat a Senatu dictus eo tempore, quo Macrinus, consobrinus hujus Antonini; nam Varia una his erat avia: unde Heliogabalus Varius dicebatur. Zoticus sub eo tantum valuit, ut ab omnibus officiorum principibus sic haberetur, quasi domini maritus esset. Erat præterea idem Zoticus, qui hoc familiaritatis nomine abutens, omnia Heliogabali dicta & facta venderet fumis, quam maxime divitias enormes sperans; cum aliis minaretur, aliis polliceretur, omnes falleret, egrediensque ab illo singulos adiret, dicens, *De te*

hoc locutus ſum : de te hoc audivi : de te hoc futurum eſt : ut ſunt homines hujuſmodi, qui, ſi admiſſi fuerint ad nimiam familiaritatem Principum, famam non ſolum malorum, ſed & bonorum Principum vendunt, & qui, ſtultitia vel innocentia Imperatorum, qui hoc non perſpiciunt, infami rumigeratione paſcuntur. Nupſit & coiit, ut & pronubum haberet, clamaretque, *Concide Magire*, & eo quidem tempore, quo Zoticus ægrotabat. Quærebat deinde a philoſophis & graviſſimis viris, an & ipſi in adoleſcentia perpeſſi eſſent, quæ ipſe pateretur, & quidem impudentiſſime : neque enim unquam verbis pepercit infamibus, cum & digitis impudicitiam oſtentaret, nec ullus in conventu & audiente populo eſſet pudor.

XI. Fecit libertos Præſides, Legatos, Conſules, Duces, omneſque dignitates polluit ignobilitate hominum perditorum. Cum ad vindemiàs vocaſſet amicos nobiles, & ad corbes ſediſſet, graviſſimum quemque percontari cœpit, an promtus eſſet in Venerem, erubeſcentibuſque ſenibus exclamabat, *Erubuit, ſalva res eſt*, ſilentium ac ruborem pro conſenſu ducens. Addidit præterea, ipſe quæ faceret, ſine ullius pudoris velamento. Poſteaquam ſenes vidit erubeſcere ac tacere, vel quia ætas, vel quia dignitas talia refutabat; contulit ſe ad juvenes, & ab his cœpit omnia exquirere. a quibus cum audiret ætati congrua, gaudere cœpit & dicere, vere liberam vindemiam eſſe, quam ſic celebrarent. Ferunt multi, ab ipſo primum repertum, ut in vindemiarum feſtivo multa in dominos jo-

cularia & audientibus dominis dicerentur, quæ ipſe compoſuerat, & Græca maxime. Horum pleraque Marius Maximus dicit in vita ipſius Heliogabali. Erant amici improbi, & ſenes quidam, & ſpecie philoſophi, qui caput reticulo componerent, qui improba quædam pati ſe dicerent, qui maritos ſe habere jactarent: quos quidam finxiſſe dicunt, ut illi fierent vitiorum imitatione cariores.

XII. Ad Præfecturam prætorii ſaltatorem, qui hiſtrionicam Romæ fecerat, adſcivit: Præfectum vigilum Gordium aurigam fecit: Præfectum annonæ Claudium Cenſorem. ad honores reliquos promovit, commendatos ſibi pudibilium enormitate membrorum: ad viceſimam hereditatum mulionem curare juſſit, & curſorem, juſſit & cocum & clauſtrarium artificem. Cum ingreſſus eſt vel caſtra vel curiam, aviam ſuam Variam nomine, de qua ſuperius dictum eſt, ſecum induxit, ut ejus auctoritate honeſtior fieret, quia per ſe non poterat: nec ante eum (quod jam diximus) Senatum mulier ingreſſa eſt ita, ut ad ſcribendum rogaretur & ſententiam diceret. In conviviis exoletos maxime juxta ſe ponebat, eorumque attrectatione & tactu præcipue gaudebat: nec quiſquam ei magis poculum, cum bibiſſet, dabat.

XIII. Inter hæc mala vitæ impudiciſſimæ, Alexandrum, quem ſibi adoptaverat, a ſe amoveri juſſit, dicens, ſe pœnitere adoptionis: mandavitque ad Senatum, ut Cæſaris ei nomen abrogaretur. ſed in Senatu, hoc prodito, ingens ſilentium fuit. ſiquidem erat optimus juvenis Alexander, poſtea

comprobatus genere imperii ejus, cum ideo displiceret patri, quod impudicus non esset. Erat autem idem consobrinus, &, ut quidam dicunt, a militibus etiam amabatur, & Senatui acceptus erat, & equestri ordini. Nec defuit tamen furor usque ad exitum voti pessimi. nam ei percussores immisit. Et hoc quidem modo ipse secessit ad hortos spei veteris, quasi contra novum juvenem vota concipiens, relicta in Palatio matre, & avia, & consobrino suo: jussitque, ut trucidaretur juvenis optimus & reipublicæ necessarius. Misit & ad milites literas, quibus jussit, ut abrogaretur nomen Cæsaris Alexandro. Misit, qui in castris statuarum ejus titulos luto tegerent, ut fieri solet de tyrannis. Misit & ad nutritores ejus, quibus imperavit sub præmiorum spe atque honorum, ut eum occiderent, quo vellent modo, vel in balneis, vel veneno, vel ferro.

XIV. Sed nihil agunt improbi contra innocentes. nam nulla vi quis adduci potuit, ut tantum facinus impleret, cum in ipsum magis conversa sint tela, quæ parabat aliis, ab iisque sit interfectus, quibus alios appetebat. Sed ubi primum lutati sunt tituli statuarum, milites omnes exarserunt: & pars in Palatium, pars in hortos, in quibus erat Varius, ire tendunt, ut Alexandrum vindicarent, hominemque impurum, eundemque parricidialis animi, tandem a republica depellerent. Et cum in Palatium venissent, Alexandrum cum matre atque avia custoditum diligentissime postea in castra duxerunt. Secuta autem erat illos Semiamira mater

Heliogabali pedibus, sollicita filio. Inde itum est in hortos: ubi Varius invenitur certamen aurigandi parans, exspectans tamen intentissime, quando eidem nuntiaretur consobrinus occisus. Qui subito militum strepitu exterritus in angulum se condidit, objectuque veli cubicularis, quod in introitu erat cubiculi, se texit. Misit ex Præfectis, alios ad compescendos milites in castra, alios vero ad eos placandos, qui jam in hortos venissent. Antiochianus igitur ex Præfectis unus, milites, qui in hortos venerant, & sacramenti admonitione exoravit, ne illum occiderent, quia nec multi venerant, & plerique cum vexillo, quod Aristomachus tribunus retinuerat, remanserant. hæc in hortis.

XV. In castris vero milites precanti Præfecto dixerunt, se parsuros esse Heliogabalo, si & impuros homines, & aurigas, & histriones a se dimoveret, atque ad bonam frugem rediret; his maxime submotis, qui cum omnium dolore apud eum plurimum poterant, & qui omnia ejus vendebant, vel vanitate, vel fumis. Remoti sunt denique ab eo Hierocles, Gordius, & Murissimus, & duo improbi familiares, qui eum ex stulto stultiorem faciebant. Mandatum præterea a militibus Præfectis, ne paterentur illum ita diutius vivere, & ut Alexander custodiretur, ne vel illi aliqua vis afferretur; simul ne Cæsar quempiam amicum Augusti videret, ne ulla fieret imitatio turpitudinis. Sed Heliogabalus & ingenti prece Hieroclem reposcebat impudicissimum hominem, & insidias in dies Cæsari propagabat. Denique Kalendis Januariis, cum simul

tum designati essent Consules, noluit cum consobrino procedere. Ad extremum cum ei avia & mater dicerent, imminere milites ad ejus exitium, nisi concordiam viderent inter se consobrinorum, sumta prætexta, hora diei sexta processit ad Senatum, avia sua ad Senatum vocata, & ad sellam producta. Deinde in Capitolium ad vota concipienda & perficienda solemnia ire noluit: omnia per Præfectum urbanum facta sunt, quasi Consules illic non essent.

XVI. Nec distulit cædem consobrini: sed timens, ne Senatus ad aliquem se inclinaret, si ille consobrinum occidisset, jussit subito Senatum Urbe decedere: omnesque etiam, quibus aut vehicula, aut servi deerant, subito proficisci jussi sunt; cum alii per bajulos, alii per fortuita animalia & mercede conducta veherentur. Sabinum Consularem virum, ad quem libros Ulpianus scripsit, quod in Urbe remansisset, vocato centurione, mollioribus verbis jussit occidi. Sed centurio, aure surdior, imperari sibi credidit, ut Urbe pelleretur; itaque fecit. sic vitium centurionis Sabino saluti fuit. Removit & Ulpianum jurisconsultum, ut bonum virum: & Silvinum rhetorem, quem magistrum Cæsaris fecerat. Et Silvinus quidem occisus est, Ulpianus vero reservatus. Sed milites, & maxime prætoriani, vel scientes, quæ mala in Heliogabalum paraverant, vel quod sibi viderent invidiam, facta conspiratione ad liberandam rempublicam, primum in conscios vario genere mortis, cum alios vitalibus

exemtis necarent, alios ab ima parte perfoderent, ut mors esset vitæ consentiens.

XVII. Post hoc in eum impetus factus est, atque in latrina, ad quam confugerat, occisus. Tractus deinde per publicum, additaque injuria cadaveri est, ut id in cloaculam milites mitterent. sed cum non cepisset cloacula fortuito, per pontem Æmilium, annexo pondere, ne fluitaret, in Tiberim abjectum est, ne unquam sepeliri posset. Tractum est cadaver ejus etiam per Circi spatia, priusquam in Tiberim præcipitaretur. Nomen ejus, id est Antonini, erasum est, Senatu jubente, remansitque Varii Heliogabali: siquidem illud affectatò retinuerat, cum vult videri filius Antonini. Appellatus est post mortem *Tiberinus*, & *Tractitius*, & *Impurus*, & multa, si quando ea erant designanda, quæ sub eo facta videbantur: solusque omnium Principum tractus est, & in cloacam missus, & in Tiberim præcipitatus: quod odio communi omnium contigit, a quo speciatim cavere debent imperatores; siquidem nec sepulcra mereantur, qui amorem Senatus, populi, ac militum non merentur. Opera publica ipsius præter ædem Heliogabali Dei, quem Solem alii, alii Jovem dicunt, & amphitheatri instauratio post exustionem, & lavacrum in vico Sulpicio, quod Antoninus Severi filius cœperat, nulla exstant. Et lavacrum quidem Antonini Caracallus dedicaverat, & lavando, & populum admittendo: sed porticus defuerant, quæ postea ab hoc subdititio Antonino exstructæ sunt, & ab Alexandro perfectæ.

XVIII. Hic ultimus Antoninorum fuit, quamvis cognomine postea Gordianos multi Antoninos putent, qui Antonii dicti sunt, non Antonini. Vita, moribus, improbitate ita odibilis, ut ejus nomen Senatus eraserit: quem nec ego Antoninum vocassem, nisi causa cognitionis, quæ cogit plerumque dici ea etiam nomina, quæ sunt abolita. Occisa est cum eo & mater Semiamira probrosissima mulier & digna filio. cautumque ante omnia post Antoninum Heliogabalum, ne unquam mulier Senatum ingrederetur, utque inferis ejus caput dicaretur devovereturque, per quem id esset factum. De hujus vita multa in literas missa sunt obscœna: quæ quia digna memoratu non sunt, ea solum prodenda censui, quæ ad luxuriam pertinebant; quorum aliqua privatus, aliqua jam Imperator, fecisse perhibetur, cum ipse privatus diceret, se Apicium, Imperator vero, Neronem, Othonem, & Vitellium imitari.

XIX. Nam primus omnium privatorum, toros aureis toralibus texit, quia tunc ex Antonini Marci auctoritate id fieri licebat, qui omnem apparatum imperatorium publice vendiderat. Deinde æstiva convivia coloribus exhibuit, ut hodie prasinum, vitreum, alia die venetum, & sic deinceps exhiberet, semper varie, per dies omnes æstivos. Primus deinde mensas & capsas argenteas habuit: primus etiam cacabos. Vasa deinde centenaria argentea sculpta, & nonnulla schematibus libidinosissimis inquinata. Et masticatum, & pulejatum, & omnia hæc, quæ nunc luxuria retinet, primus invenit. Nam rosatum ab aliis acceptum, pinearum etiam attritione odo-

ratius reddidit. Denique hæc genera poculorum ante Heliogabalum non leguntur. nec erat ei ulla vita, nisi exquirere voluptates. Primus fecit de piscibus isitia, primus de ostreis, & lejostreis, & aliis hujusmodi marinis conchis, & locustis, & cammaris, & scillis. Stravit & triclinia de rosa, & lectos & porticus, ac sic per ea deambulavit, idque omni florum genere, liliis, violis, hyacinthis & narcissis. Hic non nisi unguento nobili aut croco piscinis infectis natavit. Nec cubuit in accubitis facile, nisi iis, quæ pilum leporinum haberent, aut plumas perdicum subalares, sæpe culcitas mutans.

XX. Senatum nonnunquam ita contemsit, ut mancipia togata appellaret: populum vero Romanum unius fundi cultorem: equestrem ordinem in nullo loco habens. Præfectum urbicum sæpe post cœnam ad potandum vocabat, adhibitis & Præfectis prætorio, ita ut, si recusarent, magistri horum eos cogerent. Voluit & per singulas urbes lenones Præfectos urbi facere, & ut essent in urbe quatuordecim. & fecisset, si vixisset; promoturus omnes turpissimos & ultimæ professionis homines. Hic solido argento factos habuit lectos, & tricliniares, & cubiculares. Comedit sæpius, ad imitationem Apicii, calcanea camelorum, & cristas vivis gallinaceis demtas, linguas pavonum & lusciniarum: quia dote tali pestilentia tutus diceretur. Exhibuit & Palatinis ingentes dapes extis mullorum refertas, & cerebellis phœnicopterum, & perdicum ovis, & cerebellis turdorum, & capitibus psittacorum, & fasianorum, & pavonum. Barbas sane mullorum tan-

tas jubebat exhiberi, ut pro nafturtiis, apiaftris, & facelaribus, & fœnogræco exhiberet plenis fabatariis & difcis: quod præcipue ftupendum eft.

XXI. Canes jecinoribus anferum pavit. Habuit leones & leopardos exarmatos in deliciis: quos edoctos per manfuetarios, fubito ad fecundam & tertiam menfam jubebat accumbere, ignorantibus cunctis, quod exarmati effent, ad pavorem & ridiculum excitandum. Mifit & uvas Apamenas in præfepia equis fuis: & pfittacis atque fafianis leones pavit, & alia animalia: exhibuit & fumina aprugna per dies decem tricena quotidie cum fuis bulbis; pifum cum aureis, lentem cum cerauniis, fabam cum electris, & orizam cum albis exhibens. Albas præterea in vicem piperis pifcibus & tuberibus confperfit. Oppreffit in tricliniis verfatilibus parafitos fuos violis & floribus, fic ut animam aliqui efflaverint, cum erepere ad fummum non poffent. condito pifcinas & folia temperavit, & rofato atque abfinthiato. Vulgus ad bibendum invitavit: & ipfe cum populo tantum bibit, ut in pifcina eum bibiffe intelligeretur, vifo quod unus bibiffet. Eunuchos pro apophoretis dedit: dedit quadrigas, equos, ftratos, mulos, bafternas & rhedas: dedit & aureos millenos, & centena pondo argenti.

XXII. Sortes fane convivales fcriptas in cochlearibus habuit tales, ut alius exhiberet decem camelos, alius decem mufcas, alius decem libras auri, alius decem plumbi, alius decem ftruthiones, alius decem ova pullina, ut vere fortes effent, & fata tentarentur: quod quidem & ludis fuis exhi-

buit, cum & ursos decem, & decem grillos, & decem lactucas, & decem auri libras in sorte habuit. primusque hunc morem sortis instituit, quem nunc videmus. Sed vere ad sortem scenicos vocavit, cum & canes mortuos, & libram bubulæ carnis haberet in sorte: & item centum aureos, & mille argenteos, & centum folles æris, & alia talia; quæ populus tam libenter accepit, ut eum postea imperare gratularentur.

XXIII. Fertur in euripis vino plenis navales Circenses exhibuisse, pallia de œnanthio fudisse, & elephantorum quatuor quadrigas in Vaticano agitasse, dirutis sepulcris, quæ obsistebant: junxisse etiam camelos quaternos ad currus in Circo, privato spectaculo. Serpentes per Marsicæ gentis sacerdotes collegisse fertur, eosque subito ante lucem, ut solet populus ad ludos celebres convenire, effudisse, multosque afflictos morsu & fuga. Usus est aurea omni tunica, usus & purpurea, usus & de gemmis Persica, cum gravari se diceret onere voluptatis. Habuit & in calciamentis gemmas, & quidem sculptas; quod risum omnibus movit: quasi possent sculpturæ nobilium artificum videri in gemmis, quæ pedibus adhærebant. Voluit uti & diademate gemmato, quo pulchrior fieret, & magis ad feminarum vultum aptus: quo & usus est domi. Fertur & promisisse phœnicem convivis, vel pro ea libras auri mille, ut in prætorio eas dimitteret. Marinæ aquæ colymbos exhibuit, in mediterraneis locis maxime, eosdem & singulis amicis natantibus dimisit, & iterum piscibus implevit.

Montem nivium in viridario domus æstate fecit, advectis nivibus. Ad mare piscem nunquam comedit: in longissimis a mari locis omnia marina semper exhibuit: murænarum lactibus & luporum in locis mediterraneis rusticos pavit.

XXIV. Pisces semper quasi in marina aqua cum colore suo coctos conditura veneta comedit: momentarias de rosato, & rosis piscinas exhibuit: & bibit cum omnibus suis, caldaria de narda exhibens. Idem in lucernis balsamum exhibuit. Idem mulieres nunquam iteravit, præter uxorem. Lupanaria domi amicis, clientibus & servis exhibuit. Idem nunquam minus centum sestertium cœnavit, hoc est argenti libris triginta. Aliquando autem tribus millibus sestertium cœnavit, omnibus supputatis, quæ impendit. Cœnas vero & Vitellii & Apicii vicit. Pisces ex vivariis suis bubus traxit: per macellum transiens mendicitatem publicam flevit. Parasitos ad rotam aquariam ligabat, & cum vertigine sub aquas mittebat, rursusque in summum revolvebat: eosque *Ixionios amicos* vocavit. Stravit & saxis Lacedæmoniis ac Porphyreticis plateas in Palatio, quas *Antoninianas* vocavit: quæ saxa usque ad nostram memoriam manserunt, sed nuper eruta & exsecta sunt. Constituerat & columnam unam dare ingentem, ad quam ascenderetur intrinsecus, ita ut in summo Heliogabalum Deum collocaret: sed tantum saxum non invenit, cum id de Thebaide afferre cogitaret.

XXV. Ebrios amicos plerumque claudebat, & subito nocte leones, & leopardos, & ursos exar-

matos immittebat, ita ut expergefacti in cubiculo eodem, leones, ursos, pardos, cum luce, vel quod est gravius, nocte invenirent, ex quo plerique exanimati sunt. Multis vilioribus amicis folles pro accubitis sternebat, eosque reflabat prandentibus illis, ita ut plerumque subito sub mensis invenirentur prandentes. Primus denique invenit sigma in terra sternere, non in lectulis, ut a pedibus utres per pueros ad reflandum spiritum solverentur. Mimicis adulteris ea, quæ solent simulato fieri, effici ad verum jussit. Meretrices a lenonibus cunctis redemit sæpe, & manumisit. Cum inter fabulas privatas sermo esset ortus, quanti herniosi esse possent in Urbe Roma, jussit omnes notari, eosque ad balneas suas exhibere, & cum iisdem lavit, nonnullis etiam honestis. Gladiatores ante convivium pugnantes & pyctas sibi frequenter exhibuit. Stravit sibi triclinium in summo lusorio. Et dum pranderet, noxios & venationes sibi exhibuit. Parasitis in secunda mensa sæpe ceream cœnam, sæpe ligneam, sæpe eburneam, aliquando fictilem, nonnunquam vel marmoream, vel lapideam exhibuit: ita ut omnia illis exhiberentur videnda de diversa materia, quæ ipse cœnabat, cum tantum biberent per singula fercula, & manus, quasi comedissent, lavarent.

XXVI. Primus Romanorum holoserica veste usus fertur, cum jam subserica in usu essent. Linteamen lotum nunquam attigit, mendicos dicens, qui linteis lotis uterentur. Dalmaticatus in publico post cœnam sæpe visus est, *Gurgitem Fabium* & *Scipionem* se appellans, quod cum ea veste esset, cum

qua Fabius & Cornelius a parentibus, ad corrigendos mores, adolescentes in publicum essent producti. Omnes de circo, de theatro, de stadio, & omnibus locis, & balneis, meretrices collegit in ædes publicas, & apud eas concionem habuit quasi militarem, dicens eas *commilitones:* disputavitque de generibus schematum & voluptatum. Adhibuit in tali concione postea lenones exoletos undique collectos, & luxuriosissimos puerulos & juvenes. Et, cum ad meretrices muliebri ornatu processisset, papilla ejecta, exoletos habitu puerorum, qui prostituuntur, post concionem pronuntiavit his, quasi militibus, ternos aureos donativum: petiitque ab his, ut a Diis peterent, ut alios haberet ipsis commendandos. Jocabatur sane ita cum servis, ut eos juberet millena pondo sibi aranearum deferre, proposito præmio; collegisseque dicitur decem millia pondo aranearum, dicens, & hinc intelligendum, quam magna esset Roma. Mittebat parasitis per cellarios salaria annua, vasa cum ranis & scorpiis, & cum serpentibus, & hujusmodi monstris. Claudebat in ejuscemodi vasis infinitum muscarum, apes mansuetas eas appellans.

XXVII. Quadrigas Circensium in tricliniis & in porticibus sibi semper exhibuit pransitans & cœnitans, convivas senes agitare cogens, nonnullos honoratos jam Imperatori. jubebat sibi & decem millia murium exhiberi, mille mustelas, mille sorices. Dulciarios & lactarios tales habuit, ut, quæcunque coqui de diversis edulibus exhibuissent, vel structores, vel pomarii, illi modo de dulciis, mo-

do de lactariis exhiberent. Exhibuit parasitis cœnas & de vitreis, & nonnunquam tot picta mantilia in mensam mittebat, his edulibus picta, quæ apponerentur, quot missus esset habiturus; ita ut de acu aut de textili pictura exhiberentur. Nonnunquam tamen & tabulæ illis pictæ exhibebantur, ita ut quasi omnia illis exhiberentur, & tamen fame macerarentur. Miscuit gemmas pomis ac floribus. jecit & per fenestram cibos totidem, quot exhibuit amicis. Jusserat & canonem populi Romani unius anni meretricibus, lenonibus, exoletis intramuranis dari; extramuranis alio promisso: cum eo tempore juxta provisionem Severi & Trajani septem annorum canon frumentarius Romæ esset.

XXVIII. Canes quaternos ingentes junxit ad currum, & sic est vectatus intra domum regiam: idque privatus in agris suis fecit. Processit in publicum & quatuor cervis junctis ingentibus. Junxit sibi & leones, Matrem magnam se appellans. Junxit & tigres, Liberum sese vocans, eodemque habitu agens, quo Dii pinguntur, quos imitabatur. Ægyptios dracunculos Romæ habuit, quos illi agathodæmonas vocant. Habuit & hippopotamos, & crocodilum, & rhinocerotem, & omnia Ægyptia, quæ per naturam sui exhiberi poterant. Struthocamelos exhibuit in cœnis aliquoties, dicens, præceptum Judæis, ut ederent. Illud sane mirum videtur, quod dicitur ab eo factum, ut de croco sigma straverit, cum summos viros rogasset ad prandium, pro eorum dignitate dicens se fœnum exhibere. Trajecit & dierum actus noctibus, & nocturnos die-

bus, æstimans hoc inter instrumenta luxuriæ; ita ut sero de somno surgeret & salutari inciperet, mane autem dormire inceptaret. Amicis quotidie nec quemquam facile indonatum relinquebat, nisi quem frugi, quasi perditum reperisset.

XXIX. Habuit gemmata vehicula & aurata, contemtis argentatis, & eboratis, & æratis. Junxit & quaternas mulieres pulcherrimas, & binas ad papillam, vel ternas & amplius, & sic vectatus est: sed plerumque nudus, cum illum nudæ traherent. Habuit & hanc consuetudinem, ut octo calvos rogaret ad cœnam, item octo luscos, & item octo podagrosos, octo surdos, octo nigros, octo longos, & octo pingues, cum capi non possent uno sigmate, ut de his omnibus risus citaret, Donavit & argentum omne convivis, quod habuit in convivio, & omnem apparatum poculorum, idque sæpius. Hydrogarum Romanorum ducum primus publice exhibuit, cum antea militaris mensa esset; quam postea statim Alexander reddidit. Proponebat præterea his quasi themata, ut jura nova dapibus condiendis invenirent: cujus placuisset commentum, ei dabat maximum præmium, ita ut sericam vestem donaret, quæ tunc & in raritate videbatur, & in honore. Si aliquis autem displicuisset, jubebat, ut semper id comesset, quamdiu tamen melius invenisset. Semper sane aut inter flores sedit, aut inter odores pretiosos. Amabat sibi pretia majora dici earum rerum, quæ mensæ parabantur, orexin convivio hanc esse asserens.

XXX. Pinxit se, ut cupediarium, ut seplasia-

rium, ut popinarium, ut tabernarium, ut lenonem; idque totum domi ſemper exercuit. Sexcentorum ſtruthionum capita una cœna multis menſis exhibuit ad edenda cerebella. Exhibuit aliquando & tale convivium, ut haberet viginti & duo fercula ingentium epularum, ſed per ſingula lavarent, & mulieribus uterentur & ipſe & amici, cum jurejurando, quod efficerent voluptatem. Celebravit item tale convivium, ut apud amicos ſingulos ſinguli miſſus appararentur, & cum alter maneret in Capitolio, alter in Palatio, alter ſuper Aggerem, alter in Cœlio, alter trans Tiberim, & ut quiſque manſiſſet, tamen per ordinem in eorum domibus ſingula fercula ederentur, ireturque ad omnium domos: ſic unum convivium vix toto die finitum eſt, cum & lavarent per ſingula fercula, & mulieribus uterentur. Sybariticum miſſum ſemper exhibuit ex oleo & garo: quem quo anno Sybaritæ repererunt, perierunt. Dicitur & balneas feciſſe multis locis, ac ſemel laviſſe, atque ſtatim deſtruxiſſe, ne ex uſu balneas haberet. Hoc idem de domibus, de prætoriis, de zetis feciſſe dicitur. Sed & hæc nonnulla fidem tranſeuntia, credo eſſe ficta ab iis, qui in gratiam Alexandri Heliogabalum deformare voluerunt.

XXXI. Fertur & meretricem notiſſimam & pulcherrimam redemiſſe centum ſeſtertium, eamque intactam, velut virginem coluiſſe. Huic eidem privato cum quidam diceret, *Non times pauper fieri?* dixiſſe dicitur, *Quid melius, quam ut ipſe mihi heres ſim & uxori meæ?* Habuerat præterea faculta-

tes, a multis dimiſſas gratia patris. Idem filios ſe nolle dicebat, ne quis ei frugi contingeret. Odores Indicos ſine carbonibus ad vaporandas zetas jubebat incendi. Iter privatus nunquam minus ſexaginta vehiculis fecit, avia ſua Varia reclamante, quod omnia perditurus eſſet. Imperator vero etiam ſexcenta vehicula dicitur duxiſſe, aſſerens, decem millibus camelorum Perſarum regem iter facere, & Neronem quingentis carrucis iter iniiſſe. Cauſa vehiculorum erat lenonum, lenarum, meretricum, exoletorum, ſubactorum etiam bene vaſatorum multitudo. In balneis ſemper cum mulieribus fuit, ita ut eas ipſe pſilothro curaret: ipſe quoque barbam pſilothro accurans: quodque pudendum dictu eſt, eodem, quo mulieres accurabantur, & eadem hora: raſit & virilia ſubactoribus ſuis, novacula manu ſua, qua poſtea barbam fecit. Scobe auri porticum ſtravit & argenti, dolens, quod non poſſet & electri: idque frequenter, quacunque fecit iter pedibus uſque ad equum vel carpentum, ut fit hodie de auroſa arena.

XXXII. Calciamentum nunquam iteravit, anulos etiam negatur iteraſſe. Pretioſas veſtes ſæpe conſcidit, vel lanam cepit & appendit, atque ad ejus æſtimationem ponderis, piſces amicis exhibuit. Naves onuſtas merſit in portu, magnanimitatis hoc eſſe dicens. Onus ventris auro excepit: in myrrhinis & onychinis minxit. Idem dixiſſe fertur, *Si habuero heredem, dabo illi tutorem, qui illum hæc facere cogat, quæ ipſe feci, facturuſque ſum.* Habuit etiam iſtam conſuetudinem, ut cœnas ſibi

exhiberet tales: una die nonnisi de fasianis tantum ederet, omnesque missus sola fasianorum carne strueret: item alia die de pullis, alia de pisce illo, & item illo, alia de porcis, alia de struthionibus, alia de holeribus, alia de pomis, alia de dulciis, alia de opere lactario. Sæpe amicos suos cum Æthiopibus aniculis inclusit nocturnis mansionibus, & usque ad lucem detinuit, cum pulcherrimas his diceret apparatas. Fecit hoc idem etiam de pueris: & tunc, utpote ante Philippum, licebat. Ridebat autem sic nonnunquam, ut publice in theatro solus audiretur: ipse cantavit, saltavit, ad tibias dixit, tuba cecinit, pandurizavit, organo modulatus est. Fertur & una die ad omnes circi, & theatri, & amphitheatri, & omnium Urbis locorum meretrices, tectus cuculione mulionico, ne agnosceretur, ingressus; cum tamen omnibus meretricibus sine effectu libidinis aureos donaret, addens, *Nemo sciat, Antoninus hæc donat.*

XXXIII. Libidinum genera quædam invenit, ut spinthrias veterum malorum vinceret: & omnes apparatus Tiberii, & Caligulæ, & Neronis norat. Et prædictum eidem erat a sacerdotibus Syris, biothanatum se futurum. Paraverat igitur funes, blatta & serico & cocco intortos, quibus, si necesse esset, laqueo vitam finiret. Paraverat & gladios aureos, quibus se occideret, si aliqua vis urgeret. Paraverat & in cerauneis & hyacinthis & in smaragdis venena, quibus se interimeret, si quid gravius immineret. Fecerat & altissimam turrim, substratis aureis gemmatisque ante tabulis, ex qua se

præcipitaret, dicens, etiam mortem suam pretiosam esse debere, & ad speciem luxuriæ, ut diceretur nemo sic perisse. Sed nihil ista valuerunt. nam, ut diximus, & occisus est per scurras, & per plateas tractus sordidissime, per cloacas ductus, & in Tiberim submissus est. Hic finis Antoninorum nomini in republica fuit, scientibus cunctis, istum Antoninum tam vita falsum fuisse, quam nomine.

XXXIV. Mirum fortasse cuipiam videatur, Constantine venerabilis, quod hæc clades, quam retuli, loco Principum fuerit, & quidem prope triennio, ita ut nemo inventus fuerit, qui istum a gubernaculis Romanæ majestatis abduceret, cum Neroni, Vitellio, Caligulæ, ceterisque hujusmodi nunquam tyrannicida defuerit. Sed primum omnium ipse veniam peto, quod hæc, quæ apud diversos reperi, literis tradidi; cum multa improba reticuerim, & quæ ne dici quidem sine maximo pudore possunt. Ea vero, quæ dixi, prætextu verborum adhibito, quantum potui, texi. Deinde illud, quod clementia tua solet dicere, credidisse reficiendum, *Imperatorem esse, fortunæ est.* nam & minus boni reges fuerunt, & pessimi. Agendum vero, quod pietas tua solet dicere, *Ut sint imperio digni, quos ad regendi necessitatem vis fatalis adduxerit.* Et quoniam hic ultimus Antoninorum fuit, neque postea hoc nomen in republica loco Principum frequentatum est, etiam illud addendum est, ne quis error oriatur, cum duos Gordianos narrare cœpero, patrem ac filium, qui se de Antoninorum genere dici volebant, non nomen in illis primum fuit, sed prænomen. dein-

de, ut plerisque in libris invenio, Antonii dicti sunt, non Antonini.

XXXV. Hæc sunt de Heliogabalo, cujus vitam me invitum & reluctantem, ex Græcis Latinisque collectam, scribere ac tibi offerre voluisti, cum jam aliorum ante tulerimus. Scribere autem ordiar, qui post sequentur: quorum Alexander optimus, & cum vera dicendus assertione, & annorum tredecim Princeps: semestres alii, & vix annui & bimi. Aurelianus præcipuus: & horum omnium decus, auctor tui generis Claudius: de quo vereor ad clementiam tuam scribens vera dicere, ne malevolis adulatus videar esse: sed absolvar contra livorem improborum, cum & apud alios clarum esse perspexerim. His jungendi sunt Diocletianus, aurei parens seculi, & Maximianus, ut vulgo dicitur, ferrei, ceterique ad pietatem tuam. Te vero, Auguste venerabilis, multis paginis, iisdemque disertioribus, illi prosequentur, quibus id felicior natura detulerit. His addendi sunt Licinius, Severus Alexander, atque Maxentius, quorum omnium jus in ditionem tuam devenit: sed ita, ut nihil eorum virtuti derogetur. Non enim ego id faciam, quod plerique scriptores solent, ut de his detraham, qui victi sunt: cum intelligam, gloriæ tuæ accedere, si omnia de illis, quæ bona in se habuerunt, vera prædicaro.

ÆLII LAMPRIDII

ALEXANDER SEVERUS

AD

CONSTANTINUM AUG.

I. INTERFECTO Vario Heliogabalo (sic enim maluimus dicere, quam Antoninum: quia & nihil Antoninorum pestis illa ostendit, & hoc nomen ex annalibus, Senatus auctoritate, erasum est) ad remedium generis humani Aurelius Alexander, urbe Arcena genitus, Varii filius, Variæ nepos, & consobrinus ipsius Heliogabali, accepit imperium; cum ante Cæsar a Senatu esset appellatus, mortuo scilicet Macrino: Augustumque nomen idem recepit, addito eo, ut & Patris patriæ nomen, & jus proconsulare, & tribuniciam potestatem, & jus quintæ relationis, deferente Senatu, uno die assumeret. Et ne præceps ista honorum continuatio videatur, exponam causas, quibus id & Senatus coactus est facere, & ille perpeti. non enim aut gravitati Se-

natus congruebat omnia ſimul deferre, aut bono Principi raptum ire tot ſimul dignitates. Milites jam inſueverant ſibi Imperatores & tumultuario judicio facere, & item facile mutare, afferentes nonnunquam ad defenſionem, ſe idcirco feciſſe, quod neſciſſent Senatum Principem appellaſſe: nam & Peſcennium Nigrum, & Clodium Albinum, & Avidium Caſſium, & antea Lucium Vindicem, & Lucium Antonium, & ipſum Severum, cum Senatus jam Julianum dixiſſet Principem, Imperatores fecerant: atque iſta res bella civilia ſeverat, quibus neceſſe fuit militem, contra hoſtem paratum, parricidialiter perire.

II. Hac igitur cauſa feſtinatum eſt, ut omnia ſimul Alexander, quaſi verus jam Imperator, acciperet. Huc acceſſit nimia & Senatus & populi inclinatio poſt illam cladem, quæ non ſolum Antoninorum nomen decoloravit, ſed etiam Romanum dehoneſtavit imperium. Certatim denique omnia decreta ſunt & nominum genera, & poteſtatum. Primus denique omnium cuncta inſignia & honorificentiæ genera ſimul recepit, ſuffragante ſibimet Cæſaris nomine, quod jam ante aliquot annos meruerat: & magis ſuffragante vita & moribus, cum illi magnum conciliaſſet favorem, quod eum Heliogabalus occidere conatus eſt, nec potuit, & militibus repugnantibus, & Senatu refragante. Atque hæc parva, niſi quod dignum ſe exhibuit, quem Senatus ſervaret, quem ſalvum milites cuperent, quem omnium bonorum ſententia Principem diceret.

III. Alexander igitur, cui Mammæa mater fuit, (nam & ita dicitur a plerisque) a prima pueritia artibus bonis imbutus, tam civilibus, quam militaribus, ne unum quidem diem sponte sua transire passus est, quo se non & ad literas, & ad militiam exerceret. Nam in prima pueritia literatores habuit Valerium Cordum, & Titum Veturium, & Aurelium Philippum libertum patris, qui vitam ejus postea in literas misit. Grammaticum in patria Græcum Nebonem, rhetorem Serapionem, philosophum Stilionem: Romæ grammaticos, Scaurinum Scaurini filium, doctorem celeberrimum: rhetores, Julium Frontinum, & Bæbium Macrinum, & Julium Granianum, cujus hodieque orationes declamatæ feruntur. Sed in Latinis non multum profecit, ut ex ejusdem orationibus apparet, quas in Senatu habuit, vel in concionibus, quas apud milites, vel apud populum: nec valde amavit Latinam facundiam, sed amavit literatos homines, vehementer eos etiam reformidans, ne quid de se asperum scriberent. Denique eos dignos adesse jubebat: singula quæque, quæ publice privatimque agebat, se ipso docente, volebat addiscere, si forte ipsi non affuissent, eaque petebat, ut, si vera essent, in literas mitterent.

IV. Dominum se appellari vetuit. Epistolas ad se quasi ad privatum scribi jussit, servato tantum nomine Imperatoris. Gemmas de calciamentis & vestibus tulit, quibus usus fuerat Heliogabalus: veste, ut & pingitur, alba usus est, nec aurata; pænulis togisque communibus. Cum amicis tam familiari-

ter vixit, ut communis esset ei sæpe consessus, iret & ad convivia eorum; aliquos autem haberet quotidianos etiam non vocatos; salutaretur vero quasi unus de Senatoribus, patente velo, admissionalibus remotis, aut solis iis, qui ministri ad fores fuerant: cum antea salutare Principem non liceret, quod eos videre non poterat. Et erat corporis venustate decorus, ut hodieque in picturis & in statuis videmus. Fuit & staturæ militaris: robur militis, valetudo ejus, qui vim sui corporis sciret, ac semper curaret. Erat præterea cunctis hominibus amabilis: & ab aliis pius appellabatur, ab omnibus certe sanctus, & utilis reipublicæ. Huic sors in templo Prænestinæ talis exstitit, cum illi Heliogabalus insidiaretur:

— — *Si qua fata aspera rumpas,*
Tu Marcellus eris.

V. Alexandri nomen accepit, quod in templo dicato, apud Arcenam urbem, Alexandro Magno, natus esset; cum casu illuc, die festo Alexandri, pater cum uxore patriæ solemnitatis implendæ causa venisset. cui rei argumentum est, quod eadem die natalem habet hic Mammææ Alexander, qua ille Magnus excessit e vita. Delatum sibi *Antonini* nomen a Senatu recusavit, cum hic magis affinitate Caracalli jungeretur, quam ille subditivus. Siquidem (ut Marius Maximus dixit in vita Severi) nobilem Orientis mulierem Severus, cujus hanc genituram esse compererat, ut uxor Imperatoris esset, adhuc privatus & non magni satis loci, duxit uxorem: ex qua affinitate hic Alexander fuit, cui ve-

re per matrem ſuam conſobrinus Varius Heliogabalus fuit. Recuſavit & *Magni* nomen, quod ei, quaſi Alexandro, eſt oblatum Senatus judicio.

VI. Intereſt retexere orationem, qua nomen Antonini & Magni, delatum ſibi a Senatu, recuſavit: quam priuſquam referam, addam acclamationes Senatus, quibus id decretum eſt. Ex actis Urbis ante diem pridie Nonas Martias. Cum Senatus frequens in curiam, hoc eſt, in ædem Concordiæ, templumque inauguratum, conveniſſet, rogatuſque eſſet Aurelius Alexander Cæſar Auguſtus, ut concineret, ac primo recuſaſſet, quod ſciret de honoribus ſuis agendum, deinde poſtea veniſſet, acclamatum: *Auguſte innocens, Dii te ſervent. Alexander Imperator, Dii te ſervent. Dii te nobis dederunt, Dii conſervent. Dii te ex manibus impuri eripuerunt, Dii perpetuent. Impurum tyrannum & tu perpeſſus es: impurum & obſcœnum & tu vivere doluiſti. Dii illum eradicaverunt: Dii te ſervent. Infamis Imperator rite damnatus. Felices nos imperio tuo, felicem rempublicam. Infamis unco tractus eſt, ad exemplum timoris: luxurioſus Imperator jure punitus eſt. Contaminator honorum jure punitus eſt. Dii immortales Alexandro vitam: judicia Deorum hinc apparent.*

VII. Et cum egiſſet gratias Alexander, acclamatum eſt: *Antonine Alexander, Dii te ſervent. Antonine Aureli, Dii te ſervent. Antonine Pie, Dii te ſervent. Antonini nomen ſuſcipias rogamus. Præſta bonis Imperatoribus, ut Antoninus dicaris. Nomen Antoninorum tu purifica. Quod ille infamavit, tu purifica. Redde in integrum nomen Antoninorum. Sanguis*

Antoninorum se cognoscat. Injuriam Marci tu vindica. Injuriam Veri tu vindica. Injuriam Bassiani tu vindica. Pejor Commodo solus Heliogabalus; nec Imperator, nec Antoninus, nec civis, nec senator, nec nobilis, nec Romanus. In te salus, in te vita, ut vivere delectet. Antoninorum Alexandro vitam, ut vivere delectet, & Antoninus vocetur, Antoninorum templa Antoninus dedicet. Parthos & Persas Antoninus vincat. Sacrum nomen sacratus accipiat. Sacrum nomen castus accipiat. Antonini nomen, Antoninorum nomen, Dii conservent. In te omnia, per te omnia, Antonine, habemus.

VIII. Et post acclamationes Aurelius Alexander Cæsar Augustus: *Gratias vobis, Patres conscripti, non nunc primum, sed & de Cæsareo nomine, & de vita servata, & Augusti nomine addito, & de Pontificatu maximo, & de tribunicia potestate & proconsulari imperio: quæ omnia novo exemplo uno die in me contulistis.* Et cum diceret, acclamatum: *Hæc suscepisti, Antonini nomen tu suscipe: mereatur Senatus, mereantur Antonini. Antonine Auguste, Dii te servent, Dii te Antoninum conservent. Monetæ nomen Antonini reddatur. Templa Antoninorum Antoninus consecret.* Aurelius Alexander Augustus: *Ne quæso, Patres conscripti, ne me ad hanc certaminis necessitatem vocetis, ut ego cogar tanto nomini satisfacere; cum etiam hoc ipsum nomen, licet peregrinum, tamen gravare videatur. Hæc enim nomina insignia onerosa sunt. Quis enim Ciceronem diceret mutum? quis indoctum Varronem? quis impium Metellum? Et (ut hoc Dii avertant) quis non æquantem nomina, ferat digeren-*

tem in clarissima specie dignitatum? Item acclamata, quæ supra.

IX. Item Imperator dixit: *Antoninorum nomen, vel jam numen potius, quale fuerit, meminit vestra clementia: si pietatem, quid Pio sanctius? si doctrinam, quid Marco prudentius? si innocentiam, quid Vero simplicius? si fortitudinem, quid Bassiano fortius? Nam nunc Commodi meminisse nolo, qui hoc ipso deterior fuit, quod cum illis moribus Antonini nomen obtinuit. Diadumenus autem nec tempus habuit, nec ætatem, & arte hoc patris nomen incurrit.* Item acclamatum, ut supra. Item Imperator dixit: *Nuper certe, Patres conscripti, meministis, cum ille omnium non solum bipedum, sed etiam quadrupedum spurcissimus, Antonini nomen præferret, & in turpitudine atque luxuria Nerones, Vitellios, & Commodos vinceret, qui gemitus omnium fuerint, cum per populi & honestorum coronas una vox esset, hunc non rite Antoninum dici, & per hanc pestem tantum violari nomen.* Et cum diceret, acclamatum est: *Dii mala prohibeant! hæc te imperante non timemus: de his, te duce, securi sumus. Vicisti vitia, vicisti crimina, vicisti dedecora. Antonini nomen ornavisti. certi sumus, bene præsumimus, nos te & a pueritia probavimus, & nunc probamus.* Item Imperator: *Neque ego, Patres conscripti, idcirco timeo istud venerabile omnibus nomen accipere, quod verear, ne in hæc vitia delabatur vita, aut quod nominis pudeat: sed primum displicet alienæ familiæ nomen assumere; deinde quod gravari me credo.*

X. Et cum hæc diceret, acclamatum est, ut su-

pra. Item dixit: *Si enim Antonini nomen accipio; possum & Trajani, possum & Titi, possum & Vespasiani.* Et cum diceret, acclamatum est: *Quomodo Augustus, sic & Antoninus.* Tunc Imperator: *Video, Patres conscripti, quid vos moveat ad hoc nobis addendum. Augustus primus, primus est auctor imperii, & in ejus nomen omnes, velut quadam adoptione, aut jure hereditario, succedimus: Antonini ipsi Augusti dicti sunt. Antoninus idem Pius Marcum & item Verum jure adoptionis vocavit; Commodo autem hereditarium fuit: susceptum Diadumeno, affectatum in Bassiano, ridiculum in Aurelio.* Et cum diceret, acclamatum est: *Alexander Auguste, Dii te servent. verecundiæ tuæ, prudentiæ tuæ, innocentiæ tuæ, castitati tuæ. hinc intelligimus, qualis futurus sis: hinc probamus. Tu facies, ut Senatus bene Principes eligat. tu facies, optimum esse judicium Senatus. Alexander Auguste, Dii te servent. Templa Antoninorum Alexander Augustus dedicet. Cæsar noster, Augustus noster, Imperator noster, Dii te servent. Vincas, valeas, multis annis imperes.*

XI. Alexander Imperator dixit: *Intelligo, Patres conscripti, me obtinuisse, quod volui, & id acceptum refero, plurimas gratias & agens & habens; enisurus, ut & hoc nomen, quod in imperium detulimus, tale sit, ut & ab aliis desideretur, & bonis, vestræ pietatis judiciis offeratur.* Post hæc acclamatum est: *Magne Alexander, Dii te servent. Si Antonini nomen repudiasti, Magni prænomen suscipe. Magne Alexander, Dii te servent.* Et cum sæpius dicerent, Alexander Augustus ait: *Facilius fuit, Patres conscripti,*

ut Antoninorum nomen acciperem: aliquid enim vel affinitati deferrem, vel consortio nominis imperialis. Magni vero nomen cur accipitur? quid enim jam magnum feci? cum id Alexander post magna gesta, Pompejus vero post magnos triumphos, acceperit. Quiescite igitur, venerandi Patres, & vos ipsi magnifici unum me de vobis esse censete potius, quam Magni nomen ingerite.

XII. Post hæc acclamatum est: *Aureli Alexander Auguste, Dii te servent.* & reliqua ex more. Dimisso Senatu, cum & alia multa eo die essent acta, quasi triumphans domum se recepit. multo clarior visus est alienis nominibus non receptis, quam si recepisset. atque ex eo constantiæ ac plenæ gravitatis famam obtinuit. siquidem uni adolescenti Senatus totus persuadere non potuit. Sed quamvis Senatu rogante non potuerit persuaderi, ut vel Antonini vel Magni nomina susciperet; tamen ob ingentem vigorem animi & mirandam singularemque constantiam contra militum insolentiam, *Severi* nomen a militibus eidem inditum est: quod illi ingentem in præsentia reverentiam, magnam apud posteros gloriam peperit; cum eo accessisset, ut de animi virtute nomen acceperit: siquidem solus inventus sit, qui tumultuantes legiones exauctoraverit, ut suo loco ostendetur; in milites autem gravissime animadverterit, qui forte incurrerunt aliquid, quod videretur injustum; ut & ipsum locis suis declarabimus.

XIII. Omina imperii hæc habuit: primum, quod ea die natus est, qua defunctus vita Magnus Alex-

ander dicitur: deinde, quod in templo ejus mater enixa eſt: tertio, quod ipſius nomen accepit: tum præterea, quod ovum purpurei coloris, eadem die natum, qua ille natus eſt, palumbinum, anicula quædam matri ejus obtulit: ex quo quidem haruſpices dixerunt, Imperatorem quidem illum, ſed non diu futurum, & cito ad imperium perventurum. tum præterea, quod tabula Trajani Imperatoris, quæ geniali lecto patris imminebat, dum mater eum in templo pareret, in lectum ejus decidit. His acceſſit, quod nutrix ei Olympias data eſt, quo nomine mater Alexandri appellata eſt. Nutritor Philippus provenit caſu unus ex ruſticis, quod nomen patri Alexandri Magni fuit. Fertur die prima natalis ejus toto die apud Arcam Cæſaream ſtella primæ magnitudinis viſa, & ſol circa domum patris ejus fulgido ambitu coronatus. Cum ejus natalem haruſpices commendarent, dixerunt, eum ſummam rerum tenturum, idcirco quod hoſtiæ de ea villa, quæ eſſet Severi Imperatoris, adductæ eſſent, & quas in illius honorem coloni paraſſent. Nata in domo laurus juxta perſici arborem, intra unum annum perſici arborem vicit. unde etiam conjectores dixerunt, Perſas ab eo eſſe vincendos.

XIV. Mater ejus pridie, quam pareret, ſomniavit, ſe purpureum dracunçulum parere. Pater eadem nocte in ſomniis vidit, alis ſe Romanæ Victoriæ, quæ in Senatu, ad cœlum vehi. Ipſe, cum vatem conſuleret de futuris, hos accepiſſe dicitur verſus adhuc parvulus; & primis quidem ſortibus:

Te manet imperium cœli terræque marisque:
intellectum est, quod inter Divos etiam referretur.
Te manet imperium, quod tenet imperium.
ex quo intellectum est, Romani illum imperii Principem futurum. nam ubi est imperium, nisi apud Romanos, quod tenet imperium? Et hæc quidem de Græcis versibus sunt prodita. Ipse autem, cum, parentis hortatu, animum a philosophia & musica ad alias artes traduceret, Virgilii sortibus hujusmodi illustratus est:

Excudent alii spirantia mollius æra,
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus,
Orabunt causas melius, cœlique meatus
Describent radio, & surgentia sidera ducent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento:
Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem,
Parcere subjectis & debellare superbos.

Fuerunt multa alia signa, quibus Principem humani generis esse constaret. nimius ardor oculorum, & diutius intuentibus gravis: & divinatio mentis frequentissima: rerum memoria singularis, quam nemo nisi Acholius ferebat adjutam. Et cum puer ad imperium pervenisset, fecit cuncta cum matre, ut & illa videretur pariter imperare, mulier sancta, sed avara, & auri atque argenti cupida.

XV. Ubi ergo Augustus agere cœpit imperium, primum removit judices omnes a republica, & a ministeriis, atque muneribus, quos impurus ille Heliogabalus ex genere hominum turpissimo provexerat: deinde Senatum & equestrem ordinem purgavit. Ipsas deinde tribus, & eos, qui militaribus

nituntur prærogativis, purgavit, & Palatium suum comitatumque omnem, abjectis ex aulico ministerio cunctis obscœnis & infamibus: nec quemquam passus est esse in Palatinis, nisi necessarium hominem. Jurejurando deinde se constrinxit, ne quem adscriptum, id est vacantium, haberet, ne annonis rempublicam gravaret; dicens, malum pupillum esse Imperatorem, qui ex visceribus provincialium homines non necessarios, nec reipublicæ utiles pasceret. Fures judicare jussit in civitatibus ullis nunquam videri: & si essent visi, jussit deportari per rectores provinciarum. Annonam militum diligenter inspexit. Tribunos, qui per stellaturas militibus aliquid tulissent, capitali pœna affecit. Negotia & causas prius a scriniorum Principibus, & doctissimis jurisperitis & sibi fidelibus, quorum primus tunc Ulpianus fuit, tractari ordinarique, atque ita referri ad se præcepit.

XVI. Leges de jure populi & fisci moderatas & infinitas sanxit: neque ullam constitutionem sacravit sine viginti jurisperitis, & doctissimis ac sapientibus viris, iisdemque disertissimis, non minus quinquaginta: ut non minus in consilio essent sententiæ, quam senatusconsultum conficerent: & id quidem ita, ut iretur per sententias singulorum, ac scriberetur, quid quisque dixisset, dato tamen spatio ad disquirendum cogitandumque, priusquam dicerent, ne incogitati dicere cogerentur de rebus ingentibus. Fuit præterea illi consuetudo, ut si de jure, aut de negotiis tractaret, solos doctos & disertos adhiberet; si vero de re militari, milites vete-

res & ſenes, ac bene meritos, & locorum peritos, ac bellorum, & caſtrorum, & omnes literatos; & maxime eos, qui hiſtoriam norant: requirens, quid in talibus cauſis, quales in diſceptatione verſabantur, veteres Imperatores vel Romani, vel exterarum gentium feciſſent.

XVII. Referebat Encolpius, quo ille familiariſſimo uſus eſt, illum, ſi unquam furem judicem vidiſſet, paratum habuiſſe digitum, ut illi oculum erueret: tantum odium eum tenebat eorum, de quibus apud ſe probatum, quod fures fuiſſent. Addit Septimius, qui vitam ejus non mediocriter exſecutus eſt, tanti ſtomachi fuiſſe Alexandrum in eos judices, qui furtorum fama laboraſſent, etiamſi damnati non eſſent, ut, ſi eos caſu aliquo videret, commotione animi, ſtomachi choleram evomeret, toto vultu inardeſcente, ita ut nihil poſſet loqui. Nam cum quidam Septimius Arabinus, famoſus crimine furtorum, & ſub Heliogabalo jam liberatus, inter Senatores Principem ſalutatum veniſſet, exclamavit, *O numina, O Juppiter, O Dii immortales, Arabinus non ſolum vivit, verum etiam in Senatum venit? fortaſſis etiam de me ſperat? tam fatuum, tam ſtultum eſſe me judicat?* Salutabatur autem nomine, hoc eſt, *Ave, Alexander.*

XVIII. Si quis caput flexiſſet, aut blandius aliquid dixiſſet, uti adulator vel abjiciebatur, ſi loci ejus qualitas pateretur, vel ridebatur ingenti cachinno, ſi ejus dignitas graviori ſubjacere non poſſet injuriæ. Salutatus conſeſſum obtulit omnibus Senatoribus: atque adeo niſi honeſtos & bonæ famæ ho-

mines ad ſalutationem non admiſit: juſſitque (quemadmodum in Eleuſiniis ſacris dicitur, *ut nemo ingrediatur, niſi qui ſe innocentem novit*) per præconem edici, *ut nemo ſalutaret Principem, qui ſe furem eſſe noſſet, ne aliquando detectus, capitali ſupplicio ſubderetur.* Ipſe adorari ſe vetuit, cum jam cœpiſſet Heliogabalus adorari regum more Perſarum. Erat præterea hæc illius ſententia, *Solos fures de paupertate conqueri, dum volunt ſcelera vitæ ſuæ tegere.* Idem addebat ſententiam de furibus notam, & Græce quidem, quæ Latine hoc ſignificat, *Qui multa rapuerit, pauca ſuffragatoribus dederit, ſalvus erit:* quæ Græce talis eſt:

Ὁ πολλὰ κλέψας, ὀλίγα δοὺς, ἐκφεύξεται.

XIX. Præfectum prætorii ſibi ex Senatus auctoritate conſtituit. Præfectum Urbis a Senatu accepit. alterum Præfectum prætorii fecit, qui, ne fieret, etiam fugerat, dicens, *Invitos, non ambientes in rempublicam collocandos.* Senatorem nunquam ſine omnium Senatorum, qui aderant, conſilio fecit, ita ut per ſententias omnium crearetur, teſtimonia dicerent ſummi viri; ac ſi fefelliſſent vel teſtes, vel ii, qui ſententias dicebant, poſtea in ultimum rejicerentur locum civium, condemnatione adhibita, quaſi falſi rei approbati, ſine ullius indulgentiæ propoſito. Idem Senatores nonniſi ad ſummorum in Palatio virorum ſuffragium fecit, dicens, *magnum virum eſſe oportere, qui faceret Senatorem.* Idem libertinos nunquam in equeſtrem locum redegit, aſſerens, *ſeminarium Senatorum equeſtrem locum eſſe.*

XX. Moderationis tantæ fuit, ut nemo unquam

ab ejus latere ſubmoveretur, ut omnibus ſe blandum affabilemque præberet, ut amicos non ſolum primi ac ſecundi loci, ſed etiam inferiores, ægrotantes viſeret, ut ſibi ab omnibus libere, quæ ſentiebant, dici cuperet, & cum dictum eſſet, audiret, & cum audiſſet, ita, ut res poſcebat, emendaret atque corrigeret; ſi minus bene factum eſſet aliquid, etiam ipſe convinceret, idque ſine faſtu & ſine amaritudine animi; conſeſſum omnibus ſemper offerret, præter eos, quos furtorum denſior fama perſtrinxerat, de abſentibus ſemper requirens. Denique cum ei objiceret nimiam civilitatem & Mammæa mater, & uxor Memmia, Sulpicii conſularis viri filia, Catuli neptis, & ſæpe dicerent, *Molliorem tibi poteſtatem & contemtibiliorem imperii feciſti:* ille reſpondit, *Sed ſecuriorem, atque diuturniorem.* Dies denique nunquam tranſiit, quin aliquid manſuetum, civile, pium faceret; ſed ita, ut ærarium non everteret.

XXI. Condemnationes & raras eſſe juſſit, &, quæ factæ fuerant, non indulſit. Vectigalia civitatibus ad proprias fabricas deputavit. Fœnus publicum trientarium exercuit, ita ut pauperibus pleriſque ſine uſuris pecunias dederit ad agros emendos, reddendas de fructibus. Præfectis prætorio ſuis ſenatoriam addidit dignitatem, ut viri clariſſimi & eſſent, & dicerentur: quod antea vel raro fuerat, vel omnino non fuerat, eouſque, ut ſi quis Imperatorum ſucceſſorem Præfecto prætorii dare vellet, laticlaviam eidem per libertum ſubmitteret, ut in multorum vita Marius Maximus dixit. Alexander

autem idcirco Senatores esse voluit Præfectos prætorii, ne quis non Senator de Romano Senatore judicaret. Milites suos sic ubique scivit, ut in cubiculo haberet breves, & numerum, & tempora militantium, semperque, cum solus esset, & rationes eorum, & numerum, & dignitates, & stipendia recenseret, ut esset ad omnia instructissimus. Denique cum inter militares aliquid ageretur, multorum dicebat & nomina. de promovendis etiam sibi annotabat, & perlegebat cuncta pittacia, & sic faciebat, diebus etiam pariter annotatis, & quis, & qualis esset, & quo insinuante promotus. Commeatum populi Romani sic adjuvit, ut, cum frumenta Heliogabalus evertisset, vicem de propria pecunia loco suo reponeret.

XXII. Negotiatoribus, ut Romam volentes concurrerent, maximam immunitatem dedit. Oleum, quod Severus populo dederat, quodque Heliogabalus imminuerat, turpissimis hominibus Præfecturam annonæ tribuendo, integrum restituit. Jus conferendi rationes, quod impurus ille sustulerat, hic omnibus reddidit. Mechanica opera Romæ plurima instituit. Judæis privileg a reservavit. Christianos esse passus est. Pontificibus tantum detulit, & Quindecimviris atque Auguribus, ut quasdam caussas sacrorum, a se finitas, iterari, & aliter distingui pateretur. Præsides provinciarum, quos vere, non factionibus, laudari comperit, & in itineribus secum semper in vehiculo habuit, & muneribus adjuvit, dicens, & fures a republica pellendos, ac pauperandos, & integros esse redimendos, atque ditan-

dos. Cum vilitatem populus Romanus ab eo peteret, interrogavit per Curionem, quam speciem caram putarent. illi continuo exclamaverunt, carnem bubulam, atque porcinam. tunc ille non quidem vilitatem proposuit, sed jussit, ne quis suminatam occideret, ne quis lactantem, ne quis vaccam, ne quis damalionem: tantumque intra biennium, vel prope annum, porcinæ carnis fuit & bubulæ, ut, cum fuisset octominutalis libra, ad duos unumque utriusque carnis libra redigeretur.

XXIII. Causas militum contra Tribunos sic audivit, ut, si aliquem reperisset tribunorum in crimine, pro facti qualitate sine indulgentiæ proposito puniret. De omnibus hominibus per fideles homines suos semper quæsivit: & per eos, quos nemo nosset hoc agere; cum diceret, omnes præda corrumpi posse. Servos suos semper cum servili veste habuit, libertos cum ingenuorum. Eunuchos de ministerio suo abjecit, & uxori ut servos servire jussit. & cum Heliogabalus mancipium eunuchorum fuisset, ad certum numerum eos redegit, nec quidquam in Palatio curare voluit, nisi balneas feminarum: cum plerosque eunuchos rationibus & procurationibus præposuisset Heliogabalus, hic illis & veteres sustulit dignitates. Idem tertium genus hominum eunuchos esse dicebat, nec videndum, nec in usu habendum a viris, sed vix a feminis nobilibus. Qui de eo fumum vendiderat, & a quodam militari centum aureos acceperat, in crucem tolli jussit per eam viam, qua esset servis suis ad suburbana imperatoria iter frequentissimum.

XXIV. Provincias prætorias, præsidiales plurimas fecit: proconsulares ex Senatus voluntate ordinavit. Balnea mixta Romæ exhiberi prohibuit; quod quidem jam ante prohibitum, Heliogabalus fieri permiserat. Lenonum vectigal, & meretricum, & exoletorum, in sacrum ærarium inferri vetuit, sed sumtibus publicis ad instaurationem theatri, circi, amphitheatri, & ærarii, deputavit. Habuit in animo, ut exoletos vetaret, quod postea Philippus fecit: sed veritus est, ne prohibens, publicum dedecus in privatas cupiditates converteret, cum homines illicita magis poscant, prohibitaque furore persequantur. Braccariorum, linteonum, vitreariorum, pellionum, plaustrariorum, argentariorum, aurificum, & ceterarum artium, vectigal pulcherrimum instituit: ex eoque jussit thermas, & quas ipse fundaverat, & superiores, populi usibus exhiberi: silvas etiam thermis publicis deputavit. Addidit & oleum luminibus thermarum, cum antea non ante auroram paterent, & ante solis occasum clauderentur.

XXV. Hujus imperium incruentum quidam literis tradiderunt: quod contra est. nam & *Severus* est appellatus a militibus ob austeritatem, & in animadversionibus asperior in quibusdam fuit. Opera veterum Principum instauravit: ipse nova multa constituit: in his thermas nominis sui, juxta eas, quæ Neronianæ fuerunt, aqua inducta, quæ *Alexandrina* nunc dicitur. Nemus thermis suis, de privatis ædibus suis, quas emerat, dirutis ædificiis, fecit. *Oceani solium* primus inter Principes appella-

vit, cum Trajanus id non feciſſet, ſed diebus ſolis deputaſſet. Antonini Caracalli thermas additis ſortionibus perfecit, & ornavit. Alexandrinum opus marmoris, de duobus marmoribus, hoc eſt, Porphyretico & Lacedæmonio, primus inſtituit, Palatio exornato hoc genere marmorandi. Statuas coloſſas in Urbe multas locavit, artificibus undique conquiſitis. Alexandri habitu nummos plurimos figuravit; & quidem electreos aliquantos, ſed plurimos tamen aureos. A mulieribus famoſis matrem & uxorem ſuam ſalutari vetuit. Conciones in Urbe multas habuit more veterum Tribunorum & Conſulum.

XXVI. Congiarium populo ter dedit, donativum militibus ter: carnem populo addidit. Uſuras fœneratorum contraxit ad trientes penſiones, etiam pauperibus conſulens. Senatores ſi fœnerarentur, uſuras accipere primo vetuit, niſi aliquid muneris cauſa acciperent: poſtea tamen juſſit in ſemiſſes acciperent donum, munus tamen ſuſtulit. Statuas ſummorum virorum in foro Trajani collocavit undique translatas. Paulum & Ulpianum in magno honore habuit: quos Præfectos ab Heliogabalo alii dicunt factos, alii ab ipſo. nam & conſiliarius Alexandri, & magiſter ſcrinii Ulpianus fuiſſe perhibetur: qui tamen ambo aſſeſſores Papiniani fuiſſe dicuntur. Baſilicam Alexandrinam inſtituerat inter campum Martium, & ſepta Agrippiana, in latum pedum centum, in longum pedum mille, ita ut tota columnis penderet: quam efficere non potuit, morte præventus. Iſium & Serapium decenter or-

navit, additis ſignis, & deliacis, & omnibus myſticis. In matrem Mammæam unice pius fuit, ita ut Romæ in Palatio faceret diætas nominis Mammææ, quas imperitum vulgus hodie *ad Mammam* vocant. Et in Bajano palatium cum ſtagno, quod Mammææ nomine hodieque cenſetur. Fecit & alia in Bajano opera magnifica in honorem affinium ſuorum, & ſtagna ſtupenda, admiſſo mari. Pontes, quos Trajanus fecerat, inſtauravit pæne in omnibus locis: aliquos etiam novos fecit: ſed inſtauratis nomen Trajani reſervavit.

XXVII. In animo habuit, omnibus officiis genus veſtium proprium dare, & omnibus dignitatibus, ut a veſtitu dignoſcerentur: & omnibus ſervis, ut in populo poſſent agnoſci, ne quis ſeditioſus eſſet, ſimul ne ſervi ingenuis miſcerentur. Sed hoc Ulpiano Pauloque diſplicuit, dicentibus, plurimum rixarum fore, ſi faciles eſſent homines ad injurias. Tum ſatis eſſe conſtituit, ut Equites Romani a Senatoribus clavi qualitate diſcernerentur. Pænulis intra Urbem frigoris cauſa ut ſenes uterentur permiſit, cum id veſtimenti genus ſemper itinerarium aut pluviæ fuiſſet. Matronas tamen intra Urbem pænulis uti vetuit, in itinere permiſit. Facundiæ fuit Græcæ magis, quam Latinæ, nec verſu invenuſtus, & ad muſicam pronus, matheſeos peritus: & ita quidem, ut ex ejus juſſu mathematici publice propoſuerint Romæ, ac ſint profeſſi, ut docerent. Haruſpicinæ quoque peritiſſimus fuit. ὀρνεοσκόπος magnus, ut & Vaſcones Hiſpanorum, & Pannoniorum augures vicerit. Geometriam fecit. pin-

xit mire, cantavit nobiliter: sed nunquam alio conscio, nisi pueris suis testibus. Vitas Principum bonorum versibus scripsit. Lyra, tibia, organo cecinit: tuba etiam, quod quidem Imperator nunquam ostendit. Palæstes primus fuit, in armis magnus, adeo ut multa bella, & gloriose gesserit.

XXVIII. Consulatum ter iniit tantum ordinarium; ac primo nundino sibi alios semper suffecit. Severissimus judex contra fures, appellans eosdem quotidianorum scelerum reos, & damnans acerrime, ac solos hostes, inimicosque reipublicæ vocans. Eum notarium, qui falsum causæ brevem in consilio imperatorio retulisset, incisis digitorum nervis, ita ut nunquam posset scribere, deportavit. Cum quidam ex honoratis, vitæ sordidæ & aliquando furtorum reus, per ambitionem nimiam ad militiam aspirasset, idcirco quod per reges amicos ambierat, admissus, statim in furto, præsentibus patronis, detectus est, jussusque a regibus audiri, damnatus est, re probata. Et cum quæreretur a regibus, quid apud eos paterentur fures, illi responderunt, *Crucem:* ad eorum responsum, in crucem sublatus est. ita & patronis auctoribus damnatus ambitor est, & Alexandri, quam præcipue tuebatur, servata clementia est. Statuas colossas, vel pedestres nudas, vel equestres, divis Imperatoribus in foro divi Nervæ, quod *Transitorium* dicitur, locavit, omnibus cum titulis, & columnis æreis, quæ gestorum ordinem continerent, exemplo Augusti, qui summorum virorum statuas in foro suo e marmore collocavit, additis gestis. Volebat videri originem de

Romanorum gente trahere, quia eum pudebat Syrum dici: maxime, quod quodam tempore festo, ut solent, Antiochenses, Ægyptii, Alexandrini, lacessiverant eum conviciolis, *Syrum Archisynagogum* eum vocantes, & *Archierea.*

XXIX. Antequam de bellis ejus, & expeditionibus, & victoriis loquar, de vita quotidiana & domestica pauca differam. Usus vivendi eidem hic fuit: primum ut, si facultas esset, id est, si non cum uxore cubuisset, matutinis horis in larario suo, in quo & divos Principes, sed optimos, electos, & animas sanctiores, in queis & Apollonium, & quantum scriptor suorum temporum dicit, Christum, Abraham, & Orpheum, & hujusmodi ceteros habebat, ac majorum effigies, rem divinam faciebat. Si id non poterat, pro loci qualitate vel vectabatur, vel piscabatur, vel deambulabat, vel venabatur. Dehinc si hora permitteret, actibus publicis post multam horam operam dabat, idcirco quod & res bellicæ, & res civiles, ut superius dictum est, per amicos tractabantur, sed sanctos & fideles, & nunquam venales: & tractatæ firmabantur, nisi quid novi ipsi etiam placeret. Sane si necessitas cogeret, ante lucem actibus operam dabat, & in longam horam producebat, neque unquam tædiavit, aut morosus, aut iratus resedit, fronte semper pari, & lætus ad omnia. erat enim ingentis prudentiæ, & cui nemo posset imponere, & quem si aliquis urbane tentare voluit, intellectus tulit pœnas.

XXX. Post actus publicos, seu bellicos, seu civi-

les, lectioni Graecae operam majorem dabat, *De republica* libros Platonis legens. Latina cum legeret, non alia magis legebat, quam *De officiis* Ciceronis & *De republica*: nonnunquam & oratores, & poetas, in queis Serenum Sammonicum, quem ipse noverat & dilexerat, & Horatium. Legit & vitam Alexandri, quem praecipue imitatus est: etsi in eo condemnabat ebrietatem, & crudelitatem in amicos; quamvis utrumque defendatur a bonis scriptoribus, quibus saepius ille credebat. Post lectionem, operam palaestrae, aut sphaeristerio, aut cursui, aut luctaminibus mollioribus, dabat, atque inde unctus lavabatur, ita ut caldariis vel nunquam, vel raro, piscina semper uteretur, in eaque una hora prope maneret, biberet etiam frigidam Claudiam jejunus, ad unum prope sextarium. Egressus balneas multum lactis & panis sumebat, ova, deinde mulsum; atque his refectus aliquando prandium inibat, aliquando cibum usque ad coenam differebat, prandit tamen saepius. Ususque est Hadriani tetrapharmaco frequenter, de quo in libris suis Marius Maximus loquitur, cum Hadriani disserit vitam.

XXXI. Post meridianas horas, subscriptioni & lectioni epistolarum semper dedit operam, ita ut ab epistolis, & libellis, & a memoria, semper assisterent: nonnunquam etiam, si stare per valetudinem non possent, sederent, relegentibus cuncta librariis, & iis, qui scrinium gerebant, ita ut Alexander sua manu adderet, si quid esset addendum: sed ex ejus sententia qui disertior habebatur. Post

epiſtolas, omnes amicos ſimul admiſit, cum omnibus pariter eſt locutus: neque unquam ſolum quemquam, niſi Præfectum ſuum, vidit, & quidem Ulpianum, ex aſſeſſore ſemper ſuo, cauſa juſtitiæ ſingularis. Cum autem alterum adhibuit, & Ulpianum rogari juſſit. Virgilium autem *Platonem poetarum* vocabat, ejuſque imaginem cum Ciceronis ſimulacro, in ſecundo larario habuit, ubi & Achillis & magnorum virorum. Alexandrum vero Magnum inter Divos & optimos in larario majore conſecravit.

XXXII. Injuriam nulli unquam amicorum comitumve fecit, nec magiſtris quidem, aut principibus officiorum. Præfectis autem ſemper detulit, aſſerens, *eum, qui mereatur injuriam pati, ab Imperatore damnandum eſſe, non dimittendum.* Si unquam alicui præſentium ſucceſſorem dedit, ſemper illud addidit, *Gratias tibi agit reſpublica:* eumque muneratus eſt, ita ut privatus pro loco ſuo poſſet honeſte vivere: his quidem muneribus, agris, bobus, equis, frumento, ferro, impendiis ad faciendam domum, marmoribus ad ornandum, & operis, quas ratio fabricæ requirebat. Aurum & argentum raro cuiquam, niſi militi diviſit, *nefas eſſe* dicens, *ut diſpenſator publicus in delectationes ſuas & ſuorum converteret id, quod provinciales dediſſent.* Aurum negotiatorium & coronarium Romæ remiſit.

XXXIII. Fecit Romæ curatores Urbis quatuordecim, ſed ex conſularibus: quos audire negotia urbana cum Præfecto Urbis juſſit, ita ut omnes, aut magna pars adeſſet, cum acta fierent. Corpora omnium conſtituit, vinariorum, lupinariorum,

caligariorum, & omnino omnium artium: hisque ex sese defensores dedit, & jussit, quid ad quos judices pertineret. Scenicis nunquam aurum, nunquam argentum, vix pecuniam donavit: pretiosas vestes, quas Heliogabalus dederat, etiam sustulit. Milites, quos *ostensionales* vocant, non pretiosis, sed speciosis, clarisque vestibus ornabat: nec multum in signa, aut ad apparatum regium, auri & serici deputabat, dicens, *Imperium in virtute esse, non in decore.* Chlamydes hirtas Severi, & tunicas asemas, vel macrocheras, ex purpura non magna, ad usum revocavit suum.

XXXIV. In convivio aurum nesciit: pocula mediocria, sed nitida semper habuit. Ducentarum librarum argenti pondus ministerium ejus nunquam transiit. Nanos, & nanas, & moriones, & vocales exoletos, & omnia acroamata, & pantomimos, populo donavit: qui autem usui non erant, singulis civitatibus deputavit alendos singulos, ne gravarentur specie mendicorum. Eunuchos, quos Heliogabalus & in consiliis turpibus habebat, & promovebat, donavit amicis, addito elogio, ut, si non rediissent ad bonos mores, eosdem liceret occidi sine auctoritate judicii. Mulieres infames, quarum infinitum numerum deprehenderat, publicari jussit, exoletis omnibus deportatis, aliquibus etiam naufragio mersis, cum quibus illa clades consuetudinem habuerat funestissimam. Auratam vestem ministrorum vel in publico convivio nullus habuit. Cum inter suos convivaretur, aut Ulpianum, aut doctos homines adhibebat, ut haberet fabulas

literatas, quibus se recreari dicebat & pasci. Habebat, cum privatim convivaretur, & librum in mensa, & legebat, sed Græca magis. Latinos autem poetas lectitabat. Publico convivio ea simplicitate egit, qua privato; nisi quod numerus accubantium crescebat, & multitudo convivarum, qua ille offendebatur, dicens, se in theatro & circo manducare.

XXXV. Oratores & poetas, non sibi panegyricos dicentes, (quod exemplo Nigri Pescennii stultum dicebat) sed aut orationes recitantes, aut facta veterum, quos ante retuli, libenter audivit: libentius tamen, si quis ei recitavit Alexandri Magni laudes, aut meliorum retro Principum, aut magnorum urbis Romæ virorum. Ad Athenæum, audiendorum & Græcorum & Latinorum rhetorum vel poetarum causa, frequenter processit. Audivit autem etiam forenses oratores causas recitantes, quas vel apud ipsum, vel apud Præfectos Urbis egerant. Agoni præsedit, & maxime Herculeo, in honorem Magni Alexandri. Solus post meridiem, vel matutinis horis idcirco nunquam aliquos videbat, quod ementitos de se multa cognoverat: speciatim Vetronium Turinum: quem cum familiarem habuisset, ille omnia vel fingendo sic vendiderat, ut Alexandri, quasi stulti hominis, & quem ille in potestate haberet, & cui multa persuaderet, infamaret imperium: sicque omnibus persuaserat, quod ad nutum suum omnia faceret.

XXXVI. Denique hac illum arte deprehendit, ut quendam immitteret, qui a se quiddam publice

peteret, ab illo autem occulte quasi præsidium postularet, ut pro eo Alexandro secreto suggereret. Quod cum factum esset, & Turinus suffragium promisisset, dixissetque, se quædam Imperatori dixisse, cum nihil dixisset, sed in eo pendere, ut adhuc impetraret, eventum vendens: cumque iterum jussisset Alexander interpellari, & Turinus, quasi aliud agens, nutibus annuisset, neque tamen interim quidquam dixisset, impetratum autem esset, quod petebatur, Turinusque ab illo, qui meruerat, fumi venditor, ingentia præmia percepisset; accusari eum Alexander jussit, probansque per testes omnibus, & quibus præsentibus quid accepisset, & quibus audientibus quid promisisset, in foro Transitorio ad stipitem illum ligari præcepit, & fumo apposito, quem ex stipulis atque humidis lignis fieri jusserat, necavit, præcone dicente, *Fumo punitur, qui vendidit fumum.* Ac ne una tantum causa videretur crudelior fuisse, quæsivit diligentissime, antequam eum damnaret: & invenit, Turinum sæpe & in causis ab utraque parte accepisse, cum eventus venderet, & ab omnibus, qui aut præpósituras, aut provincias acceperant.

XXXVII. Spectacula frequentavit cum summa donandi parsimonia, dicens, & venatores, & scenicos, & aurigas sic alendos, quasi servos nostros, aut venatores, aut muliones, aut voluptarios. Convivium neque opimum, neque nimis parcum, sed nitoris summi fuit: ita tamen, ut pura mantilia mitterentur, sæpius cocco clavata, aurata vero nunquam; cum hæc Heliogabalus jam recepisset, & ante,

ut quidam prædicant, Hadrianus habuiſſet. Uſus convivii diurnus hic fuit: vini ad totum diem ſextarii triginta, panis mundi pondo triginta, panis ſequentis ad donandum pondo quinquaginta. Nam ſemper de manu ſua miniſtris convivii & panem, & partes aut olerum, aut carnis, aut leguminum dabat, ſenili prorſus maturitate patremſamilias agens. Erant decreta & carnis diverſæ pondo triginta, erant & gallinacei duo. Adhibebatur & anſer diebus feſtis: Kalendis autem Januariis, & hilariis Matris Deûm, & ludis Apollinaribus, & Jovis epulo, & Saturnalibus, & hujuſmodi feſtis diebus, faſianus: ita ut aliquando & duo ponerentur, additis gallinaceis duobus. leporem quotidie habuit, venationem frequentem: ſed eam cum amicis dividebat, & his maxime, quos ſciebat per ſe non habere. nec divitibus quidquam talium munerum miſit, ſed ab his ſemper accepit. Habuit quotidie milii ſine pipere ſextarios quatuor, cum pipere duo: &, ne ſit longum omnia inſerere, quæ Gargilius Martialis ejus temporis ſcriptor ſingulatim perſecutus eſt, omnia & ad modum & rationem illi ſunt præbita. Pomis vehementer indulſit, ita ut ſecunda menſa illius ſæpius ponerentur: unde etiam jocus exſtitit, *Non ſecundam menſam Alexandrum habere, ſed ſecundum.* Ipſe cibo plurimo reficiebatur; vino neque parce, neque copioſe, affatim tamen. Frigida ſemper pura uſus, æſtate vino cum roſa condito: quod quidem ſolum ex diverſo genere Heliogabali tenuerat.

XXXVIII. Et quoniam de lepuſculis facta eſt

mentio, quod ille leporem quotidie haberet, jocus poeticus emersit, idcirco quod multi septem diebus pulchros esse dicunt eos, qui leporem comederint, ut Martialis etiam epigramma significat, quod contra quandam Gelliam scripsit hujusmodi:

Cum leporem mittis, semper mihi, Gellia, mandas,
Septem formosus, Marce, diebus eris.
Si verum dicis, si verum, Gellia, mandas,
Edisti nunquam, Gellia, tu leporem.

Sed hos versus Martialis in eam, quæ deformis esset, composuit: poeta vero temporum Alexandri hæc in eum dixit:

Pulchrum quod vides esse nostrum regem,
Quem Syrum sua detulit propago,
Venatus facit, & lepus comesus,
Ex quo continuum capit leporem.

Hos versus cum ad eum quidam ex amicis detulisset, respondisse ille dicitur Græcis versibus, in hanc sententiam:

Pulchrum quod putas esse vestrum regem,
Vulgari, miserande, de fabella:
Si verum putas esse, non irascor.
Tantum tu comedas velim lepusculos,
Ut fias, animi malis repulsis,
Pulcher, ne invideas livore mentis.

XXXIX. Cum amicos militares habuisset, ut usum Trajani, quem ille post secundam mensam, potandi usque ad quinque pocula instituerat, reservaret, unum tantum poculum amicis exhibebat, in honorem Alexandri Magni: id autem brevius, nisi si quis, quod licebat, majus habere po-

ſtulaſſet. Uſus Veneris in eo moderatus fuit, exoletorum ita expers, ut (quemadmodum ſupra diximus) legem de his auferendis ferre voluerit. Horrea in omnibus regionibus publica fecit, ad quæ conferrent bona ii, qui privatas cuſtodias non haberent. Balnea omnibus regionibus addidit, quæ forte non habebant. nam hodieque multa dicuntur Alexandri. Fecit & domos pulcherrimas, easdemque amicis ſuis maxime integris viris donavit. Vectigalia publica in id contraxit, ut, qui decem aureos ſub Heliogabalo præſtiterant, tertiam partem aurei præſtarent, hoc eſt, triceſimam partem. tuncque primum ſemiſſes aureorum formati ſunt: tunc etiam, cum ad tertiam aurei partem vectigal decidiſſet, tremiſſes; dicente Alexandro, etiam quartarios futuros, quod minus non poſſet: quos quidem jam formatos in moneta detinuit, exſpectans, ut, ſi vectigal contrahere potuiſſet, & eoſdem ederet: ſed cum non potuiſſet per publicas neceſſitates, conflari eos juſſit, & tremiſſes tantum ſolidoſque formari. Formas binarias, ternarias, & quaternarias, & denarias etiam, atque amplius, uſque ad bilibres quoque & centenarias, quas Heliogabalus invenerat, reſolvi præcepit, neque in uſu cujuſquam verſari, atque ex eo his materiæ nomen inditum eſt, cum diceret, plus largiendi hanc eſſe Imperatori cauſam, ſi, cum multos ſolidos minores dare poſſit, dans decem vel amplius una forma, triginta & quinquaginta & centum dare cogeretur.

XL. Veſtes ſericas ipſe raras habuit: holoſericas

nunquam induit, ſubſericam nunquam donavit. Divitiis nullius invidit. pauperes juvit. honoratos, quos pauperes vere, non per luxuriam, aut ſimulationem vidit, ſemper multis commodis auxit, agris, ſervis, animalibus, gregibus, ferramentis ruſticis. In theſauris veſtem nunquam niſi annum eſſe paſſus eſt, eamque ſtatim expendi juſſit. Omnem veſtem, quam donavit, ipſe perſpexit: omne aurum, omne argentum, idque frequenter, appendit. Donavit & ocreas, & braccas, & calceamenta inter veſtimenta militaria. Purpuræ clariſſimæ non ad uſum ſuum, ſed ad matronarum, ſi quæ aut poſſent, aut vellent, certe ad vendendum, graviſſimus exactor fuit: ita ut *Alexandrina purpura* hodieque dicatur, quæ vulgo *Probiana* dicitur, idcirco quod Aurelius Probus baphiis præpoſitus, id genus muricis reperiſſet. Uſus eſt ipſe chlamyde coccinea ſæpe. In urbe tamen ſemper togatus fuit, & in Italiæ urbibus. Prætextam & pictam togam nunquam niſi Conſul accepit: & eam quidem, quam de Jovis templo ſumtam alii quoque accipiebant, aut Prætores, aut Conſules. Accepit prætextam etiam cum ſacra faceret, ſed loco Pontificis maximi, non Imperatoris. Boni linteaminis appetitor fuit, & quidem puri, dicens, *Si linea idcirco ſunt, ut nihil aſperum habeant, quid opus eſt purpura?* in linea autem aurum mitti, etiam dementiam judicabat, cum aſperitati adderetur rigor. Faſciis ſemper uſus eſt. Braccas albas habuit, non coccineas, ut prius ſolebant.

XLI. Gemmarum quod fuit, vendidit, & aurum

in ærarium contulit, dicens, gemmas viris uſui non eſſe: matronas autem regias contentas eſſe debere uno reticulo, atque inauribus, & baccato monili, & corona, cum qua ſacrificium facerent, & unico pallio auro ſparſo, & cyclade, quæ ſex uncias auri plus non haberet. Prorſus cenſuram ſuis temporibus de propriis moribus geſſit. Imitati ſunt eum magni viri, & uxorem ejus matronæ pernobiles. Aulicum miniſterium in id contraxit, ut eſſent tot homines in ſingulis officiis, quot neceſſitas poſtularet: ita ut annonas, non dignitatem, acciperent fullones, & veſtitores, & pictores, & pincernæ, omnes caſtrenſes miniſtri, quemadmodum peſtis illa inſtituerat; ſed annonas ſingulas, vix binas. Et cum argentum in miniſterio plus ducentis libris non haberet, nec plures miniſtros, argentum & miniſtros ante quando poſcebat, accipiebat ab amicis: quod hodieque fit, ſi præſtatur a Præfectis abſente Imperatore. Voluptates ſcenicas in convivio nunquam habuit, ſed ſumma illa oblectatio fuit, ut catuli cum porcellis luderent, aut perdices inter ſe pugnarent, aut aves parvulæ ſurſum & deorſum volitarent. Habuit ſane in Palatio unum genus voluptatis, quo maxime delectatus eſt, & quo ſollicitudines publicas ſublevaret. nam aviaria inſtituerat pavonum, faſianorum, gallinaceorum, anatum, perdicum etiam: hiſque vehementer oblectabatur, maxime palumborum, quos habuiſſe ad viginti millia dicitur: & ne eorum paſtus gravaret annonam, ſervos habuit vectigales, qui eos ex ovis, ac pullicenis, ac pipionibus alerent.

XLII. Thermis & suis & veterum frequenter cum populo usus est, & æstate maxime, balneari veste ad Palatium revertens; hoc solum imperatorium habens, quod lacernam coccineam accipiebat. Cursorem nunquam nisi servum suum, dicens, ingenuum currere, nisi in sacro certamine, non debere: cocos, piscatores, fullones, & balneatores, nonnisi servos suos habuit: ita ut; si quis deesset, emeret. Medicus sub eo unus palatinus salarium accepit: ceteri omnes, qui usque ad sex fuerunt, annonas binas aut ternas accipiebant, ita ut mundas singulas consequerentur, alias aliter. Judices cum promoveret, exemplo veterum, ut & Cicero docet, & argento & necessariis instruebat, ita ut præsides provinciarum acciperent argenti pondo vicena, phialas senas, mulos binos, equos binos, vestes forenses binas, domesticas singulas, balneares singulas, aureos centenos, cocos singulos, muliones singulos; &, si uxores non haberent, singulas concubinas, quod sine his esse non possent: reddituri, deposita administratione, mulas, mulos, equos, muliones, & cocos: cetera sibi habituri, si bene egissent; in quadruplum reddituri, si male, præter condemnationem, aut peculatus, aut repetundarum.

XLIII. Leges innumeras sanxit. Carrucas Romæ & rhedas Senatoribus omnibus ut argentatas haberent, permisit: interesse Romanæ dignitatis putans, ut his tantæ urbis Senatores vectarentur. Consules quoscunque vel ordinarios, vel suffectos creavit, ex Senatus sententia nominavit, sumtum

eorum contrahens: & nundina vetera ex ordine instituit, vel dies, vel tempora. Quæstores candidatos ex sua pecunia jussit munera populo dare, sed ut post quæsturam præturas acciperent, & inde provincias regerent: arcarios vero instituit, qui de arca fisci ederent munera, eademque parciora. Habuit in animo, ut munera per totum annum dispergeret, ut per triginta dies munus populo daretur: sed cur id non fecerit, in occulto habetur. Capitolium septimo die, cum in Urbe esset, ascendit, templa frequentavit. Christo templum facere voluit, eumque inter Deos recipere, quod & Hadrianus cogitasse fertur, qui templa in omnibus civitatibus sine simulacris jusserat fieri: quæ hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur *Hadriani*, quæ ille ad hoc parasse dicebatur: sed prohibitus est ab iis, qui, consulentes sacra, repererant omnes Christianos futuros, si id optato evenisset, & templa reliqua deserenda.

XLIV. In jocis Alexander dulcissimus fuit, in fabulis amabilis, in conviviis comis, ita ut quisque posceret, quod vellet. Ad aurum colligendum attentus, ad servandum cautus, ad inveniendum sollicitus, sed sine cujusquam excidio. Syrum se dici noluit, sed a majoribus Romanum. Et stemma generis depinxerat, quo ostendebatur, genus ejus a Metellis descendere. Rhetoribus, grammaticis, medicis, haruspicibus, mathematicis, mechanicis, architectis salaria instituit, & auditoria decrevit; & discipulos cum annonis pauperum filios, modo ingenuos, dari jussit. Etiam in provinciis orato-

ribus forensibus multum detulit, plerisque etiam annonas dedit, quos constitisset gratis agere. Leges in annos firmavit, easque etiam ipse diligentissime servavit. Theatralia spectacula sæpe obiit. Theatrum Marcelli reficere voluit. Multis civitatibus, quæ post terræ motus deformes erant, ad instaurationem operum, & publicorum, & privatorum, pecuniam ex vectigalibus dedit. In templis sane nunquam, præter quatuor aut quinque argenti libras, auri ne guttulam quidem aut bracteolam posuit, susurrans versum Persii,

— — *in sanctis quid facit aurum?*

XLV. Expeditiones bellicas habuit, de quibus ordine suo edisseram. Primum tamen ejus consuetudinem dicam de rebus vel tacendis, vel prodendis. Tacebantur secreta bellorum: itinerum autem dies publice proponebantur, ita ut edictum penderet ante menses duos, in quo scriptum esset, *Illa die, illa hora ab Urbe sum exiturus, &, si Dii voluerint, in prima mansione mansurus:* deinde per ordinem mansiones, deinde stativæ, deinde ubi annona esset accipienda: & id quidem eo usque, quamdiu ad fines barbaricos veniretur. jam enim inde tacebatur, & omnes ambulabant ita, ne dispositionem Romanam barbari scirent. Certum est autem, eum nunquam id, quod proposuerat, fefellisse, cum diceret, *nolle ab aulicis suas vendi dispositiones:* quod factum fuerat sub Heliogabalo, cum ab eunuchis omnia venderentur. quod genus hominum idcirco secreta omnia in aula nosse cupiunt, ut soli aliquid scire videantur, & habeant, unde vel gratiam

vel pecuniam requirant. Et quia de publicandis dispositionibus mentio contigit: ubi aliquos voluisset vel rectores provinciis dare, vel præpositos facere, vel procuratores, id est, rationales ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut, si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus; si non probasset, subiret pœnam capitis: dicebatque, *grave esse, cum id Christiani & Judæi facerent in prædicandis sacerdotibus, qui ordinandi sunt, non fieri in provinciarum rectoribus, quibus & fortunæ hominum committerentur & capita.*

XLVI. Assessoribus salaria instituit: quamvis sæpe dixerit, *eos esse promovendos, qui per se rempublicam gerere possent, non per assessores;* addens, *militares habere suas administrationes, habere literatos: & ideo unumquemque hoc agere debere, quod nosset.* Thesauros repertos iis, qui repererant, donavit: & si multi essent, addidit his eos, quos in suis habebat officiis. Cogitabat secum, & descriptum habebat, cui quid præstitisset: & si quos sciret vel nihil petiisse, vel non multum, unde sumtus suos augerent, vocabat eos, & dicebat: *Quid est, cur nihil petis? an me tibi vis fieri debitorem? pete, ne privatus de me queraris.* Dabat autem hæc in beneficiis, quæ famam ejus non læderent: bona punitorum, sed nunquam cum auro, argento, vel gemmis; nam id omne in ærarium reponebat: dabat præposituras locorum civilium, non militum: dabat eas administrationes, quæ ad procurationes pertinerent. Rationales cito mutabat, ita ut nemo nisi annum compleret; eosque, si boni essent, oderat, *malum necessarium* vocans.

Præsides vero, Proconsules & Legatos, nunquam fecit ad beneficium, sed ad judicium vel suum, vel Senatus.

XLVII. Milites expeditionis tempore sic disposuit, ut in mansionibus annonas acciperent, nec portarent cibaria decem & septem, ut solent, dierum, nisi in barbarico: quamvis & illic mulis eosdem atque camelis adjuverit, dicens, *milites se magis servare, quam se ipsum, quod salus publica in his esset.* Ægrotantes ipse visitavit per tentoria milites, etiam ultimos, & carpentis vexit, & omnibus necessariis adjuvit. Et si forte gravius laborassent, per civitates & agros patribus familias hominibus, & sanctioribus matronis eos distribuebat; reddens impendia, quæ fecissent, sive convaluissent illi, seu perissent.

XLVIII. Cum quidam Ovinius Camillus Senator antiquæ familiæ delicatissimus rebellare voluisset, tyrannidem affectans, eique nuntiatum esset, ac statim probatum; ad Palatium eum rogavit, eique gratias egit, quod curam reipublicæ, quæ recusantibus bonis imponeretur, sponte reciperet: deinde ad Senatum processit, & timentem, ac tantæ conscientiæ tabe confectum, participem imperii appellavit, in Palatium recepit, convivio adhibuit, ornamentis imperialibus, & melioribus, quam ipse utebatur, affecit. Et cum expeditio barbarica esset nuntiata, vel ipsum, si vellet, ire, vel ut secum proficisceretur, hortatus est. & cum ipse pedes iter faceret, illum invitavit ad laborem: quem, post quinque millia cunctantem, equo sedere jussit. cumque

post duas mansiones equo etiam fatigatus esset; carpento imposuit. hoc quoque, seu timore, seu vere respuentem, abdicantem quin etiam imperium, & mori paratum, dimisit: commendatumque militibus, a quibus Alexander unice amabatur, tutum ad villas suas ire præcepit, in quibus diu vixit. sed post jussu Imperatoris occisus est, quod ille militaris esset, & a militibus amatus. Scio, vulgum hanc rem, quam contexui, Trajani putare: sed neque in vita ejus id Marius Maximus ita exposuit, neque Fabius Marcellinus, neque Aurelius Verus, neque Statius Valens, qui omnem ejus vitam in literas miserunt. Contra autem & Septimius, & Acholius, & Encolpius, vitæ scriptores, ceterique, de hoc talia prædicaverunt: quod ideo addidi, ne quis vulgi magis famam sequeretur, quam historiam, quæ rumore utique vulgi verior reperitur.

XLIX. Honores juris gladii nunquam vendi passus est, dicens, *Necesse est, ut qui emit, vendat. Ego non patiar mercatores potestatum: quos si patiar, damnare non possim. Erubesco enim punire illum hominem, qui emit, & vendit.* Pontificatus & quindecimviratus, & auguratus, codicillares fecit, ita ut in Senatu allegerentur. Dexippus dixit, uxorem eum cujusdam Martiani filiam duxisse, eundemque ab eo Cæsarem nuncupatum. Verum cum vellet insidiis occidere Alexandrum Martianus, detecta factione, & ipsum interemtum, & uxorem abjectam. Idem dicit, fuisse patruum Antoninum Heliogabalum Alexandri, non uxoris sororis ejusdem filium. Cum Christiani quendam locum, qui publicus fue-

rat, occupassent, contra popinarii dicerent, sibi eum deberi, rescripsit, *melius esse, ut quomodocunque illic Deus colatur, quam popinariis dedatur.*

L. Cum igitur tantus ac talis Imperator domi ac foris esset, iniit Parthicam expeditionem: quam tanta disciplina, tanta reverentia sui egit, ut non milites, sed Senatores transire dicerentur. Quacunque iter legiones faciebant, Tribuni accincti, Centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipsum vero ob hæc tot & tanta bona provinciales ut Deum suspiciebant. Jam vero ipsi milites juvenem Imperatorem sic amabant, ut fratrem, ut filium, ut parentem: vestiti honeste, calciati etiam ad decorem, armati nobiliter, equis etiam instructi, & ephippiis ac frenis decentibus: prorsus, ut Romanam rempublicam intelligeret, quicunque Alexandri vidisset exercitum. Elaborabat denique, ut dignus illo nomine videretur, immo, ut Macedonem illum vinceret: dicebatque, inter Romanum Alexandrum & Macedonem multum interesse debere. Fecerat denique sibi argyroaspidas & chrysoaspidas: fecerat & phalangem triginta millium hominum, quos *phalangarios* vocari jusserat, & cum quibus multum fecit in Perside: quæ quidem erat ex sex legionibus similium armorum, stipendiorum vero post Persicum bellum majorum.

LI. Dona regia in templis posuit: gemmas sibi oblatas vendidit, muliebre esse existimans, gemmas possidere, quæ neque militi dari possint, neque a viro haberi. Cum quidam legatus uniones duos uxori ejus per ipsum obtulisset magni ponderis &

inusitatæ mensuræ, vendi eos jussit: qui cum pretium non invenirent, ne exemplum malum a regina nasceretur, si eo uteretur, quod emi non posset, inauribus Veneris eos dicavit. Ulpianum pro tutore habuit, primum repugnante matre, deinde gratias agente, quem sæpe a militum ira objectu purpuræ summæ defendit: atque ideo summus Imperator fuit, quod ejus consiliis præcipue rempublicam rexit. In procinctu atque in expeditionibus apertis papilionibus prandit atque cœnavit, cum militarem cibum, cunctis videntibus atque gaudentibus, sumeret; circumiret prope tota tentoria, a signis abesse neminem pateretur. Si quis de via in alicujus possessionem deflexisset, pro qualitate loci, aut fustibus subjiciebatur in conspectu ejus, aut virgis, aut condemnationi; aut, si hæc omnia transiret dignitas hominis, gravissimis contumeliis: cum diceret, *visne hoc in agro tuo fieri, quod alteri facis?* Clamabatque sæpius, quod a quibusdam, sive Judæis, sive Christianis audierat, & tenebat; idque per præconem, cum aliquem emendaret, dici jubebat, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris:* quam sententiam usque adeo dilexit, ut & in Palatio & in publicis operibus præscribi juberet.

LII. Idem cum quandam aniculam affectam injuriis a milite audisset, exauctoratum eum militia, servum ei dedit, quod artifex carpentarius esset, ut eam pasceret: & cum dolerent hoc milites factum, persuasit omnibus, ut modeste ferrent, & eos terruit. Ἀναίματον imperium ejus, cum fuerit durus & tetricus, idcirco vocatum est, quod Se-

natorem nullum occiderit, ut Herodianus Græcus ſcriptor refert in libris temporum ſuorum. Severitatis autem tantæ fuit in milites, ut ſæpe legiones integras exauctoraverit, ex militibus *Quirites* appellans; nec exercitum unquam timuerit, idcirco quod in vitam ſuam dici nihil poſſet, quod unquam tribuni vel duces de ſtipendiis militum quidquam accepiſſent: dicens, *Miles non timet, niſi veſtitus, armatus, calceatus, & ſatur, & habens aliquid in zonula:* idcirco quod mendicitas militaris ad omnem deſperationem vocaret armatum. Apparitores denique nullos eſſe paſſus eſt: tribunis aut ducibus, niſi milites anteire voluit; juſſitque, ut ante tribunum quatuor milites ambularent, ante ducem, ſex, ante legatum, decem; hique ad domos ſuas reciperentur.

LIII. Et ut ſeveritas ejus agnoſci poſſet, unam concionem militarem indendam putavi, quæ illius in rem militarem mores oſtenderet. Nam cum Antiochiam veniſſet, ac milites lavacris muliebribus & deliciis vacarent, eique nuntiatum eſſet, omnes eos comprehendi juſſit, & in vincula conjici: quod ubi compertum eſt, mota ſeditio eſt a legione, cujus ſocii erant in vincula conjecti. Tum ille tribunal aſcendit, vinctiſque omnibus ad tribunal adductis, circumſtantibus etiam militibus, & quidem armatis, ita cœpit: *Commilitones, ſi tamen iſta vobis, quæ a veſtris facta ſunt, diſplicent, diſciplina majorum rempublicam tenet: quæ ſi dilabatur, & nomen Romanum & imperium amittemus. Neque enim ſub nobis iſta facienda ſunt, quæ ſub impura illa beſtia*

nuper facta sunt: Milites Romani, vestri socii, mei contubernales & commilitones, amant, potant, lavant, Græcorum more etiam quidam se instituunt: hoc ego diutius feram? & non eos capitali dedam supplicio? Tumultus post hoc ortus est. Atque iterum: *Quin continetis vocem, in bello contra hostem, non contra Imperatorem vestrum necessariam? certe campiductores vestri hanc vos docuerunt contra Sarmatas, & Germanos, ac Persas emittere; non contra eum, qui acceptam a provincialibus annonam, qui vestem, qui stipendia vobis attribuit. Continete igitur vocem truculentam, campo ac bellis necessariam, ne vos hodie omnes uno ore atque una voce, Quirites, dimittam: & incertum, an Quirites. non enim digni estis, qui vel Romanæ plebis sitis, si jus Romanum non agnoscitis.*

LIV. Et cum vehementius fremerent, ac ferro quoque minarentur, *Deponite* (inquit) *dextras, contra hostem erigendas, si fortes estis: me enim ista non terrent. Si enim unum hominem occideritis, non nobis deerit respublica, non Senatus, non populus Romanus, qui me de vobis vindicet.* Cum nihilominus post ista fremerent, exclamavit, *Quirites, discedite, atque arma deponite.* Mirando exemplo depositis armis, depositis etiam sagulis militaribus, omnes non ad castra, sed ad diversoria varia recesserunt. Tuncque primum intellectum est, quantum ejus severitas posset. Denique etiam signa stipatores, & ii, qui Imperatorem circumdederant, in castra retulerunt: arma collecta populus ad Palatium tulit: eam tamen legionem, quam exauctoravit, rogatus, post dies triginta, priusquam ad expeditionem Persicam

proficiſceretur, loco ſuo reſtituit, eaque pugnante maxime vicit: cum tamen tribunos ejus capitali affecerit ſupplicio, quod per negligentiam illorum milites apud Daphnen luxuriati eſſent, vel per conniventiam ſeditionem feciſſent exercitus.

LV. Magno igitur apparatu inde in Perſas profectus, Artaxerxen regem potentiſſimum vicit; cum ipſe Alexander cornua adiret, milites admoneret, ſub ictu teli verſaretur, manu plurimum faceret, ſingulos quoque milites ad laudem verbis adduceret. Fuſo denique fugatoque tanto rege, qui cum ſeptingentis elephantis, falcatiſque mille & octingentis curribus ad bellum venerat, equitum multis millibus, ſtatim Antiochiam rediit, & de præda, quam Perſis diripuit, ſuum ditavit exercitum: cum & tribunos ea, quæ per vicos diripuerant, & duces, & ipſos milites habere juſſiſſet. Tumque primum Perſæ ſervi apud Romanos fuerunt: quos quidem, quia indigne ferunt Perſarum reges, quempiam ſuorum alicui ſervire, acceptis pretiis reddidit; pretiumque vel iis, qui manu ceperant ſervos, dedit, vel in ærarium contulit.

LVI. Poſt hoc Romam venit, triumphoque pulcherrimo acto, apud Senatum primum hæc verba habuit. Ex actis Senatus die ſeptimo Kalendas Octobres. *Perſas, Patres conſcripti, vicimus. longa eloquentia opus non eſt: tantum ſcire debetis, quæ illorum arma fuerint, qui apparatus. Jam primum elephanti ſeptingenti, iidemque turriti cum ſagittariis & onere ſagittarum. ex his trecentos cepimus, ducenti interfecti jacent, decem & octo perduximus. Falcati cur-*

rus mille, & adducere interfectorum animalium currus ducentos potuimus: ſed id, quia & fingi poterat, facere ſuperſedimus. Centum & viginti millia equitum fudimus: cataphractarios, quos illi clibanarios vocant, decem millia in bello interemimus: eorum armis noſtros armavimus. Multos Perſarum cepimus, eoſdemque vendidimus. Terras Interamnanas, Meſopotamiæ ſcilicet, neglectas ab impura illa bellua, recepimus. Artaxerxen, potentiſſimum regem, tam re, quam nomine, fuſum fugavimus, ita ut eum terra Perſarum fugientem videret, & qua ducta fuerant quondam ſigna noſtrorum, ea rex ipſe ſignis effugerit relictis. Hæc ſunt, Patres conſcripti, geſta. Eloquentia opus non eſt: milites divites redeunt: laborem in victoria nemo ſentit. Veſtrum eſt, ſupplicationem decernere, ne Diis videamur ingrati. Acclamatio Senatus: *Alexander Auguſte, Dii te ſervent. Perſice maxime, Dii te ſervent. Vere Parthicus, vere Perſicus. Trophæa tua & nos videmus, victorias & nos videmus. Juveni Imperatori; Patri patriæ, Pontifici maximo: per te victoriam de Germanis ſperamus; per te victoriam undique præſumimus. ille vincit, qui milites regit. dives Senatus, dives miles, dives populus Romanus.*

LVII. Dimiſſo Senatu, Capitolium aſcendit, atque inde re divina facta, & tunicis Perſicis in templo locatis, concionem hujuſmodi habuit: *Quirites, vicimus Perſas. milites divites reduximus. vobis congiarium pollicemur, cras ludos Circenſes Perſicos dabimus.* Hæc nos & in annalibus, & apud multos reperimus. Sed quidam dicunt, a ſervo ſuo eum proditum non viciſſe regem, ſed, ne vinceretur, fu-

giſſe. quod contra multorum opinionem dici, non dubium eſt iis, qui plurimos legerint. nam & amiſiſſe illum exercitum dicunt fame, frigore, ac morbo, ut Herodianus auctor eſt contra multorum opinionem. Poſt hoc cum ingenti gloria, & comitante Senatu, equeſtri ordine, atque omni populo, circumfuſiſque undique mulieribus & infantibus, maxime militum conjugibus, pedes Palatium conſcendit, cum retro currus triumphalis a quatuor elephantis traheretur. Levabatur manibus hominum Alexander, vixque illi per horas quatuor ambulare permiſſum eſt, undique omnibus clamantibus, *Salva Roma, quia ſalvus eſt Alexander.* Alia die actis Circenſibus, & item ludis ſcenicis, deinceps congiarium populo Romano dedit. Puellas & pueros, quemadmodum Antoninus Fauſtinianas inſtituerat, Mammæanas & Mammæanos inſtituit.

LVIII. Actæ ſunt res feliciter & in Mauritania Tingitana per Furium Celſum, & in Illyrico per Varium Macrinum affinem ejus, & in Armenia per Junium Palmatum; atque ex omnibus locis ei tabellæ laureatæ ſunt delatæ, quibus in Senatu & apud populum lectis, omnibus nominibus eſt adornatus. His vero, qui rempublicam bene geſſerant, Conſularia ornamenta decreta ſunt, additis etiam ſacerdotiis & agrorum poſſeſſionibus iis, qui erant pauperes, & ævo jam graves. Captivos diverſarum nationum amicis donavit, ſi ætas puerilis aut juvenilis permiſit. Si qui tamen regii aut nobiliores fuerunt, eos militiæ, non tamen magnæ, deputavit. Sola, quæ de hoſtibus capta ſunt, limitaneis

ducibus & militibus donavit, ita ut eorum ita essent, si heredes illorum militarent, nec unquam ad privatos pertinerent: dicens, *attentius eos militaturos, si etiam sua rura defenderent.* Addidit sane his & animalia & servos, ut possent colere, quod acceperant; ne per inopiam hominum, vel per senectutem possidentium desererentur rura vicina barbariæ, quod turpissimum ille ducebat.

LIX. Post hæc cum ingenti amore apud populum & Senatum viveret, & sperantibus victoriam cunctis, & invitis eum dimittentibus, ad Germanicum bellum profectus est, deducentibus cunctis per centum & quinquaginta millia. Erat autem gravissimum reipublicæ, atque ipsi, quod Germanorum vastationibus Gallia diripiebatur. pudoremque augebat, quod, victis jam Parthis, ea natio imminebat reipublicæ cervicibus, quæ semper etiam minusculis Imperatoribus subjecta videbatur. magnis igitur itineribus, lætis militibus, contendit. Sed cum ibi quoque seditiosas legiones comperisset, abjici eas præcepit. Verum Gallicanæ mentes, ut sese habent, duræ ac retrogradæ, & sæpe Imperatoribus graves, severitatem hominis nimiam, & longe majorem post Heliogabalum, non tulerunt. Denique agentem eum cum paucis in Britannia, ut alii volunt, in Gallia in vico, cui Sicila nomen est, non ex omnium sententia, sed latrocinantium modo quidam milites, & hi præcipue, qui Heliogabali præmiis effloruerant, cum severum Principem pati non possent, occiderunt. Multi dicunt, a Maximino immissos tirones, qui ei ad exer-

cendum dati fuerant, eum occidisse: multi aliter: a militibus tamen, constat, cum injuriose quasi in puerum eundem, & matrem ejus avaram & cupidam, multa dixissent.

LX. Imperavit annis tredecim, diebus novem. Vixit annis viginti novem, mensibus tribus, diebus septem. Egit omnia ex consilio matris, cum qua occisus est. Omina mortis hæc fuerunt. Cum natalem diem commendaret, hostia cruenta effugit, &, ut se civiliter gerebat, ac permixtus populo erat, albam ejus vestem, cum qua constiterat, cruentavit. Laurus in Palatio cujusdam civitatis, a qua proficiscebatur ad bellum, ingens & antiqua, tota subito decidit. Arbores fici tres, quæ ficus eas ferrent, quibus *Alexandrinarum* nomen est, subito ante illius tentorium deciderunt, cum tentoria imperatoria his annexa essent. Mulier Druias eunti exclamavit Gallico sermone, *Vadas, nec victoriam speres, nec te militi tuo credas.* Tribunal ascendit, ut concionaretur, & faustum aliquid diceret: ita cœpit, *Occiso Imperatore Heliogabalo.* hoc tamen omini fuit, quod iturus ad bellum, milites alloqui minus fausta oratione cœptaverat.

LXI. Sed hæc omnia vehementissime contemsit: profectusque ad bellum, in loco supra dicto ita occisus est. Pranderat forte publico, ut solebat, convivio, id est, apertis papilionibus, cibo militari accepto, (neque enim aliud a discutientibus militibus in tentoriis est repertum) & cum quiesceret post convivium, hora diei fere septima, unus ex Germanis, qui scurrarum officium susti-

nebat, ingressus, dormientibus cunctis, solo tantum Imperatore intervigilante visus est: cui Alexander, *Quid est*, inquit, *contubernalis? Num aliquid de hostibus nuntias?* At ille metu perterritus, & sperans, non posse evadere, quod in tentorium Principis irruisset, ad contubernales suos venit, eosque ad durum Principem interimendum exhortatus est: qui subito plures armatique ingressi, inermes & obsistentes contruncaverunt, ipsumque pluribus ictibus confoderunt. Aliqui dicunt, omnino nihil dictum, sed tantum a militibus clamatum, *Exi, recede:* atque ita obtruncatum juvenem optimum. * Sed omnis apparatus militaris, qui postea est ductus in Germaniam a Maximino, Alexandri fuit, & potissimus quidem per Armenios, & Osdroenos, & Parthos, & omnis generis hominum.

LXII. Contemsisse Alexandrum mortem, cum ferocitas mentis, qua militem semper attrivit, tum etiam illa declarant. Thrasybulus mathematicus illi amicissimus fuit: qui cum ei dixisset, necessitatem esse, ut gladio barbarico periret, primo lætatus est, quod sibi mortem bellicam & imperatoriam crederet imminere: deinde disputavit, ostenditque, optimos quosque violenta morte consumtos; cum diceret, ipsum Alexandrum, cujus nomen teneret, Pompejum, Cæsarem, Demosthenem, Tullium, & ceteros insignes viros, non quieta morte oppetisse; tantumque animi habuit, ut putaret se Diis comparandum, si in bello periret: sed res eum fefellit. Nam & gladio barbarico, & scurræ barbari manu, verum non in bello, sed belli tempore, periit.

LXIII. Mortem ejus milites, & qui exauctorati ab eo quondam fuerant, gravissime tulerunt, atque auctores cædis trucidarunt. Populus vero Romanus, Senatusque omnis cum provincialibus cunctis, neque tristius unquam neque asperius acceperunt; simul quod successoris asperitas atque rusticitas Maximini, utpote hominis militaris, cui cum filio post eum imperium delatum est, graviorem fati necessitatem videbatur ostendere. Senatus eum in Deos retulit. Cenotaphium in Gallia, Romæ sepulcrum amplissimum meruit. Dati sunt & sodales, qui *Alexandrini* appellati sunt: addita & festivitas matris nomine, atque ipsius, quæ hodieque Romæ religiosissime celebratur, natali ejus die. Causa occidendi ejus ab aliis hæc fuisse perhibetur, quod mater ejus, relicto bello Germanico, Orientem ad jactantiam sui vellet redire, atque ob hoc esset iratus exercitus. Sed hæc ab amatoribus Maximini ficta sunt, qui videri noluerunt, Imperatorem optimum ab amico suo interfectum, contra jura humana atque divina.

LXIV. Hactenus imperium populi Romani eum Principem habuit, qui diutius imperaret; post eum certatim irruentibus, & aliis semestribus, aliis annuis, plerisque per biennium, ad summum per triennium imperantibus, usque ad eos Principes, qui latius imperium tetenderunt, Aurelianum dico, & deinceps. de quibus, si vita suppeditaverit, ea, quæ comperta fuerint, publicabimus. Reprehensa sunt in Alexandro hæc, quod Syrus esse nolebat, quod aurum amabat, quod suspiciosissimus erat, quod vectigalia multa inveniebat, quod se Magnum Alex-

andrum videri volebat, quod nimis severus in milites erat, quod curas privatas agebat: quæ omnia in republica instituerat. Scio sane plerosque negare, hunc a Senatu Cæsarem appellatum esse, sed a militibus: qui verum prorsus ignorant: dicere præterea, non hunc fuisse consobrinum Heliogabali: qui, ut nos sequantur, historicos ejus temporis legant, & maxime Acholium, qui & itinera hujus Principis scripsit.

LXV. Soles quærere, Constantine maxime, quid sit, quod hominem Syrum & alienigenam, talem Principem fecerit, cum tot Romani generis, tot aliarum provinciarum reperiantur improbi, impuri, crudeles, abjecti, injusti, libidinosi. Jam primum possum de bonorum virorum respondere sententia, potuisse natura, quæ ubique una mater est, bonum Principem nasci: deinde timore, quod pessimus esset occisus, hunc optimum factum. Sed quia verum est suggerendum, clementiæ ac pietati tuæ lecta reserabo. notum est illud pietati tuæ, quod in Mario Maximo legisti, *meliorem esse rempublicam & prope tutiorem, in qua Princeps malus est, ea, in qua sunt amici Principis mali: siquidem unus malus potest a plurimis bonis corrigi; multi autem mali non possunt ab uno, quamvis bono, ulla ratione superari.* Et id quidem ab Homulo ipsi Trajano dictum est, cum ille diceret, Domitianum pessimum fuisse, amicos autem bonos habuisse, atque adeo illum magis odio fuisse, qui rempublicam pejoris vitæ hominibus commendaverat, quia melius est unum malum pati, quam multos.

LXVI. Et ut ad rem redeam, Alexander quidem &